

Lang Leve Liwwadden

Peter de Haan

| Lang *Leve* Liwwadden |

Inhoudsopgave

EEKMA
ERENBURG
MEEKMA
renburg
a 't ik it sels
itsje soe
SAECKEMAHUYS
36

Voorwoord

Dit boek bevat een selectie van de columns die ik de laatste acht jaar heb geschreven voor stadsblad Liwwadders. Dit blad verschijnt maandelijks huis aan huis in de Friese hoofdstad en naaste omgeving in een oplage van zo'n 50.000 exemplaren.

Aanleiding voor deze uitgave is mijn afscheid van de provincie Fryslân. Zij is gedurende 38 jaren een voortreffelijke werkgever voor mij geweest bij wie ik me geweldig heb kunnen ontplooien. Het hebben van een betekenisvolle baan is hier bij uitstek mogelijk. Ik heb aangegeven liever geen ander afscheidscadeau te willen dan het mede mogelijk maken van deze uitgave. Dat de provincie daarin bewilligde is een extra reden voor erkentelijkheid. Ik bedank een ieder, van vormgever Tjitse Zijlstra tot de fotografen (zie colofon), voor het mogelijk maken van deze uitgave.

Daarmee is nog niet het waarom van juist deze publicatie toegelicht. Als ik zo nodig een boekje met 'oud werk' het licht wil laten zien, kan ik immers ook putten uit artikelen die ik in andere magazines heb geschreven. (Her)publicatie daarvan ligt echter niet voor de hand: zij hebben ooit hun functie gehad voor een specifieke lezersgroep. Maar stadsblad Liwwadders koop je niet. Dat krijg je. Dat betekent enerzijds een potentieel groot bereik en anderzijds dat je afhankelijk bent van discipline in de distributie en stickers op brievenbussen om te bepalen of je columns worden gelezen.

Een andere reden voor bundeling in deze uitgave is dat de stukken samenhang vertonen omdat ze vrijwel allemaal over Leeuwarden gaan en een vergelijkbare omvang hebben.

Dat stad en gemeenschap Leeuwarden voor mij veel meer betekenen dan een abstractie heb ik in de titel tot uitdrukking willen brengen. Voor mij is leven in Leeuwarden een cadeautje. Sterker, de stad zélf is een cadeautje (zie cover) dat verdient om feestelijk ingepakt te worden. Nog niet iedereen beseft dat. Het is in het belang van stad en gemeenschap dat dit verandert. U zult dit laatste onderwerp dan ook regelmatig in dit boek aantreffen.

Echt gedateerde columns heb ik weggelaten. Sommige heb ik geactualiseerd. Ik heb grosso modo de oorspronkelijke chronologische volgorde aangehouden wat het voordeel heeft dat de actualiteit bij het lezen eerder toe- dan afneemt.

In de eerste tijd bracht ik de columns uit onder het pseudoniem Julius van Sminia. Toen mij ter ore kwam dat het een publiek geheim was wie daar achter schuilging heb ik dat pseudoniem losgelaten.

Ik heb mij 38 jaar ingezet voor de belangen van de hele provincie Fryslân. Om geloofwaardig en onafhankelijk te adviseren moest ik niet zelden noodgedwongen mijn affiniteit met Leeuwarden 'onderdrukken'. Dat ik dat bij mijn afscheid een keer niet hoef te doen stemt tot tevredenheid. Heet tegenwoordig zoiets geen 'coming out'?

Januari 2011, Peter de Haan

Een feestelijk gesprek

Gisteren bezocht ik een trouwerij. Dat was een heel leuk feestje. Ik had een 'poerbest sin'. Tot ik een vrouw tegenkom, die een jaar of 25 in het buitenland heeft gewoond. Tijdens die party begint ze nostalgisch te kankeren op wat er allemaal in Leeuwarden veranderd is. Ze heeft hier haar roots en had gehoopt het Leeuwarden uit haar jeugd aan te treffen toen ze terugkeerde. Maar nee hoor. Ze mist de Klanderij, het oude Amicitia. We kennen zo langzamerhand die uitgekauwde voorbeelden, die je ook aantreft in het wekelijkse Huis aan Huis-interview van de Stichting Promotie Leeuwarden. Een rubriek die de dynamiek heeft van een goudviskom: wekelijks dezelfde vragen ('Cambuur of Heerenveen'? e.d.), wekelijks de voorspelbare cliché-antwoorden. Een enkele keer steekt er trouwens wèl iemand boven het Leeuwarder maaiveld uit. Maar goed, ik had het over

De Nieuwestad met rechts de Waag

die vrouw op het feestje. Dat mens begint zo sterk op onze goede stad te kankeren ('Wat zijn er veel monumenten weg' bijv.), dat ik het vanzelf voor Leeuwarden ga opnemen. 'Hoezo veel monumenten weg? Weet je wel dat Leeuwarden qua monumentenrijkdom op de 13e plek van heel Nederland staat? Samen met Harlingen heeft Leeuwarden verreweg de meeste monumenten in het hele Noorden!" Ze gooit het over een andere boeg." Waarom

moest die Oostergoweg er zo nodig komen? Zonde!" 'Tja, antwoord ik, 'denk je nu wèrkelijk dat de Schrans al dat verkeer van tegenwoordig in zijn eentje had aangekund? Dat kun je toch niet menen?' Ze probeert maar weer wat anders. 'Maar ik heb gehoord dat Heerenveen tegenwoordig veel meer werkgelegenheid trekt dan Leeuwarden'. Al weer zo'n opmerking waar je als Liwwadder zo moe van wordt. Ik antwoord geïrriteerd: 'Weet je eigenlijk wel waar je het over hebt? Leeuwarden heeft in zijn eentje meer werkgelegenheid dan en Heerenveen en Drachten en Sneek en Joure *samen*.' Ze kijkt me met ongeloof aan totdat ze beseft dat haar al weer een vooroordeel is afgenomen.

Razendsnel denkt ze na over een aanval via een andere flank. 'Ja, maar dat vroegere bos op het Beursplein, dat is er sinds het busstation niet meer. Dat vind ik heel erg'. 'Bos? Welk bos? O, je bedoelt die twee bomen die daar stonden. Het zicht op het Beursgebouw is nu vanuit het oosten trouwens in volle glorie hersteld'.

"Tsja, het zoogdier mens zit soms ingewikkeld in elkaar."

Vervolgens vertelde ik haar dat deze kwestie me deed denken aan het verhaal van die Rus Valery Pinizhaninov, die jaren geleden bij mij logeerde. Hij vroeg wat die maand het belangrijkste politieke onderwerp in Leeuwarden was. Dat speelde in de tijd dat de raad discussieerde over de vraag of er een nieuwe schouwburg moest komen. Een actiegroep vond van niet, omdat een plataan vlak bij de Harmonie aan die plannen in de weg stond . Ik vertel die Rus dus dat de gemeente moest kiezen tussen een nieuwe schouwburg of behoud van een plataan. Die Rus schudde zijn hoofd en zei: 'gelukkig het volk dat geen belangrijker problemen aan zijn hoofd heeft'. Toen mijn vrouwelijke gesprekspartner dat verhaal hoorde zag ze haar kans schoon en vroeg me direct: "Dus die plataan bij de Harmonie is óók al gesneuveld??" Ten einde raad stel ik haar een wedervraag: 'Ga, voordat je dit soort suggestieve vragen stelt, asjeblieft eerst een keer tellen hoeveel platanen er inmiddels in Leeuwarden zijn bìjgekomen, om te beginnen op de Wirdumerdijk'.

Tsja, het zoogdier mens zit soms ingewikkeld in elkaar. Ik tenminste wel. Immers, ik geef gesprekspartners, die kritiekloos en zelfgenoegzaam zitten te wezen als het om Leeuwarden gaat graag wat weerwerk, soms zelfs onder uit de zak. Maar wie niet verder komt dan kankeren op Leeuwarden, die heeft wat mij betreft veel meer recht op de volle laag. Daar is de stad te goed en te mooi voor. Bovendien: waarom zou ik een feestje zo laten verpesten?

De vrouw had een dure blouse aan. Ze stond met de rug naar de schoorsteenmantel. Daarop stond een kaars. In de emotie van ons gesprek had ze even niet door dat de achterkant van haar blouse even vlam vatte. Weg blouse.

Net goed, dacht ik. Moet je maar niet zo veel kankeren op je geboortestad.

Eigentijdse Mata Hari's

Een zowel kenmerkend als ijzersterk punt in het toeristisch assortiment van Leeuwarden is het geheel aan stadsgrachten. Het inmiddels ingevoerde praamvaren is terecht heel populair geworden.

Met 'water' als thema kun je veel meer doen. Al een kleine 10 jaar geleden sprak de gemeente Leeuwarden de ambitie uit om (samen met anderen) zodanige plannen te ontwikkelen dat het grachtenwater over tien, twintig jaar van aquariumkwaliteit zou zijn. Inmiddels is het project de Blauwe Diamant gerealiseerd en is er inderdaad veel aan de waterkwaliteit van de stadsgrachten verbeterd en is ook de hele Potmargezone van een kwaliteitsimpuls voorzien. Allen de kwaliteit van het water van de daar gerealiseerde – en onder jeugd heel populaire - waterspeelplaats is nog steeds een punt van zorg.

Over de Kelders

Van oudsher heeft Noord-Nederland een opvallend sterk cluster van bedrijven en kenniscentra op het gebied van waterzuiveringsapparatuur. De economische watersector is vooral in Friesland geconcentreerd. Daarom was het goed dat provincie, gemeente Leeuwarden en het waterschap de handen ineen hebben geslagen en 10 jaar geleden samenwerking zochten in de zgn. Friese Wateralliantie. Daarin zitten naast genoemde overheden de belangrijkste spelers uit het bedrijfsleven (NUON Water, Paques, Kamer van Koophandel), het Van Hall Instituut, Universiteit Twente e.d. Doel is de kennis van

watertechnologie te vergroten, de export van Friese watergebonden bedrijvigheid te verbeteren en innovatieve waterprojecten op te zetten. Eén van die projecten was het project ‘Leeuwarden watercity’, dat o.a. beoogde het water zodanig te zuiveren dat de otter of de zalm inderdaad de Leeuwarder wateren met hun aanwezigheid zouden gaan opluisteren.
Inmiddels is Wetsus als kenniscentrum op het terrein van watertechnologie tot stand gekomen en zijn er plannen om op het Atoglasterrein een Watercampus te stichten. Dat loopt met behulp van deskundige en enthousiaste trekkers prima. Maar het thema ‘Water’ zou toeristisch nog wel breder kunnen worden uitgebuit. Waarom zou Leeuwarden als tegenhanger van de Amsterdamse Gay Parade (sterk door mannen gedomineerd) zich niet storten op het thema ‘vrouw en water’? Een carnavaleske optocht te water, waarin de mooist opgedofte of uitgedoste vrouwen strijden om de Miss Mata Hari-verkiezing, zou landelijk zeker de aandacht trekken. Sommigen zullen dat te ‘wild’ of te ‘wulps’ voor Leeuwarden vinden (“wêr het dat foar nodich?”). Ik denk dat de stad juist aan zo’n gedurfde stap toe is.

“Watercarnaval met Miss Mata Hari verkiezing”

Het houden van roeiwedstrijden (een soort Frisian regatta) is ook aardig, maar daarvoor moet je je eerst tot universiteitsstad zien te ontwikkelen. Een ‘parade van Woonskippen’ zou wat dat betreft beter bij Leeuwarden passen, maar dat is maar voor één keer leuk. Daarom moeten we echt voor het jaarlijkse watercarnaval en de daaraan verbonden Miss Mata Hari-verkiezing gaan. Daarbij komt het vooral ook op dansen aan; dat geeft het evenement een extra dimensie. Allochtone buikdanseressen worden nadrukkelijk uitgenodigd aan de verkiezing mee te doen. Het zou al met al een mooie opening van het Friese vaarseizoen vormen. Begin mei is een goeie tijd. Mogelijk zou deze dag het beste in combinatie met (of zelfs in de plaats van) het Bevrijdingsfestival gehouden kunnen worden. Dit festival richt zich voornamelijk op jongeren. Dat zal ook bij het Mata Hari Watercarnaval een belangrijke doelgroep zijn. Zowel actief als passief moeten jongeren massaal aan dit evenement deelnemen. Desgewenst kunnen Friese watersportdorpen tevoren hun eigen Miss Mata Hari-voorverkiezingen houden. Heel Friesland moet die bewuste dag naar Leeuwarden ‘opstomen’. De Leeuwarder grachten krijgen hun oude functie voor één dag weer terug.
Tenslotte, als we het toch over ‘water’ hebben: de grens van de vroegere Middelzee zou in Leeuwarden heel zichtbaar gemarkeerd moeten worden. De Wirdumerdijk lag ooit op de grens tussen zee en land, maar slechts heel weinigen die daar lopen zullen dat beseffen. Dat geldt ook voor andere stukken in de stad. Met een kleine ingreep (een lint van blauwe stoeptegels) is dit al te realiseren. Op die manier kan een heel beperkte investering veel rendement in termen van zichtbaarheid opleveren en het profiel van Leeuwarden Waterstad nog eens extra onderstrepen. Het zou een mooie stunt zijn als de gemeente dat lint in één nacht zou realiseren…….

Gluren, flirten en flaneren

Toen ik als kleine jongen voor het eerst van het fenomeen 'gluurder' hoorde, vroeg ik me af wat ik me daarbij moest voorstellen. In mijn inbeelding zag ik dan iemand op een ladder tegen een huis staan en door een spleet van het gordijn naar binnen kijken. Het was altijd een man in een regenjas met een rechtop staande kraag, al dan niet met een voorkeur voor het vak van glazenwasser.

Het idee dat de begluurde persoon ineens in de priemende ogen van een vreemde zou kunnen kijken vond ik angstwekkend. Het zal je maar gebeuren.

Ik heb zelf een keer in mijn Bolswarder jeugd vanachter een haag een blik geworpen op een huis waarvan onder jongens bekend was dat de dame des huizes er regelmatig spiernaakt rondliep. Die ene keer werd ik niet teleurgesteld. Integendeel: voor mij en mijn vriendjes was dat wel degelijk eventjes 'wereldnieuws', je kon onze hartslag horen kloppen. Later heb ik me wel eens afgevraagd: wíst die vrouw misschien dat er wel eens jongetjes haar huis bespiedden en uitte ze haar narcisme alleen wat subtieler dan mannelijke exhibitionistische soortgenoten? Zou best kunnen.

Tontjespijp

In het tegenwoordige 'beeldtijdperk' hebben gluurders-oude-stijl veel alternatieven.

En tòch begluren wij stedelingen elkaar veel meer dan we beseffen.

In de winter krijgen we weer volop kans om in vele hel verlichte woonkamers naar binnen te kijken. De andere keer werp je al wandelend een steelse blik op een vrolijk fluitende fietser.

Soms gebeurt dat vluchtig, dan weer blijf je gefascineerd kijken. Als ik op een bankje in de stad zit en ik hoor een echtpaar vlak bij mij ruzie maken, dan ben ik een en al oog en oor. Ik doe dan vanuit plaatsvervangende schaamte weliswaar alsof ik hen niet aankijk, maar intussen spits ik letterlijk mijn oren en zit ik optimaal te genieten van het voorrecht om voor even in hun privé-domeintje te mogen binnendringen.
Als ik over de Blokhuisbrug fiets, zie ik vaak in een flits wat dealende drugsverslaafden. Ik wil dan méér weten over wat zich daar afspeelt maar besef dan tegelijk dat ik het toch beter bij die korte blik kan laten.
Dit voorbeeld maakt al duidelijk dat er groot verschil is tussen het observeren van mensen die je als passant tegenkomt en het kijken naar mensen waar dat als het ware gelegitimeerd is. Dan heb ik het over plaatsen, die juist zijn ingericht om mensen te ontmoeten, te observeren of te begluren. En dus over het fenomeen terrassen.
Gelukkig is het aantal terrassen in Leeuwarden sterk toegenomen. Niets mooier dan op een mooie middag op de Nieuwestad of op een zwoele avond op de Eewal een terrasje mee te pikken. Dan is onze binnenstad op zijn mooist en zijn de Leeuwarders op hun vrolijkst. Op zo'n terras worden je zintuigen geprikkeld, kun je eindeloos wegdromen en bijvoorbeeld nadenken over een geschikt onderwerp voor deze column. Totdat je aandacht ineens wordt gevangen door iets wat je netvliezen adrenaline geeft: het kan gaan om de zomers geklede vrouw die niet alleen haar navel maar ook haar vetkwabben opzichtig laat zien, de verkoper van de straatkrant, de vele mensen die in die situatie 'wegkijken' of de opzichtig flirtende jongeman. Die honderden vluchtige visuele impressies zetten je aan tot nadenken over je eigen identiteit. Personen vergelijken zich immers onbewust voortdurend met anderen. Nergens anders doe je dat meer dan op een terras. Terrassen hebben dan ook een meervoudige functie. Ze hebben niet alleen een ontmoetings- en een commerciële functie maar dragen ook bij tot filosofie en bespiegelingen. Het zijn tegelijk plekken waar je gelegitimeerd mag 'gluren', waar de anonimiteit van de bebouwde omgeving ineens kan wegvallen en waar de abstractie van de stad onverwachts een heel persoonlijk accent en een 'menselijk gezicht' kan krijgen.

"Niets is mooier dan op een zwoele avond een terrasje meepikken"

Alleen daarom al moeten er (nog) meer terrassen in onze binnenstad komen, en minder versnipperd: de stad heeft behoefte aan een aanéénsluitend, beschut terrasgebied. Ik heb er in 2002 voor gepleit dat het plein voor en rond het oude stadhuis daarvoor ingericht zou moeten worden en ik kan mijn geluk niet op nu dat in daarop volgende jaren voor een belangrijk deel is gerealiseerd (Gouverneursplein). Het andere terrasgebied is de Nieuwestad. Samen met een zelfde functie aan de noordkant (zonzijde) van het straks vernieuwde Wilhelminaplein krijgt Leeuwarden er een prachtige looproute tussen drie terrasgebieden bij. Het 'rondje Leeuwarden' wordt ook op zondagen, met Prinsentuinconcerten, straks het bezoeken waard: flirters en flaneerders krijgen in Leeuwarden eindelijk ruim baan!

Pleinvrees

Op initiatief van *Liwwadders* kwamen jaren geleden wat Leeuwarders bij elkaar in het toen nog bestaande Bachcafé onder het Fries Museum. Onder het genot van een drankje en een prima maaltijd hield Peter Karstkarel een verhaal over de openbare ruimte.
Peter is naar eigen zeggen een *piazzafiel,* een groot liefhebber van Italiaanse pleinen. Wie Italië kent heeft vast wel eens geflaneerd over die schitterende pleinen van Siena, Venetië, Arezzo en ga zo maar door.
Hoogtepunt is volgens Peter de stad Carpi, dat ten oosten van Parma ligt. Nu ken ik vele Italiaanse steden op mijn duimpje maar Carpi net niet. Ik moet daar ooit nog 's naar toe.

Europaplein

Friesland heeft geen aantrekkelijke pleinen. Wij zijn volgens Peter sterker in straten en grachten dan in pleinen. Dat komt omdat markten altijd langs de kaden plaatsvonden, alles werd hier in tegenstelling tot Italië immers over water vervoerd. En stinsen stonden in Friesland vaker buiten de stad dan de paleizen van Italiaanse vorsten.
Hoe zit het met de andere pleinen in onze stad? Het Europaplein is herkenbaar met precies de goede maten in relatie tot de omliggende bebouwing; het zal nooit een 'verblijfsplein' worden en is ook aangelegd als verkeersplein. Daar is niets mis mee.
Het Waagplein is eigenlijk niet een plein want het 'verdrinkt' als het ware in de Nieuwestad. Mede dankzij de gekozen bestrating die ik zelf nog altijd prachtig vind is het plein een geheel met de rest van de Nieuwestad. Het Raadhuisplein, al of niet in combinatie met het Gouverneursplein, heeft blijvend de grootste potentie als horecaplein met terrasfunctie. De mooie aanliggende bebouwing en de beschutting die daar vanuit gaat maken dat plein extra aantrekkelijk. Sommige aanwezigen vielen op twee kleine pleintjes: Bij de Put en het Klokhuisplein. Maar dat kun je geen echte 'stadspleinen' noemen. Ooit had Bij de Put, toen de omliggende Joodse buurt nog als zodanig functioneerde, een echte verblijfsfunctie. Veel Joodse detailhandelaars kwamen hier bij elkaar. Zelfs op zondag (de Joden hadden op zaterdag hun rustdag) was het hier een drukte van belang waaraan

sommige protestantse kerkgangers zich wel eens stoorden. Dan hebben we nog het Schoenmakersperk. Peter Karstkarel vind dat terecht een van de mooiste openbare ruimtes van de stad. Maar als een kenmerk van een plein is dat het (ook) een sociale verblijfsfunctie heeft, voldoet het niet aan die 'pleindefinitie'. Resteren dan nog het Oldehoofster- en het Jacobijnerkerkhof. Het laatste is een mooie verstilde binnenstadsplaats, die vooral zo moet blijven. Het Oldehoofsterkerkhof was lange tijd een onduidelijk plein maar heeft na de herinrichting de beoogde pleinfunctie gekregen en wordt ook voor tal van evenementen gebruikt. Een echte terrasfunctie heeft dit plein echter niet. Dus kom je uiteindelijk altijd weer terecht bij het Wilhelminaplein, beter bekend als het Zaailand. Een plek waar ik altijd een acute aanval van pleinvrees kreeg en die ik jarenlang heb geassocieerd met de ook in dit geval zo toepasselijke naam van het stadion in Veendam: de Lange Leegte. De koepel van de Friesland Bank was als onverwachte kwaliteitsimpuls al een mooi begin om van dit plein wat te gaan maken. Wie nog nooit die koepel van binnen heeft bezocht raad ik echt aan dat nog eens te gaan doen. Het uitzicht vanaf de bovenste verdieping van de Achmeatoren is natuurlijk magnifiek maar ik vind een bezoek aan de lagere koepel van de bank niet minder spectaculair, zeker 's avonds. Dan zie je enerzijds boven je een prachtige sterrenhemel en kijk je tegelijk horizontaal over de hele stad uit en anderzijds ben je veel meer 'midden in' de stad en beleef je de stad anders (meer als deelnemer dan als waarnemer) dan bij de Achmeatoren het geval is. Ooit wordt die koepel een rijksmonument. Zo veel is zeker. Ik heb in columns (zie ook elders) meerdere malen een lans gebroken voor herinrichting van het Wilhelminaplein: een trendbreuk met alle vorige min of meer cosmetische ingrepen was dringend nodig. Daarom heb ik vanaf het allereerste begin de komst van het Fries Museum op dit plein toegejuicht, het is de enige manier om werkelijk in structurele zin iets positiefs te gaan doen aan die verschrikkelijke dimensie van het Wilhelminaplein. De komst van dat aan alle moderne eisen aangepaste museum als het nieuwe culturele hart van de provincie maakt die revolutionaire wijziging mogelijk en creëert als het ware een plein binnen iets wat ooit plein werd genoemd maar wat nooit als plein bedoeld was. Het zou prachtig zijn als de hal van dat nieuwe museum als een verlengde van het fysieke, resterende plein gaat fungeren, dus als een voor ieder toegankelijk, overdekt plein. Dan wordt hiermee ook bij minder weer de functie van 'stadserf' gecreëerd, als een stenen pendant van de groene Prinsentuin. Dat Leeuwarder 'Museumplein' biedt ook bij regen en wind voldoende beschutting om herbergzaam te zijn. Terug naar het Wilhelminaplein zelf. Ik zie daar bij mooi weer eindelijk een terrasfunctie ontstaan en buiten het hoogseizoen zie ik verwarmde terrassen voor me. Het jaar rond muzikale optredens. We zijn in Friesland niet gezegend met veel aansprekende pleinen. Maar er gloort hoop. Saailand: das war einmal. Met het vernieuwde Wilhelminaplein hoort de pleinvrees hier voor altijd tot het verleden.

Verbeelding aan de macht

Wie Leeuwarden van begin deze eeuw vergelijkt met de stad van 20 jaar eerder ziet een ongekende dynamiek, zeker aan de zuidzijde van de binnenstad. Het winkelgebied heeft een forse face-lift ondergaan. Daarna kwamen Oldehoofsterkerkhof, de museumhaven, straks een nieuw Fries museum, de herinrichting van het Wilhelminaplein enz. Maar…is de binnenstad na al die grote ontwikkelingen "af"? Je zou denken van wel. Maar het denken mag niet stilstaan.

Laten we de fantasie eens prikkelen. Out of the boxdenken heet dat tegenwoordig.

Hoe zou het zijn als de Nieuwestad van een glazen kap werd voorzien, waarmee ineens het grootste overdekte winkelcentrum van ons land zou worden gecreëerd? De regen wordt op spectaculaire wijzen afgevoerd naar de stadsgrachten, waardoor het stedelijk gebied ook nog met diverse 'watervallen' wordt verrijkt. Zo maken we werk met werk. OK, het kost een paar centen maar daar staat wel een uniek verblijfsgebied tegenover dat zichzelf op termijn kan terugverdienen.

Nieuwestad

En waarom geen plan ontwikkeld voor enkele aansprekende beeldende kunstroutes in de binnenstad? Vraag 200 noordelijke kunstenaars met ervaring in de publieke ruimte een eigen plan in te dienen en kies daarvan de 20 mooiste objecten. Stel voor de uitvoering jaarlijks 40.000 euro beschikbaar (voor 4 objecten per jaar). Na 5 jaar heb je iets bijzonders neergezet dat samenhang vertoont. Die routes maak je extra aantrekkelijk met behulp van groen, bankjes etc. Daardoor kunnen allerlei verrassende nieuwe plekjes worden gecreëerd: de

verlaagde kade langs de zuidzijde van de Nieuweweg zou daarvan één van de voorbeelden kunnen zijn. Het is de kunst om als gemeente anderen te prikkelen om interessante initiatieven te nemen. Je hoeft als overheid niet alles zelf te doen of te betalen. Maar je kunt wel een basis leggen, die anderen (ondernemers) stimuleert om tegen elkaar op te bieden om wat voor de stad te doen. Als je de verbeelding niet zelf in huis hebt moet je die zien te mobiliseren. Voorbeeld: stel een stimuleringsfonds in om straten te verfraaien met kunst die associaties oproept met de naam van de straat (een kunstwerk in de vorm van een korf in de Korfmakerstraat enz.). Binnen de kortste keren krijg je dan een olievlekwerking: straten en hun ondernemers gaan de onderlinge concurrentie aan en hebben daar verder zelf ook geld voor over. Zo kun je ook andere trends opstarten al naar gelang wat ondernemers aanspreekt. Zij zouden bij een te vieren bedrijfsjubileum veel vaker op die manier een 'geschenk aan de stad' kunnen geven dat van blijvende waarde is.

Het gaat er mij niet eens om wat er precies wordt gerealiseerd maar dàt er op dit soort terreinen interessante ontwikkelingen in gang worden gezet.

Ik hoor op dit vlak zelden van werkelijk originele initiatieven die veel publiciteit zouden genereren en extra mensen naar de stad zouden lokken.

“Out of the boxdenken heet dat tegenwoordig”

Waarom zouden we hier bijvoorbeeld niet een eigen 'Monster van Loch' creëren? Hiermee doel ik –met een knipoog naar het Schotse Loch Ness- op een elektrisch voortbewogen levensecht lijkend monster, dat dan weer in de ene dan weer in de andere gracht –al of niet brullend- 'opduikt'. Reken maar dat daar veel mensen en gezinnen op af komen (waarna de kassa's van de winkels gaan rinkelen). Mensen zijn immers heel gevoelig voor de Magie van het Mysterie. Ik hoef maar te verwijzen naar Mata Hari. Natuurlijk moet men bij de route die het Monster aflegt met het nautisch beheer van de wateren rekening houden maar dat is altijd te regelen. Ook al gaat het om een vast (onder water) afgepaald stuk in een lange stadsgracht waar het monster zijn verblijfplaats krijgt, het onverwacht opduiken maakt dat dit een blijvend spektakel zou bieden, voor oud en zeker ook voor jong. Zo'n monster is spectaculairder dan eerdere suggesties, zoals de komst van een Leeuwenkuil, hoe passend die in een stad die zich tooit met de naam Leeuwarden ook lijkt. Van zo'n leeuwenkuil is de aardigheid te snel af. Bovendien krijg je tegenwoordig maar al te snel de dierenbescherming (of anno 2011 zelfs animal cops!) op je af.

Natuurlijk besef ik dat je met dit soort suggesties heel snel het risico loopt het etiket van wereldvreemdheid opgeplakt te krijgen. Dat is echter de prijs die je betaalt zodra je je durft over te geven aan verbeelding, daar moet je dan vervolgens ook niet over zeuren. Dat doe ik dan ook niet.

Stadsdichter gevraagd

Jaren geleden kende Leeuwarden een zelf benoemde stadsdichter. Ik weet niet meer hoe hij heet maar ik heb hem, bolhoed op, ooit vanaf een schip een gedicht over Leeuwarden horen voordragen. Zijn gedichten hadden niet altijd een hoog niveau maar hij was een vertrouwd gezicht in en hoorde bij de stad.

Nederland kent sinds een aantal jaren een Dichter des Vaderlands: de eerste was Gerrit Komrij. Gelegenheden van nationale betekenis laat deze functionaris vergezeld gaan van een even passend als toepasselijk gedicht. Enkele gemeenten (o.a. Groningen) hebben dit initiatief gevolgd door een officiële stadsdichter voor een bepaalde periode te benoemen. Het is meer een eer dan dat dit fenomeen de gemeente geld kost. Vaak is er hooguit een paar duizend euro's mee gemoeid. Intussen stimuleert de gemeente daarmee wel de poëzie als kunstvorm. Bovendien geeft een stadsdichter een eigen couleur locale aan een stad. De symboliek is in dit geval veel belangrijker dan het geld. Leeuwarden profileert zich met zijn poëzieroute door de stad. Wie heeft niet eens stilgestaan bij één van de poëziestenen, die je op meer dan dertig plaatsen in de stad kunt bewonderen? Friese en Nederlandse gedichten, in Belgische leistenen uitgehakt. Daarover is door de Stichting Poëzietableaus Leeuwarden een schitterend vormgegeven boek 'Poëzie op straat' uitgebracht. Latere publicaties volgden. Het is nu 2003: het poëzieklimaat kan een verdere impuls krijgen door de introductie van het fenomeen Stadsdichter.

Prinsentuin

We kunnen de wethouder en de gemeenteraad een handje helpen door iedereen die zich kandidaat wil stellen voor de functie van Stadsdichter op te roepen zich bij mij te melden. Ik geef hun namen graag door.
Om te stimuleren dat er een stroom reacties op gang komt en u een beetje in de stemming te brengen laat ik hier alvast een eigen gedicht over Leeuwarden volgen:

Leeuwarden, beweging in stilte

Een spel van dartelende schoorstenen
in een schraalblauwe lucht,
rimpelingen in een prinselijke vijver,
voortjakkerende auto's, waarvan er twee piepend remmen,
op een veldje rennen voetballende jongens alsof hun leven er van afhangt,
opgejaagde duiven fladderen op.
Al wandelend zie ik snel voorbijschietende goten, putten, brievenbussen, graffiti,
ooit haastig aangebracht, omhoogschietende narcissen.
Het geluid van de wildplasser sterft weg.
Nacht in Leeuwarden.
Schoorstenen dartelen niet meer,
maar kijken nu als gevelstenen, bladerloze bomen
en statige standbeelden rustig peinzend, zwijgend,
soms met wenkbrauwen fronsend, neer
op een stad vol bewogen historie
en eigentijdse beweging.

Voor de lezer anno 2011 is het goed te melden dat al binnen een jaar na de oproep hierboven ook in Leeuwarden het fenomeen stadsdichter werd ingevoerd. Achtereenvolgens werden Arjan Hut en Derwent Christmas benoemd. Helaas is de stadsdichter na vier jaar vervangen door een zogeheten 'stadskunstenaar'. Op zich doet Marten Winters het in die hoedanigheid niet zo gek maar ik vind die ommezwaai een absoluut verlies voor de dichtkunst in Leeuwarden. Poëziestad Leeuwarden verdient weer een eigen stadsdichter!

Waar gebeurd!

Columnisten hebben niet gauw last van zelfkritiek. Ik heb een cursus 'op de hei' gehad. De deelnemers noemden elkaar vanwege de locatie (Noordwijk aan Zee) 'duinkonijntjes' Daar heb ik geleerd me wat meer kwetsbaar op te stellen. Ik heb mijn mededuinkonijntjes toegezegd de lessen in de praktijk te zullen brengen.
Laat ik nu dus bij wijze van uitzondering in deze rubriek eens nagaan wat er aan de columnist zelf mankeert.
Wat mij impulsief invalt?
Dat zijn vooral de stommiteiten die ik soms kan begaan. Als ik die onhandigheden van me wat wil toedekken kan ik ze het beste onder de noemer van 'verstrooidheid' scharen. Dat geeft tenminste een alibi.
Laat ik eens wat van die onhandigheden aan de vergetelheid ontrukken.
Ik had net voor het eerst in mijn leven een hele dure zonnebril aangeschaft die ik op mijn bril kon bevestigen. Op de eerste vakantiedag deed ik hem op. We waren aan het eind van de middag al aangekomen in een Zuid-Europees land. Ik had hoge nood. Dus parkeerden we langs de snelweg alwaar ik een zogenaamde hangplee aantrof. Na de grote boodschap lag er nog een stukje toiletpapier naast het welbekende gat. Ik besloot – achteraf in een moment van verstandsverbijstering - dat papiertje in het gat te schuiven, terwijl ik de wc doortrok. Tijdens het bukken viel mijn dure zonnebril uit mijn overhemdzakje, precies in het gat van de wc. Ik besloot 'mijn eigen drol achterna te duiken' door mijn hand vliegensvlug in het gat te steken in een poging mijn zonnebril nog te redden. Tevergeefs. Mijn familie vernam vanuit het toiletgebouw een hartgrondige vloek.
Zo heb ik in de meeste vakanties wel een keer mijn portefeuille met waardepapieren op de gekste plaatsen in het buitenland achtergelaten: in een restaurant, op een benzinepomp, op het aanhangwagentje. Iedere keer weer had ik 'een engeltje op de lat zitten' en vond een betrouwbaar iemand de portefeuille net op tijd. Met mijn videocamera heb ik hetzelfde ook meermalen meegemaakt. Al moest ik wel eens 100 km. terugrijden. Dit soort stommiteiten kun je nog wijten aan vergeetachtigheid.
Erger wordt het als sprake is van naïviteit.
Ook daarvan zijn treffende voorbeelden te geven.
Zo belde een keer op zondagochtend om kwart over tien een vrouw bij mij thuis aan. Ik had de ochtendjas nog aan. Zij zei tegen mij: 'goedemorgen meneer, mag ik mij voorstellen? Ik word uw nieuwe buurvrouw!' Wetend dat het huis naast ons te koop stond was ik aangenaam verrast door het feit dat zich nu al mijn nieuwe buurvrouw aandiende. Ik zei: 'Leuk dat u zich voorstelt. Hartelijk welkom in onze straat. Het zal u vast goed bevallen hier. Als u wat nodig hebt, meld u zich maar' waarop zij antwoordde: 'Fijn dat u dit laatste

aanbiedt. Daarvoor kwam ik juist. Vandaag gaan vier mannen in mijn huis aan de slag met verven. Om ze te motiveren zou ik graag drie pijpjes bier per persoon willen lenen. Zou dat lukken?'. Ik vond het nogal veel gevraagd, 12 pijpjes, maar tegelijk wilde ik mijn nieuwe buurvrouw niet voor het hoofd stoten. Dus ging ik naar achteren en overhandigde haar een plastic tas met de gevraagde 12 flesjes. Een kwartier later kwam mijn vrouw beneden. Ik zei: 'Ik heb onze nieuwe buurvrouw ontmoet' en vertelde het verhaal. Waarop zij droogjes reageerde: 'je denkt toch niet écht dat dat onze nieuwe buurvrouw was?". Ik zei: 'ik weet het pertinent zeker maar als je me niet gelooft ga ik wel even bij haar kijken'. Ik gluurde door het voorraam van ons naburig huis dat nog steeds te koop stond. Geen mens te bekennen. Deze wildvreemde, even slimme als alcoholistische, vrouw was intussen wèl een flinke buit rijker. Ze liet mij met de mond vol tanden achter.

Ik ben misschien wat te goedgelovig maar ik wens tegelijk ook niet in het andere uiterste te vervallen: dat je wantrouwend wordt naar iedereen die graag hulp van je wil hebben. Dat heeft me op Achter de Hoven ook wel eens geld gekost (ook toen werd mij een mooi verhaal op de mouw gespeld), maar vooruit. Je kunt zelf ooit ook eens in behoeftige omstandigheden terechtkomen.

Daarnaast kunnen stommiteiten voortkomen uit onoplettendheid. Zo had ik een keer de grote doos met kerstballen in de open kast van de tuinschuur gezet. In die doos zaten ook veel kerstballen uit mijn jeugd waaraan ik zeer verknocht was. Ook de afgelopen keer tilde ik de doos, een beetje boven mijn macht, op die bovenste plank. Toen ik naar de deur terug wilde lopen schrok ik me kapot: al die waardevolle kerstballen vlogen mij om de oren. De doos was gaan schuiven met als gevolg dat ik inderdaad door mijn eigen kerstballen (inclusief die prachtige piek) werd bekogeld. Vervolgens heb ik bij het opruimen van die duizenden kerstbalsplinters in dat steenkoude hok mijn zonden overdacht. Gelukkig viel mij toen een troostrijke gedachte in: wie zonder zonde is werpe de eerste steen.

Wij JULIANA enz.

Zo begonnen de vele duizenden Koninklijke Besluiten die ik tijdens mijn bewind namens de regering heb ondertekend. Dat waren mijn gloriejaren. Nu is het najaar 2003. Ik werd tijdens mijn bewind in alle uithoeken van ons Koninkrijk op handen gedragen, omdat men mij een menselijk gezicht vond hebben. Nu was het ook niet zo moeilijk om zo'n imago op te bouwen na de 50 jaar dat mijn moeder Wilhelmina met harde hand had geregeerd. Zeker tijdens de tweede wereldoorlog walste zij zonder pardon over de ministers in ballingschap heen. Misschien gold het niet voor Gerbrandy maar wel voor zijn collega's: voor mijn moeder waren dat simpelweg 'non-valeurs'. Ik heb het altijd meer moeten hebben van mijn interesse in de medemens. Voor mij is de medemens goed, tenzij het tegendeel bewezen wordt. Wilhelmina had het omgekeerde. Ook dat was een verschil tussen ons.

Portret Juliana in oude Raadszaal

Sorry trouwens, dat ik over mijn moeder begin. Daarmee voed ik onbedoeld de verhalen dat ik zou dementeren. Demente mensen beginnen immers ook altijd over hun ouders of over hun jeugd. Natuurlijk ben ik niet meer zo helder als ik ooit geweest ben. OK, ik ben wat minder goed ter been. Maar mag dat, als je 94 jaar oud bent? Wat ik heel graag kwijt wil is dat het mij zo langzamerhand hogelijk begint te irriteren dat ik de laatste tijd steeds meer als een seniele ouwe gek word neergezet. Aan die geruchtenstroom moet maar eens een eind komen. Daarom ben ik zo blij dat Liwwadders mij een podium geeft om me tot het Nederlandse Volk te wenden. Op deze manier wil ik U allen laten weten dat ik nog wel degelijk in de running ben. En dat ik nog best in staat ben om (met een beetje ondersteuning van de hofmaarschalk: ere wie ere toekomt) scherpe analyses te maken.

U vraagt hoe het verder met me gaat?
Tja, ik zit regelmatig oude fotoboeken te bekijken (we hebben daar zeven kasten vol mee staan). Ook laat ik me graag in ons golfkarretje door onze tuinen rijden; verder kijk ik naar

soaps en natuurfilms. Verder is het leven op Soestdijk inderdaad niet meer zo dynamisch als het geval was, toen we nog met onze vier dochters samenleefden en toen het Nederlandse volk op mijn verjaardag massaal langs ons bordes defileerde. Om eerlijk te zijn: het is hier akelig stil geworden. In de verte hoor ik nog wel eens een poging om een edelhert in onze domeinen te schieten maar verder hoor je hier eigenlijk alleen de stilte. Je zou hier een kanon kunnen afschieten, zonder iemand te raken. Ook al schenk ik met Kerst nog chocolademelk voor het personeel in, de hofhouding is, voorzover nog levend, behoorlijk verzuurd geraakt in de loop der jaren. En Bernhard zie ik helemaal nooit meer. Heel soms laat hij de opperstalmeester een briefje brengen waarop staat dat hij me laat groeten. Ook stuurt hij me altijd een nieuwjaarskaart. That's it. Dan denk ik steeds: als het zo moet! Afgelopen jaar heb ik hem ook een nieuwjaarskaart gestuurd. Weet U hoe ik deze geadresseerd heb? "Aan de heer B. van Lippe-Biesterfeld." Ik hoop dat de boodschap is overgekomen.
Nu is het een publiek geheim dat Bernhard niet de meest trouwe partner was en dat hij altijd al in de andere vleugel van ons paleis in Soestdijk woonde, maar vroeger kwam hij tenminste nog wel eens midden in de nacht langs, als hij weer eens in opgewonden staat verkeerde en niet direct een kamermeisje bij de hand had. Wat dat betreft leek Bernhard inderdaad sprekend op mijn vader, prins Hendrik van Mecklenburg. Feitelijk is Claus bij ons de eerste fatsoenlijke kerel sinds een jaar of tachtig. Gelukkig hadden Bernhard en ik wel regelmatig Staatsbezoeken. Dan had je tenminste even de gelegenheid om samen over de opvoeding van onze dochters te praten of om tijdens het staatsdiner onze ervaringen in het afgelopen jaar uit te wisselen.

U wilt dat ik nog een anekdote aan de vergetelheid ontruk?
Wel, eentje dan. Die gaat over trans-Atlantische cultuurverschillen. Ik dineerde een keer met de ambassadeurs van Frankrijk, Groot-Brittannië en de V.S. Tijdens dat diner had ik last van winderigheid. Niet zo frequent als tegenwoordig maar toch. Na het voorgerecht ontsnapte mij de eerste wind. Gelukkig was de Franse ambassadeur zo vriendelijk onmiddellijk 'Excusez-moi' te roepen. Tijdens het hoofdgerecht overkwam mij dat tot mijn grote schrik wederom. Dit keer redde de Britse ambassadeur de situatie door alert te roepen "I beg your pardon". Het eten smaakte voortreffelijk totdat mij tijdens het dessert weer een duidelijk hoorbare wind ontsnapte. Ik keek de Amerikaanse ambassadeur strak aan. Iedereen hield de adem in tot hij heel beheerst en droog zei: "Ladies and gentlemen, I claim this one". Dàt is nu het subtiele verschil tussen Amerika en Europa.
Stadsblad Liwwadders vroeg mij nog iets te zeggen over Hofstad Leeuwarden. Wel, tegenwoordig doet uw stad er gelukkig veel aan om de Friese en Leeuwarder roots van de Nassaus voor het voetlicht te brengen. Maar ik kan me ook een keer een discussie in de Leeuwarder gemeenteraad herinneren waarin er voor werd gepleit dat als de Groene Draeck (het koninklijke Lemsteraakjacht) Leeuwarden aandeed liggeld geheven moest worden. Dat schandvlekje op uw blazoen zij u echter vergeven."

De oude begraafplaats

Vlak voor de begrafenis van prins Claus in de herfst van 2002 toog een lange sliert poëzieliefhebbers door avondlijk Leeuwarden naar de oude begraafplaats aan de Spanjaardslaan. Aan die schitterende begraafplaats heeft Jean Pierre Rawie een gedicht gewijd. Elke Liwwadder kan dat gedicht (‘*Spanjaardslaan*’) nu lezen omdat het in steen is gebeiteld. Het gedicht is ontleend aan de door mij samengestelde gedichtenbundel *Dit is myn lân* waarvoor Rawie het gedicht schreef. De betreffende poëziesteen is onderdeel van de poëzieroute Leeuwarden en ligt vlak voor de ingang met de welbekende doodshoofden. Die avond vond de onthulling plaats. De olielampjes en de muziek van drie saxofonisten zorgden voor een feeërieke sfeer. Rawie schrijft over die begraafplaats o.a.:

> ‘*De meeste teksten zijn niet meer te lezen,*
> *maar alles is je blindelings bekend:*
> *wat ik nu ben zul jij ook eenmaal wezen*
> *zoals ik eenmaal was wat jij nu bent*’.

Met die melodieuze tekst is ook inhoudelijk niks mis. De meeste teksten op de grafmonumenten zijn inderdaad niet meer te lezen. Het verval van de begraafplaats schrijdt in hoog tempo voort. Rawie zei eerder op de avond dat hij dat geen probleem vond: verval hoort juist bij uitstek bij de vergankelijkheid die een begraafplaats kenmerkt.
Ik ben een fan van de dichter, die zijn werk wijdt aan drank, liefde en dood en bovenal aan de vergankelijkheid. Toch ben ik het hartgrondig oneens met zijn zonet geciteerde uitspraak. De oude begraafplaats is eenvoudigweg te mooi om aan de tand des tijds op te offeren. De begraafplaats is door niemand minder dan de beroemde tuinarchitect Lucas Roodbaard ontworpen. Hij wilde er een ‘begraafpark’ van maken en dat is hem wonderwel gelukt. Beroemde families als de Eysinga’s, de Ypey’s en Vegelin van Claerbergen liggen er begraven

evenals de socialistische strijder Lourens Zandstra. Ik kan iedereen aanraden om eens over deze als monument aangewezen begraafplaats te gaan dwalen.
In de negentiger jaren werd geconstateerd dat het onderhoud van de begraafplaats en van de grafmonumenten door de gemeente resp. de nabestaanden ernstig te wensen overliet. Gemeente en particulieren richtten in 1996 een stichting op. Die ging enthousiast aan het werk. Zo werd het nodige gedaan aan het wegwerken van achterstallig onderhoud, o.a. met behulp van mensen die een werkstraf hadden gekregen. In 1999 deed de gemeente een subsidieverzoek aan de Rijksdienst voor de Monumentenzorg voor de broodnodige restauratie. Het rijk stelde 500.000 gulden beschikbaar voor de restauratie van dit monument. Je zou denken dat de gemeente, die drie jaar geleden zelf het subsidieverzoek heeft ingediend, intussen wel gezorgd zou hebben voor reservering van eigen middelen om de restauratie daadwerkelijk mogelijk te maken. Regeren is toch vooruitzien? Het is een schande dat verantwoordelijk wethouder Brok destijds niet tijdig een potje heeft weten te vinden voor de restauratie en er dus een potje van maakte. Eindelijk wàs er rijksgeld voor dit doel beschikbaar en op het moment suprème laat de gemeente het afweten. Ach ja, de doden op de begraafplaats zijn electoraal niet meer interessant, zo schreef ik in deze column in oktober 2002. Ook stelde ik toen voor om het 175-jarige bestaan van deze unieke Liwwadder plek in 2008 te herdenken en deze te laten plaatsvinden bij het graf van Lucas Roodbaard, die dus ook zelf (in 1851) in zijn eigen 'begraafpark' werd begraven. Ik stelde voor de beroemde parkarchitect alsnog te eren door hem postuum de ontbrekende steen geven met wat mij betreft het volgende opschrift, daarbij knipogend naar Arno Brok, thans burgemeester van Dordrecht:

'*Met schaamrood op de koude kaken*
klaag ik, Roodbaard, de gemeente aan.
Hoe kon Brok zijn plicht zó verzaken?
Deze wethouder kan nu wel gaan'.

De stichting besloot uit teleurstelling over de gemeentelijke opstelling zichzelf op te heffen. Wel kreeg Roodbaard tot mijn voldoening alsnog het lang gemiste grafmonument op zijn graf. Misschien was de gemeente inmiddels wakker geschud. Feit is dat de gemeente in 2007 ineens probeerde via een publieksactie van het tv-programma 'Restauratie' het benodigde geld voor een restauratie te winnen. Hoewel het miljoen aan Leeuwarden voorbijging (de begraafplaats werd bij deze 'beautycontest' vierde) was de gemeente nu wel moreel verplicht om daadwerkelijk iets te gaan doen aan de begraafplaats. Als eerste werd het lijkenhuisje aangepakt. In 2009 kon het gerestaureerde huisje weer in gebruik worden genomen. Ook voor de begraafplaats zelf werd nu geld beschikbaar gesteld, waarbij wordt gestart met de velden 1 en 2 waarmee gelukkig verantwoordelijkheid wordt genomen voor het behoud van uniek cultureel en landschappelijk erfgoed.

Leve Margreeth!

Het is nu 2003, er komt een boekje van een oud-burgemeester van Leeuwarden uit. Het lijkt een passend ogenblik om eens stil te staan bij de huidige burgemeester. Grotere tegenpolen zijn immers niet denkbaar.
Laten we eens één van de twee polen beschrijven.
Margreeth de Boer voelde zich al vanaf de eerste dag thuis in Leeuwarden. Ze was snel Liwwadder onder de Liwwadders. Ook al wist ze dat ze hier maar korte tijd kon blijven, ze vestigde zich toch al snel in de stad. Als burgemeester van de Friese hoofdstad koesterde ze geen gekke woonwens zoals de onmogelijke wens om koste wat het kost een boerderij in de stad te 'krijgen'. Margreeth de Boer koos dan ook voor stedelijk wonen.

Loco-burgemeester Hermien de Haan haalde Margreeth de Boer naar Leeuwarden (installatie).

Deze burgemeester spreekt altijd met respect over de stad, over haar inwoners, over haar collega's en haar medewerkers. Ze zit goed in haar vel, gaat niet op een achterdochtige manier de gangen van andere mensen na, heeft geen dubbele agenda's.
Ze weet als burgemeester het voortouw te nemen en draagvlak te creëren voor haar ideeën. Ze is dan ook een teamplayer, zoekt samenwerking, brengt mensen bij elkaar en zet ze niet tegen elkaar op. Deze burgemeester beschikt over overwicht en natuurlijk gezag maar het

leuke van haar is dat zij zich er niet op voor laat staan.
Ze heeft dan ook absoluut geen ‘Koninginne’- neigingen, stelt geen exorbitante eisen, kan bijv. prima overweg met haar secretaresse, wil geen voorkeursbehandeling maar is zoals ze is. Naturel. Is geëmancipeerd zonder daarover ‘met de borst vooruit te lopen’. Is dus geëmancipeerd van nature. Zal nooit maar dan ook nooit de gemakkelijke slachtofferrol kiezen. Elk zelfbeklag is haar vreemd.
Ze durft zelfs kritisch naar zichzelf te kijken. Vraagt zich voortdurend af wat beter kan in de stad en wat ze zelf beter kan doen. Vindt zelfkritiek dus geen vies woord. Maar is altijd constructief. Weet daardoor anderen te motiveren, te inspireren.
Margreeth is begiftigd met een goed geheugen. Ze onthoudt feilloos mensen die ze een keer heeft ontmoet. Ze onthoudt dus ook hun namen en haspelt die niet door elkaar. Ze is dus écht geïnteresseerd in mensen. Speelt ook hierbij geen rol. Houdt namelijk niet van poses. Is bovendien straight. Je weet dus wat je aan haar hebt.
Zij heeft netwerken in Den Haag die er voor Leeuwarden toe doen. Dat de Haak om Leeuwarden er toch komt is mede aan haar te denken. De gemeente behoeft zich voor haar niet te schamen als ze een onderhandelingsdelegatie aanvoert.
Ze houdt niet van roddelen over andere mensen. Vindt dat beneden haar niveau. Niet omdat ze burgemeester is maar omdat ze mens is.
Intussen weet deze burgemeester heel goed wat er speelt, leest wel goed de dossiers, weet bovendien hoofd- en bijzaken van elkaar te scheiden. Dat is nooit weg als je zo’n verantwoordelijke, drukke functie vervult als het burgemeesterschap van Leeuwarden. Dit is één van haar vele manieren om gezag te verwerven.
Prettig aan Margreeth de Boer is ook dat ze wel representatief wil zijn maar totaal niet ijdel is. Haar ambitie is om de stad die ze dient te promoten, niet zich zelf.
Het voorzitterschap van de gemeenteraad vervult ze professioneel: zakelijk waar nodig en vriendelijk waar mogelijk. Haalt niet de procedures door elkaar, weet wat het verschil tussen moties en amendementen is. Doet dus gewoon haar werk. Maar zoekt intussen wel de discussie met de gemeenteraad om met vernieuwende initiatieven te komen. Wil het contact tussen burgers en gemeente écht verbeteren. Belijdt geen lippendienst aan zogenaamde modernisering van bestuur -zonder verder iets te ondernemen- maar gaat gewoon met concrete initiatieven aan de slag. Zoals een pilot om de Transvaalbuurt al vanaf het allereerste begin over een nieuw bestemmingsplan te laten meepraten. Heeft bijv. ook voor een veel leukere opzet van de Nieuwjaarsbijeenkomst gezorgd.
Op die bijeenkomst stond ze niet zielig te wezen in een hoekje maar sprak ze met zeer vele gasten, ongeacht hum komaf. Ze is met recht ‘Liwwadder onder de Liwwadders’. Dus eigenlijk een heel normale burgemeester.
Eigenlijk is het abnormaal dat we in Leeuwarden anno 2003 blij zijn met een normale burgemeester. Liwwadders uiten die tevredenheid niet snel.
Nu moest het maar eens.

Fatale vrouwen

Ik heb in het Groninger Museum de expositie 'Femmes Fatales' bezocht. Dat is natuurlijk een intrigerend onderwerp. Onderweg er naar toe bedacht ik dat femmes fatales heel andere associaties oproepen dan het Nederlandse begrip 'fatale vrouwen'. Een femme fatale buit de zwakheid van de man met haar charme en (gespeelde) warmte uit, is zowel verleidelijk als doortrapt. Van een fatale vrouw weet je zeker dat ze de man koelbloedig te gronde richt en daar nog behagen in schept ook. Femmes fatales lijken mij vanuit het gezichtspunt van de mannelijke sekse dan ook interessanter, althans ietsje charmanter, dan fatale vrouwen. Er werd veel toeloop verwacht. Ook ik kon de verleiding dus niet weerstaan.

Beeld Mata Hari op de Kelders

Als Leeuwarder krijg ik het maar moeilijk mijn strot uit maar ik moet toegeven dat ze in die andere noordelijke hoofdplaats ("050") wel gevoel voor public relations hebben. Het Groninger museum blijft jarenlang scoren met spraakmakende tentoonstellingen. Daar was deze één van. Natuurlijk was het te gek voor woorden dat er op deze tentoonstelling geen portret hing van dé femme fatale bij uitstek: onze eigen Leeuwarder 'dochter' Mata Hari. Maar dat hebben de Groningers een heel klein beetje goedgemaakt door wel een schilderij op te hangen, gemaakt door een Leeuwarder 'zoon',

Laurens Alma Tadema oftewel Sir Lawrence. Daarnaast was er prachtig werk te zien van schilders als John William Waterhouse, Herbert Draper en Alexandre Cabanel. De laatste laat Cleopatra op een groot doek een ter dood veroordeelde gevangene gif proeven. O.a. Julius Caesar behoorde tot de minnaars van deze laatste koningin van het oude Egypte. Het verhaal ging dat mensen die met haar de nacht doorbrachten grote kans liepen daarna vergiftigd te worden: een prijs die menige man er niettemin voor over had. Kijk, dàt is nog eens een femme fatale. Op het schilderij zien we een ongelooflijk zelfbewuste, berekenende vrouw met een ontspannen en verleidelijke rechterhand, maar ook met een wat weggemoffelde linkerhand die als donkere (leeuwen)klauw is afgebeeld. Haar katachtige karakter blijkt uit de panter aan haar voeten. Wat ik goed vond was dat ook een zaal was gewijd aan het ultieme slachtoffer van de fatale vrouw: de man dus die voor haar charmes valt. Directeur Van Twist schreef in een brochure dat ze hebben overwogen de zaal slechts voor mannen toegankelijk te maken ('men only'), in dit geval een heel verfrissend idee. In die zaal was vooral werk van Edvard Munch te zien. Tekenend was ook een schilderij van de Circe waarin zij omgeven wordt door mannen die tot zwijnen zijn gereduceerd.

"Mannen laten zich graag verblinden door verleidelijkheid"

Duidelijk wordt wel dat de meeste femmes fatales per definitie kwaadaardig zijn: anders zou de man geen vooropgezet fataal lot beschoren zijn. Maar mannen hebben kennelijk een dubbele moraal. Velen van hen hebben ondanks alles een positieve associatie met het begrip femme fatale. Ze laten zich maar al te graag verblinden door verleidelijkheid, magische schoonheid en het prikkelende gevoel van onbereikbaarheid. Maar hebben dus niet door dat achter die façade een vrouw schuilt die met emoties speelt, haar creativiteit haalt uit manipulaties, in combinatie met koele berekening. Die gezichtspunten werden op de tentoonstelling op de meest uitlopende manieren uitgebeeld, uitgediept en toegelicht. In het Groninger Museummagazine, waarin veel bekende Nederlanders aan het woord kwamen, zei Neelie Kroes: "Een fatale vrouw is per definitie zeer intelligent" (in dat kader noemt ze ook Mata Hari: zelf denk ik dat deze meer slim dan intelligent was). Volgens Cisca Dresselhuys voldoet een type als Ayaan Hirsi Ali voldoende aan de combinatie slim en mooi om voor een femme fatale door te gaan, maar ik denk zelf dat zij daar veel te intellectueel voor is. Voor Bram Peper staat de femme fatale gelijk aan de vlotte tong naast gespeelde onnozelheid en valse bescheidenheid (met de nadruk op valse). Daar zit wat meer in, denk ik. De mooiste uitsmijter in dat magazine komt van Ellen ten Damme. Volgens haar is een femme fatale meer de interpretatie van anderen dan dat iemand dat echt is ('in de volksmond is het gewoon een lekker wijf'). Had ik dat maar eerder geweten: die Grunningers hebben mij zo mooi geld uit de zak geklopt!

Het FEC

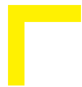
Andries de Jong heeft als directeur van het Frisian Expo Centre (FEC) regelmatig de noodklok geluid over de financiële vooruitzichten van dit voor Leeuwarden zo beeldbepalende complex.
Natuurlijk is dit complex een privaat gebeuren waar de gemeente geen directe zeggenschap over heeft anders dan het eventueel meehelpen subsidiëren van delen van de veemarkt. Maar zo nu en dan zoekt de directie de publiciteit en blijft het in de politiek toch stil alsof het FEC geen voorwerp van gemeentelijke aandacht hoeft te zijn.
In de ogen van vele Liwwadders is het FEC niet een gewone onderneming als zo vele. De oude, in 1963 geopende Friesland Hal was als voorloper van het FEC, mede vanwege de

Veemarkt circa 1964

Elfstedentocht, ver buiten Leeuwarden een begrip. Die was toen nog in handen van de gemeente en daarmee een 'publiek bezit'.
Er zullen niet veel Liwwadders zijn die nog nooit in Friesland Hal of FEC zijn geweest. Het is veel meer dan een vertrouwd onderdeel van de stadsinventaris: voor talloze gevarieerde, aansprekende evenementen en manifestaties is Leeuwarden en wijde omgeving eenvoudigweg op dit complex aangewezen. Het FEC doet dus veel meer dan het huisvesten

van de veemarkt, maar deze laatste mag er zéker zijn als (een van de) grootste van het land en als één van de traditionele beeldmerken van de Friese hoofdstad. Het complex heeft zich bovendien in de loop van de jaren geheel aan de eisen van deze tijd aangepast. En schijnt na de RAI en de Jaarbeurs de grootste van ons land te zijn. Het nieuwe WTC-hotel completeert het geheel.
Stelt u zich eens voor dat dit complex na financiële problemen leeg zou komen te staan. Een paar keer heeft dat reëel gedreigd. Daartegen zou heel Fryslân te hoop moeten lopen. Is zo'n voorziening weg, dan kun je het vergeten dat deze op korte termijn weer terugkomt. Dan zijn alleen nog grootschalige manifestaties mogelijk in twee (aanvankelijk wel degelijk zwaar gesubsidieerde) voorzieningen: het Paardencentrum van Drachten, hoewel dit gebruiksbeperkingen kent, en in het Thialf van Heerenveen. Voor Centraal en Noord-Fryslân en voor alle rechtgeaarde Liwwadders is het een onverdraaglijke gedachte voor dit soort zaken op andere steden aangewezen te zijn.

"FEC hoort bij stadsinventaris"

Tot veler verbazing blijft het in politiek Leeuwarden vaak stil rond dit onderwerp. Net zo als ik me er over verbaas dat enige jaren geleden met veel tam-tam en voor enkele tonnen de licentie voor het World Trade Centre (direct naast het FEC te bouwen, pal aan de rondweg) werd binnengehaald, terwijl het zo veel jaren moest duren voordat de schep daarvoor de grond inging. Alleen de bebouwingsstrook pal langs de Heliconweg vraagt op korte termijn nog om invulling.
Een functie die misschien ook in het FEC te exploiteren valt is een dependance van de Zwarte Markt uit Beverwijk, al of niet alleen in de weekenden. Ook is er in Friesland / Leeuwarden wel een markt voor een zgn. Outletstore à la die in Lelystad. Beide functies zouden ook kunnen fungeren als slechtweervoorziening voor bewoners en toeristen (daaraan bestaat zeker behoefte). Een outletstore moet dan elders komen en niet als vervanging van het bestaande FEC dat een veel te belangrijke voorziening is, zowel als veemarkt als op het terrein van beurzen (de jaarlijkse Bedrijvencontactdagen bijv.) en evenementen (megamanifestaties als Simmer 2000, Warme Winternachten enz.).
Voor dit type activiteiten ligt het initiatief altijd bij de marktsector en daar hoort dat ook te liggen. Bezoekers van evenementen, manifestaties en beurzen zijn geen vaste doelgroep, die zich goed weet te organiseren en dus bij de provinciale en de gemeentepolitiek aan de bel trekt als een complex als het FEC in financiële nood komt. Misschien blijft het om die reden vaak stil aan het politieke front rond dit type onderwerpen.
Maar in het brede palet aan voorzieningen die de centrumfunctie van Leeuwarden uitmaken verdient het FEC als factor van niet te onderschatten betekenis blijvend bestuurlijke aandacht.

De winkelfunctie van de binnenstad

Regelmatig verschijnen er rapporten dat binnensteden minder bezoekers trekken. Ook Leeuwarden heeft met die trend te maken. Een dagje shoppen wordt minder populair. Eigenlijk is dat niet verwonderlijk: winkelcentra worden steeds meer beheerst door enkele grote winkelketens en gaan dus steeds meer op elkaar lijken. De VerBlokkering slaat al jaren overal toe. Die ketens zijn in staat de relatief hoge huren te betalen en de kleinere, voor de consument vaak interessantere middenstand weg te concurreren. Die nivellering speelt minder attractieve winkelcentra in de kaart. Kon je op de Centrale een paar jaar geleden nog een kanon afschieten, sinds de Mediamarkt er is zie je maar al te vaak files. Ook de royale (gratis) parkeergelegenheid speelt een rol. De ingezette daling in bezoekertal kan ernstige gevolgen hebben voor de leefbaarheid van de binnenstad op langere termijn en daarmee voor de centrumfunctie van de Friese hoofdstad. Daarom is het van groot belang dat Leeuwarden (gemeente, middenstand en andere betrokkenen) zich extra inspannen om dit tij te keren. Er moet een soort Deltaplan komen. Wat kun je als gemeente doen om de winkelfunctie van de binnenstad in ere te herstellen? Veel. Ik zal enkele mogelijkheden langslopen. Allereerst is nodig dat de binnenstad goed bereikbaar blijft voor de auto, dat de doorstroming wordt verbeterd en de parkeertarieven niet te ver uit de pas lopen. Naast deze zeer voor de hand liggende maatregelen is er nog heel wat meer nodig. Allereerst zal het nieuwe Friese Museum met de extra winkelcapaciteit op een veel gezelliger, intiem stadsplein een grote impuls voor de binnenstad kunnen zijn. Maar dan moet er wel voor gezorgd worden dat die nieuwe winkels kwalitatief wat toevoegen aan het bestaande aanbod. Ik ben benieuwd om te zien hoe dit gaat uitpakken. Ik kan niet vaak genoeg herhalen hoe belangrijk 'branchering' is voor Leeuwarden. Gestimuleerd moet dus worden dat bepaalde typen winkels bij elkaar gaan zitten. Dat geldt voor antiekwinkels, galeries, antiquariaten, bepaalde typen restaurants, giftshops enz. In diverse steden kun je zien dat die branchering fantastisch uitpakt. Het is in het belang van de consument, de

Zicht op de Brol

winkelstand en (dus) van iedereen. Kleine specialiteitenwinkeltjes floreren meer in een daarmee verwante omgeving dan wanneer ze tussen de grote winkelketens staan. Maar… .branchering ontstaat niet spontaan. Je moet als gemeente in bepaalde gevallen, samen met corporaties, panden durven op te kopen, op te knappen en daarna weer door te verhuren of te verkopen aan daartoe uitgezochte ondernemers. Zo is in Groningen de Folkingestraat getransformeerd in een leuke winkelstraat, waarbij voor de (vaak bewust klein gehouden) panden relatief lage huren werden bedongen en samenvoeging van panden onmogelijk werd gemaakt. Op die manier kun je als gemeente de gewenste ontwikkelingen stimuleren of zelfs afdwingen. Straten als Eewal, Voorstreek en Tuinen zouden daarvan bijv. kunnen gaan profiteren na de herinrichting van het Wilhelminaplein. In sommige gemeenten is een ontwikkelingsmaatschappij daarmee belast. De Zeedijk in Amsterdam is ook een mooi voorbeeld van hoe je in enkele jaren een (in dit geval totaal verloederde) straat kunt veranderen in een omgeving waarin je prettig kunt verblijven. Daarnaast zie je dat gemeenten soms bewust adverteren in bepaalde branchebladen. Een goed contact met de bedrijfsmakelaardij is eveneens onontbeerlijk. Je kunt als gemeente wel degelijk het nodige ondernemen. Zelf heb ik een paar keer De Slegte aangeschreven waarbij ik aangaf dat een vestiging in Leeuwarden commercieel beslist voor hen interessant zou zijn. Ik wil niet zeggen dat De Slegte daarom naar Leeuwarden is gekomen maar inmiddels blijkt dat zo'n zaak zeker wat toevoegt aan de stad. Dat zou ook het geval kunnen zijn bij een Ikea. Hoewel Ikea's ook een negatieve invloed hebben op binnensteden, staat daar tegenover dat ze ook extra 'funshoppers' naar de stad kunnen trekken. In elk geval geldt: áls zo'n Friese Ikea er zou komen hoort deze in (nabij) de Friese hoofdstad thuis. En maar hopen dat de consument er dan tegelijk een 'dagje Leeuwarden' van maakt. De kans op zo'n vestiging is overigens relatief klein nu Groningen al over een extreem grote Ikea beschikt. De essentie is dat gemeente en betrokken ondernemers(verenigingen) voldoende alert opereren. In elk geval mag je best actief in marktontwikkelingen interveniëren om de marktkansen van de stad te vergroten. Daarnaast zijn flankerende maatregelen nodig, variërend van een fonds, waaruit kleinschalige maar wekelijks terugkerende culturele activiteiten in het winkelcentrum worden gefinancierd (met een halve ton kom je al een eind) tot het aanbieden van interessante arrangementen aan de consument. Waarom niet op een specifieke werkdag bijvoorbeeld én gratis parkeren én gratis toegang tot musea én bepaalde andere kortingen aangeboden? Die kun je toezeggen aan mensen uit een bepaald geboortejaar of die dezelfde voornaam (alle Saskia's bijv.). hebben. Tom Poes, verzin ook hier een list.

"In het winkelcentrum zijn wekelijks culturele activiteiten nodig"

Dromen over Leeuwarden

Ook als u zich daar niet van bewust bent droomt u heel wat af. Volgens Van Dale is dromen 'de werkzaamheid van de geest tijdens de slaap, waardoor levendige voorstellingsreeksen, meest in grillige afwisseling, gevormd worden, zodat de persoon meent dat alles te beleven'. Levendige en grillige voorstellingen, daar gaat het om. Tijdens de droom is de 'verbeelding' aan de macht. Juist ongerijmdheden maken het leven interessant. Simon Vestdijk, die in Leeuwarden op school ging, had een mooie typering voor het onderscheid tussen de kunstenaar en de doorsneemens: 'de laatste ondergaat de droom,

Wilhelminaplein in reconstructie

de kunstenaar schept hem'. Francken noemde dromen 'de enige luxe van arme mensen'. Ik wil het hier vooral hebben over de droom in termen van de wens, de utopie. De ouderen onder ons zullen zich nog de fantastische rede herinneren van Martin Luther King in Washington (1962) toen hij die 'bergrede' steeds begon met de gevleugelde woorden 'I have a dream'. Droomt u wel eens over Leeuwarden?

Vast niet. Dromen zijn meestal concreet. Zoals katten over muizen dromen, zo droomt een mens eerder over bepaalde figuren of situaties die in zijn leven een grote rol hebben gespeeld dan over iets abstracts als Leeuwarden. Zou je toch kunnen dromen over wat er nog anders zou moeten in de stad? Oftewel: hoe zouden we Leeuwarden kunnen omtoveren van een 'dromerige stad' in 'de stad van onze dromen'? Of je nu letterlijk droomt, of onder de douche staat na te denken of in een lekkere leunstoel zit weg te dromen: uit dat proces kan ineens een onvoorziene creatieve of flitsende gedachte ontstaan.

Voordat ik vanmorgen onder de douche ging verplichtte ik me die gewijde plaats niet eerder te verlaten dan nadat ik minstens één interessante gedachte over de stad zou hebben ontwikkeld. Wat die gedachte was verklap ik nog niet. Het gaat er mij om dat je even bewust bij de stad stil staat. Stel je voor dat alle stadsbewoners vanaf de puberleeftijd dat een paar keer per jaar zouden doen en de moeite zouden nemen om de gedachte naar een centraal adres te sturen, dan heb je zo'n 200.000 suggesties per jaar. Met die drie keer een kwartiertje nadenken per jaar zou je een prachtig beeld hebben van wat er zoal onder de bevolking aan klachten én constructieve ideeën leeft. Daar zou de gemeente dan, zoals dat heet, "beleid" op kunnen gaan ontwikkelen. Is dat een kwestie van organiseren of vindt U mij te idealistisch? Ik geef toe: het is een illusie te denken dat elke Leeuwarder aan dat denkproces zal deelnemen. Niet dat Liwwadders niet graag douchen of op hun luie krent zitten en dan al of niet voor zich uit zitten te peinzen. Maar de meesten zullen liever wegdromen over hun onvervulde behoeften (vrouwen, auto's, de 'droomvakantie' aan palmstranden en wat dies meer zij) dan over de stad. OK, als dat zo is, temper ik mijn idealisme. U hebt mij uit de droom geholpen. Ik stel voor het dan te houden op slechts 10% van de bevolking, die aan mijn experiment zou willen deelnemen. Dat is nog altijd goed voor 20.000 suggesties. Ik zie het al voor me. De gemeenteraad wijdt buiten de zomermaanden om elke maand een open raadsdebat aan deze bijzondere respons uit de stad. Ook als de raad eerst het kaf (querulanten) van het koren wil scheiden, houd je nog genoeg onderwerpen over voor een interessant raadsdebat. De democratie floreert als nooit tevoren, er van uitgaande dat er echt serieus naar de suggesties wordt gekeken. Waarom voeren we dit systeem niet morgenvroeg al om om vijf over acht in?

Ik hoor sommige lezers al weer kreunen: eh ju, dat wurdt nooit wat, hoe krijst ut in dien hasses.

Voor dit soort cynisme ben ik allergisch maar ik ben wèl gevoelig voor pleidooien om realistisch te zijn. Daarom ben ik bereid om nog met een laatste compromis voor de dag te komen. We doen weliswaar een moreel beroep op 100% maar nemen in de praktijk genoegen met deelname van slechts 1% van de Leeuwarders aan dit experiment (altijd nog goed voor 2000 creatieve ideeën per jaar). Dat zal toch moeten lukken? Met een variatie op een vroegere uitspraak van president Kennedy over de Amerikanen zou de burgemeester de Leeuwarders moeten voorhouden: 'In plaats van je af te vragen wat Leeuwarden voor jou kan betekenen moet je eens nagaan wat jij voor Leeuwarden kunt betekenen'.

Je kunt deze methodiek trouwens ook gebruiken voor het bedenken van bezuinigingen. Dan levert het nog geld op ook. Als de burgemeester voortaan in zijn jaarverslag schrijft: het afgelopen jaar kwamen er 200.000 (resp. 20.000, 2000) suggesties vanuit de Leeuwarder bevolking binnen en daarmee hebben we het volgende gedaan (….), dan zou dat toch pure winst voor de democratie zijn?

Oh ja, u wilt natuurlijk nog weten welk idee mij vanochtend onder de douche inviel? Heel simpel: het onderwerp van deze column.

De Leeuwarder aller tijden

In 2004 werd de verkiezing van de Leeuwarder aller tijden gehouden. Het Historisch Centrum Leeuwarden heeft deze uitgeschreven en op zijn website 100 mogelijke kandidaten beschreven. Elke Leeuwarder kon zijn stem uitbrengen.

Zelf ben ik mede de aanstichter van deze actie. Dit vergt een korte uitleg. In de jaren 90 van de vorige eeuw kreeg ik in Italië bij het opbreken van de tent met geen mogelijkheid de laatste haring uit de grond. Ik heb me toen geforceerd. Met als gevolg: verschrikkelijke rugpijn. Op de volgende camping lag ik vier dagen lang plat op een luchtbed en moest de tijd dus zien te 'doden'. Toevallig had ik de 'Encyclopedie van Friesland' uit 1958 bij me. Die heb ik toen noodgedwongen van voor naar achteren doorgenomen. Ik heb van de nood een deugd gemaakt: met het noteren van interessante data van Leeuwarder gebeurtenissen of personen kun je latere jubileumjaren uitrekenen en heb je een mooi overzicht van potentiële evenementen in de komende decennia. Een voorbeeld: als we in 1998 niet hadden geweten dat de Waag precies 500 eerder was gebouwd hadden we dat feit niet kunnen vieren. Een ander nuttig neveneffect was dat dat een overzicht van beroemde Leeuwarders opleverde. Leeuwarden mag zijn eigen beroemde zonen en dochters wel wat meer over het voetlicht brengen. De actie van het Historisch Centrum Leeuwarden past prima in dat streven. Net zo trouwens als de plannen om aan het Heer Ivostraatje een Hall of Fame op te richten, gewijd aan beroemde Leeuwarders / Friezen.

Iedereen die de lijst van 100 namen van beroemde Leeuwarders leest zal zijn eigen maatstaven aanleggen. Op de lijst staan terecht geen namen van nog levende personen of van mensen die hier wel gewerkt maar nooit gewoond hebben. Dat criterium selecteert al behoorlijk.

Ik vind dat je daarnaast onderscheid zou moeten maken tussen de 'Leeuwarder aller tijden' en de 'Liwwadder fan alle tiiden'. Bij een Liwwadder denk ik dan vooral aan iemand die veel voor de stad en omliggende regio zelf heeft betekend. Voorbeelden daarvan zijn gemeentearchivaris Wopke Eekhoff, architect Th. Romein of stadstypes als Slappe Douwe (Bijlsma) en marktkraamster Roosje Cohen aan wie bij de spoorwegovergang aan de Schrans een standbeeld is gewijd.

Bij de Leeuwarder aller tijden vind ik het niet genoeg dat iemand alleen maar wereldberoemd in de eigen stad was. Dan heb je het over mensen met minimaal nationaal maar liefst ook internationaal aanzien. Dat betekent dat heel veel namen op de HCL-lijst van 100 afvallen. Om een voorbeeld te noemen: Waling Dijkstra, Tetman de Vries en Trui Jentink hebben op hun eigen gebied veel betekend in Friesland maar worden buiten Friesland niet gekend.

Een ander criterium voor mij is of het Leeuwarders van geboorte zijn of niet. Iemand die hier geboren is kan zich met recht zoon of dochter van Leeuwarden noemen. Iemand die

hier als passant is langsgekomen krijgt bij mij toch minder gewicht. Dan denk ik bijv. aan Petrus Stuyvesant, Menno van Coehoorn, Simon Vestdijk, Martin van Amerongen of een keeper als Frans de Munck (de laatste staat trouwens niet op de lijst)
Als tegenhanger van de categorie Liwwadder fan alle tiiden behoeft de Leeuwarder aller tijden niet heel veel voor de stad zelf betekend te hebben. Mensen kunnen maar één leven tegelijk leiden.
Voordat ik aangeef hoe mijn 'top-tien' er uit ziet, wil ik eerst nog even aangeven dat ik vlak 'boven' die tien enkele ondernemers heb staan. Dan denk ik aan grootheden als Pieter Bokma sr. (wie kent niet de uitdrukking: 'Schat, staat de Bokma koud?'), August Brenninkmeijer (oprichter C&A) en aan J.W. Koopmans van Koopmans Meelfabrieken.

Mijn 'top-tien' luidt alsvolgt:

P. J. Troelstra

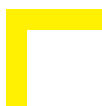
10 Richard Hageman, Oscarwinnende componist;
9 Hans Vredeman de Vries, architect en schilder;
8 Laurens Alma Tadema, historie- en portretschilder, in bijv. Engeland een begrip;
7 Francois Haverschmidt (Piet Paaltjens), dichter;
6 J.J. Slauerhoff, dichter;
5 Pieter Jelles Troelstra, leider van de (opkomende) arbeidersbeweging en dichter;
4 Viglius van Aytta van Zuichem, beroemd rechtsgeleerde, voorzitter Geheime Raad onder Karel V en met een groot nationaal en internationaal aanzien;
3 Mata Hari, met Anne Frank de internationaal bekendste vrouw van Nederland;
2 Willem Lodewijk van Nassau, Us Heit, staat symbool voor de band tussen Leeuwarden en de Nassaus;
1 *Maurits Escher,* geboren in het huidige Princessehof (1898), internationaal vermaard graficus, zeer vernieuwend en nog altijd in veel landen bewonderd; aan hem zijn terecht veel boeken gewijd, naast musea in Den Haag en in Amerika. Hij behoort volgens diverse kunsthistorici tot de 8 grootste kunstenaars van ons land. Escher is in de eigen geboortestad helaas nooit naar waarde geschat. Op internet komt zijn naam verreweg het vaakst voor (Google: 734.000 keer). Hij verdient meer dan een plastiekje van het Princessenhof. De Leeuwarders kozen trouwens Pieter Jelles Troelstra.

Uit de gleufhoedreeks

De stad kent vele verborgen schatten. Dwaal maar eens door de binnenstad op een zondagmiddag en neem je voor om heel gericht te kijken. Beperk je bijvoorbeeld tot schoorstenen en regenpijpen of tot gevelstenen en ronde ramen. Er ontvouwt zich ineens een rijk en ongekend scala aan verborgen schatten aan je ogen. Wat voor de stad geldt -in feite is Leeuwarden voor randstedelingen één grote verborgen schat – geldt ook voor zijn inwoners.

Onder die bijna 100.000 mensen zitten ongelooflijk veel mensen met bijzondere kwaliteiten die ze tot nu toe voor de buitenwereld 'verborgen' hebben gehouden. Althans: daar niet mee te koop lopen. Eén van die mensen is Pieter van den Berg uit de Hollanderwijk. Deze literatuurkenner bij uitstek brengt sinds enkele jaren ook eigen publicaties uit in de zgn. *'Gleufhoedreeks'*. Vooral zijn boekje over de Baljéebuurt trok destijds de nodige aandacht. Van den Berg put graag uit eigen jeugdherinneringen. Veel oudere lezers herkennen zich in die nostalgie oproepende verhalen en anekdotes. De oplage van die boekjes bedraagt meestal rond de 100 exemplaren. Ze vinden gretig aftrek bij de kennissenkring van Pieter van den Berg. Mede vanwege de mooie puntige verteltrant zouden ze zouden eigenlijk een veel breder lezerspubliek verdienen. Maar Van den Berg is geen commerciële jongen: voor hem hoeft dat allemaal niet zo. Laat ik dan maar een tipje van de sluier oplichten.

Kort geleden bracht hij het boekje *'Wilde beesten in de cornflakes'* uit. Hij behandelt daarin een 'boodschappenloopje' van de Baljéestraat naar de Schrans in de jaren vijftig. De titel is ontleend aan zachte plastic diertjes die hij nog uit zijn jeugd heeft bewaard en die werden geleverd bij Kellog's cornflakes. Cornflakes waren een moderniteit naast de toen algemeen verorberde Brinta. Op de kleuterschool zag de wereld er voor de jonge Pieter anders uit dan het warme huiselijk nest . Van den Berg: "In de zandbak ontnam een kleuter me eerst de

schep die ik van juf had gekregen en even later de kruiwagen. Deze afstotelijke wereld hield ik op afstand door van de school af te huilen en me thuis terug te trekken. Het liefst in een theekastje, met de deurtjes dicht. In het bovenste deel van dit meubel, achter twee kleine glazen schuiframen, stonden de theekopjes. Het onderste deel hield moeder voor mij gereserveerd". Hij verhaalt over de drie vrijstaande villa's tussen de Stationsweg en het spoor, die nog steeds de tand des tijds hebben overleefd en die in de vijftiger jaren totaal afweken van de omliggende bebouwing ('Het leek wel een stukje België aan de Stationsweg alsof de welstandscommissie niet had opgelet'). Nu zouden we ze niet meer willen missen.
Hij vertelt ook over een verkeersactie de Leeuwarder Courant organiseerde. Journalisten volgden onopvallend fietsers die de LC onder de snelbinders hadden geschoven en daarmee aangaven dat ze aan de actie mee wilden doen. Wie een half uur zonder fouten aan het verkeer deelnam kreeg een waardebon. Hij vertelt over een fietser die bijna een half uur was gevolgd. De LC: 'Toen deze rechtsaf de Leeuwerikstraat insloeg zonder zijn hand uit te steken moesten we alsnog op zoek naar een andere deelnemer'.
Soms werd de jonge Pieter door zijn moeder opgetild om de vingers te kunnen steken in de neusgaten van Us Mem op het Zuiderplein. Hij noemt dat beeldend zijn 'Klein Slagharen'.
Hij verhaalt van het complex van de gemeentereiniging aan de Schrans, waar vroeger ook een stortplaats voor huisvuil was (later van de Potmarge naar de Greunsweg verhuisd) en van 'de mannen met hun bakfietsachtige vuilniswagentjes die achter elkaar in sierlijke slierten de poort uitreden om de stad schoon te houden'.
Zijn wereldbeeld werd met een wrede emotie aangevuld, toen een keer een hond bij de spoorwegovergang aan de Schrans door de trein werd aangereden. Van den Berg beschrijft al weer plastisch: "Bloed bleef achter in de sneeuw. Het verkeer stond stil. Een man van de gemeentereiniging probeerde het diertje met een veger op zijn sneeuwschuiver te vegen. Moeder trok me met haar mee, richting huis, weg van deze plaats van machteloze verwarring'.
Van den Berg loopt tal van winkeliers aan de Schrans langs. Zo was bakker Vonk vermaard om zijn koffiekoeken. Vanwege de angst tijdens de Koude Oorlog vroeg een vrouw groenteboer Terpstra honderden blikjes en potjes groenten te leveren op voorwaarde dat ze de conserven mocht retourneren en het geld terug kreeg als de oorlog uitbleef. Zo rijgt Van den Berg de ene anekdote aan de andere. Om te eindigen met een recept van lammetjespap voor degenen die nog een keer hun jeugd willen proeven. Voor één persoon: maak drie afgestreken eetlepels bloem aan met 1 deciliter koude melk. Breng 2 deciliter melk aan de kook en meng onder voortdurend roeren het bloempapje er door en laat het 3 minuten zachtjes doorkoken. Eventueel nog een klontje boter en/of suiker toevoegen.
De slotzin van het boekje luidt: "Na de boodschappen en de pap kroop ik in het theekastje, trok de deurtjes achter me dicht en nam weer een tijdje afscheid van de wereld". Is alléén deze slotzin al niet een verborgen schat te noemen?

Herengenootschap

Maandelijks ga ik naar een herengenootschap, dat aan een (liefst ovalen) tafel bijeenkomt in een monumentaal pand. Hoe vervelend dat ook is voor een columnist: ik moet bij dit onderwerp 'op eieren lopen'. Het genootschap timmert namelijk bewust niet aan de weg. Dat is de code. Ik kan hier dus hooguit een tipje van de sluier oplichten.

Het genootschap bestaat uit 12 leden. Ze noemen zich zelf nog net niet de 12 apostelen maar dat komt dicht in de buurt. Niet in de zin van een sekte. Deze heren willen niet getuigen, laat staan zieltjes winnen. Maar wel in de zin dat de leden een sterke onderlinge vriendschapsband kennen. Om een voorbeeld daarvan te noemen: komt een van de leden te overlijden, dan geldt een tijdens de borrel gemaakte afspraak dat de kist dan tenminste enige uren naar de ons vertrouwde Heerenkamer wordt verplaatst om nog één keer collectief een goed glas wijn te heffen en om een paar goed gekozen woorden te spreken. Bijzonder is dat de uitbater kennelijk zoveel vertrouwen in ons heeft dat we zelf na afloop van elke bijeenkomst het pand op slot doen.

Wie zitten er zoal in dit genootschap? Ja, daar kan ik vanwege eerdergenoemde erecode absoluut geen mededelingen over doen, op straffe van royement. Wel kan ik zeggen dat de culturele wereld goed vertegenwoordigd is, evenals de hogescholen en de overheid. Naast een directeur van een non-profitinstelling is een enkele ex-politicus lid, evenals een gezaghebbend diplomaat. De laatste vloog meermalen per jaar vanuit zijn buitenlandse standplaats apart naar Nederland om de bijzondere 'Liwwadder' avonden van dit genootschap maar niet te hoeven missen. Iedereen houdt tijdens het Kerstdiner een speech waar hij tevoren erg zijn best op gedaan heeft. Niet omdat we tegen elkaar willen opboksen maar omdat iedereen voelt dat het echt ergens over moet gáán. Twaalf speeches betekenen een avondvullend programma.

Het genootschap is ooit opgericht als 'progressieve herensociëteit' maar het telt verschillende politieke stromingen. Alle leden zijn sterk maatschappelijk betrokken. Ze kijken met voldoening terug op de jaren zestig maar zijn er niet in blijven hangen. Tegelijk geven deze ouwere jongeren zich niet klakkeloos over aan de tijdgeest van het ik-tijdperk. Inmiddels is gelukkig ook een geëngageerde ondernemer toegetreden.

Wellicht vraagt u zich af wat de heren maandelijks eigenlijk *doen*. In feite komt dat neer op: praten en het drinken van een goed glas wijn. Dat is toch niet iets om van onder de indruk te raken? Dat klopt.

Waarom ik dan toch elke maand absoluut uitkijk naar dit maandelijkse hoogtepunt? Dat komt omdat er eigenlijk niets leuker is dan wanneer aimabele mensen onderwerpen in een heel open en vertrouwelijke sfeer bespreken en elkaar feedback geven zoals dat heet. Het

gaat heel vaak over het wel en wee van Liwwadden maar ook over politiek, soms filosofie, literatuur, over de penopauze en wat niet al. Zo hebben we al eens de vraag beantwoord wie in Leeuwarden beslist *niet* voor een lintje in aanmerking komt, en waarom niet. Misschien openbaren we die intrigerende lijst nog eens.

Vaak ook hebben we het over wat je persoonlijk hebt meegemaakt of dwars zit. Dit laatste ontlokte mijn eega de opmerking dat ons herengenootschap wel wat lijkt op een 'vrouwenpraatgroep' uit de jaren '80. Nu heb ik nooit in zo'n vrouwenpraatgroep gezeten maar dat de heren niet of nauwelijks geheimen voor elkaar hebben ervaar ik als heel prettig. In een wereld vol van (mannelijke) rivaliteit en concurrentie is het verfrissend om zo'n warm bad zonder 'machocultuurtje' te nemen. We zijn noch macho's noch het type 'geitenwollensok'. We zijn ons zelf. Naast spreken over de toekomst is er plaats voor nostalgie zonder te vervallen in verbittering. Ook die subtiele mix kenmerkt deze wellicht wat mysterieus overkomende herenclub.

Goede vrienden durven elkaar een spiegel voor te houden en elkaar recht in de ogen te kijken. Je krijgt vragen gesteld die de geest scherpen. We geven ons volop rekenschap maar hoeven geen verantwoording af te leggen. De moraal van dit verhaal: een herengenootschap als dit is heel wat goedkoper dan welke therapeut dan ook. Ik kan dan ook iedereen aanraden om zo'n genootschapje te starten. Het is niet ingewikkeld maar een kwestie van initiatief nemen. D.w.z.: een leuk zaaltje afhuren, niet te veel regeltjes vaststellen (alleen frequentie bepalen en een penningmeester benoemen), begin met een man (of vrouw) of vijf en bouw dat langzamerhand uit. Niet met kennissen maar liefst met onbekende kennissen van kennissen. Dat houdt de zaak fris. Met een persoon of 12 moet het wel ophouden wil je nog een centraal gesprek kunnen voeren. Spreek af dat je elke avond tenminste één taboe-onderwerp behandelt. Dat kan gaan over monogamie, over je verdiensten, je diepere verlangens enz. Ook dat houdt de zaak fris én spannend.

Vergaderlocatie Het Sminia Huys

De psychotherapeuten zullen in Leeuwarden clientèle verliezen. Maar als dit soort clubjes als paddestoelen uit de grond oprijzen, staat daar een geweldige impuls in het welzijn van de Liwwadders én de plaatselijke horeca tegenover. Dus Liwwadders, wat let jullie om dit goede voornemen voor het nieuwe jaar te uit te voeren? Het is een genot, zo'n genootschap.

Pommeranten

Volgens it Frysk Wurdboek is een 'pommerant' een 'prominent figuur, een persoon die de toon aangeeft'. Overigens vermeldt het woordenboek ook de betekenis 'belhamel'. Slechts zelden gaan die twee betekenissen samen. Misschien was Pim Fortuyn daarvan nog het beste voorbeeld.
Een tijdje geleden publiceerde de Leeuwarder Courant (LC) een lijstje met 55 namen van mensen die in Fryslân de meeste invloed hebben. De krant sprak over 'wie heeft de macht' maar in feite gaat het over invloed.
Vroeger vielen politieke en maatschappelijke macht samen. Een redelijk vaste elite van notabelen, zoals je pommeranten ook kunt noemen, trok aan de touwtjes. Tegenwoordig is dat type in rook opgegaan. De samenleving is veelvormiger geworden. In een netwerksamenleving is het moeilijker inzicht te krijgen in wie aan welke touwtje trekt. Daarom zijn onderzoeken naar 'verborgen macht' altijd extra intrigerend. Quote staat bekend om de Quote-500 die – schattenderwijs- de rijkste Nederlanders in beeld brengt. Daarbij kom je - op wijlen Jan Riedstra na - zelden Leeuwarders tegen. In die lijstjes gaat het om vermogen en niet om maatschappelijke invloed. Daarentegen publiceert de Volkskrant periodiek wel de top 200 van 'invloedrijke Nederlanders'. Dat Friezen op die lijsten duidelijk ondervertegenwoordigd zijn stemt zeker tot nadenken. En de in Beetsterzwaag woonachtige Loek Hermans is nauwelijks 'een Fries' te noemen. Ook de Leeuwarder Courant heeft wel geprobeerd een vergelijkbaar lijstje naar verborgen macht op te stellen. Bijvoorbeeld in 2004. Het kenmerk van verborgen macht is dat betrokkenen geen belang hebben bij schijnwerpers. Zijn mensen juist wel op dit laatste uit, dan zegt dat vaak meer over hun ego dan over hun werkelijke invloed. Het LC-lijstje (2004) van 55 mensen had een nogal hoog borreltafelgehalte. Aan diezelfde borreltafel zou je met gemak een lijstje kunnen maken met tal van andere namen. Dat maakt dergelijke lijstjes overigens niet minder amusant. De hele lijst van 55 wordt sterk gedomineerd door mensen uit het bedrijfsleven en de beroepsgroep van notarissen en advocaten. Kennelijk heeft de politieke klasse in Fryslân een flets imago. Bedrijfsleven en politiek blijken totaal gescheiden circuits te zijn. Nadeel daarvan is dat de politiek minder representatief is dan

Ex-CdK Loek Hermans

wellicht wenselijk. Vanuit spreiding van macht is het tegelijk een voordeel dat de economische maatschappelijke macht niet (alleen) door mensen uit eigen kring wordt gereguleerd.
Opmerkelijk is dat het vaste lezerspanel van de LC (100 lezers, zeg maar 'de gemiddelde Fries') aan gemeenten en provincies veel meer invloed toekent dan de bronnen die aan deze lijst ten grondslag lagen. Wie die bronnen waren wordt niet duidelijk maar misschien hebben daar wel veel zelfbenoemde pommeranten bij gezeten.
Verder valt op dat de vastgoedsector, inclusief de bouw en de makelaardij, sterk vertegenwoordigd is. Worden die sectoren, hoe belangrijk ook, daarmee niet overschat? De zorgsector bijvoorbeeld, waarin vele miljarden omgaan, komt ten onrechte nauwelijks in het stuk voor. Datzelfde geldt voor andere aspecten van de semi-overheid. Een flinke korrel zout is dus op zijn plaats.
Als je naar de nevenfuncties van de genomineerde pommeranten kijkt is het aantal mensen met (inter)nationale invloed wel heel beperkt. Margreeth de Boer waarschuwde in een afscheidsinterview terecht voor het risico dat we in Fryslân meer met onszelf bezig zijn dan met de buitenwereld. Het overzicht geeft daarvan een even treffende als pijnlijke illustratie. Feitelijk raken we hiermee een heel wezenlijk punt dat echt tot nadenken stemt.
En hoe scoort Leeuwarden eigenlijk op de lijst van Friese pommeranten? Van de 55 woont 27% in de stad zelf en 15% in suburbane kernen, samen dus 42%. Vanuit de wetenschap dat 25% van de Friese werkgelegenheid in de hoofdstad zit, terwijl er ook veel culturele instellingen gevestigd zijn, is dat niet zo vreemd. De stad blaast in maatschappelijk opzicht meer zijn partijtje in Fryslân mee dan sommigen wel eens beseffen. Alle lijstjes met elkaar vergeleken zie je dat in Fryslân scoren heel wat anders is dan landelijk opvallen.
Tussen belangrijke circuits als bedrijfsleven, politiek en cultuur zijn eigenlijk niet zo veel kruisbestuivingen. Mensen die in alle drie circuits een bepalende rol spelen staan eigenlijk nauwelijks op de lijst. Daaruit kun je afleiden dat de macht in Fryslân nog altijd behoorlijk gespreid is. Dat kun je best geruststellend noemen. Aan de andere kant viel het prof. Dölle, mede aan de hand van deze lijst, op dat er eigenlijk geen grote (politieke) coryfeeën meer zijn. Onze samenleving kent steeds minder een patroon dat alle andere domineert met bijpassende persoonlijkheden. Dat duidt op volwassenheid maar ook op schraalheid. Fryslân heeft wel 'pommeranten' maar het aantal mensen dat over alle sectoren heen gezag uitstraalt, het ware leiderschap toont, is kennelijk dun gezaaid.
Bij de gepubliceerde namen gaat het vrijwel alleen om mannelijke babyboomers of ouderen. Los van de vraag of het wel klopt dat bijvoorbeeld de emancipatiegolf aan Fryslân voorbij is gegaan –ik geloof daar niets van- geeft dat wel een zorgelijk beeld. Met de vergrijzing, die ook hier in hoog tempo voortschrijdt, is het wachten op de aanstormende generatie. Over enkele jaren is ook dit lijstje achterhaald. Reden genoeg om de pommeranten zelf op te roepen om dit type lijstjes ook met een korrel zout te nemen: zij zijn uiteindelijk even vergankelijk als u en ik.

Stadsdichter

Als liefhebber van de dichtkunst heb ik eerder de gedachte geopperd om ook in Leeuwarden een stadsdichter in te stellen. En warempel: een jaar later besluit de gemeenteraad daartoe, op voorstel van het CDA. Inmiddels is een jury ingesteld en is een advertentie geplaatst met de oproep aan dichters om te solliciteren.
Dichter Anne Feddema vond het maar schandalig dat je moest solliciteren 'bij een zelfbenoemde sollicitatiecommissie'. Ook Tsjêbbe Hettinga haakte af omdat hij niet op verzoek dicht. Nu is dit laatste niet helemaal waar, zo kan ik u verklappen. Ik was ooit medesamensteller van de door de provincie uitgegeven dichtbundel *'Dit is myn lân'* van december 1997 (inmiddels een collectors item). Voor die bundel hebben we Tsjêbbe Hettinga gevraagd ook een gedicht te componeren. Tegen betaling, dat wel. De enige randvoorwaarde was dat het gedicht over Friesland moest gaan. Tsjêbbe (net als ik in het inspirerende wijnjaar 1949 geboren) werkte daar graag aan mee en heeft toen het gedicht 'De wolken' geschreven. Ik weet van een andere dichter, Rienk Kruiderink, dat deze gruwt bij de gedachte per se iets over Leeuwarden te moeten dichten. Hij voelt zich met de stad verbonden maar wil totaal vrij in de keuze van zijn werk blijven.
Ik las in een persbericht dat de jury 'een professioneel dichter' zoekt. Allereerst valt op dat dat een vrijwel onmogelijke eis is. Er zijn immers nauwelijks dichters in Nederland die van de dichtkunst kunnen leven en dat als (enige) professie hebben. Met het afhaken van Feddema, Hettinga en Kruiderink wordt de spoeling in Leeuwarden nogal dun. Ik neem tenminste aan dat de jury vooral in de stad zelf een talentrijk dichter zoekt.
Toen ik de verdere eisen van de jury las ('kunnen dichten over Leeuwarden of over een actuele gebeurtenis die aan Leeuwarden raakt', iemand die 'een onafhankelijke positie inneemt' maar tegelijk 'als ambassadeur van de stad' kan optreden), kreeg ik een ondeugende gedachte. Waarom zou ik zelf niet solliciteren?
Ik heb de nodige gedichten geschreven, zowel over de stad als over actuele gebeurtenissen (Tjoelker etc.). De keren dat ik aan gedichtenprijsvragen meedeed had ik het geluk in de prijzen te vallen en werd het gedicht in de Leeuwarder Courant gepubliceerd. Als ik die gedichten de jury zou toesturen, zou ik wellicht best een kans maken. En die ambassadeursfunctie, die zou ik met verve willen vervullen.
Toen ik die gedachte tot me zelf toeliet, begon ik direct het volgende sollicitatiegedicht te schrijven, dat een knipoog is naar Neêrlands meest populaire gedicht, 'Herinnering aan Holland' van Hendrik Marsman.

Herinnering aan Leeuwarden

Denkend aan Leeuwarden
zie ik tal van grachten
traag door oneindig
stadsland gaan,
rijke monumenten
dagen en nachten
als totempalen
in de oudstad staan;
en in de hofsteedse
ruimte verzonken
de vele torens,
als bakens
voor 't ommeland,
wel dertigduizend
woningen, ruim en klein
in één groots verband.
Nederlands en Fries,
maar Liwwadders ook,
worden er in velerlei
variaties gehoord.
Wordt in de stadsporiën
nu de stem van het klagen,
de Liwwadder eigen,
eindelijk gesmoord?

Ik was er redelijk tevreden over. Ik vertelde mijn vrouw dat ik overwoog om te solliciteren. Zoals altijd kreeg ik een haarscherpe analyse te horen. Die kwam er op neer dat ik qua betrokkenheid bij de stad en liefde voor de dichtkunst en misschien ook wel qua talent best zou kunnen voldoen aan de criteria van de jury 'maar er is één probleem: 'je wordt te veel met het establishment vereenzelvigd om daarvoor in aanmerking te komen'. Ik was even totaal van mijn stuk gebracht. Hoezo 'establishment'? Ik sputterde tegen: 'heb ik bijv. als columnist voor Liwwadders niet bewezen een eigen, onafhankelijke mening te hebben?'. Ik begreep dat er verschil zit tussen gelijk hebben en gelijk krijgen. Later werd bekend dat de gemeente 7000 euro per jaar heeft uitgetrokken voor het stadsdichterschap. Ik had het voor nop gedaan, net zo als het schrijven van deze column. De 'eer' is toch meer dan genoeg? Nu het slijk der aarde in het spel komt, haak ik ook zelf af. Ik ken namelijk enkele juryleden persoonlijk. En, het allerlaatste dat ik wil zijn praatjes over vriendjespolitiek……

De Atlas van Gemeenten

De lokale omroep Mercurius heeft een rubriek gehad waarin Liwwadders hun ‘klacht’ over de stad naar voren kunnen brengen. Als ze mij daar een keer voor zouden vragen zou ik klagen over de ‘klaagcultuur’ in de stad. De voormalige burgemeester Margreeth de Boer verwees daar in een afscheidsinterview ook naar. Volgens haar kun je die neiging tot kankeren ‘welwillend als lokale charme zien’ maar ‘in feite doen de mensen daarmee zich zelf en hun stad te kort’. Haar opvolger Geert Dales zei hetzelfde met andere woorden: de stad verbergt zijn grandeur veel te veel. Ik ben het zeer eens met deze sprekers. Des te slechter kwam het Dales uit dat rond zijn aantreden de ‘Atlas voor gemeenten’ van 2004 werd uitgebracht. Daarin worden de 50 grootste gemeenten met elkaar qua aantrekkelijkheid vergeleken. En wat zien we tot onze schrik? Leeuwarden eindigt qua woonaantrekkelijkheid op de 42e plaats, ingeklemd tussen plaatsen als Bergen op Zoom, Enschedé, Helmond en Hengelo. Daarmee is de stad ten opzichte van vorig jaar wel vier plaatsen opgeschoven maar vrolijk word je daar niet van. Dat Venlo, Sittard, Emmen en Heerlen de echte staartgroep vormen begrijpt iedereen die deze plaatsen kent. Maar waarom zit Leeuwarden daar maar vlak boven?

In de eerste plaats vanwege de matige bereikbaarheid die samenhangt met de perifere ligging. Net als die andere genoemde steden ligt Leeuwarden inderdaad perifeer ten opzichte van de Randstad. Dat is een door niemand te beïnvloeden factor, al kan de psychologische afstand ten opzichte van de Randstad wel door een veel snellere treinverbinding worden verkleind. Dat de ligging in of vlakbij de Randstad het woonklimaat positief beïnvloedt is volgens mij zeer de vraag. Zou u willen ruilen met plaatsen als Haarlemmermeer of Amstelveen, onder de rook van Schiphol en met dagelijks fileleed? Toch staan die steden bij de eerste acht aantrekkelijke steden. De criteria van die atlas deel ik wat dat betreft niet. Toch is het zinvol om ook naar andere gegevens uit de Atlas voor gemeenten te kijken.

In een aantal opzichten scoort Leeuwarden beter dan de gemiddelde (middel)grote stad. Dat geldt bijv. voor aspecten als de bereikbaarheid van natuurgebieden, het aantal musea, het historische karakter van de stad, de relatief lage huizenprijzen, het percentage niet-westerse allochtonen, het aantal arbeidsplaatsen en (voor mij en voor u is dat vast nieuw!) de homo-scene. Waar blijft Leeuwarden dan sterk achter?

Het aantal wetenschappelijk opgeleiden in Leeuwarden zat in 2004 op de helft van het gemiddelde. Steden met een universiteit zitten ver boven dat gemiddelde maar dat verklaart nog niet waarom Leeuwarden (maar het geldt ook voor de hele regio) ver onder dat gemiddelde zou moeten zitten. Het blijkt dat dat in elk geval geldt voor het aantal nerds (mensen die in ICT of technologie werkzaam zijn) als percentage van de beroepsbevolking. Deze laatste groep behoort volgens de samenstellers van het rapport, net als de rest van de ‘creatieve klasse, tot de ‘motor’ achter de economische dynamiek. Als dat waar is zou de stad

zich vooral moeten richten op het aantrekken van mensen die creatieve ideeën hebben of deze kunnen toepassen. Daar is in Leeuwarden kennelijk een tekort aan. Dan hebben we het zowel over architecten, ingenieurs, ICT-ers als over schrijvers, mode- en grafisch ontwerpers, kunstenaars en managers. Dan gaat het vooral om mensen die werkzaam zijn in wat heet 'kennisintensieve economische sectoren'. Overigens doet Leeuwarden het qua 'creatieve klasse' zo gek nog niet (24e plaats van de 50) maar het aantal 'nerds' is hier sterk ondervertegenwoordigd. Mede daardoor scoort Leeuwarden qua startende ondernemingen onder het gemiddelde. Ook het percentage werkzame vrouwen (47,7%) zit onder het landelijk gemiddelde.

Wat mij heeft verbaasd is dat het aantal theatervoorstellingen (3,9) per 1000 inwoners onder het landelijk gemiddelde ligt. Buiten stadsschouwburg de Harmonie, een van de best lopende theaters van Nederland, is er in de stad kennelijk op dat gebied weinig te beleven. Dat moet een aansporing zijn voor verbetering (en verbreding) van het cultureel klimaat, incl. de dringend gewenste vestiging van een goed lopend poppodium.

Stenden Hogeschool

Het aantal cafés zit in Leeuwarden op driekwart van het gemiddelde (6,8 per 1000 inwoners), terwijl de stad qua 'culinaire index' een treurige positie inneemt. Het gaat daarbij niet om de culinaire kwantiteit maar om de kwaliteit. Dat aanbod is gemeten aan de hand van het oordeel van rapporteurs van de restaurantgids Lekker en de Michelingids. Daaruit blijkt dat Leeuwarden in het topsegment van restaurants, vergeleken met andere steden, weinig te bieden heeft. Daar is een verklaring voor: qua werkloosheid en armoede zit de stad boven het landelijk gemiddelde. In de omliggende regio zit ook veel minder koopkracht dan rond steden als Haarlem, Leiden etc. Maar ook dat is weer heel relatief. Zo scoort Zwolle hoog omdat er een restaurant met een Michelenster zit. Dat maakt Zwolle (met een 19e plaats) nog niet aantrekkelijker dan Leeuwarden. Maar ja, die stad zit een uur dichter bij de Randstad. En dàt scoort vooral in dit onderzoek.

Met die Atlas moet je, kortom, twee dingen doen: het belang wegrelativeren, voor zover de Randstad als navel van de wereld wordt gezien. Maar tegelijk de uitkomsten serieus nemen waar het gaat om het investeren in onderwijs en in een innovatief, creatief en cultureel klimaat. Die economische factor zal alleen maar in belang toenemen. Nu maar afwachten of de gemeenteraad dit onderzoek eindelijk eens als discussiepunt op de agenda zet!

Un Liwwadder in de Oekraïne

Toen Buitenlandse Zaken mij in december 2004 opbelde met de vraag of ik tijdens de Kerstdagen verkiezingswaarnemer wilde zijn bij de presidentsverkiezingen in de Oekraïne hoefde ik niet lang na te denken. Natuurlijk: de Kerstvakantie –en die kalkoen- kon ik op mijn buik schrijven. Maar er staat wel tegenover dat je de Oranje Revolutie in dat land aan den lijve meemaakt. Sterker: dat je een bijdrage mag leveren aan eerlijke verkiezingen op een cruciaal moment in de historie van dat land. Ik zal u niet vermoeien met het ingewikkelde verkiezingsstelsel in dat land. Maar dat je keihard moet werken om je in korte tijd heel veel kennis over dat land eigen te maken zult u wel van mij aannemen. Ik heb intussen her en der al inleidingen gehouden over hoe ik tegen de laatste,

Als verkiezingswaarnemer voor OVSE (OSCE) , rechts de chauffeur.

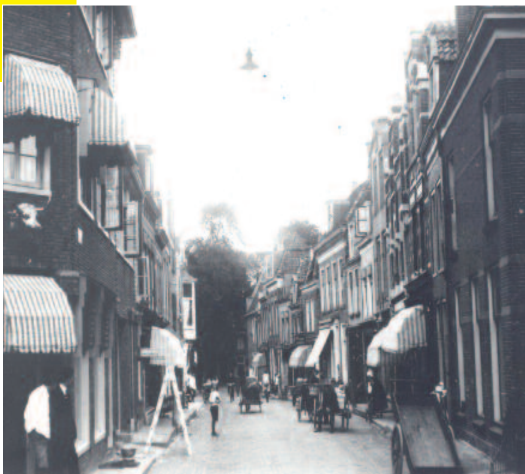
ronde van die verkiezingen aankijk. In dit stukje beperk ik me tot enkele meer persoonlijke ervaringen tijdens mijn verblijf in het uiterste zuidoosten van de Oekraïne. Dat was de thuisbasis van Janoekovitsj, de man die in eerste instantie was uitgeroepen tot winnaar van de presidentsverkiezingen, die later door de hoogste rechter ongeldig zouden worden verklaard. Juist in dit soort streken had de nodige fraude plaatsgevonden. Dat werd dus spannend. Ik zat in Berdyansk aan de Zee van Azov, 750 kilometer oostelijk van Kiev. Ik moest met mijn even aardige als kundige Kroatische collega, Katarina Grbesa, een gebied zo groot als Friesland bestrijken. Wat houdt dat werk zo al in? Na kennisneming op een centraal punt in Kiev van alles wat er speelt in het kiesstelsel van het land word je in het gebied zelf heel uitvoerig voorgelicht over de situatie in die regio. Vervolgens krijg je als duo een auto met chauffeur en een tolk. Je hebt een kaart met alle stembureaus. Steekproefsgewijs bezoek je die. Je praat met verschillende mensen: verkiezingsfunctionarissen, vertegenwoordigers van beide partijen en gewone kiezers. Aan de hand van die talloze interviews vul je checklists in (ruim 50 vragen per stembureau). De resultaten fax je

om de paar uur naar het hoofdkantoor van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) in Kiev. De OVSE krijgt op die manier een prima beeld van ervaringen in het hele land. Je bent dus zowel voor, tijdens als na de verkiezingen bezig om het hele verkiezingsproces te volgen. Dankzij ingrijpende wettelijke maatregelen maar ook vanwege het werk van de verkiezingswaarnemers zijn de verkiezingen voor het overgrote deel eerlijk verlopen. Je moet als verkiezingswaarnemers kennis hebben van het verkiezingsstelsel en argwaan aan tact koppelen. Dit laatste heb je nodig om mensen tot openheid in hun antwoorden te verleiden. Soms zag men mij in eerste instantie als een soort 'CIA-agent'. Als je duidelijk weet te maken dat het jou niet uitmaakt wie wint, als de verkiezingen zelf maar eerlijk verlopen, dan breekt vaak het ijs. Toen ik in Kiev arriveerde en na de verkiezingen weer vertrok kon ik het niet laten om 'incognito' (dus geen oranje kleur in je kleding) naar het Onafhankelijkheidsplein te gaan. Daar sprak ik met allerlei actievoerders die daar al meer dan een maand in tenten bivakkeerden. De hele hoofdstraat was er mee bezaaid. In die tenten stonden kacheltjes waar je je aan kon warmen, terwijl er werd gediscussieerd, gemusiceerd, gezongen etc. Een heel bijzondere ambiance die ik nooit eerder had meegemaakt. Buiten hielden mensen de wacht om provocaties te verhinderen. Je voelde de spanning vóór de verkiezingen. En na de verkiezingen natuurlijk de ontlading: er heerste toen een ware carnavalsfeer. Op deze manier maak je dat inderdaad maar één keer in je leven mee. Dat die verkiezingen sterk onder de bevolking leefden bleek ook in het oosten van de Oekraïne. Was in Kiev sprake van een Oranje Revolutie (aanhangers Joesjenko), in het oosten zag je veel demonstraties in blauwe kleuren (aanhangers Janoekovitsj). In Berdyansk trof ik iemand uit Kiev die daar niet mocht stemmen en 750 kilometer had afgelegd naar zijn geboorteplaats. Daar hoorde hij dat hij hier evenmin mocht stemmen. Hij ging naar de rechter. Met het vonnis in de hand kon hij alsnog in Kiev stemmen. Die man had intussen 1500 kilometer gereden om te mógen stemmen! En dat terwijl hele volksstammen in ons land soms te beroerd zijn om 400 meter te lopen naar het eigen stembureau.
Wat je ook bij blijft is de grote armoede in het oosten van de Oekraïne. Niet dat je bedelaars tegenkomt. Mensen helpen elkaar allemaal om te overleven. Maar je ziet tal van oude vrouwen met gegroefde koppen de hele dag dezelfde straat schoon bezemen om het karige pensioentje van twintig, dertig euro per maand wat op te krikken. Dat ze daar toch nog massaal stemden op iemand, die het land niet echt vooruit had geholpen, begrijp je dan niet. Of toch wel: men heeft geen daar geen vergelijkingsmateriaal. Velen hebben de moeilijke Stalintijd meegemaakt (deportaties, hongersterfte voor miljoenen in de dertiger jaren). Het kan dus altijd erger. Bovendien zijn veel mensen in het oosten door eenzijdige berichtgeving minder goed geïnformeerd dan in het westen van het land. Pas een paar weken voor de verkiezingen hoorden ze daar op TV wat er allemaal in Kiev gaande was. Wij wisten dat in Leeuwarden eerder dan velen in het oosten van de Oekraïne. Het zoveelste bewijs dat het soms goed is om andere oorden te bezoeken. Des te meer relativeer je immers wat hier allemaal niet zou deugen.

Een Marokkaanse medeburger

Ik had via-via gehoord dat er in de Breedstraat een prima Marokkaans restaurant zat. Goede kwaliteit, betaalbare prijzen en een bijzonder aardige gastheer. We besloten daar voor de afwisseling eens te gaan eten. Helaas waren we de enige gasten. De gastheer toonde zich dan ook heel verrast en verheugd over de plotselinge komst van deze twee, kennelijk niet meer verwachte, gasten.
Hij bood ons direct een (gratis) kop heerlijke soep aan met de mededeling: 'dit eten we tijdens de Ramadan; dan kunnen jullie dat ook eens proeven'. Na dit aardige gebaar kwamen we al gauw in gesprek over hét gespreksonderwerp in die dagen: de moord op Theo van Gogh (november 2004, dit bezoek speelt een maand later). Op een gegeven moment vroegen we hem of hij als Marokkaan ook op dit soort aanslagen wordt aangekeken. We hadden kennelijk een gevoelige snaar geraakt. Hij zei: "We veroordelen die aanslag net zo sterk als jullie. Intussen praten we de hele dag over wat deze verharding in de samenleving voor ons als Marokkaanse medeburgers betekent. Gisteravond nog hebben onbekenden stoelen en tafels vernield die voor mijn deur stonden bij wijze van terras. Ik schrok me rot. Daarna hebben we alles binnengehaald. Vandaag heb ik ook het bord 'Marokkaans restaurant' van de gevel gehaald. Ik ben bang voor andere gewelddadigheden'. Op onze beurt sloeg de schrik ons om het hart. In welk land zijn we beland? Hoe diep zijn we gezonken als groepen mensen zich vogelvrij verklaard voelen? Beleef je als lid van een bedreigde groep het aanbrengen van een Joodse ster niet op vergelijkbare wijze als wanneer je je gedwongen voelt om een verwijzing naar de Marokkaanse keuken van de gevel te halen? We leefden dus met deze Marokkaanse medeburger mee. Helemaal toen hij zei dat zijn nog niet zo lang geleden geopende restaurant over een paar weken al weer zou worden gesloten. De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat dat voornemen ook te maken had met het feit dat de Breedstraat te weinig klandizie trekt. Dat was dus ook al het geval vóór de aanslag op Theo van Gogh maar kennelijk vormde die extremistische daad de bekende 'druppel'. De eigenaar was nota bene een half jaar eerder Franeker ontvlucht omdat zijn vorige restaurant door bouwwerkzaamheden aan andere panden niet meer bereikbaar was geweest voor klanten en de omzet daar in één keer was stilgevallen. Omdat advocaten in ons land zo duur zijn was hij zonder schadevergoeding vanuit Franeker naar Leeuwarden vertrokken. Nu een Marokkaans restaurant ook hier dreigde te mislukken, dacht hij er over om met tappa's te beginnen. Hij heeft nu eenmaal zijn hart verpand aan het restaurantwezen. Misschien dat een andere keuken een andere doelgroep trekt, al zal ik zeker blijven komen. Na deze schets van indringende persoonlijke ervaringen toverde onze Marokkaanse medeburger een werkelijk heerlijke maaltijd (mixed grill) op tafel. We aten onze vingers er bij af, ons voortdurend afvragend: waarom zit dit qua prijs-kwaliteit werkelijk perfecte établissement niet mudvol? Beseft Leeuwarden wel wat het mist? Heeft de hier ervaren leegte alleen te maken met de

plek in de stad of inderdaad óók met de achtergrond van de uitbater? Kun je anno 2004 als Arabier je restaurant uit puur eigenbelang voortaan maar beter een Zuideuropese dan een Noordafrikaanse naam geven?
We vroegen hem of hij aangifte had gedaan van de vernieling van zijn eigendommen. Hij keek ons met een verbaasde, vragende blik *('Helpt dat dan?')* aan. We beantwoordden die blik met onze opvatting dat het belangrijk is voor politie en gemeente om te weten dat mensen zich bedreigd voelen. En helemaal als het om puur racistisch geweld gaat. Dan moeten de autoriteiten de vinger aan de pols houden. We bestelden vervolgens een halve liter wijn maar kregen in plaats daarvan zomaar een hele fles om te consumeren. Waar elders tref je zo'n vriendelijke gastheer? OK, waarschijnlijk zou de rest van de wijn die avond anders toch niet zijn opgegaan maar ik zie andere restaurants dat niet gauw doen. We vertelden hem spontaan dat we Fès een van de allermooiste steden hadden gevonden, toen we ooit een vakantie in Marokko hadden doorgebracht. Dat bleek in de roos te zijn: we hadden het over zijn geboortestad. De sympathieke uitbater vertelde enthousiast over de vele goede veranderingen die de nieuwe koning Mohammed VI in het hedendaagse Marokko in gang had gezet en dat het hem speet dat dat hier in het westen kennelijk niet wordt opgemerkt. Hij is met een Nederlandse vrouw getrouwd en wil hier zijn boterham blijven verdienen. Maar of dat lukt? Intussen bleef zijn gastvrijheid die avond overweldigend. Zo werd ook de portie brood verdubbeld en kregen we na de heerlijke anijsthee –een alternatief voor de voor ons gebruikelijke koffie - ook nog een mooie, hoge Marokkaanse vaas als presentje mee. We kregen voor het eerst in ons leven het merkwaardige gevoel een 'troetel-Nederlander' te zijn. Hoewel dat niet zo was bedoeld beschouwde hij ons bezoek op dat moment kennelijk als een 'daad van verzet' tegen de maatschappelijke stroom in, waarbij –voordat je het weet- achter elke Marokkaan een fundamentalist wordt vermoed. Zo veel is duidelijk: dit laatste moeten we tot elke prijs tegengaan, willen we het hier in dit kikkerland en zeker ook in Leeuwarden een beetje leefbaar houden. Ik kon in 2004 nog niet bevroeden dat het maatschappelijk klimaat op dit punt zeven jaar later nog veel killer zou worden.........

Breedstraat 1935, toen nog een gezellige Joodse buurt.

Ambassadeurs gezocht

Mijn ouders hadden jarenlang een (goed lopende) zaak in Bolsward. Er werden zowel technische als luxe artikelen verkocht. Als telg uit een middenstandsmilieu weet ik dat je er bij het runnen van een zaak verstandig aan doet om altijd kritisch 'naar binnen' te kijken en tegelijk altijd 'naar buiten toe' een positief verhaal neer te zetten. Tenminste, als je je producten wilt slijten en dus je zaak draaiende wilt houden.

Voor het 'verkopen' van een stad geldt precies hetzelfde.

Nu zullen sommigen zich afvragen waarom een stad eigenlijk 'verkocht' moet worden aan de buitenwacht. Wel: een positief imago van -in dit geval- Leeuwarden draagt sterk bij aan de ontwikkelingskansen van de stad. Friesland kan niet zonder Leeuwarden en Leeuwarden niet zonder de regio. Net zo als mijn vader vroeger in zijn zaak deed moet Leeuwarden dus 'klanten' zien te trekken. Die klanten van Leeuwarden nemen tal van hoedanigheden aan. Het kunnen toekomstige inwoners zijn maar ook studenten die de hogescholen komen bevolken, dorpsbewoners die hier komen winkelen, de schouwburg of het ziekenhuis bezoeken, toeristen die hier hun geld besteden of bedrijven die in de stad willen investeren en op die manier de nog steeds te hoge werkloosheid terugdringen. Al die klanten hebben vele keuzes tot hun beschikking. Ze kunnen immers voortdurend ook voor andere steden kiezen. Kortom: het is een levensnoodzaak voor de stad om zich zelf positief neer te zetten.

Nu is dat gemakkelijker gezegd dan gedaan. Een stad is geen eenduidig product met een min of meer overzichtelijke cliëntèle. Een stad is een levende en voortdurend veranderende gemeenschap, die uit honderden, vaak ook nog met elkaar wedijverende, deelbelangetjes bestaat. De gemeente Leeuwarden, die hier een duidelijke taak heeft, is daarbij maar één speler op dat grote toneel. En ook de gemeente zelf is geen meneer met één gezicht maar bestaat uit vele honderden gezichten die evenzo verschillende producten afleveren. Het is de taak van Burgemeester en Wethouders om dat alles in goede banen te leiden..

De vraag nu is of Leeuwarden zich zelf goed weet te verkopen.

Ik denk dat daar langzamerhand verbetering in komt en tegelijk gaat dat proces volgens mij nog te traag. Voor een deel kampt de stad met een natuurlijke handicap. De gemiddelde Nederlander zal als nadeel van Leeuwarden zien dat het 'in een uithoek' van het land ligt. Je kunt je afvragen of dat zo is: je bent immers met de auto in vijf kwartier bij Schiphol. Het probleem is alleen dat die anderen dat niet geloven. Zolang dat hardnekkige misverstand niet weggewerkt wordt (en dat is a hell of a job), zal Leeuwarden niet in het brandpunt van de landelijke belangstelling komen te staan. Veel steden zijn Leeuwarden qua inwonertal voorbijgestreefd. Niet omdat ze betere voorzieningen hebben of het 'beter doen' maar simpelweg omdat ze gunstiger gelegen zijn. Moeten we ons daarbij neerleggen? Ik behoor bij diegenen die de redenering precies willen omdraaien. Dat wil zeggen: juist *omda*t

economische groei Leeuwarden niet komt 'aanwaaien', moeten stad en gemeenschap extra ondernemend zijn. Juist om het geografische nadeel te compenseren moeten we hier extra creatief zijn om Leeuwarden van de broodnodige dynamiek te voorzien. Daarom moet de stad ook extra investeren in zijn public relations naar de doelgroepen waar ik het eerder over had. Leeuwarden moet dus niet hetzelfde doen als steden als Den Bosch of Amersfoort, die het al voor de wind gaat, maar moet er juist extra hard aan 'trekken'. En daarvoor geld over hebben.

Ik ben er niet zeker van dat de gemiddelde Liwwadder daar ook van overtuigd is. De 'doe maar gewoon-mentaliteit' zit ons Friezen in de genen. En Liwwadders zullen een half leeg glas niet direct 'half vol' noemen. Dat is best een kwaliteit, als je -zoals mijn ouders deden- bij je eigen zaak 'naar binnen' kijkt. Dan kun je niet kritisch genoeg zijn. Maar als je Leeuwarden aan de buitenwacht wilt verkopen om hier in ons eigen belang meer dynamiek en werkgelegenheid naar toe te krijgen, dan red je het echt niet met het verhaal van het half lege glas. In die situatie moet je zelfvertrouwen, zelfs trots, durven uitstralen.

"Een 'ken't skele je'-mentaliteit smoort elke creativiteit"

Een 'ken't skele je'-mentaliteit smoort elke creativiteit. Wie ondernemingszin wil bevorderen heeft een actieve en offensieve instelling nodig en het besef dat Leeuwarden in een keiharde concurrentiestrijd met andere steden verkeert. Deze boodschap is bedoeld voor al die mensen in sleutelposities, die de nodige externe contacten onderhouden. Die dus in de positie zitten om de stad te 'verkopen'. Dat kan trouwens variëren van een topmanager tot een Liwwadder die de stad aan zijn verre familie laat zien. Leeuwarden heeft dus echte 'ambassadeurs' nodig die een rol spelen in de vele netwerken die voor de stad interessant zijn. Mensen, die intern vanuit hun betrokkenheid best kritiek mogen, zelfs moeten leveren, maar die tegelijk het vermogen hebben om naar buiten toe voluit voor de goede zaak te gaan. Die bij wijze van spreken net zo trots op Leeuwarden zijn als een moeder op haar eerste boreling. En die dat verhaal dragen en aanstekelijk kunnen uitdragen.

Over citymarketing zijn boeken vol geschreven. Hoeveel ik er ook van gelezen heb, mij is inmiddels duidelijk dat het uiteindelijk niet draait om plannen en concepten maar om ménsen en hun concrete gedrag. Naar binnen kritisch, naar buiten trots, dat zou het devies van elke Liwwadder moeten zijn. Dan hebben we er in één klap bijna 100.000 ambassadeurs bij. Ga maar 's na wat dàt voor impact zou hebben!

Bekende Liwwadders

In het kader van de viering van het 500 jarig bestaan van Leeuwarden als provinciehoofdstad (2005) is niet alleen een symposium georganiseerd maar heeft men ook aan het grotere publiek gedacht. Daartoe zijn er 18 delen uitgebracht van de serie 'Waar blijft de tijd, 500 jaar Liwwadden'. Het zijn fraai vormgegeven uitgaven geworden over zaken als 'Beelden van een stad', 'Dagelijks leven' en 'Verkeer en vervoer', 'Taal' en een over 'Het sterke verhaal van Leeuwarden'. Daartoe worden ook 'anekdotes van het dagelijkse heldendom' meegenomen. Wie deze uitgaven nog niet heeft raad ik aan deze alsnog op de kop te tikken.
Interessant zijn ook de stadswandelingen die toen zijn geïntrodeceerd. Op de site www.gemeentearchief.nl van het HCL staan maar liefst 21 links die verwijzen naar heel uiteenlopende stadswandelingen. Zo kunt u als uw eigen gids uw voetreis geheel op persoonlijke interesses afstemmen. Alle uitgaven van 't Kleine Krantsje over nostalgisch Leeuwarden staan integraal op die website evenals citaten van tal van bekende mensen

Bronzen beeld van sociaal-democraat Dr. Anne Vondeling

waarin Leeuwarden wordt aangehaald. Je treft er ook een eigentijdse trailer van een youtubeopname over oud-Leeuwarden aan. En natuurlijk een overzicht van beroemde of bekende Leeuwarders. De iconen van de stad.
In 2005 stond Open Monumentendag in het teken van Leeuwarder 'helden', beter gezegd de woonhuizen van Leeuwarders die (ver) buiten de stadsgrenzen bekend zijn geworden.

Dat betekent bijv. dat de Blokhuispoort, tijdelijke huisvesting voor bekend geworden landgenoten, met de mooiste binnenpleinen van de stad, niet is meegenomen.
Ik heb in de werkgroep meegedraaid die deze Open Monumentendag heeft voorbereid. Wie behoren zo al tot het selecte gezelschap van Liwwadders, die hier gewerkt of gewoond hebben en die ook buiten de stad geschiedenis hebben geschreven?
De meeste mensen zullen al gauw met de Nassaus en met Mata Hari op de proppen komen. Of met de schrijvers Piet Paaltjens en Jan Jacob Slauerhoff, beide geboren aan de Voorstreek. Of met de sociaal-democratische politici Pieter Jelles Troelstra en Anne Vondeling. Of met kunstenaars als Vredeman de Vries, Wybrand de Geest en Pier Pander.
Lastiger wordt het als we over onze eigen tijd spreken. Bij de topondernemers komen we dan al gauw uit bij Boonstra (Philips) en Storm (Aegon), naast vroegere bekendheden als Bokma, Boomsma en A. Brenninkmeijer, die de 'A' vormde van C&A. Maar hoe om te gaan met de televisiepersoonlijkheden Ria Bremer en Edwin Rutten, cabaretier Jan-Jaap van der Wal, PvdA-politicus Diederik Samson, de schilder Sjoerd de Vries of de schrijver Cees van 't Hart? Hun houdbaarheidsdatum als bekendheid is moeilijk te voorspellen. Immers, iemand als ex-staatssecretaris Veder-Smit is inmiddels in de vergetelheid geraakt.
Maar de organisatie van de Open Monumentendag kan gelukkig te kust en te keur. Dat Alma Tadema aan de Uniabuurt heeft gewoond, dat Saskia van Rembrandt is geboren op de plek waar de advocaten gebr. Anker praktijk houden en dat Havank op de Wirdumerdijk is geboren, is redelijk bekend.
Minder mensen weten dat Geert Mak aan de Westersingel heeft gewoond, en veelschrijver Theun de Vries in Huizum. Ook het feit dat de internationaal uiterst vermaarde graficus Maurits Escher in het Princessehof is geboren behandelen we in Leeuwarden nog steeds als een 'staatsgeheim'. Daarom is het goed dat Open Monumentendag ook eens aandacht schenkt aan dit thema. Sterker, de organisatie moest een keuze maken. Lang niet alle geboortehuizen lenen zich er voor om opengesteld te worden, zijn nog aanwezig of vormen een logische looproute. Voor wie deze Open Monumentendag heeft gemist volgt hier nog even de route met vermelding van de adressen van ooit bekende Leeuwarders: Laurens Alma Tadema (Uniabuurt 8), Saskia van Ulenburgh (Ossekop 11), Wilco Julius van Welderen Rengers (Ossekop 13), Mata Hari (Kelders 33), Pybo Gualteri (Eewal 76), Willem van Haren (Bij de Put 15), Thomas Romein (Arendstuin 41), Pieter Jelles Troelstra (Reijndersbuurt 5), Obbe Rommerts (Grote Kerkstraat 73), Mata Hari (Grote Kerkstraat 212), Herman Kuyper (Grote Kerkstraat 31), Anthony Coulon (Doelestraat 8), Jacobus Voorda (Grote Kerkstraat 20), Maurits Escher (Grote Kerkstraat 11), Ivo Johannesz (Grote Kerkstraat 7) en Geert Mak (Westersingel 38). Ik maak me sterk dat hier vast namen bij zitten waar u nog nooit van gehoord had. Voor wie daarover meer wil weten: het destijds door ons uitgebrachte boekje *Woonhuizen van bekende Leeuwarders; "aan hunne nagedachtenis verschuldigd" is* op internet tweedehands nog wel te verkrijgen en anders misschien nog bij het HCL.

Huizum Dorp

Sinds 25 jaar woon ik in een van de smalste straatjes van Leeuwarden. In de oude dorpsstraat van Huizum nabij de witte brug. In de jaren '70 was deze straat nog diverse winkels rijk. Toen de Miro zich in Leeuwarden vestigde en de straat in verval raakte, was het snel met de detailhandel gedaan. Bakker Schaafsma, een begrip, sloot als laatste der Mohikanen zijn deuren. Dankzij een heel actief bewonerscomité en een omslag

Huizum-Dorp

in gemeentelijk denken na de geslaagde rehabilitatie van de Transvaalwijk werd de buurt totaal gerenoveerd., waarbij de van oudsher bestaande uiterlijke verschijningsvorm geheel in tact werd gelaten of in oude luister werd hersteld. Nu is het een echte woonbuurt. De enige bedrijvigheid die de straat nog kent is van aannemer Jouke van Wieren.
We besloten destijds om met onze twee zonen naar deze plek te verhuizen vanwege de karakteristieke locatie. De eerste bebouwing op de terp van Huizum is ongeveer even oud als de eerste bewoning op terpen als Oldehove en Nijenhove. Je kunt het je nu nauwelijks meer voorstellen, maar deze straat vormde ooit deel van een wegverbinding tussen

Leeuwarden en Groningen. Kortom, hier hoor je de historie in meerdere opzichten kloppen. De dorpskerk, die nog over een middeleeuwse toren beschikt, baadt elke avond in het licht. Natuurlijk telde de woning zelf ook mee. Een andere reden om te verhuizen vanuit een – op zich mooie- woonstraat in Aldlân was de gemêleerde bevolkingssamenstelling. In Huizum Dorp woonden en wonen allerlei mensen door elkaar. Een- en tweepersoons-huishoudens, gezinnen, rijk en arm. Onze oude woonstraat telde alleen mensen uit een specifieke maatschappelijke laag, hier trof je meer de samenleving in al zijn verscheidenheid. Dat merkte je bijv. op de lagere school (Aebingaschool).

Huizum-Dorp in feeststemming

Wat voor mensen wonen er nu in de straat?

Opmerkelijk veel mensen die er 20 jaar geleden ook woonden maar van wie de kinderen inmiddels het huis uit zijn. Vrijwel iedereen zegt hier nooit meer weg te willen (hooguit tussen zes planken). Misschien heeft dat te maken met het dorpse gevoel, midden in de stad: de huizen staan – als vee dat tijdens een regenbui bij elkaar probeert de schuilen - dicht op elkaar geplakt. Zo zie je maar weer dat je met stedenbouw 'geborgenheid' kunt creëren.

Niemand loopt bij elkaar de deur plat, toch is er saamhorigheid. Het is een gelukkig toeval over 'prachtburen' te beschikken.
Ik zou veel over hen kunnen vertellen maar pik er nu de meest opvallende persoonlijkheid even uit. Dat is 'Willem de Zeeman'. Hij heeft een bijnaam omdat de straat meer mensen met die naam kent. Maar ook omdat hij vroeger maanden lang op zee verbleef. Als hij voor een paar weken naar de wal terugkeerde, kwam je daar snel echter: ook al fietste je met een rot gang door de straat, Willem hield je hoe dan ook staande en maakte maar al te graag een praatje. Stoere verhalen volgden over wat hij in alle uithoeken van de wereld zo al had meegemaakt. Thuisgekomen kocht hij stante pede allerlei nieuwe spullen: of het nu nodig was of niet, je wilt dan na maanden het verdiende geld eindelijk eens 'laten rollen'. De verhalen werden op een gegeven moment wat minder vrolijk: hij kreeg lichamelijke ongemakken maar ook de sfeer aan boord veranderde snel. Steeds vaker bleek hij een van de weinige Nederlanders te midden van vele Philippijnen aan boord. Hij was altijd andere zekerheden gewend: dat verschieten van kleur beviel hem niet. Je hoort daar weinig over maar er zijn aan boord van een schip kennelijk veel meer problemen met integratie dan we beseffen. Als je érgens op elkaars lip zit, is het wel daar. In onze ogen was Willem nogal zwart-wit in zijn uitingen, maar misschien zijn wij 'stuurlui aan wal' die gemakkelijk praten hebben. Onze hoofdpersoon raakte door toenemende kwalen in de WAO en moest een blijvend bestaan aan de wal zien op te

Willem de Zeeman

Beeld tuinder

bouwen. Aan een ieder die het maar horen wilde liet hij weten dat hij veel liever nog aan het werk was gegaan dan veroordeeld te zijn tot een werkloos bestaan. Niemand beschouwde hem als 'profiteur'. Toch was hij bang voor dat, inderdaad zeer misplaatste, etiket. Willem heeft geen eenvoudige jeugd gehad. Zijn moeder, die ooit ook in onze straat woonde, had altijd moeite om zich zelf te redden maar had in die zin geluk dat ze eerst een man kreeg die een generatie ouder was dan zij zelf en toen deze overleed hulp kreeg van een man die een generatie jonger was. Dat Willem zich in zijn leven heel aardig gered heeft, is een verdienste te noemen. Wat uiteindelijk telt is niet je maatschappelijke status maar de vraag of je je met de jou toegeschikte talenten en jeugdervaringen hebt weten te 'redden'. Na het zeemansleven werd Willem vrijwilliger want 'oefenpatiënt' bij een opleiding en bovendien onbezoldigd veldwachter in de straat. Te hard rijdende brommers hield Willem vaak staande. Willem is om praktische redenen naar een flat verhuisd. We missen deze kleurrijke man. Onze straat staat in het boek met de 100 mooiste plekjes van Friesland. Dat is mooi, maar uiteindelijk doen mensen er veel meer toe dan stenen.

Wildplassen

Op wildplassen in de stad staat een forse boete. En die boete wordt vaker dan ooit uitgeschreven. We hebben het hier over een merkwaardig soort overtreding. Kent u iemand die nooit in het wild geplast heeft? Ik durf een stevige weddenschap te sluiten dat dat niet het geval is.
Iedereen 'plast' immers wel eens 'wild'. U ook.
Alleen: mannen én vrouwen doen dat het liefst in een bos, duin- of natuurgebied onder de dekking van een boom of ander struweel. We zoeken die dekking niet omdat we wildplassen op zich zelf een zwaar vergrijp vinden maar omdat we ons nog steeds generen om ons zelf werkelijk bloot te geven. Daar hebben de zestiger jaren weinig of niets aan veranderd. Die boom of lantaarnpaal is zowel psychologisch als praktisch erg belangrijk. Ik heb zelf ooit

Urinoir onder Hoeksterpoortbrug

een keer in de Syrische woestijn mijn behoefte moeten doen onder het toeziend oog van mijn familie in een taxi. Vooral het feit dat in geen velden of wegen een boom of wat dan ook voor beschutting te bekennen was voelde hoogst ongemakkelijk. Ik heb nog nooit een veldwachter iemand zien beboeten die zich even in een bos of achter een boom terugtrok om zijn behoefte te doen. Overigens mág je volgens de meeste algemene politie-verordeningen buiten de bebouwde kom ook gewoon wildplassen. En terecht: vergeleken met paarden en koeien stelt dat menselijke straaltje niets voor. Sterker nog: we vinden het

buiten de bebouwde kom doodgewoon, zelfs natuurlijk. Wat dat betreft kan ik uitkijken naar de naderende winter. Plassen in de sneeuw verandert het landschap onder je voeten op wonderbaarlijke wijze. Dat vind ik eerlijk gezegd even bekoorlijk en intrigerend als de eerste voetstappen in de sneeuw: het lijkt dan wel alsof je persoonlijk ingrijpt in moedertje natuur, zo veel fysiek effect heeft zo'n voetstap of straal, al of niet ogenschijnlijk. De beleving van wat in het buitengebied als iets heel natuurlijks en doodgewoons wordt ervaren is in de stad een hele andere. Daar is wildplassen regelrecht in strijd met de Nederlandse normen en waarden. Je krijgt er ca. 90 euro boete voor. Zo zie je maar weer hoe plaatsgebonden normen en waarden kunnen zijn: die hebben lang niet altijd universele betekenis. Maar wat is de eigenlijke reden om iets wat een kilometer buiten de stad doodnormaal is direct te gaan verbaliseren? Het zal te maken hebben met wat rechters noemen de zichtbare 'schennis van de openbare eerbaarheid' die met wildplassen gepaard gaat. En met de stank die van urineren uitgaat.

Je zou zeggen: als dat dan zo erg is, dan moet je als gemeente zorgen voor alternatieven. In plaats van het struweel voor boeren, burgers en buitenlui op het platteland zal de stedeling moeten beschikken over een kunstmatige plek ter camouflage van zijn heimelijke activiteiten. Daar is ooit het urinoir voor uitgevonden.

Waarom hebben we eigenlijk geen urinoirs meer op de drukke punten in de stad? Wie zijn oor te luister legt bij kappers, zal er achter komen dat daaraan wel degelijk behoefte is. Mogelijk zijn de kosten van het schoonmaken voor gemeenten reden geweest ze massaal op te ruimen. Of omdat urinoirs heimelijke ontmoetingsplekken werden voor ongewenste activiteiten. Ik weet het niet. Trouwens, waar doen al die duizenden bezoekers van Leeuwarden nu eigenlijk hun behoeften? Mogelijk in restaurants (stiekem doorlopen naar achteren met een blik van 'ik ga hier straks echt wel iets nuttigen'), maar die zijn 's ochtends nooit open. En de meeste winkels stellen hun wc alleen voor personeel beschikbaar. Zo eenvoudig is het dus niet. Ik ben er dan ook van overtuigd dat er in werkelijkheid veel meer 'wildgeplast' wordt dan we door hebben, zeker door de mannelijke sekse. Maar sommigen zijn zò behendig in het snel lozen van overtollig water in een donker hoekje van een steeg of in een klein plantsoentje dat dat vrijwel niemand opvalt.

Zolang anderen daar geen last van hebben vind ik dat we over deze categorie professionals niet al te moeilijk moeten doen: soms geldt 'nood breekt wet'.

Ik denk dat de meeste boetes die voor wildplassen worden uitgedeeld betrekking hebben op een andere categorie: jongens, die 's nachts stijf staan van de drank en het bovendien leuk vinden om de politie even 'lekker te provoceren' en die een plek hebben weten te ontwijken waar een schijnwerper aangaat zodra je je in een donkere hoek terugtrekt. Eerlijk gezegd heb ik met die categorie wildplassers geen medelijden: die mogen wat mij betreft met gep(l)aste munt betalen.

Jeugdsentiment

In 2005 zat ik om half zes in restaurant de Vrouwenpoort te wachten. En te wachten. De uitbater vroeg of ik een aperitiefje wilde. Dat wilde ik maar wat graag. Ik vond het best een beetje spannend om op klasgenoten te wachten die ik in geen 40 jaar meer had gezien. In de bovenzaal van het etablissement had ik een etentje georganiseerd met 10 jongens uit mijn gymnasiumklas van 1963. Zou ik ze allemaal nog herkennen? En niet minder spannend: zouden ze mijn kalende hoofd herkennen? Wat zou van ieders leven terecht gekomen zijn? Kennelijk moet je dik in de vijftig zijn om je geest te willen laven aan dit soort nostalgische bijeenkomsten.

Restaurant de Vrouwenpoort

De eerste die binnenkwam was Enneus. Lange man, gebruind gelaat. Was op school al ondernemend, werd fiscalist en heeft het in zaken inderdaad 'gemaakt'. Dat viel af te lezen aan het érg dure horloge dat hij om had. Ook Taeke herkende ik snel aan zijn degelijke predikanten-uiterlijk. Nu is hij bij een gemeente seniormedewerker cultuur en gerid-derd amateur-historicus. Stichtte een groot gezin. De derde – met grijze, artistieke kop – herkende ik niet direct. Dat bleek Richard te zijn: als Amsterdamse advocatenzoon was hij destijds naar internaat Bronsgeest in Leeuwarden gestuurd om in Friesland de middelbare school te halen. Deze populaire klasgenoot leidde ook daarna een kleurrijk leven; hij bekende dat zijn huidige vrouw hem voor verder onheil heeft behoed. Heeft voor weinig geld een tweede huisje in Frankrijk gekocht. Jan Douwe, neuroloog, was nog even extravert en goed van de tongriem gesneden als vroeger. Hij kende nog de letterlijke tekst van het door mijn vader gecomponeerde lied 'Kiep, kiep, kiep, jim mutte eikes lêgge'. Vroeger zong ik dat wel 's. Nummer vijf was Folkert:

wat hebben wij het de leraren destijds vaak moeilijk gemaakt. We waren een gevreesd duo. Hij is nu directeur Algemene Zaken annex brandweercommandant in West-Friesland. Alsof er geen 40 jaar tussen zat: we lagen ook deze avond regelmatig onder de tafel van het lachen. Leuke peer nog steeds. Naast hem voel ik me ineens minder kaal.Al snel kwam ook Eduard binnen: zijn jongensdroom om dierenarts te worden is uitgekomen. Hij wist in al zijn goedmoedigheid precies wat-ie wilde. Straalt nog steeds diezelfde goedmoedigheid uit. Tegen zessen kwamen vrijwel tegelijkertijd Douwe, Tjeerd en Ben binnen. Douwe – we zaten in hetzelfde voetbalteam - is in Friesland gebleven, werd hoofd Financiën in Sneek, Tjeerd heeft jarenlang in Chili en Brazilië ontwikkelingswerk gedaan en is nu getrouwd met het (inmiddels heel bekend geworden) CDA-Kamerlid Kathleen Ferrier, dochter van de eerste Surinaamse president Ferrier. Eind 2010 promoveerde Tjeerd aan de VU. Ben is de enige in ons gezelschap die zich tot de mannelijke liefde heeft bekend. Hij spreekt daarover met passie, ook als het gaat over het dramatische verlies van een partner aan aids, en is docent aan een hogeschool. Hij weet letterlijk alles van bovenlichten (mooi bewerkte ramen boven voordeuren) en heeft daarover een website geopend. Alle tien heren kregen 10 minuten om hun levensverhaal te vertellen. Dan ben je zo maar 1,5. à 2 uur verder. Richard mailde de volgende dag: 'Wat een vreugde en wat een drama in alle verhalen. Ik heb er uren niet van kunnen slapen, zo zat mijn hoofd vol met alle biografieën'. Ook anderen vonden dit 'een onvergetelijke avond'. De moraal van dit verhaal? Wie de vijftig haalt en een echt bijzondere avond wil meemaken raad ik aan niet te lang te wachten met het zelf organiseren van een reünie in klein verband. Juist die kleinschaligheid maakt dat succes verzekerd is. Op een grote schoolreünie loop je al snel verloren rond. Het succes staat en valt dan met de toevalligheid of je bekenden tegenkomt. Het aardige van zo'n minireünie is niet alleen dat je zeker weet goede bekenden tegen te komen maar ook dat het je aan het denken zet. Hier zaten babyboomers uit de roemruchte zestiger jaren aan tafel. Maar waren die jaren zestig in ons geval eigenlijk wel zo roemrucht? Zijn wij niet relatief beschermd opgevoed? Vonden leeftijdgenoten ons –gymnasiasten- misschien eerder 'suurtsies' dan hemelbestormers? Welk stempel heeft de schoolperiode eigenlijk precies gezet op de rest van ons leven? Past de loopbaan die we later gevolgd hebben bij het profiel dat klasgenoten van je hadden of heb je aan je leven later een heel nieuwe wending weten te geven? Zo'n minireünie confronteert je met tal van indringende vragen die input geven aan zelfreflectie. Het aardige van zo'n kleinschalige reünie is ook dat je elkaar niet de maat hoeft te nemen. Niemand wordt ter verantwoording geroepen. Je was ooit lotgenoten in een belangrijke fase van je leven en daarom alleen al is er warme belangstelling voor elkaar. Of het leven je mee of tegen heeft gezeten heb je niet (altijd) zelf in de hand. Hier kun je je verhaal inderdaad openlijk kwijt, je hebt niets te verliezen. Ieder gaat 's avonds immers weer zijns weegs. We doen dit dan ook vast nog eens over. Ik denk dat we die keer, als het even kan, de naam van dit restaurant eer aan zullen doen door ook de meisjes uit te nodigen die op deze minireünie ter sprake kwamen. Jeugdsentiment: Hoe ouder ik word, hoe sentimenteler.

Recreatief Leeuwarden

Wie graag in de eigen woonomgeving fietst, wandelt of vaart staat de komende jaren in Leeuwarden en naaste omgeving veel nieuws te wachten. De betrokken overheden hebben een visie ontwikkeld op het verbeteren van vaar-, fiets- en wandelroutes tussen de stad en zijn omgeving. Die ideeën zijn echt de moeite waard. Hier kan ik er maar enkele krenten uitpikken.
Wie het naadje van de kous wil weten raad ik aan het *Landschapsontwikkelingsplan voor de Stadsregio Leeuwarden* op het Stadskantoor in te zien.
Wat staat er zoal in deze visie op de toekomst? Ik beperk me hier tot fietsen en varen.
Een hoofdpunt is het verbeteren van in- en uitgaande fietsroutes. Zo wil men de 'uitstraling' van bestaande routes verbeteren. Dan hebben we het over de fietsroute door de industrieterreinen Hemrik en Leeuwarden-West, verbetering van de aansluiting Potmarge op de route door Hemrik en langs de Harlingervaart, waar een fiets-/wandelboulevard zou moeten komen. Ook moet de fietsverbinding tussen Groene Ster-Camminghaburen en

Varen op het nieuwe kanaal

langs de Dokkumer Ee tussen Noorderbrug en Eebrug duidelijker en minder rommelig worden.
De opstellers hebben ook oog voor verbetering van de bereikbaarheid van recreatiegebieden onderling. Dat geldt dan voor de verbinding tussen de Groene Ster en het Leeuwarder bos in combinatie met de renovatie van de Vrijheidswijk en de route Zwette-Leeuwarder bos.
Veel aandacht is er voor de landschapsbeleving. Fietsroutes moeten waar mogelijk samenvallen met landschappelijke lijnen. Iedereen die wel eens over een karakteristieke dijk

fietst kan beamen dat je het landschap dan op een heel specifieke manier beleeft. Dat geldt ook voor de combinatie van 'groen' en 'blauw'(water). Zo wil men de route tussen de stad via Zuiderburen naar Grou verbeteren door deze te combineren met de Staande Mast Route. Grootste probleem is dan natuurlijk de barrière ter hoogte van de Froskepôlle. Volgens mij moet er in elk geval in de periode mei-oktober zo snel mogelijk een pontverbinding tussen Zuiderburen en de Froskepôlle aangebracht worden. Experimenteer daar in juli-augustus en in de weekenden daarbuiten alvast mee, zou ik zeggen. Ook wil men de fietsverbinding langs de Wirdumervaart zo veel mogelijk in ere herstellen. Ooit was de Wirdumervaart die bij Villa Vaartzicht in de Potmarge uitkomt een historisch belangrijke waterloop in Leeuwarden. Ook hier is het Van Harinxmakanaal natuurlijk een barrière die alleen maar via een pont valt op te lossen. Gezien de feitelijke situatie in Aldlân-West en Huizum Dorp lijkt het mij hier trouwens moeilijk een doorgaande fietsverbinding langs de vaart te realiseren. Veel logischer zou het zijn de doorgaande verbinding van de Wirdumervaart als verbinding voor de kleine recreatievaart te herstellen. Bij de aanleg van de Aldlânsdyk is die doorgaande verbinding destijds verbroken: een historische fout die alleen tegen zeer hoge kosten te herstellen is. Toch vind ik dat je die kosten moet durven afwegen tegen het profijt dat generaties daar in lengte van jaren van zullen trekken.

Verder wordt o.a. gepleit voor een doorgaande route langs de Zwette naar Sneek en over de Middelzeedijk.

Naast het (inmiddels gerealiseerde) speerpunt van de alternatieve Staande Mast Route staan als knelpunten vermeld het ontbreken van een verbinding tussen de Tijnje en de Kurkemeer en van de Zwette met het centrum van Leeuwarden. Op een soortgelijk probleem met de Wirdumervaart ging ik al eerder in.

Het is goed dat deze en andere knelpunten in beeld zijn gebracht en dat er een visie is ontwikkeld op de eisen die je aan doorgaande routes moet stellen (toegankelijkheid, herkenbaarheid, aantrekkelijkheid, veiligheid), met duidelijk oog voor landschappelijke waarden en groen-blauwe aders.

Gelukkig wordt er ook stilgestaan bij de entree van de stad. Zowel vanuit stedelijke als vanuit landschapsbeleving is dat aspect (afgezien van het Europaplein) in het verleden volgens mij echt miskend. Het rapport vindt het feit dat Leeuwarden een 'harde' stadsrand heeft op zich een kwaliteit. Er zijn inderdaad weinig 'rommelzones' bij het naderen van de stad zoals je die elders vaak ziet. Maar veel entrees missen nog de gewenste allure. De opstellers pleiten er voor om vooral in het zuiden (met de meeste dynamiek) nieuwe 'toegangspoorten' te creëren door het clusteren van bijzondere gebouwen. Die stedenbouwkundige opgave verdient inderdaad prioriteit.

Blijft over de hamvraag: wanneer worden welke fiets-, vaar- en wandelroutes in welke volgorde aangepakt? Wie dit boekt leest is nu zeker vijf jaar verder dan toen deze column werd geschreven (2005). Een mooi moment voor een evaluatie van wat inmiddels van die fraaie plannen tot stand is gebracht…….

De stedelijke schatkamer

Leeuwarden scoort qua culturele centra bovengemiddeld. Dat de Harmonie ondanks toenemende financiële problemen nog steeds een van de best lopende schouwburgen van het land is willen we nog wel eens vergeten. Of dat er geen provinciaal museum in Nederland is met zo'n uitgebreide collectie als het Fries Museum. Keramiekmuseum het Princessehof is van internationale klasse met een speciale aantrekkingskracht voor bezoekers uit China en Japan. Het Natuurmuseum Fryslân met zijn unieke atrium, prachtige tentoonstellingen en kindvriendelijke inrichting is al jaren een regelrechte parel voor de stad. Even verderop staat het druk bezochte Ryksargyf, de Afûk met Friestalige boeken en het (Fries) historisch en letterkundig centrum Tresoar, dat ook geheel vernieuwd is en zijn bezoekers steeds beter beter bedient. Datzelfde geldt voor het Historisch Centrum Leeuwarden, waarin het oudste gemeente archief van Nederland is gehuisvest en onder de bezielende leiding van Geart de Vries een prima programmering in activiteiten levert. Aan de overkant van de Groeneweg ontwaren we de eerbiedwaardige Fryske Akademy. De Infirmerie wordt naast de fraaie galeries die er inmiddels in en buiten dat gebouw zijn steeds meer een centrum voor beeldende kunst. Het door het rijk terecht gefinancierde beroepstoneel gezelschap Tryater heeft Leeuwarden als vestigingsplaats en vervult een unieke functie. Me dunkt, een rijtje waar veel vergelijkbare steden jaloers op kunnen zijn. Maar, er zijn ook zorgen. De toekomst van theater Romein is nog steeds erg onduidelijk. Of het nieuwe Fries Museum inderdaad zal aanslaan en geheel andere doelgroepen zal weten te bereiken als straks het nieuws van het nieuwe gebouw er af is moeten we afwachten. Nieuwbouw had mijns inziens ook gepaard moeten gaan met een forse verhoging van het expositiebudget (alleen al om de gepleegde investeringen rendabeler te maken). Dat is tot nu toe achterwege gebleven en is kortzichtig. Wie weet komen de Staten alsnog tot het inzicht dat je boter bij de vis moet leveren. Datzelfde geldt voor het in Leeuwarden te bouwen depot dat een functie moet

Pier Pander Tempel

krijgen voor vele verschillende Friese musea. De financiering daarvan is nog niet rond. Wat zeker al jaren een zorgenkind is, is het Pier Pandermuseum in de Prinsentuin. Geen museum leed een anoniemer bestaan dan dit eerbetoon aan deze belangrijke (in Rome overleden) beeldhouwer. Het was jarenlang een raadsel voor bezoekers tot wie je het verzoek om toegang moet richten. Daarmee bleef de deur net zo dicht als die van de goudvoorraad bij de Nederlandse Bank. Hetzelfde geldt trouwens voor de Pier Pandertempel in de Prinsentuin, die in 1924 werd geopend en ook al behoort tot de schatten die Leeuwarden jarenlang kennelijk met opzet voor de toerist verborgen wenste te houden. Nu (2011) heeft het HCL het beheer gekregen van deze kleine musea. Ik hoop dat dat een impuls gaat geven aan het tal bezoekers (zeker tijdens de zomermaanden). Vraag is hoe de bezuinigingen op het HCL gaan uitpakken.

De échte schatkamer van Leeuwarden zou een StadsMuseum zijn, gewijd aan de rijke historie van Leeuwarden. Diverse steden kennen hun eigen Historisch Museum. Zelfs een kleine stad als Harlingen beschikt daarover. In Leeuwarden wordt een dergelijke culturele voorziening node gemist. Natuurlijk: het Fries Museum gaat over de geschiedenis van Friesland, dus óók over die van de stad Leeuwarden. Probleem is alleen, dat wie de jongere generatie zou willen inwijden in de specifieke historie van de eigen stad in het huidige Fries Museum als een dolende ridder ronddwaalt. Het is als het zoeken naar een speld in een hooiberg. Er is geen specifiek onderdeel gewijd aan de stad Leeuwarden.

Het HCL is de perfecte plek voor documentatie over de stad. Maar de historie van een stad strekt natuurlijk veel verder dan geschriften en foto's alléén. Dan hebben we het over de verbeelding van het dagelijks leven van alle groepen Leeuwarders door de eeuwen heen aan de hand van concreet ten toon te stellen voorwerpen, beeldende kunst en andere uitingsvormen. Hoe kan die 'witte vlek' het beste worden ingevuld? Een apart museum? Daarvoor ontbreekt het geld. Wat ligt er dan meer voor de hand dan de nieuwbouw van het Fries Museum te combineren met een aparte afdeling (minimaal één zaal), gewijd aan de hoofdstad van Fryslân? Het mes snijdt dan aan meerdere kanten. Afzonderlijke aandacht voor Leeuwarden past wel degelijk binnen de doelstelling van het Fries Museum. Daarnaast zit het er -bij een goede uitgekiende programmering - dik in dat die sectie Leeuwarden veel bezoekers uit de stad zal trekken die anders niet snel het Fries Museum zouden bezoeken. Het museum zou er ineens twee interessante doelgroepen bij krijgen (die je ook gericht zou moeten benaderen): de steeds belangrijker wordende groep oudere Leeuwarders maar ook de duizenden oud-Leeuwarders. Hier liggen echte kansen. Ik heb die suggestie al eens op een Salonbijeenkomst van het Fries Museum ingebracht. De toenmalige directeur Cees van 't Veen nam niet de moeite daar serieus op in te gaan. De nieuwe directeur, Saskia Bak, staat daar wellicht wél open voor. Het feit dat ze inmiddels van Groningen naar Leeuwarden is verhuisd zie ik als een perspectiefvol signaal.

Mini-enquête

Laatst moest ik een verhaaltje over Leeuwarden houden op de door Andries Veldman ('Liwwadders') gehuurde salonboot de Wetternocht. Daarmee voeren we door de onvolprezen Leeuwarder grachten. Tijdens het verorberen van een maaltijd voerde ik het woord waarbij ik maar de helft verteld heb van wat ik op mijn hart had. Dat kwam niet alleen omdat de tijd sneller omvloog dan ik dacht maar ook omdat er aan boord sprake was van een apart soort schoolreisje-stemming. Nu is er in dit gezelschap altijd al een flinke portie anarchie aanwezig, maar nu werd er -onder het genot van een drankje- wel érg lustig op los geouwehoerd. Begrijpelijk: je binne mar één keer út, is't niet su? Bovendien moest ik ook nog over het zware motorgeluid heen zien te schreeuwen. Ik vond het in dit geval a hell of a job en besloot mijn verhaal maar flink in te korten. Dan houd ik bovendien nog wat voer over voor toekomstige columns.
Ik begon mijn betoog trouwens met de vraag wie van de aanwezigen het afgelopen half uur niet één keer aan sex had gedacht. Er gingen aarzelend enkele vingers omhoog. De overgrote meerderheid deed daarmee een bekentenis, die ik op grond van wetenschappelijk onderzoek al verwachtte: tijdens -vaak slaapverwekkende- symposia blijken aanwezigen elk half uur één keer aan sex te denken. Zo zie je maar weer, Leeuwarders lijken net gewone mensen. Maar laat ik ook even serieus zijn.
De aanwezigen hebben op mijn verzoek een mini-enquête ingevuld.
De eerste vraag had betrekking op het '*Leeuwarden-gevoel*'. 47% vond het een voorrecht om in Leeuwarden te wonen: ze zouden nooit zonder kunnen. 53% vond dat je dat Leeuwardengevoel ook niet moet overdrijven: Leeuwarden is aardig. Punt uit. En slechts 0% (!) omcirkelde het antwoord "Liwwadden is niks en wudt ok nooit wat". Met andere woorden: hoe anarchistisch het gezelschap ook was, de positieve stemming aan boord overheerste overduidelijk. Dat hoort op een schoolreisje natuurlijk ook zo.
Die positieve stemming kwam ook al naar voren bij de tweede vraag. Ik vroeg wat men van het *Nieuw Zaailandproject* vond: 1) een unieke kans die Leeuwarden zéker moet benutten; 2) een project van niks en 3) een project waar men nog een nachtje over wil slapen omdat er zowel voor- als nadelen aan vast zitten. Slechts twee aanwezigen vonden het een project van niks. De twee andere antwoorden (benut direct de unieke kans voor dit project en een meer genuanceerd oordeel) waren gelijkelijk over het gezelschap verdeeld. Hoewel ik zelf ook een groot voorstander ben van deze meervoudige impuls voor Leeuwarden, had ik tegelijk meer criticasters aan boord verwacht. Dat viel dus heel erg mee.
De laatste vraag ging over wat men –ondanks het positivisme- nog in Leeuwarden *mist*. Ook nu kon men kiezen uit drie antwoorden: 1) een 'Balieachtige' arena waar periodiek interessante discussies plaatsvinden, tegelijk een sociaal ontmoetingscentrum voor iedereen die wat met Leeuwarden 'heeft'; 2) leiderschap in de gemeentepolitiek en 3) een snelle

treinverbinding met het westen van het land. Slechts 10% miste de snelle treinverbinding. Dat kan natuurlijk ook komen omdat de meesten autorijders zijn. 30% koos voor meer leiderschap in de politiek, terwijl de meerderheid (60%) koos voor een 'Balie-achtige' arena, een vast politiek, sociaal, cultureel en journalistiek trefpunt voor degenen die zich bij de stad betrokken voelen. Al weer een uitslag waar ik gelukkig mee was. Het publieke debat dreigt immers ook in Leeuwarden te verschralen. Hoewel de Friese media zich beslist positief onderscheiden van veel andere zie je dat de kranten en de regionale omroep zich ook hier steeds meer focussen op incidenten en randverschijnselen in de gemeentepolitiek. Een fatsoenlijk -dus inhoudelijk- interview met bijvoorbeeld de Leeuwarder wethouders over wat zich allemaal binnen hun portefeuille afspeelt zul je zelden of nooit tegenkomen.
De kweekvijver waaruit politieke partijen nieuw talent voor raadsleden moeten vissen wordt ook steeds kleiner. De PvdA-oproep aan bevlogen burgers –ook buiten de eigen kring – om zich als kandidaatraadslid te melden verdient daarom navolging van andere partijen. In de gemeenteraad moeten meer mensen komen die politiek leiderschap weten te tonen. Zo'n vast trefpunt, waarmee aan het publieke debat over Leeuwarden een impuls zou worden gegeven, dient daarmee dus meerdere doeleinden. Het moet natuurlijk laagdrempelig en tegelijk commercieel te exploiteren zijn. De exploitant zou zich bij de programmering moeten laten adviseren door een pluriforme groep 'Leeuwarden-watchers'. De hamvraag is nu: welke maatschappelijk betrokken horeca-ondernemer met een voor dit doel geschikte zaal pakt deze handschoen op? Deze oproep plaatste ik in 2005, niet wetend dat Andries Veldman dit idee al snel zou oppikken met de oprichting van Debatcentrum De Bres. Daarmee beschikt de stad nu over een onafhankelijk podium voor maatschappelijk debat. Het bevordert de communicatie tussen beleidsmakers, bestuurders, wetenschappers en publiek maar naast die politieke functie organiseert De Bres ook literaire en culturele evenementen. Een aanwinst die van onschatbaar belang is voor de stad.

Debatcentrum de Bres

De etalage

Mede-columnist van het blad Liwwadders, Anton de Boer, heeft een paar jaar geleden zijn columns gebundeld. Het boek heeft een mij aansprekende titel: 'Optimisten leven langer' en bevat rake observaties over mensen in de stad. Bij de presentatie stond de vroegere schouwburgdirecteur Gerard Tonen, bevlogen speechend, op een karakteristieke caféstoel. Precies zo moet Troelstra vroeger in rokerige zaaltjes ook talloze malen het volk toegesproken hebben. Gerard Tonen -jammer dat deze inspirerende culturele ondernemer naar elders is verhuisd- citeerde uitvoerig Antons ode aan volkse vrouwen. Dan gaat het over rode lippen, echte billen, zoetige parfum, wit vlees, stabiel, niet bang ('volkswijs en lekker is veel te zacht uitgedrukt'). Die ode paste perfect bij de ambiance waar het boek werd gepresenteerd: volkser dan het oudste café van Leeuwarden (Blauwhuis) toen nog was kan een herberg nauwelijks zijn. De latere sluiting van dat unieke café is een regelrechte aanslag op het volkse cultureel erfgoed van de stad. Gerard Tonen hield een warm pleidooi voor meer optimisme in Leeuwarden.

Etalagepoppen op straat in Istanbul

Volgens hem worden Liwwadders automatisch optimistischer als ze wat vaker buiten hun provincie zouden gaan kijken. Een voltreffer wat mij betreft. Anton signeerde voor mij het boek met de Chinees aandoende wijsheid: 'Van alles is het idee nog het minste. De beleving, daar gaat het om'. Omdat men mij toedicht dat ik nogal eens met nieuwe ideeën aan kom, voelde ik me toch enigszins persoonlijk aangesproken. Ik wil niets afdoen aan het belang van het 'ervaren', toch denk ik dat aan alle vernieuwing altijd een idee voorafgaat. Daar ga ik mee door. Neem nu de Open Dag van de vliegbasis die om de paar jaar wordt gehouden. Nu de vliegbases Twente en Soesterberg zijn gesloten, komen er meer mensen dan ooit, zeker zo'n 300.000 bezoekers. Dat is vijf

keer zo veel als in een heel jaar het huidige Fries Museum bezoeken. Die open dag is dus een mega-event voor Leeuwarden. De stad moet niet alleen de lasten van dat massabezoek krijgen (files, overlast), maar ook de lusten. In plaats van dat die bezoekers de stad links laten liggen moet je hen dus verleiden om ook de stad zelf te bezoeken. Stel dat je eenderde van de bezoekers daartoe verleidt en dat ze gemiddeld 50 euro uitgeven, dan heb je het over een extra economische besteding van maar liefst 5 miljoen euro! Zorg dus voor een specifiek op deze bezoekers gerichte campagne. Haak aan bij de communicatie zelf over de open dag van de vliegbasis, open een daaraan gelinkte website, organiseer aantrekkelijke activiteiten in de stad en een laagdrempelige vorm van vervoer (shuttlebussen naar transferia en parkeerplaatsen). En herinner al die bezoekers daaraan op de vliegbasis zelf. Laat het belanghebbende bedrijfsleven aan die campagne meebetalen. Soms kun je met een spierinkje (in dit geval denk ik aan zo'n 25.000 euro) een kabeljauw (5 miljoen, 200 keer zo veel) vangen. Desnoods bedenkt men er nog een publiciteitsstunt bij. Zoals het schieten van die huismus die Leeuwarden bij Domino Day wereldwijd op de kaart heeft gezet (NB op Google stonden maar liefst 10.000 binnenlandse berichten en 15.000 buitenlandse berichten over dit onderwerp). Een communicatieplan completeert het geheel.
Je kunt de stad ook op andere manieren in de etalage zetten. Daar moest ik nog aan denken toen ik een tijd geleden in Istanbul was. Ik liep in een wijk met allemaal modewinkels. De prachtig aangeklede etalagepoppen stonden niet in de winkels maar gewoon her en der op straat, zij het voor de eigen winkel. Ik had dat nog nergens eerder gezien maar het heeft een ongelooflijk opfleurend effect op het straatbeeld als je die prachtig opgedofte mannen en vrouwen ziet staan op stoepen, naast bushaltes, zitbankjes en wat dies meer zij. De schaal van de Nieuwestad -met de brede stoepen- leent zich daar goed voor. Het zou mooi zijn als de modewinkels hierover de handen ineen zouden slaan. Als er één modewinkel met dit initiatief begint op een mooie droge zaterdag zullen zijn concurrenten snel volgen, zo blijkt uit de praktijk in Istanbul. Turken weten als geen ander: kijken is kopen. Wie weet geeft dit vrolijk stemmende initiatief ook nog een impuls aan het modebewustzijn in Leeuwarden. Hoeveel modezaken de stad ook kent, het echte topsegment is hier vanouds matig ontwikkeld. Er is kennelijk te weinig vraag naar. Daarin herken ik mezelf trouwens ook, ik ben nogal 'sûnich' als het om kleren gaat .
Voorbeeldje. Voor een bruiloft van een neef had ik eenmalig een smoking nodig. Dus surfde ik naar de website Marktplaats, in de hoop er zo'n smoking voor een zacht prijsje te vinden. Hoeveel smokings er ook worden aangeboden, Friesland/Leeuwarden is een grote witte vlek in dat segment, zo bleek. Gelukkig kon ik buiten de provincie terecht voor een koopje. Kennelijk is hier niemand die een smoking (ver)koopt. Nu is dit laatste misschien begrijpelijk in een stad waarin volgens Anton de Boer 'na de Noormannen nooit meer iemand rijk werd'. Als we daar wat aan willen doen moeten we er mee beginnen om in elk geval al het goede beter in de etalage te zetten. Of niet soms?

Lijstduwers

Op een gegeven moment belt Willem Stegenga van de VVD mij op. Hij heeft warme herinneringen aan Bolsward, mijn geboortestad, in de 50er jaren. Wij blijken zelfs familie van elkaar te zijn. Maar dat was niet de reden van zijn telefoontje. Hij wil eind februari (2006), vlak voor de raadsverkiezingen, een 'lijstduwersdebat' organiseren. Of ik als lijstduwer van de PvdA zin heb daaraan mee te doen. Natuurlijk, zeg ik enthousiast. Ik vind 't een hoogst origineel idee, en ik wil ook best graag

Ferd Crone bij installatie van onder andere Hein de Haan

met mijn collega's van andere partijen de degens kruisen. 't Is namelijk een heel bont gezelschap. Ik begin me er alvast voor te bereiden want zo'n debat doe je 'once in a lifetime'. Tot ik een paar dagen vóór het debat van Stegenga verneem dat de avond wegens tekort aan belangstelling bij andere lijstduwers niet doorgaat. Zonde! Ik had CDA-collega Sytze Faber willen vragen wat hij bedoelde met zijn uitspraak dat het CDA in Leeuwarden 'stilstaand water' is. Anneke Douma had ik willen herinneren aan haar uitspraak in de Leeuwarder Courant van 15 februari waarin ze zei spijt te hebben 'dat ze zich heeft laten overhalen om lijstduwer te worden'. Toen de FNP haar belde stond ze in de file: 'Ik ha 'ja' sein mar achterôf tocht ik: wêr bist oan begûn. (..) Ik bin der net geskikt foar. Lit my mar sjonge'. En ik maar denken dat de politiek over serieuze zaken gaat. Van Harm Wiersma had ik wel 's willen horen of de puinhoop die de LPF in Den Haag heeft aangericht nu ook

naar Leeuwarden moet worden geëxporteerd. En Hetty Hafkamp (PAL/Groen Links) had ik doorgezaagd over haar gebrek aan leiderschap bij de discussies over verslaafdenopvang en de gebruikersruimte. Achterneef Willem Stegenga tenslotte had ik willen vragen waarom Puck van Ulzen een strijd op leven en dood heeft gevoerd om lijstduwer van de VVD te worden. Alsof er geen belangrijker dingen zijn om voor te gaan. Het is dan ook ronduit jammer dat de meeste lijstduwers het debat uit de weg zijn gegaan. Leeuwarden kan in tijden van verkiezingen immers wel een beetje vuurwerk gebruiken.
Een kennis vroeg wat de vijf inhoudelijke hoofdpunten zouden zijn die ik op de bewuste avond naar voren had willen brengen. Daar hoefde ik niet lang over na te denken. Mijn top-vijf bestaat uit veiligheid, werk, zorg, wonen en dienstverlening aan de burger. Daarover heb ik concrete ideeën. De rode draad daarin is dat Leeuwarden op al die vijf terreinen steeds absoluut 'de beste' moet willen zijn. Formuleer heldere doelen die je over vier jaar wilt bereiken. En laat je daarop ook afrekenen. Toon dus ambitie en lef. Maar ja, ik kreeg de kans niet om daarover eens uit te pakken.

"De publieke zaak is te belangrijk om aan enkelen over te laten"

Diezelfde kennis kan soms ook andere lastige vragen stellen. Toen ik hem vol elan uiteen ging zetten wat voor goeds ik allemaal voor Leeuwarden in petto had onderbrak hij mij hoofdschuddend en vroeg: waarom ben je zelf eigenlijk niet op een verkiesbare plaats gaan staan? Tsja, zei ik, het raadswerk laat zich niet gemakkelijk combineren met mijn werk en je komt aan veel andere, leuke dingen niet meer toe. Zoals het schrijven van columns, theaterbezoek, het volgen van spannende voetbalwedstrijden, genootschapjes, dichten en al het andere dat het leven zo interessant maakt. Ik zei dat mijn logica het uiteindelijk had gewonnen van mijn hart. En zo is het ook.
'Jij behoort dus ook tot de beste stuurlui die aan wal blijven staan?'
Bedremmeld moest ik hem gelijk geven.
Gelukkig viel mij tegelijk in dat het helemaal niet waar is dat de beste stuurlui bij de raadsverkiezingen aan wal blijven staan. Immers, de enige die aan de zijlijn blijft staan is degene die niet van zijn of haar stemrecht gebruik maakt. Die heeft daarna geen recht van spreken meer.
Over de daling van de opkomst maak ik me oprecht zorgen. De publieke zaak is te belangrijk om aan enkelen te laten. Van zeer nabij heb ik kunnen waarnemen hoeveel inzet en toewijding het kost om volksvertegenwoordiger te zijn (mijn partner Hermien zat 23 jaar in de Leeuwarder gemeenteraad, onze zoon Hein sinds 2010). En wat dat betekent voor je privéleven. Dan is de positie van zelfbenoemde backbenchers alias lijstduwers heel wat gemakkelijker......

De attractiviteit van evenementen

Evenementen die veel mensen trekken zijn voor een stad als Leeuwarden van levensbelang. Ze dragen bij aan een positief imago van de stad en daarmee aan het vestigingsklimaat. Maar ze leveren ook in directe zin werkgelegenheid op. Mensen die evenementen bezoeken besteden immers ook geld aan andere zaken: hun natje en droogje, parkeergeld, winkelbezoek enz. Hoe meer geld bezoekers in Leeuwarden uitgeven, hoe beter dat is voor de lokale economie. Dan hebben we het zowel over Leeuwarders als over mensen van buiten de stad. Hoe aansprekender het evenement, hoe meer mensen van

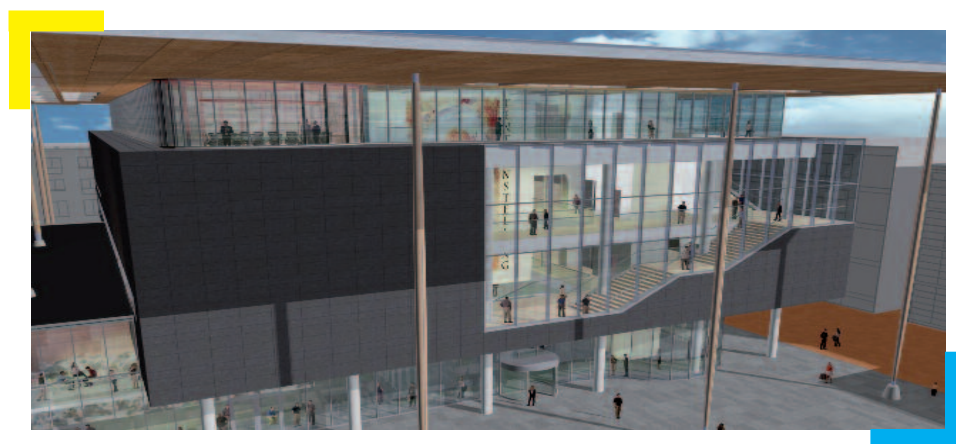
Evenement op het Wilhelminaplein

buiten daar op af komen. Naast de binnenstad en het winkelbestand zijn voor de groep dagrecreanten in feite twee dingen interessant: evenementen en attracties (musea etc.).
Hoe staat Leeuwarden er wat dat betreft eigenlijk voor?
Ik heb de Friese cijfers over 2003 en 2004 eens bekeken. Welke evenementen scoren nu meer dan 50.000 bezoekers per evenement? Aan de top staan de Visserijdagen in Harlingen met 150.000 bezoekers. Daarna volgen de SneekWeek (105.000 bezoekers) en de Elfsteden Oldtimerrally (Sloten) met 100.000 bezoekers. Op de vierde plaats staat de Skoattermerke in Heerenveen (80.000). Pas op plaats 5 volgt de Leeuwarder kermis (75.000 bezoekers). Volgens Toerdata Noord werden er in Leeuwarden in 2004 (naast Cambuurwedstrijden) 32 evenementen gehouden. Die scoren, afgezien van de zomerkermis, allemaal beneden de 50.000 bezoekers. Alleen Boot Holland zit daar net boven. Het Bevrijdingsfestival trekt zo'n 40.000 bezoekers en het Filmfestival ca. 25.000. Verreweg de meeste evenementen zitten daar weer (ver) onder.

Laten we dit eens vergelijken met de provincie Groningen. Daar zitten de Pinksterfeesten van Delfzijl, de Damsterstadsfeesten in Appingedam, Koninginnedag in Groningen, de Nacht van Winschoten etc. op 100.000 bezoekers of hoger. Niet duidelijk is waarom de Bloemenjaarmarkt en Koninginnedag in Groningen beiden 100.000 mensen trekken en die in Leeuwarden slechts 32.000 resp. 25.000. Het Noorderzonfestival trekt daar 125.000 bezoekers, terwijl de twee genoemde Leeuwarder festivals samen de helft van het aantal bezoekers trekken. De conclusie is duidelijk: of de evenementen moeten grootser worden opgezet of de promotie van Leeuwarder evenementen moet een stuk beter. Daarnaast geloof ik heilig in het succes van een - in de zomer te houden - Nacht van Leeuwarden waarin alle creativiteit van horeca, kunstenaars, performers en stadspromotors gebundeld moet worden. Het bezoeken van die Nacht van Leeuwarden moet een must worden voor alle Friezen en in Fryslân verblijvende watersporttoeristen. 125.000 bezoekers moet haalbaar zijn. Maal gemiddeld € 35 brengen die jaarlijks 4,37 mln. euro in het laatje. De gemeente zou een slim en offensief evenementenbeleid tot een speerpunt van het beleid moeten maken; de gemeente moet op dit vlak eens 'groter' durven denken dan in het verleden.
Hoe zit het nu met andere dagattracties? Hangt de vlag er wat dat betreft beter bij? De meest bezochte Friese dagattracties zijn Thialf (Heerenveen), de sport- en recreatiebaden in Drachten en Leeuwarden (rond de 400.000 bezoekers). Daarna volgt een hele tijd niets. Vervolgens komen we qua bezoekersaantallen uit bij de Kinderboerderij in Drachten, het bezoekerscentrum in Appelscha (beiden 110.000 bezoekers) en in 2004 klom Aquazoo (Leeuwarden) snel omhoog naar 100.000 bezoekers, terwijl ze in 2005 alweer een beter jaar hebben gehad. Aquazoo wordt in Leeuwarden qua toeristisch belang duidelijk onderschat. Wat in deze lijstjes zo opvalt is dat het grootste museum van Fryslâ, het Fries Museum, qua bezoekersaantal lager scoort dan het Jopie Huisman-museum in Workum en even hoog is als het Reddingmuseum op Ameland! Bovendien gaat het om veel herhaalbezoekers en te weinig om -geld bestedende- toeristen. Daarom is het voor de economie van Leeuwarden zo belangrijk dat het Fries Museum nieuwe impulsen krijgt, incl. de verhuizing naar het Zaailand. Dit museum - met de grootste regionale collectie van Nederland - krijgt daar een veel mooier, praktischer en uitnodigender gebouw met veel meer tentoonstellingsruimte dan nu. Net als het nieuwe Groninger museum dat sinds zijn verhuizing jaarlijks vier keer zo veel bezoekers trekt als het Fries Museum, komt het Fries Museum op het Zaailand dan veel gunstiger te liggen (immers: dichtbij winkels, dichtbij parkeergarage en station). Dat trekt veel extra bezoekers, die in totaliteit weer miljoenen euro's in Leeuwarden gaan besteden. Dat kan samen met de culturele Nacht van Leeuwarden als vliegwiel gaan fungeren voor de rest van de evenementen. Mensen komen niet vanzelf naar Leeuwarden. Dat maakt bovenstaand lijstje met bezoekersaantallen voldoende duidelijk. De stad scoort in Noord-Nederland op dit gebied - op grote evenementen als Dance na - te laag en moet blijvend investeren in zowel de hardware als de software (evenementen) van de binnenstad.

Genoeg gezeurd over Nieuw Zaailand

Het is nu 2006 en begint te zomeren. Zo dadelijk mogen we weer naar de stembus. Dan kunnen we bij het referendum kiezen tussen een vernieuwd stadshart op het Zaailand of alles bij het oude laten. Daarnaast kunnen we nog een tussenweg kiezen: wel een nieuw museum en extra winkels rond het huidige winkelgebouw maar geen winkelwand langs het Ruiterskwartier.
Het slechtste wat we als inwoners kunnen doen is domweg op de 'Nee-knop' drukken. 'Nee' zeggen betekent immers dat het huidige Wilhelminaplein het winderigste en ongezelligste

Artist Impression Fries Museum

plein van Noord-Nederland met het bijbehorende leegtegevoel blijft. 'Nee' zeggen betekent dat de stad geen dam opwerpt tegen de daling van het aantal bezoekers aan de binnenstad. Dat het centrum daarmee ongezelliger en dus economisch onaantrekkelijker wordt. Dat Leeuwarden de slag met andere steden die wel bij de tijd blijven aan het verliezen is. Dat landelijke beleggers die hun geld nu wél in de stad willen investeren voortaan Leeuwarden links laten liggen. Kortom: er ontstaat dan een negatieve spiraal die niet goed is voor de stad, dus niet voor u en niet voor mij.
Buitenstaanders vinden ons, Liwwadders, nogal eens wat zeurderig. Niet voor niets dichten zij de uitspraak 'it is niks en wurdt niks' toe aan ons Liwwadders. Met 'Nee' zeggen voeden we dat vooroordeel. Laat de buitenwereld zien dat we wel degelijk positivo's zijn.
Leeuwarden is Leeuwarden geworden doordat opvolgende generaties steeds weer opnieuw in die stad hebben geïnvesteerd. Generaties kwamen en gingen maar hadden steeds vertrouwen in hun stad en de inwoners. Ze toonden ondernemingszin. Het project Nieuw

Zaailand past perfect in die rijke Leeuwarder traditie. Natuurlijk kun je altijd discussiëren over detailvragen. Ik wil er voor pleiten om de referendumdiscussie vooral te richten op de echt wezenlijke vragen waarom het hier gaat. Je kunt die samenvatten in de vraag: willen we dat Leeuwarden een soort Delfzijl wordt of willen we dat Leeuwarden een soort Maastricht wordt? Dat is de hamvraag. Ik kies voor Maastricht als streefbeeld.
Als de plannen doorgaan zie ik de volgende beelden voor me: een mooi, herbergzamer en daardoor vele malen gezelliger plein dat na herinrichting nog altijd groter is dan de meeste stadspleinen (Grote Markt in Groningen enz.). Een plein waar de markt ook, net als nu, gehouden wordt. Maar ook een verkeersluw plein net zo aantrekkelijk als het opgeknapte Gouverneursplen. Een plein met terrassen, een veelheid aan activiteiten en op andere dagen een mooi rustpunt in de stad. Ik zie het beeld voor me van een grotere verscheidenheid aan winkels, groot, klein, goedkoop maar ook heel exclusief. Dit laatste missen we nog sterk in onze stad. Leeuwarden wordt dus completer. Ook zie ik aantrekkelijker aanloopstraten ontstaan, met veiliger en opgeknapte stegen richting Nieuwestad. Kortom, een binnenstad die u en ik veel vaker gaan bezoeken. De parkeergarage wordt uitgebreid, terwijl de ingang op een veel betere plek, vlak naast de Openbare Bibliotheek, komt. Daar hebben we met zijn allen ook baat bij. Dit alles gaat aan uw en mijn neus voorbij als u en ik 'Nee'stemmen. En dan heb ik het nog niet eens over wat het paradepaardje van Leeuwarden zal worden. De komst van het Fries Museum. Dat museum heeft van alle regionale musea de grootste en rijkste collectie van Nederland. Op dat cultureel erfgoed mogen we met z'n allen trots zijn. Nu is die collectie verspreid over een ratjetoe aan gebouwen, waar ruimtegebrek is, te lage plafonds zijn en geen grote tentoonstellingen kunnen worden gehouden. Die gaan Leeuwarden nu dan ook voorbij. De gebouwen voldoen niet meer aan moderne eisen op het gebied van Arbo, veiligheid en klimaat. Het idee om die prachtige collectie ten toon te gaan stellen op het meest centrale plein van Friesland is ronduit 'een gouden greep'. Eindelijk komt het grote publiek letterlijk en figuurlijk in aanraking met het rijke Friese culturele erfgoed. Dat heeft te maken met de centrale ligging en met de openheid van het gebouw dat door een beroemde Nederlandse architect (Henket) is ontworpen. Met een parkeergarage die uitkomt in het gebouw wordt het Fries Museum het best bereikbare museum van Nederland. Met het station ook nog om de hoek. Bovendien komt er een terras voor als ook een groot, openbaar toegankelijk museumcafé en een filmhuis waar allerlei leuke nieuwe activiteiten gaan plaatsvinden. Leeuwarden wordt niet alleen leuker voor u en voor mij, maar ook voor bezoekers uit de regio. Extra toeristen die hun geld niet elders verbrassen maar in onze Leeuwarder economie gaan steken.
En dit alles voor bedrag van 115 miljoen euro waarvan de gemeente maar 5 miljoen betaalt. De gemeente Leeuwarden zit met dit project echt voor een dubbeltje op de eerste rang. Wat wil je nog meer?
Of u stemt voor de lange of de korte winkelwand: dat maakt mij eigenlijk weinig uit. Dat is vers twee. Waar het om gaat is: kiest u voor Nee (Delfzijl) of voor Ja (Maastricht).

Bolsward en Leeuwarden

Afgelopen maand was er voor mij een van puur jeugdsentiment. Mijn broer Gerrit presenteerde onlangs in Bolsward zijn boek '*De stad was nog jong*', gewijd aan tal van jeugdherinneringen in de Hanzestad. Dat boek kreeg ter plaatse veel publiciteit. Bij de presentatie zelf zat de grote Martinikerk vol. Een mooi bijkomend effect van deze bijzondere bijeenkomst was dat ik tal van mensen tegenkwam die ik in geen 45 jaar had gezien. Wat een ervaring! Als je jeugd met microscopische precisie op de snijtafel werd gelegd, zouden er allerlei luikjes opengaan die een halve eeuw dicht waren gebleven.
Zo kwam ik een meisje tegen die zei dat ik ooit haar autoped had 'gepikt'. Ik sputterde tegen met de oprechte reactie dat ik me dat niet kon voorstellen. Misschien had ik die autoped even geleend? Ik heb in elk geval mijn excuses aangeboden. Hopelijk helpen die haar bij de postume verwerking van een traumatische jeugdervaring.

Stadhuis Bolsward

Even later loop ik 'Tatsie' tegen het lijf. Die was keeper in het eerste elftal van Bolswardia en behoorde vanwege zijn onverschrokken optreden zonder meer tot een van mijn toenmalige jeugdhelden in een tijd dat de wereld nog bij de Bolswarder bolwerken ophield. Toen ik hem bekende 'You were my hero' glunderde deze oude man met zigeuneruitstraling van oor tot oor.
Een minuut later valt Anneke Vallinga mij om de hals. Zij was bij ons 'dienstmeisje', zoals dat toen nog heette. Toen ik heel jong was leerde ik alle atlassen die ik krijgen kon uit mijn hoofd. En ik had er kennelijk lol in om mijn kennis met vragen op haar bot te vieren. Ze vertelde nog dat zij altijd de hoofdsteden Boekarest en Boedapest door elkaar haalde. Ik heb de juiste antwoorden er bij haar ingestampt, zei ze. Vertwijfeld vraag ik me af: had ik toen echt zo'n irritant karaktertrekje? (Reünies kunnen zowel nostalgisch als leerzaam zijn). Intussen bood die topografische tic voor mij wel een steeds bredere blik op de wereld achter de Bolswarder bolwerken. Een wereld vol aantrekkingskracht en nog niet ingeloste beloften. Trouwens: vanwege die aardrijkskundige passie gaf mijn vader me ooit nog op bij de roodharige, bebrilde quizmaster Theo Eerdmans (ook al uit een Bolswarder geslacht) voor deelname

aan zijn TV-quiz maar ik bleek nog te jong. Misschien heeft dat mij op mijn beurt een trauma bespaard: heel Nederland deed het toen nog met één net.

Net zo als Leeuwarden kende ook Bolsward illustere 'stadstypen'. Die worden in het boek prachtig en met vertederende warmte beschreven. Een daarvan was Hupie, een jongen met een Downsyndroom, die van de muziekvereniging een mooi uniform en een trommel had gekregen en de hele dag, al trommelend, door de stad liep. Iedereen gaf hem snoep. Hupie werd zo dik dat zijn ouders de inwoners via een advertentie opriepen: 'Gelieve Hupie geen etenswaren meer te verstrekken'. Toen ik dat las bedacht ik: wordt het geen tijd om alle bestaande en gepubliceerde verhalen over Leeuwarder stadstypes een keer in een prachtboek te bundelen? Dit aangevuld met de vele, smeuïge anekdotes die Hendrik ten Hoeve over stadstypes op radio en tv heeft verteld?.

In het boek over Bolsward staan foto's afgedrukt van heel verdienstelijke schilderijen van iemand uit Schiedam die in de Tweede Wereldoorlog in Bolsward was ondergedoken. De schilderijen waren ondertekend door ene 'Vanes'. Het was een raadsel wie die 'Vanes' precies was geweest. Totdat vlak voor de boekpresentatie de zoon van de schilder mij opbelde met het verhaal dat zijn vader, die uit Schiedam kwam (vandaar het onderschrift 'Vanes' waarbij de 's' als 'es' is geschreven), de schilder bleek te zijn. Het ging om de architect Jan Cornelis Teeuw, die hier in Leeuwarden later ook diverse gebouwen heeft ontworpen, zoals het gebouw van De Terp en...........Amicitia. De zoon bekende mij via de telefoon dat zijn vader achteraf ook niet zo gelukkig was met het ontwerp van het gebouw dat in Leeuwarden in een kwade reuk is komen te staan. Die kwade reuk komt trouwens vooral door de herinnering aan het oude Amicitia, de hoogte en de bijzonder kwetsbare locatie van dit zeer gedateerde gebouw. Had dit op een andere plek gestaan, dan waren er veel minder mensen over 'gevallen'. Zo werkt de stem des volks ook wel weer. Toch ben ook ik heel blij met de welverdiende facelift die Amicitia nu eindelijk gaat krijgen. Al kan ik goed meevoelen met de raadsleden die juist voor deze locatie pleiten voor een verdieping minder. Nu dat moeilijk planologisch valt af te dwingen, zou de gemeente daar misschien wel geld voor over moeten hebben om een deal te sluiten die voor beide partijen (de bouwer en de stad) profijtelijk is. Soms moet een gemeente onorthodoxe wegen durven te bewandelen: het vernieuwde Amicitia bepaalt immers voor minstens een halve eeuw een belangrijk deel van ons stadsgezicht.

"Ich bin ein Liwwadder"

Denkend aan Bolsward ben ik intussen al weer bij Leeuwarden beland. Het bloed kruipt waar het niet gaan kan. Hoe groot mijn jeugdsentiment met Bolsward ook is, als ze mij met het pistool op mijn borst zouden vragen wat mijn werkelijke identiteit bepaalt, zou ik zonder aarzelen antwoorden: '*Ich bin ein Liwwadder*'. Zo is het toevallig ook nog 's een keer.

Het Zaailandreferendum

Ik heb zelden zo'n bloedstollende ervaring meegemaakt als de avond waarop de uitslag van het Zaailandreferendum werd bekendgemaakt. Het ging om wel of niet herinrichten van het plein, wel of niet bouwen van een rij winkels, Fries Museum en vernieuwde parkeergarage. Tevoren hadden de politieke partijen in de gemeenteraad duidelijk gemaakt dat als 30% van de Liwwadders zich tegen het plan zouden uitspreken dat standpunt zou worden overgenomen. Nu die drempel niet is gehaald gaat het plan overeenkomstig de gemeentelijke spelregels door. Met die democratisch vastgestelde spelregels is op zich weinig mis. Je moet als gemeente ergens een grens trekken op het punt van de representativiteit. In Zwolle werd de 30%-grens wel gehaald bij het referendum over de komst van 400 speelautomaten in het stadion van FC Zwolle. Het besluit werd dan ook herroepen. In Zwolle was de opkomst iets lager (41%) maar was het aantal tegenstanders groter (maar liefst 77%), waardoor toch de drempel werd gehaald.

De gemeenteraad vergadert

Dr. M. Rosema van de Universiteit Twente, die 'Zwolle' heeft geëvalueerd, heeft de opdracht gekregen dat ook in Leeuwarden te doen. Wat stelt hij in het Zwolse rapport zoal aan de orde? Allereerst voor de hand liggende zaken zoals de gang van zaken rond de referendumverordening zelf, de aanleiding en redenen voor het referendum, de organisatie, de voorlichting, het functioneren van de referendumcommissie enz. Rosema bekijkt dat alles aan de hand van dossierstudie en interviews grondig en komt met diverse aanbevelingen. Wie wat dieper in het Zwolse rapport duikt komt heel interessante bevindingen tegen. Bijv. dat het houden van een referendum veel geld kost. Afhankelijk van de vraag hoeveel (ambtelijke) uren je precies aan het referendum toerekent kom je al gauw op een bedrag van een kwart miljoen euro per referendum! Dat is erg veel geld. Bij een referendum over een beperkt onderwerp wordt de lak dus al gauw duurder dan de brief.

Over de vraagstelling in Zwolle rees enige discussie. Dat gold in Leeuwarden nog sterker. Nu was het onderwerp zelf in Leeuwarden (grootschalige bouw op een prominent stadsplein met veel meer betrokken partijen en overheden dan in Zwolle) ook een stuk ingewikkelder dan de vraag over speelautomaten.

Een ander verschil is dat in Zwolle het referendum op initiatief van de bevolking begon

(met 9000 ondersteuningsverklaringen). In Leeuwarden was de gemeente initiatiefnemer.
De tegenstanders vonden de opkomst in Leeuwarden hoog. Toch bleef Leeuwarden met een opkomst van 43% duidelijk onder de gemiddelde opkomst bij referenda in Nederland (58%). Ook als je herindelingsreferenda (met hun hoge opkomst) buiten beschouwing laat, zat Leeuwarden qua opkomst nog onder het landelijk gemiddelde. Een ontnuchterende constatering die begrip wekt voor het standpunt om tenminste een minimum aan representativiteit te willen.
Net als in Zwolle koos de gemeente er hier voor de campagne te richten op feiten en niet op emoties: een heel terughoudende campagne dus. In Zwolle had de pers echter meer belangstelling voor emoties dan voor aantallen en statistieken. Daarom vraagt Rosema zich af of dat wel een verstandige keuze was: kiezers baseren hun keuze namelijk (vaak) ook op eigen emoties.
De raadsfracties in Zwolle lieten de verdediging van het raadsbesluit grotendeels over aan het college. In Leeuwarden zag je hetzelfde fenomeen. De referendumcommissie in Zwolle vond dat terecht vreemd. Binnen de duale verhoudingen is het onderhouden van contacten met de bevolking meer dan wat ook een kerntaak van raadsleden. Het is opvallend dat de Leeuwarder referendumcommissie zich in dit opzicht koest heeft gehouden. Evenmin zijn andere adviezen van deze commissie (afgezien van die over de vraagstelling) in de openbaarheid gekomen. Dit punt moet bij de evaluatie zeker worden meegenomen.
Omdat het referendum in Zwolle de portefeuille van de burgemeester raakte, bemoeide deze zich intensief met het referendum. In Leeuwarden hield burgemeester Dales, toch een krachtig voorstander van het Nieuw Zaailand, zich in de weken voor het referendum opmerkelijk gedeisd over dit onderwerp. Waarom eigenlijk?
Rosema onderzoekt zowel de gemeentelijke voorlichting als de campagnes van andere partijen. Het zal interessant zijn te horen wat hij vindt van de desinformatie van de kant van de Leeuwarder SP, bijv. over het verhogen van de gemeentelijke belastingen zoals bij hun kraam te horen viel. In Zwolle koos de projectontwikkelaar voor een low profile-aanpak. In Leeuwarden hebben de investeerder van het winkelgebouw en de directeur van het Fries Museum wel regelmatig van zich laten horen.
Over de berichtgeving zal vast blijken dat de bezwaren tegen het plan meer nieuwswaarde hebben dan pleidooien pro. In mijn eigen archief is die eerste categorie krantenknipsels in elk geval veel groter dan de tweede. Dit doet de vraag rijzen hoe goed de gemiddelde burger eigenlijk geïnformeerd was over de ins en outs, een klassieke vraag bij referenda. Ook is het belangrijk achteraf te evalueren wat de burger van de vraagstelling vond.
De onderzoeker zal zich wel niet begeven in de hamvraag of het zinnig is over dit soort onderwerpen een referendum te houden. De Leeuwarders zijn wel degelijk meer bij de plannen betrokken geraakt dan zonder referendum. Maar of het referendum uiteindelijk ook de legitimiteit van het raadsbesluit heeft vergroot kun je achteraf betwijfelen. Het is al met al jammer dat 6 van de 10 Leeuwarder van de stembus zijn weggebleven.

Zomergoed

Terwijl de kranten steeds meer in komkommernieuws vervallen rust op mij als columnist de taak u nog een beetje wakker te houden. Of dat gaat lukken is de vraag. Op het moment waarop ik dit schrijf is het 30 graden. Mijn hoofd staat meer naar terrasjes dan naar een serieus stukje. Ook de gemeenteraad is nu met reces. Terwijl het hele gemeentelijke raderwerk ineens stil lijkt te staan wil Liwwadders hoge toeren blijven draaien. Ik werp een snelle blik op enkele oude columns. Zitten daar nog aanknopingspunten in voor een verhaal? Ik zie dat ik heb gepleit voor allerlei extra activiteiten rond de open dag van de vliegbasis, met als bedoeling (een deel van) die paar honderd duizend bezoekers tot economische bestedingen in de stad zelf te verlokken. Hebben veel bezoekers inderdaad de binnenstad bezocht? Het is mij niet opgevallen. Daarmee blijft de vraag open of de baten van de -op zich perfect georganiseerde- open dagen voor de stad zelf wel opwegen tegen de kosten.

Saskia Uylenburgh

Zo'n positief saldo geldt in elk geval wél voor het slotfeest van 'Friesland Vaart'. Voorzichtige schattingen leerden dat er die zaterdagavond zeker veertig tot vijftigduizend bezoekers waren. Met hen genoot ik van de vele bijzondere vuurcomposities op het water van het Naauw en de Nieuwstad. De Franse groep Compagnie Carabosse ('het gezelschap van het sprookje') deed zijn naam echt eer aan. Deze Nederlandse première in Leeuwarden had veel meer aandacht verdiend in de nationale media. Lag dat nu aan Leeuwarden of aan de media? Zo mogelijk genoot ik nog meer van de sfeer die er rondom dat spektakel in de stad heerste. Wij Friezen zijn niet goed in flaneren: het wandelen om gezien te worden. Wij lopen liever van A naar B. Maar op die prachtige, zwoele juli-avond leek Leeuwarden op een Zuideuropese stad á la Sevilla. Er werd geflaneerd en geflirt om het leven. De horeca draaide een absolute recordomzet. Eigenlijk zou je van het optreden van deze internationaal vermaarde vuurtheatergroep een tweejaarlijkse happening moeten maken. Met het terugkerende thema Leeuwarden in Vuur & Vlam zou de Friese hoofdstad zich echt van

2012: Sakia's 400 ^e^ geboortejaar.

andere steden gaan onderscheiden. Ut kost een paar senten maar dan hest ok écht wat. In dit geval betalen de kosten zich naar de plaatselijke economie in veelvoud terug. Zoals dat ook geldt voor Oerol (al gauw jaarlijks 15 miljoen euro omzet).

Toen ik die oude columns nog eens snel doorbladerde viel mijn oog ook op een stevig pleidooi om de geboorteplaats van Saskia in dit lopende Rembrandtjaar op de kaart te zetten. Op het Bildt (St. Annaparochie) is heel nadrukkelijk aandacht geschonken aan de bruiloft van Rembrandt en Saskia (1634). Hoewel die activiteiten de landelijke media nauwelijks gehaald hebben was men in de gemeente het Bildt van goeden wille.

Zo werd de bruiloft daar voor een groot publiek geheel nagespeeld in de Van Harenkerk, de plek waar het echtpaar voor de kerk is getrouwd. Voor die kerk staat een standbeeldje dat het wereldberoemde paar uitbeeldt. Jammer genoeg ziet een willekeurige passant dat snel over het hoofd. Maar goed, de gemeente het Bildt heeft er in elk geval een mooi, zij het lokaal, evenement van gemaakt. In Leeuwarden bleef het bij een Open Huis dat de gebroeders Anker hadden georganiseerd in hun statige praktijkpand aan Ossekop nr. 11 waar Saskia Uylenburgh is geboren. Het Fries Museum deed niets meer dan wat het altijd al doet: het vertonen van het portret van Saskia. Al met al zijn er door Leeuwarden in dit allerwegen gevierde Rembrandtjaar kansen gemist. Het Fries Museum maakt dit in de nieuwbouw op het Zaailand vast nog eens helemaal goed.

Nu ik het toch over stadsverfraaiing heb moet ik ineens aan de raadszaal denken. Hoe mooi het stadhuis ook is gerestaureerd en hoe functioneel de nieuwe raadszaal ook is, elke keer valt mij op dat er iets wezenlijks ontbreekt aan die zaal. De zaal is zeker opgefleurd door een schilderij (Douwe Elias) van koningin Beatrix, waarvoor zij persoonlijk heeft geposeerd. Maar wat er in die zaal ontbreekt is een symbool dat naar Leeuwarden verwijst, dat de raadszaal maakt tot die van de Friese hoofdstad. Of men de oplossing nu zoekt in blauw-gele kleuren, in de stadsvlag, het wapen of in het aanbrengen van toepasselijke dichtregels met een loflied op Leeuwarden op de stalen balken: het is mij om het even. Als voor iedereen maar duidelijk is dat je niet de raadszaal van pakweg Amersfoort betreedt. Kan de burgemeester hierover niet eens tijdens een raadsvergadering een prijsvraagje uitschrijven? Een uurtje later is er vast een gouden idee geboren. Zo niet, dan heb ik in elk geval mijn aandeel geleverd in die discussie.

Het burgerjaarverslag

Elke burgemeester moet sinds 2002 een 'burgerjaarverslag' uitbrengen. De Gemeentewet bedoelt hiermee dat de burgemeester elk jaar moet verantwoorden hoe het staat met de kwaliteit van de burgerparticipatie en van de dienstverlening in zijn gemeente. Burgerparticipatie gaat in feite over de kwaliteit van de gemeentelijke democratie. Dat is een even belangwekkend onderwerp als de kwaliteit van de dienstverlening. Zó belangrijk dat de gemeenteraad veel tijd behoort in te ruimen voor een kritische bespreking van het burgerjaarverslag dat de burgemeester uitbrengt. Ik sta hier stil bij het stuk van Geert Dales over 2005 en pik er enkele krenten uit.

Het vlot en toegankelijk geschreven burgerjaarverslag stond integraal in Huis aan Huis. Iedereen kon er dus kennis van nemen. Een zaak die wel een nadeel heeft. Door te kiezen voor die 'pamfletvorm' ontbeert het stuk diepgang. Echte analyses van de cijfers blijven achterwege. De gemeenteraad zou moeten aansturen op een gedegener verslag. Dan is een betere discussie mogelijk over hoe de gemeentelijke democratie en dienstverlening echt functioneren. Daarvan kan dan een populaire versie in Huis aan Huis worden opgenomen. Nu heeft Dales gekozen voor een wel heel globale invulling van zijn wettelijke taak.

De paragraaf over burgerparticipatie blijft beperkt tot het opsommen van enkele activiteiten (politieke markt, kinderraad, stadsgesprekken e.d.). In hoeverre die instrumenten echt bijdragen tot een hoger democratisch gehalte blijft onduidelijk. Evenmin wordt de vraag beantwoord waarom zo zelden gebruik wordt gemaakt van het burgerinitiatief (groepen burgers kunnen sinds 2002 zelf onderwerpen op de agenda van de raad zetten). Is de drempel te hoog? Wel meldt Dales dat raadsvergaderingen en belangrijke commissievergaderingen tegenwoordig via omroep Mercurius-TV en de gemeentelijke website te volgen zijn. Dat is inderdaad een grote vooruitgang. Ik ben alleen wel benieuwd hoe het staat met de kijkcijfers. Misschien kan Dales daar volgend jaar over rapporteren. Aan de hand daarvan valt immers ook de betrokkenheid van burgers bij de gemeenteraad te meten. Verder meldt hij dat het aantal bezoekers aan het Historisch Centrum Leeuwarden in 2005 is gestegen naar 8647 en dat het aantal bekeken websitepagina's van het HCL met maar liefst 60% is gestegen naar 8,5 miljoen. Dat is zeker indrukwekkend. Interessanter is het aantal bezoekers dat de homepage aanklikt. Als dat net als in 2003 zo'n 3% is, hebben we het over meer dan een kwart miljoen bezoekers. Daar steken de 186.356 bezoekers die volgens Dales de algemene gemeentelijke website aanklikken toch wat schril bij af.

Wat die gemeentelijke website betreft wil ik in elk geval aanbevelen om een proef met enkele burgers te houden over hoe snel (in hoeveel klikken) men een gemeentelijk stuk op de site www.leeuwarden.nl weet op te roepen. Ook is het belangrijk om de toeristische informatie beter toegankelijk te maken. Je moet als buitenstaander weten waar 'Expeditie Leeuwarden' (tegenwoordig Marketing Leeuwarden) voor staat, anders kom je met geen mogelijkheid

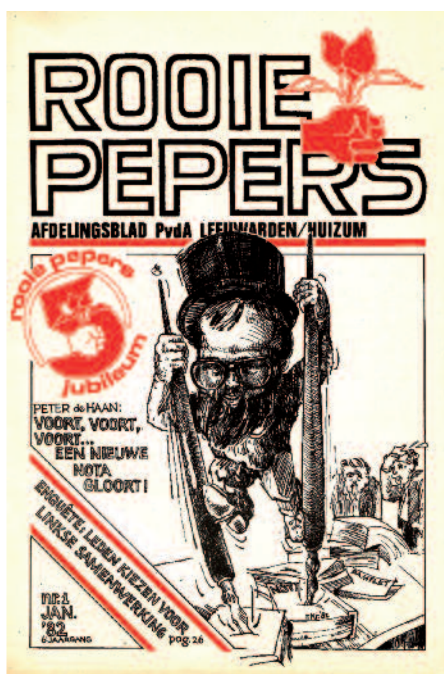
achter de toeristische informatie over Leeuwarden. Dat is simpel te verhelpen.
Over de gemeentelijke dienstverlening vermeldt Dales enkele interessante cijfers. Uit een klanttevredenheidsonderzoek blijkt dat de burgers de gemeente hiervoor als gemiddeld rapportcijfer een 7 geven. Als gemeenteraad zou ik benieuwd zijn naar de onderliggende cijfers: waar liggen de uitschieters naar boven en naar beneden? Wat zijn daarvan precies de oorzaken?
Andere cijfers: de gemeente kreeg in 2005 ca. 570.000 telefoontjes en 390.000 poststukken te verwerken. Vergunningaanvragen worden vrijwel altijd binnen de normtijd afgewerkt, dit in tegenstelling tot subsidieverzoeken bij de dienst Welzijn (63%). Burgerzaken had 65.632 klantcontacten. De gemiddelde wachttijd is nog maar 6 minuten. Omdat dat wel eens anders is geweest past hier een welgemeend chapeau!
De stijging van het aantal klanten van Stadsontwikkeling (+ 21%) pleit voor een hogere ambitie om dit soort zaken even digitaal en gebruikersvriendelijk te kunnen afdoen als in voorbeeldgemeente Enschedé het geval is.
Het aantal in behandeling genomen (ontvankelijke) bezwaarschriften bedroeg 217. Daarvan zijn 30% gegrond verklaard. Als lezer (en als gemeenteraad) zou je de redenen willen weten.

“Indrukwekkend veel mensen bezoeken de HCL-site”

Het aantal klachten over medewerkers is met 18% toegenomen ten opzichte van 2004 en het aantal meldingen over de woon- en leefomgeving (losliggende tegels etc.) nam met maar liefst 40% toe. Over die toename doet Dales nogal luchtig. Hij schrijft dat dat niet betekent ‘dat burgers minder tevreden zijn over de woon- en leefomgeving’. Volgens hem heeft de toename ‘vooral te maken met de grotere bekendheid van het algemene telefoonnummer (..) en met het vertrouwen in een goede afhandeling’. Een nogal voorbarige en niet gemotiveerde conclusie, hoezeer ik persoonlijk goede ervaringen heb met de afhandeling van meldingen.
Ook de spectaculaire toename van het aantal meldingen over overlastsituaties (van 405 in 2004 naar 567 in 2005, een stijging van maar liefst 40%) ontlokt Dales geen kritische zelfreflectie. Integendeel, hij eindigt het burgerjaarverslag met de constatering dat diverse maatregelen hebben bijgedragen tot verbetering van de overlastsituaties. Dat moge zo zijn, de stijging van 40% laat hij ten onrechte onbesproken.
Alle hiervoor genoemde cijfers betroffen het jaar 2005. Inmiddels kan op onderdelen verbetering zijn opgetreden. De wettelijke verplichting om een burgerjaarverslag uit te brengen vervalt. Ik hoop duidelijk gemaakt te hebben dat dat geen reden mag zijn niet meer te rapporteren over burgerparticipatie en dienstverlening. Daarvoor is dit onderwerp te belangrijk.

Grasduinen in het verleden

Meestal schrijf ik hier over anderen en niet over mezelf. Laat ik voor de afwisseling nu maar eens een tipje oplichten over mijn eigen schrijfsels. In mijn jeugd leek mij niks mooier dan het vak van journalist. Ik zat dan ook al snel in de redactie van de schoolkrant op mijn middelbare school in Sneek. Dat was in de wilde jaren '60, waarin de grenzen voortdurend werden verlegd. Op een keer wilde de rector zich met de inhoud bemoeien. We waren niet van censuur gediend en brachten onmiddellijk een volledig 'blanco' nummer uit. Met die protestactie bevochten we de onafhankelijkheid van de redactie voor eens en voor altijd. Zo mocht er aanvankelijk op het Bogerman Lyceum niet gedanst worden. We huurden een marktcafé af waar we geen last hadden van beperkingen van directiewege. Al snel konden we weer terecht (maar dan op onze voorwaarden) in de aula. Al weer een vrijheid binnengehaald.

Toen ik laatst een keer door die oude schoolkranten bladerde kwam ik daarin interviews tegen die ik had gehouden met Friese politici als Bouke Roolvink en Anne Vondeling. Of met cabaretiers die toen in Sneek optraden (zaal Amicitia), zoals Sito en Marijke Hovink. Ook lees ik een stuk terug over een bijeenkomst die we hadden georganiseerd met boer Koekoek die toen beroemd was geworden vanwege zijn spectaculaire intrede in de Tweede Kamer. Veel artikelen verraden het nodige idealisme. In de redactie zaten ook Willem Verf (schrijver van Fryske boeken) en de in Huizum opgegroeide Frits Hoekstra, die een paar jaar geleden landelijke bekendheid kreeg met onthullingen over zijn periode bij de toenmalige Binnenlandse Veiligheids Dienst. Dat schrijven heeft me nooit meer losgelaten. In mijn studententijd belandde ik in de redactie van het lijfblad van de Groninger studentenvereniging Vera en schreef daarin gedichten onder het pseudoniem Wladimir. Maar waaraan ik echt lol beleefde was het reizen naar een voor die tijd exotisch oord om dan als freelancer interessante reiservaringen op schrift te stellen. Zo schreef ik artikelen over de invloed van de oliewinning op de Eskimocultuur, over de sexuele voorlichting in de Sovjet-Unie en

interviewde ik tijdens een bezoek aan Israël David Ben Gurion. Hij heeft de staat Israël gesticht en was de eerste regeringsleider. In de week van de maanlanding (1969), die volledig aan mij is voorbijgegaan terwijl de hele wereld voor de TV zat, zocht ik hem op in de Negevwoestijn. Hij had zich in een kibboets na zijn lange politieke loopbaan teruggetrokken. Hoe eenvoudig zijn appartement verder ook was, hij beschikte daar wel over een prachtige bibliotheek. Hij was de eerste Israëlische politicus die publiekelijk erkende dat Israël een nucleaire macht was. Ik had dus geluk: dat was tenminste echt nieuws. Dergelijke artikelen bood ik dan vervolgens aan meerdere media aan. Met het daarmee verdiende geld kon ik dan weer de lening aflossen die ik had gesloten om de reis te kunnen betalen. Met die constructie dwong je jezelf om tijdens reizen iets bijzonders mee te maken.
Toen ik later in Leeuwarden kwam en lokaal actief werd heb ik het PvdA-blad 'Rooie Pepers' opgericht. Dat blad haalde destijds regelmatig het nieuws. Dit was bijvoorbeeld het geval met onthullingen over grondspeculaties bij Hempens en met de vermelding van de politieke kleur van ambtelijke managers in Leeuwarden. Dat leidde dan weer tot raadsvragen. Zo kon je ook een beetje 'agenderend' bezig zijn. Spraakmakend was een lang interview met burgemeester Brandsma. W.H. Kuipers heeft dat in zijn boek over "Leeuwarden 1965-1980" uitvoerig aangehaald. De burgemeester deed allerlei gepeperde uitspraken. Zo had hij het gevoel dat het toenmalige partijbestuur te veel invloed had op het stemgedrag van fractie en wethouders ('ze moeten geen loopjongens van hun fracties worden'). Brandsma hield overigens tijdens zijn burgemeestersperiode uitvoerige dagboeken bij. Vanuit algemeen belang bekeken is het doodzonde dat die nog steeds niet onder de hoede van het HCL gekomen zijn. Maar dit terzijde. Rienk Kruiderink zorgde voor prachtige illustraties, waaronder treffende cartoons. Het blad werd door de boekhandels qua inhoud en vormgeving interessant genoeg gevonden om het een plek te geven naast professionele periodieken. Ook toen heb ik wel eens een poging meegemaakt vanuit de partij om invloed op de redactie uit te oefenen. Een kleine anekdote. Ik had een artikel geschreven onder de titel 'Dagboekaantekeningen van J. Schaafsma', met een knipoog naar een soortgelijke, fictieve rubriek ('Dagboekaantekeningen van Van Agt') in Vrij Nederland. Schaafsma was de fractievoorzitter van de VVD. Dat artikel leidde tot grote commotie op het gemeentehuis. Hoe kon het VVD-raadslid in een PvdA-blad bijv. schrijven dat hij meestal de envelop met vergaderstukken pas voor het eerst opende nadat de vergadering was begonnen? En zo stonden er meer uitspraken in die zowel levensecht als pikant waren. Toen uitkwam dat heteen fictieve, door de redactie zelf bedachte, rubriek was excuseerde een deel van de PvdA-fractie zich daarover in de richting van de VVD. De desbetreffende brief liet een raadslid (J. Knol) vervolgens naar de pers uitlekken. Daarmee wilde hij de redactie van zijn partijblad een hak zetten. Maar we bleven als redactie staan voor onze onafhankelijkheid. In het volgende nummer namen we doodgemoedereerd een cartoon op waarin dat raadslid als schichtige 'lekker' naar de pers stond afgebeeld. Er gaat nog steeds niets boven het vrije woord.

Toeristische vergezichten

Als medeorganisator van het toekomstdebat Fryske Fiersichten droomde ik mee over de verdere toekomst van Fryslân. Een van die dromen ging over Leeuwarden in 2020 en toerisme.
Dan is er door gemeente en inwoners zo veel in de stad geïnvesteerd dat vele mensen hier met toerisme hun brood verdienen. Toerisme is wereldwijd veruit de grootste groeisector. Leeuwarden wil van die trend meeprofiteren en heeft op tijd én slim geïnvesteerd in toerisme. Hoe Leeuwarden er dan uitziet?
Wie aankomt per trein, treft niet een tochtig en winderig perron aan maar een ruimte met vrolijke kleuren, met grote welkomstborden, en met monitors waarop elke bezoeker snel kan vinden welke evenementen er zijn en wat er verder in de stad te zien en te doen is. Een rode loper (in de vorm van mooie rode bakstenen) leidt de bezoeker, die meer wil weten vandaar naar de VVV.
Ook de rest van de stad is perfect bewegwijzerd: dat geldt voor de autogebruiker, de schipper te water, de fietser en de wandelaar. Met de uitnodigende vormgeving worden bezoekers echt tot 'een rondje Leeuwarden' verleid.
De gastvrije stad speelt met opmerkelijk veel bankjes in op het steeds grotere aantal oudere toeristen. Maar ook de bewoners zijn dolblij met die 1000 extra bankjes (voorzien van een herkenbaar, geel-blauw schildje) die de laatste jaren in Leeuwarden zijn geplaatst. Het lijkt een ongelooflijk aantal, die 1000, maar bleek haalbaar toen vrijwel elk middelgroot en groter bedrijf bereid was een bank (kosten €250) te sponsoren. Het geheel geeft de stad een heel ander, uitnodigend aanzien. Naast gewone zitbankjes zie je ook ligstoelen. Een deel van het straatmeubilair is mobiel en wordt 's winters weggehaald. Dat bespaart onderhoudskosten. Door banken tegenover elkaar te plaatsen stimuleert men onverwachte ontmoetingen, ook tussen lokalo's en bezoekers. Die autochtone Leeuwarders bieden als ware ambassadeurs vaak een rondwandeling langs de verborgen schatten aan.
Bruggelden zijn afgeschaft. Watersporters krijgen bij de Friese invalspoorten (Lemmer, Stavoren, Harlingen enz.) al alle mogelijke informatie over de stad. Elke watersporter weet: wie niet Water(technologie)stad Leeuwarden heeft bezocht is niet in Friesland geweest. Vroeger hield het 's zomers op met een wekelijks orgelconcert in de stad, nu swingt de stad juist ook in het zomerseizoen. Met optredens op het vernieuwde Zaailand, met spetterende tentoonstellingen en openluchtfilm in de Prinsentuin en de parade van Friese openluchtspelen die steeds in de nazomer wordt gehouden. Het jaarlijkse popfestival op de -nu veel beter op massatoerisme ingestelde- Froskepôlle trekt zo'n 120.000 jongeren. Het Mata Harifestival is op zo'n manier opgezet dat het femmes fatales uit de hele wereld trekt: het brede begrip 'fataal' blijkt een gat in de markt te zijn. De verkiezing Femme Fatale du Monde trekt onwaarschijnlijk veel mensen van beiderlei kunne naar de stad. Het hogere

segment van de horeca investeert nu in de stad die een place to be is geworden.
Het vernieuwde Zaailand en het Gouverneursplein zijn nu top-horecalocaties, vol met terrassen in de zomer. Museum annex Fries Filmhuis, de schouwburg en de megabioscoop in het Harmoniekwartier zorgen voor zo'n programmering dat het Zaailand hét cultureel trefpunt van Fryslân is geworden.
De rolluiken op de Nieuwestad gaan pas na 12 uur 's nachts naar beneden.
De fonteinen op een aantal strategische locaties in de stadsgrachten en op pleinen geven Leeuwarden allure.
Na de instelling van de gastvrijheidspijs is hotelmanagementschool van Stenden University in de stad een grootscheeps gastvrijheidoffensief was begonnen. De mensen in bars, restaurants, hotels, winkels zijn sindsdien ineens heel vriendelijk tegen hun klanten, ze putten zich uit in service; ook de overige dienstverlening is sterk verbeterd. Bedrijven bieden tegen elkaar op in vriendelijke presentatie van gebouwen en mensen. Dat sneeuwbaleffect leidt overal tot het 'klant is koninggevoel'. Mond-op-mondreclame doet zijn werk voor de Service Hot Spot Leeuwarden.

"Verkiezing Femme Fatale du Monde een gat in de markt"

Naast de prachtige binnenstad heeft Leeuwarden de toerist veel extra's te bieden. Dat geldt voor het sinds enkele jaren opengestelde panoramadek op de Bonnematoren, het fors uitgebreide Aquazoo waar je vanaf de Beursbrug met een snelle hovercraft naar toe kan varen, de twee herbouwde en 's avonds feeëriek verlichte molens, de schitterende entrees van de stad, waar men een prachtig staaltje Frisian Design aan moderne architectuur kan bewonderen. De goed gecoördineerde open dagen van bedrijven (elke week één) brengen veel volk op de been. Dé trekpleister is in 2020 het totaal nieuwe Fries Museum waar naast de wisselende topcollectie uit Fryslân en de Leeuwardenzaal ook de zalen met beroemde Friezen veel bekijks trekt. Er is naast de Mata Harizaal een Esscher-, een Stuyvesant- en een Saskiazaal. Het museum zit dicht op de maatschappelijke vraag, maar weerspiegelt tegelijk de Friese ziel. Door dit te koppelen aan uitgekiende tentoonstellingen en slimme marketingmethodes bereikt het museum nu drie keer zo veel mensen als in 2011. De grote hal in het museum is de huiskamer van de stad, waar jong en oud, kunstenaars en kunstliefhebbers elkaar ontmoeten en waar ook veel multimediaal spektakel aan passerende bezoekers wordt vertoond. Het fungeert daarmee ook als slechtweeraccommodatie. Alle -met camera's bewaakte- kerken kun je via het intikken van een op naam gestelde toegangscode zo inlopen, waardoor het aantal bezienswaardigheden in een klap is verdubbeld. Onder de toeristen zijn vele passerende Waddeneilandgangers en Friezen om utens uit de hele wereld; de laatsten worden in the Frisian House aan het Heer Ivostraatje warm ontvangen. Leeuwarden is voorloper in het zgn. rootstoerisme.
Waarom zou die droom eigenlijk niet werkelijkheid kunnen worden?

Stadspromotie

Ik heb het in deze kolommen al vaak over stadspromotie gehad. Op het moment waarop u dit leest is er in De Bres een debat over dit onderwerp gehouden.Als voorbereiding op die avond heeft Andries Veldman een discussiestuk gemaakt met kritische observaties over de stadspromotie van Leeuwarden. Maar ook met de nodige nuttige wenken. Vanwege mijn niet aflatende betrokkenheid bij het onderwerp heb ik die met rode oortjes gelezen. Ik ben het allereerst eens met zijn constatering dat de gemeenteraad niet wezenlijk geïnteresseerd is in toerisme.

Ik voeg daaraan toe: en nauwelijks in stadspromotie. Dit laatste heeft alles te maken met het feit dat promotie van de stad 'van iedereen' is en dus van niemand. Velen voelen zich betrokken bij het imago van de stad maar het aantal mensen en organisaties dat invloed heeft op dat totaalbeeld is zo groot en divers dat je niet snel één figuur verantwoordelijk kunt houden voor wat goed en minder goed gaat. De verantwoordelijkheden zijn niet helder en eenduidig. Tekenend is het dat stadspromotie bij de portefeuilleverdeling vaak pas als restpost aan een collegelid wordt toebedeeld. Ook in de gemeenteraad kon je in het verleden weinig raadsleden in dit verband op originele visies betrappen. Misschien heeft dat ook te maken met de (terechte) focus van raadsleden op wat niet goed gaat. Dat is per definitie het tegendeel van stadspromotie. Het is nodig om aanwijsbare personen op dit gebied verantwoordelijk en afrekenbaar te maken. Zowel binnen als buiten de gemeente. Stadspromotie heeft niet alleen hogere politieke prioriteit maar ook rugnummers nodig!

Heel terecht vraagt Andries zich af: waar blijft de vermarkting van de stad in de directe omgeving? Daar waar direct winst te behalen valt? Dit is inderdaad een zwaar onderschat aspect. Leeuwarden is voor de consumentenbestedingen in hoge mate afhankelijk van de velen die hier wel komen winkelen, uitgaan of werken maar niet in de stad wonen. In feite

moet de stad die pendelaars op handen dragen. Niet alleen Liwwadders maar juist ook die 'klanten' moeten trots worden op hun hoofdstad. Zeg 's eerlijk: hoe vaak maakt u mee dat mensen in de regio die trots uitstralen? De vraag stellen is hem beantwoorden. Dat fenomeen heeft niet alleen van doen met een te lang gekoesterde tegenstelling tussen stad en platteland en de Friese hang naar kleinschaligheid maar ook simpelweg met communiceren. Of beter gezegd: met het gebrek aan communicatie. De gemeente communiceert wel met zijn eigen inwoners maar eigenlijk zelden of nooit met de bezoekers uit de regio.
Hoe vaak adverteert Leeuwarden in de nieuwsbladen die in de omgeving verschijnen? Of het nu gaat om de Bildtse Post, de Kollumer Courant enz.? Bij mijn weten nooit. En dat is, gegeven het grote economische belang van een positief imago van de stad kortzichtig. Het was ex-wethouder Bilker (in die hoedanigheid een onverdachte bron, nu burgemeester van Kollumerland) die daar in een praatje op wees. Dat was voor velen een eye-opener.
Als het Straatfestival wordt gehouden houd ik bij wijze van test altijd een bliksemenquête met collega's op mijn werk die buiten de stad wonen. Het valt mij elk jaar weer op hoe slecht zij op de hoogte zijn van dat soort evenementen in Leeuwarden. Daar moet echt wat aan gebeuren. En zo ingewikkeld is dat niet (een circus weet de regio altijd in een mum van tijd te melden wanneer het in Leeuwarden optreedt). Maar zou de gemeenteraad daartoe het initiatief nemen of een strategie ontwikkelen? Ik vrees dat je daarvoor eerst in het onderwerp zelf geïnteresseerd moet raken. Overigens is het veel te simpel om alleen de gemeente verantwoordelijk te houden. De dienstverlening kan ook bij veel ondernemers stukken omhoog, zo heb ik vaak geschreven. Ook dat lees ik in de notitie van Andries ('Zorg voor goede wijn, hoge gebakspunten, echte handgeklopte beppeslagroom en voor onberispelijke menukaarten, zonder spelfouten'). Hoe bevorder je dat? Daarvoor bestaan twee manieren: straffen of belonen. Tot de laatste hoort de instelling van een jaarlijkse gemeentelijke Gastvijheids Prijs, toe te kennen aan meest Gastvrije (klantvriendelijke) horeca-ondernemer. Ik heb daarvoor al eerder gepleit.
Maar....... misschien is 'straffen' een minstens zo effectieve methode. Dan valt te denken aan de oprichting van een kleine, slagvaardige Horeca Inspectie die ook bevolkt wordt door mensen van toeristische opleidingen en anderen (Hotelmanagement) die weet hebben van serviceverlening. Van mij mag die Inspectie alle Leeuwarder etablissementen jaarlijks enkele keren als mystery guest bezoeken. De bevindingen komen op een A4 te staan. De eerste keer krijgt alleen de horeca-ondernemer het rapport te zien. Ondernemers die meermalen ondermaats presteren komen op een openbare zwarte lijst te staan. Moet je zien hoe snel de service omhoog vliegt! Waarom maakt de gemeente hiervan, samen met de horeca-branche en de opleidingen, geen pilot? Dat zal ook landelijk opzien baren. En duur hoeft dat niet zijn: je hebt immers die opleidingen al. Bovendien zijn er vast veel vrijwilligers die aan die inspectiebezoeken mee willen doen. Ik stel me daarvoor graag vast belangeloos beschikbaar.

Grandeur of middelmaat?

Tijdens zijn installatie als burgemeester ging Geert Dales uitvoerig in op de rijke historie van Leeuwarden als hoofd- en hofstad. Verwijzend naar Stadhouderlijk Hof, Kanselarij, Princessehof, de mooie parken enz. vroeg Dales zich af: 'Er is meer dan genoeg reden trots te zijn. Er is geen reden voor bescheidenheid. Waarom blijft die grandeur zo verborgen?' Dales pleitte voor een impuls van hoogwaardige, eigentijdse architecten vanuit het idee dat de huidige generatie net als vroegere generaties memorabele bouwwerken moet achterlaten voor latere generaties. Ik ben het met hem eens dat denken in allure geen luxe is maar noodzaak.

Om die reden heb ik hier al eens gepleit voor een beleid dat de invalspoorten van de stad aantrekkelijker maakt. Nu is het een ratjetoe. Een groep markante architecten, stedebouwkundigen en kunstenaars zou moeten nagaan hoe de ruimtelijke kwaliteit van die invalspoorten een geheel nieuwe en herkenbare impuls zou kunnen krijgen. Zoals de binnenstad ooit was voorzien van schitterende stadspoorten zullen er 'poorten'-nieuwe-stijl ontwikkeld moeten worden die als landmark kunnen gaan fungeren. Die nieuwe ruimtelijke accenten moeten niet op zich zelf staan maar behoren onderling samenhang te vertonen. Ze moeten gezamenlijk als het ware één nieuwe icoon voor de stad gaan vormen. Net zoals de binnenstad in al zijn gevarieerdheid toch harmonie uitstraalt. Net zoals de rondweg ooit een rozenkrans om de stad vormde. De stad heeft een eigen, herkenbaar design nodig, gebaseerd op gevoel voor kwaliteit en schoonheid. Om te beginnen straks in de Zuidlanden maar de Drachtsterweg en de Groningerstraatweg mogen beslist geen stiefkinderen blijven.

Muurschildering bij Cambuurstadion

Zo'n impuls is niet alleen nodig voor de invalswegen, maar ook voor de gebouwen waar Dales het over had. Als Leeuwarders vroeger voortdurend 'doe maar gewoon ju' hadden geroepen zou Leeuwarden een monumentloze, treurige stad zijn gebleven. Gelukkig waren er vroeger en nog niet zo lang geleden ook momenten waarop de stad uit zijn eigen schaduw sprong. Wie de oude Veemarkt of de oude Harmonie nog voor ogen heeft zal versteld staan over wat daar de afgelopen 20 jaar is gebeurd. Ook de binnenkant van het Aegoncomplex,

die buiten kantooruren helaas is afgesloten en daardoor voor te velen verborgen blijft, heeft de allure die een stad als Leeuwarden verdient. Dat is de grandeur waar het om gaat. Deze gebouwen uit de late 20e eeuw zullen nog lang de tand des tijds doorstaan. Gelukkig is voor het nieuwe Fries Museum een toparchitect als Hubert-Jan Henket ingeschakeld die gespecialiseerd is in het goed inpassen van nieuwbouw in bestaande structuren, want dat behoort ook bij duurzame kwaliteit. Maar welke nieuwe stedelijke iconen staan in de steigers? Het enige noordelijke World Trade Centre met het grote hotel ernaast zal zeker een bijdrage gaan leveren aan de 'allure' van de stad. Laten we inderdaad hopen dat de Tweebaksmarkt het Lange Voorhout van Leeuwarden gaat worden. En we zijn straks verlost van het Amicitiagebouw-oude-stijl wat nog niet betekent dat de nieuwbouw het karakter van een icoon zal krijgen, maar het wegwerken van dissonanten draagt ook bij tot een beter muzikaal geheel. Los van deze herinrichtingsplannen kan ik zo een, twee, drie geen iconen in aanbouw aanwijzen. De destijds door Dales verwoorde ambities moeten op de agenda blijven. Laat de publieke discussie over ruimtelijke kwaliteit en eigen herkenbaarheid van Leeuwarden maar eens echt losbarsten. Die vindt nu nog te vaak op microniveau plaats (beoordeling binnengekomen bouwplannen) in plaats van op stedelijk niveau. Duidelijk is dat de gemeente zelf slechts heel incidenteel opdrachtgever is voor 'memorabele werken'. Je moet het dus hebben van goed particulier opdrachtgeverschap, waarbij kwaliteit minstens zo belangrijk zou moeten zijn als financiële haalbaarheid. En natuurlijk zijn er meer vernieuwende architecten nodig die daarop creatief weten in te spelen. Je moet de gemeentelijke mogelijkheden dus niet overschatten. Maar je kunt als gemeente wel een klimaat stimuleren waarin opdrachtgevers zich verplicht voelen om in ruimtelijke kwaliteit te wedijveren. Bijvoorbeeld door beeldkwaliteitsplannen te maken voor ontwikkelingsgebieden en medewerking afhankelijk te stellen van het voldoen aan hoge kwaliteitseisen. Een tijdelijke stadsarchitect kan een aanjaagfunctie vervullen. Of je die kant op wil hangt allereerst wel af van de vraag of je als stad ook echt de ambitie hebt om allure uit te stralen. Ik zelf denk dat Liwwadders eerder kunnen leven met 'allure' dan met 'grandeur'. Grandeur wordt door velen al gauw geassocieerd met 'praalziek' en daar moet de gemiddelde Fries terecht niet veel van hebben. Voor mij heeft ook de Eewal op een zonnige zondagochtend trouwens grandeur. Dat heeft dus niets met pronkzucht te maken. Maar het gaat hier niet om een woordspelletje maar om de belangrijke vraag: durft Leeuwarden, durven Liwwadders voldoende boven het maaiveld uit te steken? Mocht dat niet zo zijn, dan moeten we daar een list op verzinnen en het maaiveld zélf maar verhogen. Mijn devies is: als het Leeuwarden niet lukt echt groot te worden, laat de stad dan in elk geval groots zijn. En vervolgens.....grutsk.

"Denken
in allure is geen
luxe maar
noodzaak"

De invloed van burgers

De gemeenteraad heeft dit jaar (2007) een commissie van burgers ingesteld die het werk van de gemeenteraad gaat beoordelen. Dan hebben we het over de manier waarop de raad en de fracties zich presenteren. Is het voor burgers interessant om de vergaderingen van raad en commissies te volgen? Zo niet, wat zou daaraan moeten veranderen? Daar draait het om.
Geert Dales zei in een toelichting: 'Het is de Leeuwarder burger zelf die het beste kan beoordelen of de raad doet waar hij hem voor gekozen heeft'.
Deze uitspraak gaat veel verder dan de vraag of vergaderingen van onze volksvertegenwoordigers aantrekkelijker gemaakt kunnen worden. Maar ik neem aan dat het Dales niet gaat om de vraag of de gemeenteraad wel de juiste politieke keuzes maakt. Daarvoor dienen immers verkiezingen. De acht burgers die het panel gaan bevolken moeten zich dus onthouden van politieke oordelen.
Volgens de gemeente is het uniek in Nederland dat een gemeenteraad zich laat beoordelen door acht burgers die een 'doorsnee' vormen van de Leeuwarder samenleving en 'zowel enthousiast als kritisch' moeten zijn. Op inwoners die weinig op hebben met ons democratisch bestel zit de raad terecht niet te wachten.
Ik wil de commissie alvast wel wat suggesties aan de hand doen.
Om te beginnen wil ik er voor pleiten dat de commissieleden niet alleen op hun eigen subjectieve oordeel af gaan maar een enquête onder de inwoners houden. Voor slechts € 850 kan de Stichting Lokale Rekenkamer een on line- enquête organiseren onder enkele duizenden Leeuwarders. Bijvoorbeeld degenen die zich de afgelopen twee jaar via een mail tot de gemeente hebben gewend. Dat instrument heet Quest Back. Zo'n enquête heeft een verbazingwekkend hoge respons en werkt heel tijdsbesparend. Het is een kwestie van een goede vragenlijst aanleveren. De Lokale Rekenkamer zorgt er voor dat de enquête bij de mensen terecht komt, stuurt herinneringen en zorgt voor een keurig verslag van de uitkomsten. De kosten kunnen het probleem niet zijn.
Een probleem waar het panel zeker tegen aan zal lopen is dat de gemeenteraad er voor is ingehuurd om op hoofdlijnen te sturen (het college van B&W doet immers de uitvoering), terwijl individuele burgers vaak meer belangstelling hebben voor heel concrete onderwerpen. Van hondenpoep tot verkeersmaatregelen. Dat zou je als raad kunnen ondervangen door vaker raadscommissies 'op pad' te sturen en wijkgewijs aan de hand van concrete klachten na te gaan wat het onderliggende probleem is. Zo'n 'wijkschouw' kan veel nuttige informatie opleveren.
Iets anders is dat burgers zelf een onderwerp op de raadsagenda kunnen plaatsen. Voor zo'n burgerinitiatief heb je minstens 25 handtekeningen nodig. Gek genoeg wordt van die mogelijkheid nauwelijks gebruik gemaakt. Het panel kan nagaan hoe dat komt. Dit

instrument is immers ook bedoeld om de afstand tussen gemeente en burgers te verkleinen. Wat ook verbetering behoeft is het geven van een serieuze follow up aan de resultaten van de enquêtes die de gemeente regelmatig onder een paar duizend inwoners houdt over hun woonomgeving. Gek genoeg halen de resultaten van die grootschalige enquêtes zelden de pers. Aan die stadspeiling zou de gemeenteraad elk jaar een aparte fundamentele discussie moeten wijden. Het liefst op een in het oog springende manier in directe samenspraak met belangstellende burgers. Nu blijft voor te veel burgers totaal onduidelijk wat de relatie is tussen de enquêteresultaten en de politieke keuzes van de raad.
In eerste instantie zal het panel zich gaan buigen over de vraag hoe het raadswerk zelf richting burgers attractiever kan worden gemaakt. Ik heb al eens eerder gepleit voor verbeteringen in de gemeentelijke website. De raad heeft al ervaring opgedaan met het fenomeen 'politieke markt' die is ingesteld nadat in deze kolommen daarvoor al eens een warm pleidooi is gehouden. Ik denk dat de raad in de toekomst veel meer werk moet maken van ICT-toepassingen. Waarom zou men geen elektronische spreekuren houden? Ook kunnen over gerichte onderwerpen die burgers aanspreken digitale discussieplatforms worden opgezet. De huidige gemeentelijke website is daarvoor niet aantrekkelijk genoeg. Sowieso zou elke inwoner op de gemeentelijke website een eigen homepage moeten krijgen waarop het nieuws komt te staan waarvan de inwoner heeft aangegeven daarvoor belangstelling te hebben (voorbeeld: bouwplannen in de eigen woonomgeving).

"'Een wijkschouw door raadsleden levert veel informatie op"

En misschien is het goed om al die 'azijnpissers' die op nieuwssites reageren een keer uit te nodigen: ga ook met querulanten maar eens het gesprek aan, zou ik zeggen. Wie weet hoe louterend het werkt als mensen zich serieus genomen voelen.
Raadsleden zouden het publieke debat kunnen stimuleren door wisselend een prikkelende column op de gemeentelijke website te plaatsen. Nu blijft zo'n 75% van de raadsleden voor de meeste burgers onzichtbaar.
Tenslotte: de zappende burger wil graag vantevoren weten hoe laat 'zijn' onderwerp van de raadsvergadering op de t.v. te volgen is. Dat is een kwestie van strak plannen en goed communiceren.

Cruijff: Leeuwarder godenzoon

Ter gelegenheid van de 60e verjaardag van Johan Cruijff, Nederlands voetballer aller tijden, verschenen er vele boeken op de markt. Uit het boek *Wie is Johan Cruijff?* van Mik Schots en Jan Luitzen blijkt dat Johan Cruijff Friese voorouders heeft. Gek genoeg is dat hier nog nauwelijks doorgedrongen.

Van vaderskant stamt Cruijff af van Anckie Alberts, die was getrouwd met Rijk Cruijff. De ouders van Anckie waren de aardappelverkoper Liekle Alberts uit Drachten en Antje Pieterse uit Harlingen.

De moeder van Johan Cruijff stamt direct af van Hendrik Draaijer, die in de eerste helft van de negentiende eeuw stratenmaker in Leeuwarden was. Hij was op zijn beurt de zoon van de Leeuwarders Andries Draaijer en Hendrikje Berkhoven.

Dacht u toen u dit las : 'ut sil wel'? Of dacht u net als ik: 'aha, nieuwe kansen om Leeuwarden weer eens op de kaart te zetten?'. Stratenmaker Hendrik Draaijer verkeert nu al weer anderhalve eeuw in de eeuwige jachtvelden. Je zou hem toewensen dat tot hem is doorgedrongen, ook al is het maar voor één seconde of één lichtjaar, dat een van zijn nazaten zou uitgroeien tot een absolute wereldberoemdheid. Niet voor niets wisten bedoeïenen die ik een keer in de Syrische woestijn bezocht niets van Nederland; wél prevelden zij vol ontzag de naam 'Kroif'. Het is diezelfde Kroif die nu van een Leeuwarder stratenmaker blijkt af te stammen.

Ik heb ook nog een bijzondere herinnering aan de meester. In 1969 speelde Ajax in Parijs een beslissingswedstrijd tegen Benfica. Cruijff maakte in de verlenging een doelpunt waarbij ik een kluit zag opspatten. Na afloop klommen we over het hek om de overwinning te vieren (dat kon toen nog!). Ik pakte de bewuste kluit op en nam deze mee naar huis waar deze voetbaltrofee jaren de functie van relikwie vervulde. Jammer genoeg is nu niets meer van die 'kluit van Cruijff' over.

Wat moeten we nu aan met het nieuws van Cruijffs afstamming?

In de eerste plaats mogen we hopen dat het Historisch Centrum Leeuwarden dit ziet als een geschenk uit de hemel en zich op de voorouders van Cruijff gaat storten. Misschien is uit hun geschiedenis veel meer te halen dan Mik Schots en Jan Luitzen bij hun studie al gedaan hebben.

In de tweede plaats maakt ook dit voorbeeld weer eens duidelijk welke intense relaties er in de loop der eeuwen hebben bestaan tussen Amsterdam en Friesland. Bekend is dat door de jaren heen steeds een relatief groot deel van de Amsterdamse politie-agenten en onderwijzers uit Friezen heeft bestaan. Ik kan mij van mijn grootouders herinneren wat voor ommelandse reis Friezen naar Amsterdam moesten maken toen de Afsluitdijk er nog niet was (men nam toen vaak de nachtboot van Lemmer naar Amsterdam). Hendrik Draaijer, de stamvader van Cruijff, kan in 1844 wel eens dezelfde boot naar Amsterdam genomen hebben, op zoek naar een beter leven. Zo'n besluit was vaak even ingrijpend voor het gezin als de latere emigraties van talloze Friezen naar Amerika. Achteraf jammer dat Hendrik die keuze maakte. Was dat niet gebeurd, dan had Johan Cruijff SC Cambuur in de zeventiger en tachtiger opgestoten in de vaart van voetbalvolkeren. Dan was er in de plaats die ik gemakshalve even Leeuwarden-Zuid noem niet een Abe Lenstrastadion verrezen.
Een interessante vraag is of Johan Cruijff zich eigenlijk wel bewust is van zijn Friese komaf. Hij is meer het type dat nog steeds de hele wereld afreist om zijn onnavolgbare visie op van alles en nog wat te ventileren dan dat hij dagenlang in studiezalen van archieven zit te sneupen om zijn eigen stamboom te onderzoeken. Zo veel is zeker.
Als dat zo is doen we er in Friesland verstandig aan om de grote meester een keer naar Leeuwarden uit te nodigen en hem een feestelijke ontvangst met achtergrondinformatie over zijn roots te bereiden. Bedenk een creatieve invulling, om te beginnen door Cruijff een naar hem – of diens voorvader- vernoemde straat te laten 'openen'. Weliswaar worden geen straten vernoemd naar nog levende personen maar de levende legende Cruijff vormt (met de al vernoemde Mandela) misschien net die ene uitzondering op de regel. Bij die gelegenheid ziet hij tegelijk hoe bevoorrecht mensen zijn om hier op te groeien, als je dat bijvoorbeeld vergelijkt met Betondorp waar Cruijff - net als de Van het Reves trouwens - zijn jeugdjaren sleet. Zo'n dagje Friesland met de Europese Maradonna is dus ook promotioneel interessant, als je dat slim aanpakt.
Minstens zo belangrijk is dat Friesland nu met meer recht dan ooit een beroep moet kunnen doen op de middelen die de Cruyff Foundation beschikbaar stelt. Dat is een prima stichting die heel veel doet voor minder kansrijke kinderen op het terrein van sport en spel (zie www.cruyff-foundation.org). Door het hele land verspreid liggen de bekende Cruyffcourts: kunstgrasvoetbalveldjes waar de voetballende jeugd veilig terecht kan. Toen deze column in Liwwadders verscheen (april 2007) schreef ik dat Friesland nog een witte vlek was naast de toen 31 kunstgras voetbalveldjes in Nederland en pleitte ik voor uitbreiding. Wie op de site van www.cruyffcourts.org klikt ziet nu twee van die velden in Friesland liggen, een in de wijk Heechterp-Schieringen en een in Heerenveen. Maar de stad moet vast nog wel twee extra Cruyffcourts voor achterstandswijken kunnen binnenhalen.
Als dat lukt, dan zal Hendrik Draaijer daarboven -op een geelblauw wolkje- des te meer moeite hebben om een tevreden glimlach over zijn nazaat te onderdrukken.......

Let bij de Potmarge op uw saeck!

Elke Leeuwarder fietst of wandelt voor zijn plezier langs de Potmarge. Deze eeuwenoude waterloop meandert tussen de Zuidergrachtswal en de Greuns en is als een van de heel weinige waterlopen in Nederland aan de stadszijde zelfs een Rijksmonument. De Potmarge staat samen met Ee en Vliet aan de basis van de ontstaansgeschiedenis van Leeuwarden. De rivier vormde eeuwenlang de grens tussen Leeuwarden en Huizum. De Potmargezone is een even unieke als rustieke enclave, midden in de stad. Je komt er verrassend veel verschillende mensen tegen: bewoners, recreanten en tal van fietsende forensen die vanuit zuidelijk Leeuwarden naar of van hun werk komen. Jarenlang ging het om een stukje 'verborgen Loosdrecht' , aan het zicht onttrokken door tuinderijen, kwekerijen en andere bedrijvigheid. Ooit lagen hier ook lusthoven van rijke stedelingen waaronder het latere Mariënburg (5 ha.) van regentes Maria Louise van Hessen Kassel. Het Potmargegebied is de afgelopen jaren herontdekt als een prachtige groen-blauwe long door de stad. Terecht is er sindsdien veel in geïnvesteerd. Als onderdeel van het project Blauwe Diamant is de rivier gebaggerd, is de waterkwaliteit ver beterd maar ook de belevingswaarde van het aangrenzende gebied sterk vergroot. Denk aan meer ruimte voor waterinnovatieve filtersystemen, verfraaide oevers en een waterspeelplaats die voor gezinnen met kinderen bij mooi weer jarenlang een waar succesnummer was (later bleek het water onvoldoende hygiënisch te blijven). Toch lijkt het er op dat de belevingswaarde van het Potmargegebied onder steeds grotere druk komt te staan. De ligging van het gebied in het hartje van de hedendaagse stad is zowel zijn sterke punt als zijn kwetsbaarheid. De stedelijke dynamiek loert steeds om de hoek. Het Van Hall instituut met het universitaire waterinstituut Wetsus past op zich qua functie prima bij de Potmarge. Het gebouw ligt ook op voldoende afstand van het water om niet echt storend te zijn voor de recreatieve en natuurlijke belevingswaarde van de groene long. Datzelfde geldt voor het gebouw van de Leeuwarder Courant. De invulling van het voormalige bedrijfsterrein tussen Jansoniusstraat en Villa Vaartzicht met woningen is ook een verrijking van het gebied dat er jaren desolaat bij lag. Toch is er één grote stedenbouwkundige fout gemaakt door in datzelfde gebied -nota bene pal aan de oever van de Potmarge- ook twee forse appartementengebouwen op te richten. Die gebouwen zijn niet lelijk maar zorgen wel

Potmarge

Links Wetsus, rechts locatie nieuwe Watercampus

voor een veel te grote stedelijke uitstraling op het Potmargegebied. Juist in deze stilte-enclave werkt dat beeld verstorend. Ik begrijp dat de saneringskosten er via extra opbrengsten uit gehaald moesten worden, maar in plaats van deze twee gebouwen had de gemeente moeten kiezen voor één appartementengebouw, liefst schuin tegenover het ook hoge Aebingahiem, dus niet aan de boorden van de Potmarge. Maar gedane zaken nemen geen keer. Duidelijk is intussen wel dat de gemeente zelfbewust de stedenbouwkundige randvoorwaarden moet vaststellen en zich bij gevoelige locaties niet te veel moet laten beïnvloeden door gretige projectontwikkelaars. Dat is een les die te leren valt met het oog op de herinrichting van het voormalige Atoglasterrein aan de oostzijde van de Oostergoweg. In de Leeuwarder Courant verscheen een tijd geleden een 'artist impression' van de watercampus die Wetsus op dat terrein wil realiseren. Geen slechte architectuur en ik ben ook een heel warm voorstander van die functie voor het nu braakliggende Atoglasgebied. Maar ik vind wel dat die Watercampus niet te opdringerig mag zijn ten opzichte van de Potmarge. Naast de Oostergoweg zelf past prima hoogbouw. Daar mag van mij een gebouw van zeker vijf verdiepingen komen, passend bij de stedelijke uitstraling en verkeersfunctie van de Oostergoweg. Maar de oever van de Potmarge verdient bescherming. Daar behoort de gemeente de belevingswaarde van de Potmarge als groen-blauwe long als een keihard vertrekpunt te nemen bij het toelaten van nieuwbouw. Dat betekent op die kwetsbare plek concreet: afstand houden van de rivier en de hoogte matigen. Zo ingewikkeld is dat niet en het is de consequentie van de investeringen die de gemeente terecht in dit gebied heeft gedaan. Ik pleit zowel voor de Watercampus als voor het groene karakter van het gebied. Dit laatste moet kennelijk voortdurend bevochten worden. De gemeente zal dus de stedenbouwkundige ontwikkelingen moeten sturen in plaats van dat projectontwikkelaars of potentiële bouwers de gemeente sturen. Werkgelegenheid en "groen-blauw" gaan prima samen: het is een kwestie van politieke wil en goede planologische inpassing.

Wat Leeuwarden van Barcelona kan leren

Iedereen die wel eens in Barcelona is geweest is daar in aanraking gekomen met de architectuur van Antoni Gaudi. Zijn grootste meesterwerk is natuurlijk de Sagrada Familía die na voltooiing van de overkapping onlangs door de huidige paus is ingewijd. De Sagrada Familía is een gigantische basiliek met wonderlijke vormen en zuilen, diverse torens en talloze ornamenten. Het gebouw is hét symbool van moderne architectuur van Barcelona. En dat is des opvallender als men bedenkt dat Gaudi de opdracht tot de bouw in 1883 kreeg.

En nu, is het gebouw nog steeds niet klaar. Op dit moment hoopt men dat de basiliek klaar komt in 2030, liefst anderhalve eeuw nadat Gaudi zijn plan ontwierp.

Ook al is de kerk nog steeds in aanbouw, deze eigentijdse tempel trekt jaarlijks drommen toeristen. Misschien wel juist daardóór, net zo als er vele toeristen afkomen op het bouwproces van een replica van een VOC-schip.

Waarom de bouw zo lang heeft geduurd? Dat had alles te maken met geldgebrek. De bouw werd steeds gefinancierd met giften. Dat schoot niet op. Sinds de jaren '80 komen er veel toeristen die geld in het laatje brengen. Daardoor is de bouw wel ineens in een hoger tempo gekomen. Gaudi zelf, die bij een tramongeval omkwam, ligt in de crypte van de Sagrada Familía begraven. Boven zijn hoofd wordt nog steeds getimmerd, gemetseld en geboord dat het een lieve lust is.

U zult zich afvragen wat dit voorbeeld met Leeuwarden te maken heeft. Natuurlijk niet veel. Barcelona is Barcelona en Leeuwarden is Leeuwarden. De Catalaanse hoofdstad had Antoni Gaudi en de Friese hoofdstad had zijn eigen Abe Bonnema. De hele Leeuwarder bevolking kan in Nou Camp, het stadion van de FC. Behalve dat het beide hoofdsteden zijn van een gebied met een taalminderheid (Catalaans en Fries) gaat elke vergelijking dus mank.En toch....... is bij mij het idee blijven hangen dat het de moeite waard zou zijn om als stad een spectaculair bouwwerk te laten ontwerpen, waar je rustig de tijd voor neemt, dat met donaties wordt gefinancierd en dat een kathedraal voor de toekomst kan worden. Dan doel ik op een kathedraal in figuurlijke zin en niet in letterlijke (kerkelijke) zin. Immers, bouwen wij nu nog wel gebouwen die de tand des tijds echt zullen doorstaan? Over welke moderne architectuur zou men over pakweg twee eeuwen nog praten? Wat laten we echt voor onze verre nazaten na zoals onze voorouders dat vierhonderd jaar geleden wél gedaan hebben?In het verleden is er periodiek voor gepleit om van architectuur van allure in Leeuwarden een speerpunt te maken. Er werden in Attiek interessante architectuurdiscussies gehouden. En dat gebeurt ook in de 'ark' die je regelmatig aan de Nieuweweg kunt zien liggen. Er worden periodiek best mooie gebouwen of wijken (ik vind Zuiderburen of Techum bijvoorbeeld een goed doordachte aanwinst) ontworpen. Maar de echte stap naar prikkelende spraakmakende allure is nog altijd niet gezet.

Er waren plannen om in Leeuwarden een architectuurinstituut te vestigen. Hoe staat het daar eigenlijk mee? Is dat initiatief doodgebloed? En hoe lang blijft ruimtelijke kwaliteit (nu even een speerpunt) op de provinciale politieke agenda staan? Vragen waar we ook in Leeuwarden echt serieus werk van moeten maken. Friesland heeft eeuwenlang een eigen herkenbare architectuur gehad: niet alleen voor wat betreft de boerderijbouw (kop-hals-romp etc.) maar ook bij de bouw van woningen en kerken. Bijna nergens zie je bijv. zoveel zadeldaken als hier. Waar is dat Fries eigene in de moderne architectuur gebleven? Het zou mooi zijn als er concrete stappen werden gezet richting een geheel nieuwe, eigentijdse Friese architectuur. Ook als regio en stad moet je je van anderen onderscheiden, een eigen 'smoel' ontwikkelen en dat vervolgens commercieel zien uit te buiten. Er is immers niets tegen om cultuur en economie tegelijk te dienen.

"Waar is eigenlijk het Fries eigene in de architectuur gebleven?"

Volgens mij verdient Friesland en Leeuwarden een 'landmark', een opvallend symbool. Wat zou er mooier zijn dan een of meer Friese toparchitecten te vragen een eigenzinnig, opvallend ontwerp te maken voor een Friese Sagrada Familía. En dan niet in de vorm van een basiliek of wat voor imitatie dan ook maar van een gebouw dat bij voorkeur multifunctioneel gebruikt kan worden, dus verschillende doelgroepen bedient (belangrijk voor het draagvlak) en waarvan de bouw ook met donaties betaald wordt. Dan hebben overheden geen argument om dit project niet te steunen, afgezien van een eenmalige bijdrage om dit spannende proces te starten. Dan creëer je tegelijk betrokkenheid bij de hele Friese samenleving.

Het ontwerp moet zo spectaculair worden dat de bouw ervan alleen om die reden al een toeristische trekpleister wordt à la Guggenheim in Bilbao. Geen enkele concessie mag op dat punt worden geaccepteerd. Nieuwe bouwstijlen van andere architecten mogen er later in worden verwerkt, als ze maar passen binnen het hoofdontwerp. Het zal elke Friese architect tot eer strekken om aan die prijsvraag mee te doen. Zo vaak krijg je in je leven niet de kans om geschiedenis te schrijven! Over de locatie - Harmoniekwartier of de Groene Ster bijv.- kunnen we het later hebben. Het begint altijd met het idee zelf. Als we dat verder weten te brengen hebben we op één punt iets belangrijks geleerd van wat Barcelona te bieden heeft. Namelijk dat Leeuwarden een tastbaar en blijvend geschenk heeft nagelaten voor toekomstige generaties, zowel inwoners als toeristen. In het Barcelona van 1883 hadden ze een vooruitziende blik.

Ideevorming

Als je als wijkbewoner ideeën hebt over de verbetering van je eigen woonomgeving is een belangrijke vraag: waar moet je die kwijt? Rechtstreeks indienen bij de gemeenteraad of bij B&W? Of moet je je eerst melden bij je wijkpanel? Vragen waar mensen mee zitten. Voor velen lijkt de drempel om een idee bij 'de instanties' in te dienen te hoog. Niet iedereen is even vaardig in netwerken en communiceren. Ook de vrees (terecht of niet) dat ideeën in de gemeentelijke molen verdwijnen kan mensen er van weerhouden suggesties in te leveren.

De gemeente Rotterdam heeft daar iets op gevonden. Daar is het project 'RotterdamIdee' ontwikkeld. Elke Rotterdammer wordt opgeroepen ideeën in te sturen die bijdragen aan de leefbaarheid van de eigen wijk. Dat gebeurt via de website rotterdamidee.nl.

Een onafhankelijke jury beoordeelt de ideeën op kansrijkheid. De eerste ronde leverde 800 ideeën op. Daarvan wordt zeker de helft kansrijk geacht. De jury let daarbij op de bijdrage aan de sociale kwaliteit van de stad/wijk, gaat na of er draagvlak voor het idee bestaat en of de indiener de uitvoering van het idee zelf mee wil helpen 'dragen'. Op die manier is de gemeente niet alleen geldverschaffer maar worden indieners ook verder serieus genomen en zelfs op hun eigen verantwoordelijkheid aangesproken. De gemeente heeft voor de uitvoering een budget beschikbaar gesteld. Op die manier verplicht je jezelf als gemeente om ingediende ideeën ook daadwerkelijk verder te brengen. Het aardige is dat dat niet alleen in nauwe samenspraak met de indiener gebeurt maar ook met bedrijven/instellingen die het idee helpen uitvoeren. Dan hebben we het bijv. over banken (in Rotterdam is dat de Rabobank), fondsen en woningcorporaties. Ook die worden op hun maatschappelijke

verantwoordelijkheid aangesproken. Bedrijven worden op die manier verleid om maatschappelijk te ondernemen. De gemeente organiseert daarvoor twee keer per jaar een Ideeënbeurs, een ontmoetingsplek waar burgers hun ideeën kunnen promoten bij de partners van de gemeente. Tegenover burgers die moeite doen om ideeën in te sturen staat de gemeentelijke zorg om de verschillende partijen bij elkaar te brengen en goede suggesties mee te helpen financieren.
Ik vind dit zo'n creatieve, ja gouden greep dat Leeuwarden ook snel zo'n soort initiatief zou moeten nemen. Immers, het mes snijdt hierbij aan twee kanten.
Bewoners worden als de beste ervaringsdeskundigheden van hun eigen woonomgeving serieus genomen. Bovendien worden ze geactiveerd om met hun deskundigheid ook iets concreets voor stad of wijk te doen. De drempel om het idee in te dienen is heel laag: je stuurt het vanuit je eigen huis in aan mensen die daar echt op zitten te wachten en je weet dat je snel antwoord krijgt. Dat is al heel belangrijk.

"Bewoners zelf zijn de beste ervarings-deskundigen"

Van de jury gaat bovendien druk uit op de gemeente en andere organisaties en bedrijven om er daadwerkelijk iets mee te doen en je blijft als geestelijke vader van het idee bij de verdere uitwerking betrokken. Gewone burgers worden op die manier gekoppeld aan deskundigen die je in de ogen kunt kijken en niet meer een abstracte 'instantie' vertegenwoordigen. Dat werkt vast heel motiverend. Woningcorporaties, andere instellingen en bedrijven worden gestimuleerd om hun maatschappelijke verantwoordelijkheid waar te maken. Niet met mooie verhalen maar via concrete, uitvoeringsgerede ideeën. Dat kan weer leiden tot een sneeuwbaleffect. Immers, via de Ideeënbeurs ontstaat niet alleen concurrentie tussen ideeën maar ook nog tussen instellingen en bedrijven om zich van hun goede kant te laten zien. Dit soort concurrentie kan al met al heel positief werken. Intussen wordt op een mooie zichtbare manier de vaak veronderstelde kloof tussen burgers en gemeente of andere instanties overbrugd.
De gemeente zou voor het eerste jaar een experimenteerpot van -zeg - 100.000 euro moeten instellen, naast de bekostiging van de website en de jury. Voor sommige ideeën kan de gemeente trouwens een beroep doen op bestaande budgetten. Dat geldt ook voor woningbouwcorporaties en andere instellingen. Er zullen ideeën binnenkomen waarbij bedrijven vrijwillig hun expertise uitlenen. Maar het kan net zo goed zijn dat burgers ideeën indienen die investeringsstromen op gang brengen die de lokale economie een impuls geven en voor bedrijven dus gaan renderen. Volgens mij zou het erg de moeite waard zijn om als Leeuwarden hiermee een start te maken. Na dat eerste jaar kan bekeken worden of dit initiatief in Leeuwarden ook aanslaat. Ik heb voldoende vertrouwen in de betrokkenheid van Liwwadders bij hun eigen wijk. U niet?

Klein leed

Weet u waar ik de kwaliteit van een openbaar toegankelijke voorziening altijd aan afmeet? Ik kijk dan of op het herentoilet een haakje hangt, waar je je jas of colbert aan op kunt hangen alvorens een grote boodschap te doen. Of het nu gaat om een wc in een overheidsgebouw of in een café of restaurant: de aanwezigheid van zo'n haakje is voor mij de ultieme meetlat. Daaraan kun je zien of de uitbater heeft nagedacht over dienstverlening aan de klant. Wat mij opvalt is dat die haakjes in de meeste openbaar toegankelijke toiletten nog ontbreken. Het gevolg is dat je dan je colbert op de vloer moet wegmoffelen. Of de lange winterjas zelfs moet aanhouden tijdens het dagelijkse poep- en veeggebeuren. Een weinig welriekend noch praktisch perspectief. Wie weet ontstaat na publicatie van deze column een kleine 'run' op haakjes bij Auke Rauwerda of een van zijn

Auke Rauwerda: een begrip in Leeuwarden

doe-het-zelfconcurrenten. Ik wens Leeuwarden zo'n run op Auke Rauwerda c.s. van harte toe. Niet alleen ter meerdere glorie van het betere poepwezen voor eigen inwoners maar ook in naam van de gastvrijheid voor toeristen.

Net zoals elke stad kent Leeuwarden ook ander 'klein leed'. Bijvoorbeeld het feit dat de fraaie Kerstverlichting op de Nieuwestad op niet-koopavonden al om 6 uur 's avonds wordt uitgedraaid. Alsof die sfeerverlichting niet ook van belang is om het uitgaanspubliek aan de stad te binden. Kortom, ook 's avonds geldt: áán die lichten!

Iets anders in de sfeer van 'klein leed' is het bericht dat de loop er bij café de Ossekop wat uit schijnt te zijn. Gelukkig organiseert Andries Veldman hier tegenwoordig zijn 'Happen met Liwwadders'. Wie van een echt ambachtelijk getapt biertje houdt in een unieke

atmosfeer gaat het voortbestaan van café de Ossekop zeer ter harte. In feite behoort dit café net als het Oranje Bierhuis en Auke Rauwerda tot het cultureel erfgoed van Leeuwarden. Waard om heel zuinig op te zijn. Ik vrees echter dat heel veel mensen dit café aan de Uniabuurt nummer 8 niet uit eigen waarneming kennen. Van buiten zie je inderdaad niet snel dat er zo'n bijzonder café achter de voorgevel schuilgaat. Hoewel ergens de tekst 'tapperij, bierhuis en proeflokaal' staat lijkt de buitenkant meer op een schuilkerk uit vroeger tijden. De klant wordt bepaald niet naar binnen gelokt. Maar wie eenmaal de vestibule en de daarachter gehangen veloursgordijnen is gepasseerd treedt ineens een andere, unieke wereld binnen: die van de 20er jaren uit de vorige eeuw. De tijd waarin een uitbater zich nog niet liet opjagen door de hectiek die onze tijd kenmerkt en waarin een authentieke droge worst nog een bijzondere versnapering was. Nergens vind je smaakvoller, steviger bier in de stad. Ook voorheen was het al zo dat je het Dortmunder bier pas aangereikt kreeg als de schuimkraag zo stevig is dat je een rijksdaalder zonder probleem op de schuimkraag kunt leggen. De Duitse manier van tappen duurt al snel een minuut of vijf. Hier krijg je een oefening in geduld maar dan héb je ook wat!
Een andere bijzondere karaktertrek van de uitbater is dat als je een fooi geeft je een serieus probleem hebt. Niet alleen wordt de fooi consequent geweigerd, kom je later nog eens terug dan word je al snel herkend en moet je maar afwachten of de uitbater met zijn hand over het hart strijkt en jou wil bedienen. Een jaar of tien geleden is een prachtig, door de klanten zelf samengesteld boekje uitgekomen over de historie van dit unieke café, het pand waar schilder Alma Tadema ooit zijn jeugd heeft doorgebracht.

Soms wordt klein leed wat groter leed.
Dat risico is er als je vanuit de binnenstad via de Oostergoweg de spoorwegovergang nadert en de pech hebt dat je tot de twee voorste auto's behoort die voor de spoorwegovergang moeten stoppen. Je kunt pas zien dat het licht op rood gaat als je al halverwege de bocht in de Oostergoweg bent. Dan moet je, slechts enkele meters voor de spoorwegovergang, met ware doodsverachting op je remmen gaan staan wil je niet dwars door de slagboom heenrijden. De verlichting wordt namelijk vanwege de plaats na de bocht en vanwege het groen in die bocht voor naderend verkeer aan het zicht onttrokken. Voordat er echt grote ongelukken gebeuren en er sprake is van Groot Leed, moet er als de wiederweerga extra verlichting komen vóór de bocht in de Oostergoweg.
Tenslotte zijn er ook manieren om klein leed voor anderen te voorkomen.
Als voetganger en/of fietser herkent u dat vast bij de bekende losliggende stoeptegel en/of glas op straat. Er zijn mensen die in het laatste geval burgerzin tonen en soms even met veger en blik in de weer gaan. Dat deed ik zelf ook wel. Maar sinds ik het 'contactformulier' op de website van de gemeente Leeuwarden heb ontdekt weet ik dat als je daarop bijv. meldt waar precies glas op straat ligt of waar de verlichting is uitgevallen, dat probleem vrijwel altijd binnen een of twee dagen wordt opgelost. Dat scheelt veel klein leed.

De Leeuwarder 'Hekking Bokaal'

Een van de magistrale typetjes van Kees van Kooten was wethouder Hekking. Velen zullen zich hem nog herinneren: hij had inhoudelijk niet veel te melden maar was ongelooflijk mediageil, was te pas en te onpas daar te vinden waar de camera was. Terwijl hij voortdurend de kijker op z'n Wiegels priemend aankeek bestond zijn bijdrage vooral uit het steeds hinderlijk door het beeld heen lopen. Ik heb me wel eens afgevraagd welke Leeuwarder politicus het meest in aanmerking zou komen voor de 'Hekking Bokaal'. Leeuwarder wethouders komen niet voor die bokaal in aanmerking. Daarvoor zijn ze te inhoudelijk en te serieus. Ik heb een ogenblik nog even gedacht aan burgemeester Dales maar van hem kon je veel zeggen maar niet dat hij inhoudelijk niet wist wat hij wilde. Alleen zijn ongehoorde mediageilheid zou hem doen kandideren voor uitreiking van de Hekkingbokaal, maar dat is toch te weinig.

Dan kom je al gauw bij raadsleden terecht. Jarenlang zou Katie Dolstra van Leefbaar Leeuwarden een goede kandidaat zijn geweest: men heeft haar nooit op enige inhoudelijke inbreng kunnen betrappen en bij wijze van publiciteitsstunt wilde ze haar partij op enig moment alleen openstellen voor vrouwen. Maar ze heeft zich daardoor tegelijk

buiten de orde geplaatst, zelfs buiten de orde van de Hekking Bokaal. De eis die aan kandidaten voor deze bokaal worden gesteld is dat ze zich zelf in elk geval wél serieus nemen. Daarom valt ze af.

Wie is de volgende kandidaat? Op zich zou raadslid Gijs Jacobse qua presentatie en qua stemgeluid in aanmerking kunnen komen voor de Hekking Bokaal. Als hij een bril opzet lijkt hij ook nog op Hekking maar dit raadslid bedoelt het mijns inziens toch te serieus. Hoe opportunistisch hij verder ook kan zijn, dat maakt hem nog geen echte Hekking. Hij valt dus ook af.

Wie het slagveld overziet zal al gauw tot de conclusie komen wie de enige echte Leeuwarder Hekking is. Dat is natuurlijk met stip Wyb Feddema, al sinds jaar en dag raadslid voor de VVD. Laat ik even citeren uit het rapport waarin de jury van de Hekking Bokaal aangeeft waarom hij unaniem voor deze prijs is voorgedragen:

"Feddema is van geen receptie, partijtje of ontvangst weg te slaan. Zodra omroep Mercurius met een camera binnenkomt, zie je hem richting camera schuifelen. Hij is goedlachs en zeker niet onaardig, zij het dat zijn human interest soms wat gespeeld of professioneel over komt. Dat kan worden verklaard door zijn verleden als dorpskapper. Kappers praten uit welbegrepen eigenbelang immers graag klanten naar de mond. Wetend dat dat scoort heeft Feddema die gewoonte zich ook eigengemaakt.

Voorbeeld. Als er een moord in de publieke ruimte is gepleegd en sommigen willen daaraan een herdenkingsteken in de stad wijden, zal Feddema niet als raadslid het standpunt innemen dat je juist dit soort dingen niet in de emotie van het moment, dus in de waan van de dag, moet beslissen.

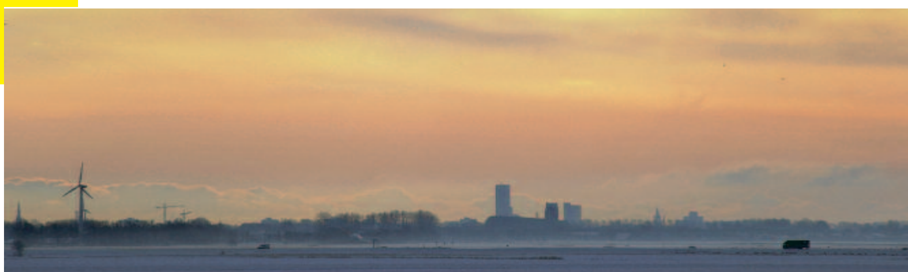
Dan zal hij niet zeggen dat je als gemeente nu eenmaal niet op élke plek waar een misdrijf plaatsvindt (hoe afschuwelijk ook) een standbeeld o.i.d. kunt oprichten. Dat, als je dat wel doet het einde zoek is of dat je daarmee anderen, die elders in de stad hetzelfde is overkomen, onrecht doet. Nee, dan laat Wyb Feddema zich maar al te graag voor het karretje van anderen spannen: populisme scoort tegenwoordig immers. Het electorale doel heiligt elk publicitair middel.
Tweede voorbeeld: aan elk medium dat het maar wilde horen liet Wyb weten dat hij met roken was gestopt. Hij verheft in de voetsporen van Hekking zo'n non-item wekenlang tot zelfverklaard wereldnieuws. Er zijn toch hopelijk wel belangrijker zaken om als volksvertegenwoordiger camera en microfoon voor op te zoeken?
Laatste voorbeeld. Raadslid en journalist kun je moeilijk tegelijk zijn. Een journalist moet dus geen politicus willen zijn en een politicus geen journalist. Dat je die totaal verschillende rollen moet scheiden zal zelfs een kind begrijpen. Zo niet ons aller Wyb. Hij presenteert voor omroep Mercurius een reeks televisieprogramma's over glamour in Leeuwarden. Dan kom je automatisch (ook) bij de politieke elite terecht. Hij zei tussen neus en lippen nog wel dat hij 'zijn politieke collega's eerst wat uit de wind wil houden'. Maar die uitspraak geeft onbedoeld precies aan waarom je die belangenverstrengeling niet zou moeten willen: de twee rollen verdragen zich eenvoudigweg niet met elkaar. Dat begrijpt –getuige zijn uitspraak– ook Wyb zelf. En toch kon hij geen nee zeggen op het verzoek van Mercurius. Zijn media-geilheid was weer eens te groot. In dezelfde sfeer ligt zijn programma 'Wyb weet van geen wijken'. Het zou niemand verbazen als Wyb dit idee ook nog zelf bij Mercurius heeft ingestoken. Maar de lokale omroep, die een rechtsreeks subsidierelatie met de gemeenteraad heeft, had natuurlijk zelf ook beter moeten weten! Zou Wyb nu voor een eventuele verlaging van de subsidie aan Mercurius durven of kunnen stemmen? Vast niet. Hij heeft dan immers twee petten op. Hoe peutert men hem aan het verstand dat die rolvermenging echt niet kan? Met deze paar voorbeelden uit een hele reeks meent de jury overtuigend te hebben aangetoond dat Wyb Feddema als geen ander in aanmerking komt voor de Hekking Bokaal." De ironie wil dat Wyb Feddema wel eens 'buitengewoon ingenomen' kan zijn zodra hij dit nieuws verneemt, dat is weer een leuk persmomentje…………..

"Kappers praten uit welbegrepen eigenbelang klanten naar de mond"

De staat van de stad

Burgemeester Ferd Crone constateerde in zijn installatierede dat Leeuwarden in heel wat lijstjes hoog scoort. En het is waar: Elsevier kende Leeuwarden landelijk een hoge 11e plaats toe als het gaat om de mix van voorzieningen, woonmilieu, mate van misdaad, sociaal klimaat, bereikbaarheid en sterke economie. Qua woonaantrekkelijkheid (incl. relatief lage aanschafwaarde van woningen) neemt de stad een tweede plaats in, net als het aantal banen als aandeel in de beroepsbevolking. De Harmonie is een van de vijf grootste schouwburgen van het land en qua aantal bezoeken voor ontspanning en plezier neemt Leeuwarden de 12e plaats in. Met 177 HBO-studenten per 1000 inwoners staat Leeuwarden landelijk zelfs aan kop. Kortom, genoeg reden om ons zelf 'een veer in de kont te steken'. Anderen in Friesland doen dat niet zo gauw, zo constateerde Rimmer Mulder in zijn boek 'Mijn Friesland' (zie zijn verhelderende hoofdstuk 'het Hoofdplaats Syndroom'). Laten we dat dus maar zelf doen. De Atlas voor gemeenten die in 2007 weer is uitgekomen is een waardevolle informatiebron.

Daarin worden de 50 grootste gemeenten met elkaar vergeleken. Qua inwonertal staat Leeuwarden op de 31e plaats. Wat daarin opvalt is dat Leeuwarden relatief goed scoort op

Skyline Leeuwarden

de terreinen werkgelegenheid, incl. startende ondernemers (plaats 18), aantal kunstenaars (22), cultureel aanbod (21), culinair aanbod (23) en boekwinkels (16). Als het gaat om musea, erfgoed, aantal rijksmonumenten, aanbod filmdoeken, galerieën, homoscene en qua leefbaarheid voor kinderen varieert de plek van Leeuwarden zelfs steeds tussen plaats 3 (leefbaarheid kinderen) en 11 (erfgoed). Dat is niet niks. Waar Leeuwarden duidelijk onder het gemiddelde scoort zal niemand verbazen: de bereikbaarheid van banen vanuit de rest van het land, werkloosheid en omvang van de armoede. Hoe hardnekkig deze laatste verschijnselen ook zijn en voorlopig zullen blijven, het algemene beeld is dus veel positiever dan wij Liwwadders vaak denken.

Zelf meen ik een echte 'positivo' te zijn, zeker als het om Leeuwarden gaat. Toch moet ik

bekennen dat ook ik soms met de mond vol tanden kom te staan en dan een gepast stilzwijgen in acht moet nemen. Die ervaring had ik toen ik de Filosofische Reisgids voor Nederland en Vlaanderen van Erno Eskens doorbladerde. Dat boek gaat over de vraag waar filosofen in Nederland of Vlaanderen hebben gewerkt en gewoond, hebben rondgereisd of een bezoek hebben gebracht. Dan gaat het dus om nationale denkers als Erasmus, Coornhert en Hugo de Groot maar ook om internationale filosofen (Camus, Montesquieu, Marx, Foucault etc.) die relaties onderhielden met Nederlandse steden.
Het eerste wat ik in zo'n geval doe is even checken wat er over 'Leeuwarden' in staat. Dat is een beperkte passage die begint met de opwekkende openingszin: 'In deze plaats is op filosofisch gebied opvallend weinig gebeurd'. En inderdaad, het boek, bijna 400 bladzijden dik, komt niet verder dan te melden dat John Locke hier op 29 augustus 1684 de intocht meemaakte van Hendrik Casimir van Nassau-Dietz als stadhouder. Wat hem daarbij opviel: 'De prins was niet gewapend, maar de burgers die langsliepen hadden allemaal een wapen bij zich. Ze marcheerden voorbij en vuurden gedurende twee uur saluutschoten af'.
Maar waar het om gaat is dat Leeuwarden geen grote denkers heeft voortgebracht en evenmin door hen is bezocht. Met leedwezen heb ik moeten constateren dat de stad in de Filosofische Reisgids wat men noemt een witte vlek is.
Misschien was dat wel de reden dat een aantal jaren geleden door een Leeuwarder werd voorgesteld een plaquette van Descartes te onthullen: het verhaal ging dat die ooit in Leeuwarden zou hebben verbleven. Jan Folkerts, destijds directeur van het Historisch Centrum Leeuwarden (ik noem hem toch liever Stadsarchivaris), kwam er vlak voor de onthulling achter dat dat verhaal een fabeltje was. De plechtigheid werd op het laatste moment afgeblazen. Descartes mag hier dan niet hebben gewoond, het is wel aannemelijk dat hij ooit Leeuwarden heeft bezocht. Hij heeft een half jaar in het kasteel Sjaerdema in de toenmalige universiteitsstad Franeker gewoond (1629) naast 12 andere woonplaatsen in Nederland. Zo'n reislustig man zal dus vast wel eens Leeuwarden hebben aangedaan. Maar dat is een schrale troost. Daarmee sta je als stad nog niet 'in de boeken' . Het gebrek aan filosofen in Leeuwarden zal vast veel te maken hebben met het feit dat Leeuwarden nooit een universiteit heeft gehad. In het boek staan bij universiteitssteden zelfs uitgezette wandelingen langs plekken van beroemde filosofen. Op www.wikipedia.org staan onder 'Leeuwarden' vele beroemde Leeuwarders vermeld. Maar ook daar zitten inderdaad geen filosofen onder. Dat gebrek aan filosofen verklaar ik ook uit het feit dat we hier letterlijk en figuurlijk met onze poten in de klei staan. O. Holmes zei: 'Voor de filosoof staat niets vast, ook hij zelf niet'. Ik denk dat Liwwadders door de eeuwen een wat realistischer kijk op zich zelf hadden. Ik krijg het moeilijk mijn strot uit maar je kunt Leeuwarden eerder 'wijsgierig' noemen dan 'wijsgerig'. Gelukkig staan er genoeg andere kwaliteiten tegenover.

Couchsurfing

De een is verslaafd aan roken of drop, de ander aan sex en weer een ander aan soaps. Ik heb sinds kort een andere verslaving ontdekt en ben bang dat dat een blijvertje wordt.
Het eerste wat ik 's ochtends vaak doe als ik beneden kom is mijn computer aanzetten en kijken of er weer een mail ligt van iemand uit India, Costa Rica, Mongolië of wat voor buitenplaats ook.
Dat komt omdat ik me heb aangesloten bij www.couchsurfing.com. Die website is ooit opgezet om (wereld)reizigers een gratis "couch" (slaapbank) aan te bieden. Op die manier leert men niet alleen interessante mensen maar ook een land of cultuur van binnenuit kennen. Dat heeft inderdaad grote meerwaarde ten opzichte van een verblijf in een grijze kamer in een saai hotel. De site is opgezet door een nonprofitorganisatie die een betere wereld wil creëren 'by opening our homes, our hearts and our lives'. Dat klinkt zoet maar het wérkt. Inmiddels hebben zich 2,3 miljoen mensen aangesloten uit 223 landen. Er

Illustratie van internationalisering: Peter met v.l.n.r. kennissen uit Servië, Costa Rica, Duitsland en Turkije. "

ontstaan inderdaad warme banden tussen mensen over de oceanen, continenten en culturen heen. Dat gebeurt niet alleen door fysiek bij elkaar op bezoek te gaan, maar veel meer nog via deelname aan discussiegroepen en door onderling e-mails uit te wisselen.
Sluit je je aan, dan moet je je eigen profiel invullen. Schrijf je uitgebreid over je interesses, je beroep en de rest van je leven, dan krijgt een ander al een heel aardig beeld van iemand. Dat verdiept zich steeds verder naar gelang je actiever bent op de website en je je meer 'laat zien'. Je kunt je bij een specifieke interessegroep aansluiten. Zo ben ik lid van groepen als internationale politiek, filosofie, poëzie, reistips, 50 plus reizigers en enkele andere. Ik doe actief mee aan discussies over de meest uiteenlopende onderwerpen. Bijvoorbeeld: welke

verschillen in humor zijn er tussen de verschillende culturen op onze planeet? Praktiseren we onze principes ook in de praktijk? Voelen mensen zich in dictaturen vrij om aan de discussies mee te doen of leggen ze zichzelf censuur op bij hun bijdragen?

Soms sluit ik me bij een tijdelijke groep aan. Voordat ik een lang weekend naar Valencia ging werd ik bijv. tijdelijk lid van de groep Valencia. Ik wilde weten bij welke sigarenboer om de hoek van mijn verblijfplaats ik het gemakkelijkst een kaartje kon kopen voor een voetbalwedstrijd in het indrukwekkende Mestallastadion. En ik wilde weten of de stad nog ‘verborgen schatten’ had die niet in de reisboekjes staan. Binnen een paar uur had ik antwoord van mensen die er wonen. Je kunt tevoren mensen die jou liggen ook aanschrijven om met hen in de stad wat te drinken. Dan hoor je de ‘couleur lokale’ van een vreemde stad uit de eerste hand. Je hoeft dus niet per sé bij iemand op de slaapbank te liggen. Je kunt met deze website alle kanten uit.

“Let’s open homes, hearts and lives”

De wereld is voor mij nog nooit zo klein geweest. Ik heb bijv. vaak contact met een schrijver uit Assam (India) die me uitvoerig vertelt over het dagelijkse leven daar (en ik hem over Leeuwarden), een andere keer hoor ik van een vrouw uit Taiwan dingen over wat de Nederlanders daar in de VOC-tijd deden en wat ik nooit in schoolboekjes heb gelezen. Je leest over een onderzoek waaruit blijkt dat Duitsers het grootste gevoel voor humor hebben (nooit geweten) en dat Canadezen daarin de poedelprijs krijgen. Al kunnen de laatsten smakelijk lachen om: ‘Hoe noem je een vrouw die vier pints of beer tegelijk op haar hoofd kan torsen? Beatrix’. Een grap die bij mij hooguit mijn bovenlip doet krullen.

Er zijn niet alleen honderden groepen rond interesses maar even zovele rond een plaats of gebied. Zo kennen de grote steden in ons land een eigen groep. Dat leidt soms tot ontmoetingen tussen couchsurfers in eigen stad of regio.

Leeuwarden heeft samen met Friesland inmiddels ook een eigen groep. Maandelijks komen ze in de Stee bij elkaar. Van de 160 leden bestaat ca. een-derde uit buitenlandse studenten. voor hen is couchsurfing ook een middel om snel mensen te ontmoeten. Tot mijn schrik zie Ik dat ik zelf qua leeftijd de nestor van de Leeuwarder groep ben. Al weer zo’n confronterende maar ook leerzame ervaring.

Behalve via het beantwoorden van vragen en een enkele rondleiding ben ik tot nu toe niet zo actief in die ‘eigen’ groep Leeuwarden: ik vind het interessanter om mensen te leren kennen die elders op deze planeet wonen en een totaal andere achtergrond hebben. Die uitwisseling verrijkt een mens echt, zo merk ik dagelijks. Dat besef is geen overbodige luxe in een tijd waarin sommige politici garen denken te spinnen door groepen tegen elkaar op te zetten en waarin de Verwildering steeds meer toeslaat. De zelforganisatie via couchsurfing is daar een goed antwoord op en biedt wereldwijd hoop op een respectvolle omgang tussen culturen.

Ferd Crone

Ferd Crone is als nieuwe burgervader van Leeuwarden in de Grote Kerk geïnstalleerd. Velen zijn geneigd hem 'Fred' te noemen maar zijn voornaam is afgeleid van Ferdinandus, vandaar zijn roepnaam 'Ferd'.
Ik denk dat de stad zijn handen mag dichtknijpen met deze nieuwe man.
Van oudsher is Leeuwarden een arbeidersstad. Van een man die zijn sporen heeft verdiend bij de grootste vakbond van ons land (FNV) mag je verwachten dat hij oog heeft voor de belangen van de gewone Leeuwarder. Zo gedraagt hij zich ook. Een voorbeeldje: van het vroegere Leeuwarder raadslid Nera Otsen, die de vorige periode wethouder was in Crone's

De rode loper uit voor Ferd Crone

woonplaats Heemstede, weet ik dat zij hem regelmatig bij de Albert Heijn tegenkwam om boodschappen voor zijn gezin te halen. Niet dat dat op zich opzienbarend is, maar de meeste Kamerleden laten dat soort activiteiten maar wat graag over aan hun partner. Piet van der Wal omschreef Crone als 'een toegankelijke en openhartige persoon die midden in de samenleving staat'. Crone is vier jaar lid geweest van de Sociaal Economische Raad, het belangrijkste adviesorgaan van de regering als het gaat om de Nederlandse economische verhoudingen. Ook die kennis is van groot belang voor een stad als Leeuwarden. Immers, de stad kent volgens de Atlas van de 50 grootste steden in ons land nog altijd twee gezichten: qua aantal banen per inwoner komt Leeuwarden op de tweede plaats, qua armoede en werkloosheid scoort de stad ook onevenredig hoog!

En het is natuurlijk een groot voordeel dat Crone na 13 jaar belangrijke parlementaire ervaring, incl. toonaangevende woordvoerderschappen, Den Haag als zijn broekzak kent. Die netwerkfunctie zal de stad de komende jaren hard nodig hebben.
Zowel bij de FNV als op het ministerie van VROM (waar hij tot 1994 hoofd mondiaal milieubeleid was) was hij al bezig met het thema duurzaamheid, ver voordat dit onderwerp (met dank aan Al Gore) hoog op de politieke agenda kwam. Daaruit leid ik af dat hij niet voor de gemakkelijke korte termijn gaat, dus geen opportunist maar een lange termijndenker is. Daar kan de stad ook nog profijt van trekken: het Noorden heeft immers net met het kabinet een duurzaamheidspact gesloten waarbij Leeuwarden zich verder gaat ontwikkelen op het terrein van watertechnologie. Zou het geen idee zijn om hem die strategische portefeuille te geven?
In elk geval heeft de stad behoefte aan een stuurman met een langere termijnvisie. Het tijdperk-Dales was best interessant - never a dull moment! - maar Crone lijkt mij een man die minstens zo veel aanwezig zal zijn maar die niet zo zeer zelf als persoon voortdurend in de publiciteit wil scoren. Ik denk dus dat bij hem de inhoud voorop staat en niet zo zeer het eigen publicitaire succes. Hij zal er vanuit zijn regiefunctie minder moeite mee hebben dan Dales om anderen te laten scoren. Als dat niet zo was, zou hij in de Tweede Kamer niet eerste financieel woordvoerder voor de PvdA zijn geworden maar een terrein hebben gekozen waarmee je zélf naar buiten toe meer in beeld komt. Van Geert Dales wist vrijwel iedereen al heel snel dat Leeuwarden slechts een tussenstap in zijn carrière zou zijn, van Ferd Crone durf ik te voorspellen dat hij niet voor niets met zijn gezin naar Leeuwarden verhuist en dat hij het burgemeesterschap van deze stad als een hoofdprijs ziet waar hij een flink aantal jaren voor wil gáán.
Als je even op internet kijkt kom je bij Ferd Crone 32.500 verwijzingen tegen. Dat is het tienvoudige van lokale/regionale bekendheden. Dat zegt wel iets over de nationale netwerken waarin Crone thuis is, en dat aspect had de gemeenteraad prominent in de profielschets opgenomen. Niet ten onrechte wees Piet ven der Wal na het bekend worden van de voordracht op dat belangrijke aspect.
De raadsmeerderheid is dan ook terecht gegaan voor de extra kwaliteiten die Crone met zich meebrengt. De raadsminderheid had daar moeite mee. Merkwaardig dat men niet heeft beseft dat de beslissing wordt genomen door de voltallige gemeenteraad als hoogste bestuursorgaan van de gemeente. Elke raadszetel heeft een even groot kiezersmandaat en elk raadslid wordt geacht zonder last of ruggespraak te stemmen. Er is dan ook niets mis met het democratisch gehalte van het raadsbesluit.
Kwalijk is dat er over de sollicitatieprocedure is gelekt. Op dit type lekken staat niet voor niets een gevangenisstraf van één jaar. Was bekend geworden wie voor dit ambtsmisdrijf verantwoordelijk is, dan had deze persoon een plekje verdiend in de Blokhuispoort om als laatste daar definitief het licht uit te doen.......

Leeuwarden in Wikipedia

Wikipedia is zoals bekend de gratis via internet te raadplegen encyclopedie (www.wikipedia.org). Deze verschijnt in verschillende talen, ook in het Nederlands. Deze encyclopedie wordt wereldwijd zo intensief gebruikt dat aan de ouderwetse encyclopedie geen droog brood meer te verdienen is. Het bijzondere is dat elke pagina door elke willekeurige bezoeker bewerkt of aangevuld kan worden. Daar doen tientallen duizenden mensen wereldwijd aan mee.

Ik heb eens bekeken wat er op Wikipedia in de verschillende talen zoal over Leeuwarden wordt vermeld. Het Chinees en Arabisch heb ik gelaten voor wat het was.

Ik heb er bij mijn zoektocht vooral op gelet of de informatie voor potentiële bezoekers (toeristen, familie van buitenlandse studenten etc.) aantrekkelijk is. Hoe Leeuwarden 'overkomt' hangt af van het initiatief van de toevallige toeleveranciers van teksten. De Nederlandstalige versie is het meest uitgebreid (14 blz.). De toonzetting is feitelijk en sober. Het is wel een allegaartje van zowel nuttige informatie als van non-informatie. Dit laatst geldt bijv. voor verkeer en vervoer. Daar zou iemand eens flink de stofkam doorheen moeten halen. Tegelijk ontbreekt er juist veel informatie die voor potentiële bezoekers van de stad interessant is. De musea worden alleen bij naam genoemd, verder ontbreekt elke informatie. Van sommige musea kun je wel doorlinken naar hun site, bij andere musea (Princessehof, Natuurmuseum) zelfs dat niet. Hotels worden wel vermeld - zij het zonder adres - maar je kunt niet doorlinken naar die hotels. Onder eetgelegenheden staat alleen het sushirestaurant Doozo vermeld. Bij bezienswaardigheden worden wel Kanselarij, Waag, Oldehove, Bonifatiuskerk e.d. genoemd maar toelichting ontbreekt totaal. Kun je bij die gebouwen nog een link aanklikken, dat geldt niet voor het Stad- en Provinciehuis. Er staan wel enkele evenementen en festivals genoemd, maar die worden niet toegelicht en vormen een onvolledig lijstje. Er wordt niet verwezen naar een website waarop men actuele informatie

kan vinden. Bij Wandelroutes wordt alleen maar de Havankwandelroute genoemd, feitelijk de minst belangrijke. Niets over andere wandelroutes, niets over fietsverhuur of over de mogelijkheid van vaartochten door de binnenstad. Niets over gezellige terrassen of over toeristische mogelijkheden in de buurt zoals bezoek aan meren, states en stinsen etc. Niets over VVV Leeuwarden. Een verwijzing naar Leeuwarden op Google Earth ontbreekt. De onderdelen geschiedenis, economie en werk zijn wel heel redelijk, alleen moet men het World Trade Centre en het casino nog van een toelichting voorzien. Er staan wat ansichtkaartige foto's bij de tekst; mooie sfeerbeelden ontbreken echter. Aan het eind wordt verwezen naar twee externe links: de website van de gemeente en een over de geschiedenis van Leeuwarden. Daar horen beslist verwijzingen naar voor Leeuwarden belangrijke toeristische sites bij. Kortom, er is werk aan de winkel voor een gezamenlijke actie van gemeente en VVV-Leeuwarden. De Engelstalige versie bestaat uit 2,5 blz. Deze beperkt zich tot een korte omschrijving van de geschiedenis, slechts enkele bezienswaardigheden (Kanselarij e.d.), vermelding van enkele schoolinstellingen (zonder links naar Van Hall Instituut en Stenden), SC Cambuur en enkele 'famous people from Leeuwarden', zonder vermelding van hun achtergrond. Die versie is dus erg onvolledig en weinig aanlokkelijk. Op een foto van de intocht van Canadezen in 1945 na ontbreken foto's in deze belangrijke Engelse versie totaal. Grappig is wel dat *Stiens* als een van de Leeuwarder dorpen staat genoemd. Welke deugniet heeft dat aangeleverd? Ook hier wordt een verwijzing naar toeristische websites node gemist. Dit laatste geldt trouwens voor de versies in álle talen. Die zijn vrijwel allemaal heel kort, variërend van een of twee zinnen (Deens, Tsjechisch, Spaans, Indonesisch, Pools, Portugees, Zweeds e.d.) tot maar iets meer (Duits en Frysk). In het Zuid-Afrikaans staat tenminste nog: 'Leeuwarden pronk met 'n pragtige binnenstad en talle historiese geboue, wat tussen die Middeleeue en die 19e eeu ontstaan het'. Wel wordt verwezen naar 'Saadjies'. Een 'Saadjie' is "n baie kort artikel". Aardig om te vermelden is dat Leeuwarden in het Esperanto Levardo heet. Nooit geweten. In die editie wordt trouwens verwezen naar de journalist Wiebe Nutters (1872-1926): dat moet een Leeuwarder voorvechter van het Esperanto als gemeenschappelijke wereldtaal zijn geweest. Over enkele decennia krijgt het Engels als wereldtaal serieuze concurrentie van het Mandarijn Chinees. Het alsnog invoeren van Esperanto als eenvoudig aan te leren wereldtaal komt wellicht eerder in beeld dan we nu beseffen. Maar waar het me hier om gaat is dat vanuit Leeuwarden een gecoördineerde actie moet komen om de stad in Wikipedia goed 'op de kaart te zetten'. Kwestie van de vele leemtes in één keer vullen en die teksten vertalen in tenminste het Engels, Frans, Spaans, Portugees, Italiaans, Pools, Chinees en de Scandinavische talen. Van zo'n eenmalige, korte actie kan Leeuwarden decennia lang heel veel profijt trekken. Doen dus! (Nagekomen opmerking: deze oproep heeft voor wat betreft de Nederlandse Wikipedia gelukkig al het nodige effect gesorteerd, zo kan in 2011 worden geconstateerd; de Engelse versie verdient nog wel dringend herziening en aanvulling, PdeH)

De ambities van Groningen en Leeuwarden

Als je een “dagje-Groningen” doet ervaar je al snel de dynamiek van deze stad. En kom je soms in de verleiding de vergelijking met Leeuwarden te maken. Een vergelijking die voor de Friese hoofdstad vaker negatief dan positief lijkt uit te pakken. Dan ervaar ik even ‘het verdriet van Leeuwarden’. Wil je gelukkig worden, dan moet je met die vergelijkingen dus direct ophouden. Groningen is twee keer zo groot, heeft een universiteit en voelt zich hoofdstad van het noorden. Broertje Leeuwarden is en voelt zich hoofdstad van Friesland. Er is dus van een verschil in schaal: so what? Daar valt inderdaad best mee te leven. Tenzij dat zou betekenen dat Groningen blijvend meer ambitie toont dan Leeuwarden en dat de tweede stad van het noorden helemaal zou worden ‘overvleugeld’. Als het verschil in ‘schaal’ dus óók zou betekenen een wezenlijk verschil in ‘allure’, in ‘kwaliteit’ enz. Dreigt dit laatste gevaar? Helaas luidt mijn antwoord: jazeker. Zoals Amerika zich de enige leider van de wereld waant, zo waant Groningen zich dat van Noord-Nederland. Dat bleek al eens toen voormalig burgemeester Wallage zich op een symposium bij de viering van Leeuwarden 500 jaar Friese hoofdstad in het hol van de Leeuwarder leeuw waagde én onbeschaamd duidelijk maakte dat er maar één stad trekpaard voor het hele noorden is. Groningen dus. Ze noemen daar hun media ‘Dagblad van het Noorden’ en ‘Omroep Noord’, alsof er geen Friesland en geen Friese media bestaan. Die onbeschaamdheid illustreert de situatie treffend. Maar het gaat om meer dan woorden. De mentaliteit in Groningen is ook (groot)stedelijker, “urbaner”, gedurfder, in zekere zin: ondernemender. En met die mentaliteit kun je een eind komen. Zie hoe de Groninger binnenstad het afgelopen decennium (op Grote Markt oostzijde na) in hoog tempo verbeterd is. Het Groninger Museum was daarvan jarenlang ook een perfect voorbeeld: zowel gebouw als programmering getuigt van lef. Natuurlijk was er ook weerstand tegen dat plan. Maar de gemeente toonde doorzettingsmacht.

Gelukkig gebeurde ditzelfde in Leeuwarden met het Fries Museum. Straks wil geen enkele Leeuwarder dat gebouw meer kwijt, net zo min als hij onze stadsschouwburg de Harmonie op de huidige plek zou willen missen. Toch waren de verwijten van 'prestigeobject' niet van de lucht toen de plannen voor de Harmonie werden ontvouwd. Ik denk dat de nieuwbouw van de Harmonie een van de meest geslaagde naoorlogse investeringen in de stad Leeuwarden is geweest. Natuurlijk heeft de schouwburg het in een tijd van recessie moeilijk maar dat doet aan het belang en de uitstraling niet af.
Het Fries Museum op het Wilhelminaplein zal een even historisch effect sorteren als de nieuwbouw van de schouwburg deed. Datzelfde geldt straks voor het Wilhelminaplein dat straks eindelijk geborgenheid en gezelligheid gaat uitstralen. Net als de Grote Markt in Groningen. Gelukkig heeft het gemeentebestuur van Leeuwarden op deze punten het broodnodige ambitieniveau en de even noodzakelijke ruggengraat getoond. In die zin groeien Leeuwarden en Groningen naar elkaar toe, elk naar eigen aard en schaal. Maar bij verdelingsvraagstukken in het noorden trekt Leeuwarden vaak aan het kortste eind zo is maar al te vaak gebleken. Zijn positie is kwetsbaarder en verdient des te meer steun.
Dat het hier bij schouwburg en museum gelukt is te streven naar allure en kwaliteit is best bijzonder omdat de politiek nogal eens wordt geconfronteerd met de hier relatief sterk ontwikkelde doe-maar-gewoon-mentaliteit. Alleen politici met visie die daar weerstand tegen durven bieden en dat goed kunnen uitleggen (want draagvlak blijft nodig) kunnen er voor zorgen dat Leeuwarden écht verder komt. En je hebt initiatiefrijke privépersonen nodig die hun kop boven het maaiveld durven uitsteken: zonder Abe Bonnema hadden we hier een groot, akelig leeg Wilhelminaplein gehouden.
Het is van het grootste belang dat Leeuwarden ook in de toekomst over zijn eigen schaduw heen weet te springen en politici kiest die electorale beweegredenen ondergeschikt durven maken aan een heldere langere termijnvisie en niet alleen in 'dagkoersen' denken.
Ik weet niet of dat een reëel toekomstperspectief is. Ik begin me daar zorgen over te maken in een tijdperk waarin het populisme en plat consumentisme steeds meer aanhang krijgen. Wil de stad voor de toekomst ook qua mentaliteit en ambitie gelijke tred houden met Groningen, dan moeten onze gemeentebestuurders op langere termijn durven blijven denken en daaraan ook korte termijn electorale belangen ondergeschikt maken. Er zijn creatieve geesten en opiniemakers nodig die zich verstaan met mensen die ambities weten om te zetten in werkelijkheid. Er is dus een verbond nodig tussen Denkers & Doeners. Tussen bedrijfsleven, overheid en het maatschappelijk middenveld. Tussen maatschappelijke ondernemers en gewone entrepreneurs. Dat ontstaat niet vanzelf. Dat krijg je pas voor elkaar als er een forum is waar die sleutelfiguren elkaar ontmoeten, stimuleren, aanmoedigen, afspraken maken. Het is aan het college van B&W om die regisseursrol te spelen en startbijeenkomsten te beleggen. Voor dergelijk werk worden ze betaald en daarvoor horen ze dus tijd in te ruimen. Met vier wethouders beschikt het college over weinig tijd maar dat mag nooit een argument zijn: dat was immers hun eigen keuze.

Cultuur en economie

Leeuwarden is zonder twijfel ook in cultureel opzicht de hoofdstad van Friesland. De stad kent de grootste en best lopende schouwburg, heeft met het Fries Museum en het Princessehof twee toonaangevende musea, is de vestigingsplaats van tal van Friese culturele instellingen (Tresoar, Tryater, Keunstwurk, Centrum voor Film enz.), organiseert de meeste festivals in de provincie, heeft de meeste galeries, ateliers enz. Enkele HBO-opleidingen op het terrein van media, vormgeving en popcultuur timmeren flink aan de weg. Ook de grote en in veel opzichten gave binnenstad met zijn honderden monumenten

Schouwburg de Harmonie

hoort bij dat cultureel erfgoed. Het Friese karakter geeft de stad bovendien een geheel eigen identiteit. Kortom, de infrastructuur ligt er, de cultuuretalage is goed gevuld en rijk geschakeerd. Een belangrijke vraag is of de stad hier voldoende 'rendement' uit haalt.
De club die Leeuwarden moet promoten constateert zelf terecht dat Leeuwarden 'de meest onderschatte stad van Nederland' is. Deze organisatie (Expeditie Leeuwarden, nu Marketing Leeuwarden) doet samen met anderen zijn uiterste best Leeuwarden beter te verkopen. En promotie is belangrijk maar het is tegelijk een sluitstuk. Op een congres over economische kansen van cultuurtoerisme in Dubrovnik heb ik gehoord hoe andere steden in Europa dat aanpakken. De belangrijkste les was: nu de beleveniseconomie nationaal en internationaal sterk opkomt staan steden voor belangrijke keuzes. Wie economie en cultuur niet slim met elkaar weet te verbinden mist straks de boot. Bedrijfsleven, cultuur, entertainment en overheid moeten hun handen ineenslaan. Benoem - samen met de bevolking - je lokale identiteit, formuleer je kansen op een integrale wijze. Mensen komen vaak niet af op een enkele attractie of evenement, maar willen breder vermaakt worden in een stad die 'cool' is.

De kwaliteit van een stad bestaat dus uit veel meer dan historisch erfgoed alléén. De hele uitstraling (kwaliteit openbare ruimte, de mentaliteit en vitaliteit die een stad uitstraalt) is van belang. Integraal beleid is dan ook noodzakelijk. Menselijk, economisch en cultureel kapitaal moeten gebundeld worden. Dat betekent: weten wie de sleutelfiguren in je samenleving zijn. Dat zijn er veel meer dan de bekende belangenbehartigers. De boodschap was: breng de 'drijvende krachten' in alle creatieve branches van de stad bijeen. Schep ontmoetingsruimtes. Ga na waar als stad je kansen liggen en focus daar dan ook consequent op. Laat het dus niet bij een eenmalige actie. Als de verbinding tussen economie en cultuur (nu nog steeds twee gescheiden werelden) zo belangrijk wordt, moet de culturele factor een veel belangrijker rol krijgen in de planning van overheid en bedrijfsleven. Dat geldt in het algemeen maar ook heel concreet (bijv. bij de vraag hoe je typisch lokale producten -ook deel van het plaatselijke erfgoed- aan een breed publiek weet te verkopen). Als ik met deze ogen naar het gemeentelijk beleid kijk dan zie ik dat cultuur weliswaar behoort tot één van de vier pijlers van het strategisch beleid van de gemeente (nota 'Varen onder eigen vlag'). Maar ik constateer dat de cultuurnota over de verbinding economie-cultuur heel kort is: 'de effecten van cultuur op de economische ontwikkeling zullen worden onderzocht'. Dat noem ik als het om economie en cultuur gaat lippendienst bewijzen in plaats van een echt speerpunt.

"Bundel menselijk economisch en cultureel kapitaal"

Met het aanbod aan cultuur is in Leeuwarden weinig mis (ook de witte vlek op het terrein van popmuziek lijkt nu eindelijk te worden ingevuld) maar cultuur en economie zijn in Leeuwarden nog steeds twee sterk gescheiden werelden. Dan is er het risico van 'onbekend maakt onbemind'. En dat leidt weer tot onvoldoende dynamiek. Het is dus hard nodig dat het creatief vermogen in het Leeuwarder bedrijfsleven een impuls krijgt en dat -omgekeerd- ondernemerschap sterker zijn intrede doet in de cultuursector. Dat betekent dus: verbindingen leggen. Om maar enkele suggesties te noemen: betrek managers uit het bedrijfsleven (al of niet gepensioneerd) bij de marketing van cultuuraanbod. Leg meer verbindingen tussen de creatieve HBO-opleidingen en het bedrijfsleven. Gesubsidieerde cultuursectoren moeten meer toegang krijgen tot privaat geld. Ontwikkel een eigen 'Fries design' in de architectuur. Betrek daar zowel de bouw als de creatieve sector bij. Wijs startende bedrijven in de creatieve sector op financieringsmogelijkheden van het midden- en kleinbedrijf. Bouw bedrijfsverzamelgebouwen, speciaal gericht op de creatieve industrie (wat nu op dit vlak gebeurt in de Blokhuispoort is daartoe een geweldige aanzet). Stel als overheid, cultuursector en bedrijfsleven gezamenlijk enkele kwartiermakers aan die alle mogelijkheden in Leeuwarden snel gaan verkennen. Er zijn mogelijkheden te over om meer rendement te halen uit het culturele kapitaal dat Leeuwarden te bieden heeft, en dan doel ik zowel op het cultuuraanbod als op de creatieve sectoren in het bedrijfsleven. Maar het begint er mee dat je als gemeente de noodzaak daarvan inziet.

Leeuwarden: paai je achterland

De vorige burgemeester, Geert Dales, hield ervan prikkelende uitlatingen in zijn Nieuwjaarsspeeches te verwerken. Zo wees hij begin 2007 niet alleen op vele positieve ontwikkelingen in de stad (veel nieuwe woningen gebouwd, verwelkoming van de 92.000ste inwoner, de Vegelinwijk was als eerste na een succesvolle vernieuwingsoperatie afgevoerd van de lijst van 56 achterstandswijken in de grote steden.) maar wees hij er tegelijk op dat Leeuwarden op zijn tellen moet passen. De strijd tussen steden met de grootste economische en sociale dynamiek wordt steeds heviger. Een sterk Leeuwarden is in het belang van alle Friezen en dus een gedeeld belang van stad en platteland. Helaas zien te velen dat niet in. Dales had een punt toen hij zei: 'Us Haadstêd is meer een opschrift op de toegangsborden tot Leeuwarden dan dat het in de harten en de hoofden van onze provinciegenoten zit'. Ik denk dat een gemiddelde Limburger of Groninger inderdaad trotser is op zijn hoofdstad dan een gemiddelde Fries dat is op Leeuwarden. En hij heeft gelijk om daar aandacht voor te vragen. Te weinigen zien dat het voor Friesland beter is om topvoorzieningen in Leeuwarden te hebben en te houden dan dat men straks op concurrerende steden als Groningen en Zwolle is aangewezen.

Hijskranen nieuwbouw Provinciehuis

Collega-burgemeesters reageerden in hun Nieuwjaarsspeech vervolgens weer op Dales en bewezen daarmee onbedoeld zijn gelijk. Heldoorn van Opsterland vond dat de kritiek van Dales vooral betrekking had op de grotere plaatsen; het platteland hoeft zich volgens hem niet aangesproken te voelen. Maar dat was een milde reactie vergeleken met die van Peter de Jonge van Heerenveen. Deze burgemeester legde al snel de bal op een erg makkelijke zo niet goedkope wijze terug met zijn uitspraak: 'Normaal leiden dit soort klachten tot een gedegen zelfonderzoek. Slechts een oproep tot samenwerking is dan wat mager'. Sommigen zullen nieuwjaarsredes afdoen als rituele dansen. Maar ik denk dat Dales een heel belangrijk aandachtspunt heeft aangestipt dat een veel serieuzer bejegening verdient dan de

Pavlovreactie van De Jonge. Er is voor de Friezen geen enkele reden om met de rug naar hun hoofdstad te staan. Wie dat wel doet vanuit benepenheid of om welke reden dan ook doet niet alleen Leeuwarden maar ook zichzelf als Fries te kort. Dat besef ontbrak volledig in het betoog van De Jonge.

Maar heeft hij met zijn oproep aan Leeuwarden tot enig zelfonderzoek ook helemaal ongelijk? Dat ook weer niet, moet ik als Leeuwarder eerlijkheidshalve toegeven. Immers, zijn Leeuwarders zélf wel altijd van die positivo's, die bij het minste of geringste de loftrompet op hun stad steken? De vraag stellen is hem beantwoorden. En ook de gemeente zelf is er niet door te volstaan met de mededeling dat het eigen imago bij randgemeenten kennelijk te wensen overlaat. Daar kun je zelf immers ook veel aan doen.

Wie de website kefleeuwarden.nl aanklikt ziet dat men wel oprecht probeert forensen over te halen naar de stad terug te keren. Kef staat voor Komend Ex Forens. Er worden 10 redenen aangegeven waarom het wonen in de stad zulke grote voordelen biedt en daar is niets mis mee. Maar ik vraag me af hoe bekend die 'kefwebsite' eigenlijk is. Bereikt die de doelgroep ook écht?? Het wordt tijd een vernieuwde website met een aansprekender titel dan 'kef' te introduceren. De gedachte er achter is nog steeds prima.

Maar er is meer nodig.

Ik heb er in deze kolommen al eens voor gepleit om de plaatselijke nieuwsbladen in omliggende gemeenten veel vaker te benutten als bron van informatie voor al die forensen die voor hun werk, vrijetijdsbesteding of voorzieningen op de stad zijn aangewezen. Ook forensen die niet verhuizen maar de stad zien als hun verzorgingscentrum moet je goed blijven informeren. Ik wil nog wel een stap verder gaan.

Waarom 'ADOPTEERT' Leeuwarden niet elke zaterdag een dorp in Friesland? Op die dag mogen de inwoners van dat dorp GRATIS in de stad parkeren, GRATIS naar de Leeuwarder musea en krijgen ze -in overleg met de winkeliers - flinke KORTING op de aankoop van goederen (dit alles onder overlegging van een identiteitsbewijs met woonadres). Een gratis buskaartje zou ook prima zijn. Tweederde van de Friezen woont in een dorp. Daarvan hebben 350 dorpen minder dan 1500 inwoners. Je kunt met dit voorstel dus vele jaren vooruit. Het eerste jaar kun je beginnen met alle bijna 50 kernen die meer dan 2000 inwoners hebben. Natuurlijk moet aan deze actie tevoren in de kern of het dorp via het lokale nieuwsblad flinke bekendheid worden gegeven. Vervolgens praat zo'n heel dorp een hele week positief over 'hun hoofdstad'. Die zet niet alleen zichzelf maar ook hun dorp immers 'in het zonnetje'. Met dit voorstel kan de stad veel goodwill kweken. Ik heb deze gedachte bij een aantal 'dorpelingen' in de week gezet en zij beaamden stuk voor stuk dat Leeuwarden met dit voorstel niet alleen eer zou inleggen maar dat zo'n dorp op de bewuste zaterdag ook massaal naar Leeuwarden zou uitvliegen: Friezen zijn net Nederlanders, dus gek op koopjes. Als zoiets werkt, waarom dan langer in Leeuwarden gedraald? Met dit voorstel zal de Leeuwarder burgemeester over enkele jaren in zijn Nieuwjaarsspeech ook over zijn provinciegenoten de loftrompet kunnen steken.

Laat de geschiedenis spreken

Leeuwarden kent een rijke geschiedenis die niet alleen in de vele monumentale gebouwen binnen en buiten het beschermde stadsgezicht wordt weerspiegeld maar zeker ook in het Historisch Centrum Leeuwarden (HCL). Leeuwarden heeft het oudste gemeentearchief van Nederland. Dat HCL is gevestigd in een compleet nieuw gebouw aan de Groeneweg, direct grenzend aan en uitkijkend op de Prinsentuin. Wie daar nog niet is geweest raad ik aan er heel snel een kijkje te gaan nemen.
Je kunt daar op heel verschillende manieren de stadsgeschiedenis (her)beleven, van de middeleeuwen tot nu. Een van die middelen is een bezoek aan de vaste expositie over de geschiedenis van de stad. Mee aan de hand van prachtige driedimensionale presentaties van belangrijke plekken in de stad kun je zien hoe de stad zich in de loop der eeuwen heeft ontwikkeld. NHL-studenten hebben daaraan actief bijgedragen. Als ik gasten krijg van buiten de stad leid ik hen voortaan als eerste naar die presentatie, want het is een schitterend startpunt van elke stadsverkenning. Ook vanuit toeristisch oogpunt is het van groot belang

Historisch Centrum Leeuwarden

dat Leeuwarden over zo'n toegankelijk en modern informatiepunt beschikt. Het is de bedoeling de driedimensionale presentatie ook in het Engels en Duits te vertalen, zo heb ik begrepen. De (Duitse) watersporters kunnen straks direct vanuit hun boot het HCL binnenstappen en kennismaken met de ontwikkelingsgeschiedenis van deze bijzondere stad. Een mooie binnenkomer die 's middags ook in de weekenden permanent te bezoeken is: een primeur voor de gemeentelijke organisatie.
Wie verder wil speuren kan in het HCL onderzoek doen in de uitgebreide collecties. Het HCL heeft bijv. de grootste beeldverzameling van Noord-Nederland. Trouwens, steeds meer

afbeeldingen van de stad zijn ook digitaal beschikbaar op www.beeldbankleeuwarden.nl. Ik denk dat het aantal hits op die website, samen met die van het HCL, nu tegen de 10 miljoen per jaar loopt (het aantal pageviews zal tegen de 300.000 lopen: spectaculaire aantallen).
Het HCL ligt nu in wat sinds kort het Leeuwarder 'Erfgoedkwartier' heet. Inderdaad liggen daar culturele instellingen als Tresoar (waarin de provinciale bibliotheek is opgegaan), de Fryske Akademy, keramiekmuseum het Princessehof, Natuurmuseum Fryslân, Pier Pander Museum en -tempel, de kunstuitleen in de Infirmerie en het HCL vrijwel naast elkaar. Dat alles onder de rook van de Oldehove. Dat is meer dan de som der delen en daar moet je qua stadsmarketing ook echt iets mee gaan doen. Daarnaast zou het een goede zaak zijn als dit erfgoedkwartier als eenheid ook fysiek beter zichtbaar zou zijn. Bijvoorbeeld door uit de gemeentelijke middelen voor beeldende kunst langs de Groeneweg een herkenbare beeldende kunstroute aan te leggen die dit kwartier met een eigen 'beeldmerk' gaat markeren.
Een andere belangrijke uitdaging is het om alle kinderen in de hoogste klassen van het basisonderwijs vertrouwd te maken met de geschiedenis van de stad waarin ze opgroeien. Het is bekend dat het HCL graag groepen scholieren wegwijs maakt. In 2006 werkte het mee aan een record aantal schoolprojecten met ruim 700 deelnemers. Voor de groepen 7/8 in het basisonderwijs en de onderbouw uit het voortgezet onderwijs werd een educatieve website gelanceerd: www.10x10leeuwarden.nl. Ik zou graag weten hoeveel scholieren nu daadwerkelijk van die website gebruikmaken en of de docenten in bedoelde schoolgroepen de leerlingen daartoe echt stimuleren.
Paul Scheffer heeft mij in zijn prachtboek 'Het land van aankomst' de ogen geopend over het belang om daarbij niet alleen te mikken op kinderen van Nederlandse ouders maar juist ook op kinderen van allochtone komaf. Er moet gericht worden geïnvesteerd in het krijgen van binding met de stad. Hij vraagt zich af waarom (allochtone) kinderen zo weinig worden aangemoedigd inzicht te krijgen in de achtergrond van gebouwen, straten, schilderijen en andere kunstvormen die het nodige zeggen over de geschiedenis van de stad. Hoe groter de omloopsnelheid van mensen, goederen en ideeën wordt in ons tijdperk, hoe groter juist ook de behoefte is aan mentale verankering op lokaal niveau. Mensen zijn immers én wereldburger én stadsbewoner. Elke stad moet zowel naar buiten toe gericht zijn (werkgelegenheid) als investeren in de plaatselijk gewortelde samenleving en cultuur. Integratie tussen ingezetenen en migranten domineert de landelijke politieke agenda al jaren op een weinig productieve manier. Wil die integratie slagen, dan moet dat op lokaal niveau en zijn binding en gemeenschapszin de sleutelwoorden. Dat ontstaat niet vanzelf. Dit is tot nu toe sterk onderschat. 'Het verhaal van de stad' moet aan kinderen uit migrantenmilieus worden verteld. Juist zij moeten hier nog vertrouwd mee raken. Vandaar mijn oproep aan het HCL, dat voor de rest al uitstekend functioneert (zie hiervoor), om van kinderen én ouders uit migrantenmilieus een speerpunt te maken.

Het ontlastingsvraagstuk

De VVD Leeuwarden merkte over de verkeersopstoppingen in Leeuwarden op dat de stad moet worden 'gedotterd'. Ik deel de zorg dat de bereikbaarheid van Leeuwarden te wensen overlaat. Wat me opviel was dat de VVD veel woorden wijdde aan dit vraagstuk maar geen enkele oplossing aandroeg, laat staan nieuwe maatregelen voorstelde. Immers, alle maatregelen die worden genoemd, variërend van snelle aanleg van de Haak tot aanpak van het Drachtsterplein, zitten allemaal al in het gemeentebeleid. Daar worden de komende jaren terecht miljoenen voor uitgetrokken.
Meer dan de helft van degenen die hier werken woont buiten de stad. Dat betekent dat dagelijks zo'n 30.000 mensen zich van buiten de stad aanmelden om hier naar hun werkplek te gaan. Naast die forensen mengen zich ook nog eens zo'n 25.000 mensen uit de stad zelf in die verkeersstroom op weg naar hun werkplek. Daar komt nog het verkeer bij van al degenen die om andere redenen naar de stad trekken, bijvoorbeeld om een vergadering of een congres bij te wonen, een klus in de stad te klaren enz. Tel daar nog eens tienduizenden studenten bij op die aangewezen zijn op het middelbaar of hoger (beroeps)onderwijs. Ook deze categorieën zijn heel vaak op de spits aangewezen. Maar heel weinigen, bijvoorbeeld degenen die in de stad inkopen doen of die op ziekenbezoek gaan, zijn in de gelegenheid de spits te mijden. Het is dus onontkoombaar dat er files ontstaan. Voor een deel moeten we dit accepteren. Vanwege de stadsuitbreiding aan de zuidkant en de nog steeds groeiende automobiliteit zal de verkeersafwikkeling in de komende decennia nog een stuk moeilijker worden. Willen we dat voorkomen, dan zijn ingrijpende maatregelen nodig.

Beeld koerierster Prinsentuin

De stedelijke hoofdstructuur kan de huidige en toekomstige verkeersstromen niet aan. De stad heeft last van de 'remmende voorsprong': met de rondweg liep de stad destijds voorop, nu is die structuur qua dimensionering hopeloos verouderd. Naast de al voorziene aanleg van de Noordwesttangent (Stiens-Marssum om de vliegbasis heen), de Haak om Leeuwarden in de N31 en de realisatie van een nieuwe westelijke invalsweg zal de aanleg van een station met transferium bij de Werpsterhoek gelijk op moeten gaan met de aanleg van de Zuidlanden. Daarnaast is beslist vergroting van de capaciteit nodig op zowel de stadsring als op de binnenring. De vraag is natuurlijk hoe je dat doet: de bestaande stad is immers een gegeven dat grote beperkingen oplegt aan ruimtelijke ingrepen.
Ik denk dat je aan een gedeeltelijke ondertunneling van de drukste delen van de rondweg niet ontkomt. Verdiepte aanleg van de spoorbaan tussen station en Friesland Foods is ook een optie die de doorstroming sterk zal bevorderen.
Ik zou zelf ook beslist de voorrangsregeling voor het fietsverkeer bij rotondes heroverwegen. Sinds die maatregel is ingevoerd staat het autoverkeer op de Zuidersingel-Lange Marktstraat-Stationsweg dagelijks rond vijf uur letterlijk vast. Ik kan dat elke dag met eigen ogen waarnemen. Het is overduidelijk dat de voorrangsmaatregel voor het fietsverkeer en het afsluiten van het Ruiterskwartier daar regelrecht de oorzaak van zijn. Zoals ik eerder schreef: voor een deel moet je files als onontkoombaar onderdeel van het dagelijks leven accepteren. Maar de effecten van bedoelde voorrangsmaatregel zijn niet onontkoombaar. Daar kun je voor kiezen of niet. Als het de gemeente menens is met de stelling dat bereikbaarheid van levensbelang is voor zowel het imago als de economische ontwikkeling van de stad, dan moet deze discussie met een open mind in de raad worden gevoerd.
Ik vind ook dat weer doorgaand eenrichtingsverkeer mogelijk moet zijn vanaf de Prins Hendrikbrug via de Westerkade, langs de Harmonie naar de Westerplantage, in elk geval tijdens de spitsuren in de maanden april tot en met september, als de bruggen veel open zijn voor de watersport. Dit zou een welkome aanvulling zijn op de binnenring als die vanwege openstaande bruggen nog filegevoeliger wordt gemaakt dan hij al is.
En ik zou zeggen: start met een knipoog naar alle 'vastzittende' forensen ook de campagne 'Fier dat ik fiets!'. Soms afgewisseld met: 'Ik vier dat ik fiets!'
Verder moet je van de Overijsselseweg, als over een aantal jaren de Haak klaar is en de nieuwe westelijke invalsweg er ligt, geen verkeersluwe stadsstraat maken. De stad kan zich die luxe pas veroorloven als tevoren is aangetoond dat dat niet ten koste gaat van de bereikbaarheid van de stad. Het lijkt er op dat nu de omgekeerde bewijslast geldt. Wie durft te ontkennen dat het voor de toekomst van de stad erg belangrijk is dat deze ten opzichte van andere Friese kernen ook qua bereikbaarheid weer concurrerend wordt?

Clownerie

Een van de allerleukste cursussen die een mens kan volgen is de cursus Clownerie, die Erna Dalemans in Goutum bij haar thuis geeft (www.clownennekepoezie.nl) Vooropgesteld: ik wil helemaal geen clown worden.
Dat hoeft ook helemaal niet als je je voor die cursus Clownerie opgeeft.
Waarom ik me daar toch voor opgegeven heb? Wel, een clown is een ideaal typetje (een voertuig dus) om je te leren over hoe je als mensen non-verbaal - alleen met mimiek- met elkaar communiceert. We weten allemaal hoe belangrijk die non-verbale kant is. Tegelijk zijn we ons er weinig van bewust omdat we in ons onderwijs weinig tot niets leren over 'non verbale communicatie'. Dat is eigenlijk heel gek. Ik wilde daar wel meer over weten. Ik ontmoette toevallig een mannelijke collega die net de cursus Clownerie bij Erna Dalemans had gevolgd. Hij gaat normaal niet zo snel 'uit zijn dak maar was over die cursus werkelijk superenthousiast. Ik dacht bij me zelf: als juist zo'n ingetogen iemand zó opgeeft van het spelplezier dat de deelnemers die zes avonden hebben gehad, dan móet dat wel heel leuk zijn. Ook zei hij dat deelnemers aan deze cursus andere kanten van zich zelf ontdekten en daardoor een geheel nieuwe kijk op zich zelf kregen. Een grensverleggende ervaring. Een mens moet zich steeds blijven ontwikkelen. Niets zo vervelend als stilstaand water. Ik gaf me dus op. Op de eerste avond bleek ik in een kleine groep met alleen maar vrouwen te zitten. Allemaal in spannende afwachting van wat komen ging. We werden op haar zolderverdieping direct op ons gemak gesteld door Erna Dalemans, een Vlaamse uit de buurt van Antwerpen die nu zeven jaar hier woont. Zij is een heel

Clown Mukkes

spontaan, expressief type met pedagogische kwaliteiten. Het ideale type dus om zo'n training te geven. De deelnemers toonden allemaal snel de bereidheid zich kwetsbaar op te stellen. Ik kwam er al snel achter dat dat een must is als je je voor deze cursus opgeeft. Je kunt je hier op geen enkele manier verschuilen. Dat is confronterend maar ook leerzaam.
Wat leer je naast je kwetsbaar opstellen in deze training nog meer? Eigenlijk heel veel zaken tegelijk. Je doet groepsgewijs, in duo's of solo oefeningen waarbij je leert jezelf te presenteren en de ruimte om je heen op een nieuwe manier te gebruiken. Ook leer je op een creatieve manier met anderen samen te werken, te focussen (je aandacht op iets heel specifieks te richten) en vooral om te improviseren. En dit allemaal in de vorm van clowneske acts die vanwege de samenwerking met lotgenoten echt hilarisch uitpakken. Op zo'n avond bij Erna Dalemans heb ik meer gelachen en ook binnenpretjes gehad dan bij een hele avond Youp van 't Hek en dat ook nog voor veel minder geld. Alleen al vanwege die prachtige combinatie van in- en ontspanning zijn deze avonden al de moeite waard. Als ik mensen vertelde over deze cursus kreeg ik vaak eerst wat meewarige blikken in de trant van 'ben je wel goed bij je hoofd?'. Maar al gauw bleek dat een uiting te zijn van 'wat de boer niet kent, dat vreet hij niet'.

"Met clowns ontdek je de schoonheid van de imperfectie"

Dus ook voor wie niet de ambitie heeft om clown te worden is dit een ontzettend aardige en nuttige cursus om te volgen. Als je je zelf even de identiteit van een clown aanmeet, dan durf je 'een ster in het mislukken te zijn', ontdek je de schoonheid van de imperfectie. Wat is er mooier dan dat? Ook leer je te incasseren, durf je je oprecht te verwonderen en word je weer even het kind dat voor het eerst de wereld ontdekt. En dat is een bijzonder aangenaam gevoel. Je zet je zintuigen voor 100% open naar de wereld om je heen. Ik deed dingen die ik 40 jaar niet meer gewend was te doen, nl. ongeremd zijn. Speels, bevrijdend, los van de dagelijkse conventies en patronen. Als je zo'n avond met een 'mede-clown' samenspeelt voel je emoties ook veel sterker dan in het dagelijks leven. Daardoor leer je je gevoelsleven beter kennen. Verder spreekt me in het clownstypetje aan dat hij niet direct met een oordeel klaar staat. Integendeel, hij weet zaken te accepteren zoals ze zijn en daar vervolgens wat creatiefs mee te doen. Een clown volgt niet zijn hoofd maar zijn hart. Ook dat kan voor rationeel ingestelde mensen bevrijdend zijn.
Als je daarop gerichte oefeningen doet met een groep mensen die vreemd voor je waren maar heel snel 'eigen' worden, dan is ook die ervaring verrijkend voor je ontwikkeling. Dat je dat gevoel al na het eerste uur krijgt komt natuurlijk in hoge mate door de uitnodigende persoonlijkheid van Erna Dalemans zelf. Wat mij betreft mogen wel meer Vlamingen naar Leeuwarden migreren!

Straatnamen

Straatnamen horen tot het visitekaartje van mensen. Zowel letterlijk als figuurlijk. In de adviescommissie van Leeuwarden, onder leiding van een wethouder, zitten ambtenaren van stadsontwikkeling en het historisch centrum. Hun voorstellen neemt het college meestal ongewijzigd over. Dat is dus een invloedrijke adviesclub.

Straatnamen zijn om verschillende redenen belangrijk. Niet alleen sociaal en functioneel (voor brandweer, politie, posterijen, burgers) maar ook cultureel. Ja, ze horen wel degelijk ook tot het cultureel erfgoed van een stad. In Camminghaburen merk je welke stinsen er in Friesland zijn geweest, van de naam Wirdumerdijk leren we dat die ooit land van zee scheidde. Namen zijn dus vaak even onderscheidend als de gebouwen die aan die straten liggen. De politiek vergeet wel eens dat namen écht belangrijk zijn voor de identiteit van de stad en van haar inwoners. De laatsten wonen veel liever aan de Rooseveltlaan dan aan de Hellesteeg. Straatnamen zijn dus veel meer dan ‘techniek’. Veel steden hebben vergelijkbare schrijvers- en componistenbuurten maar gelukkig zijn er meer verschillen dan overeenkomsten. Dat geeft een stad mede een eigen ‘smoel’: nergens anders vind je het Cambuursterpad. Er zijn in Nederland wel algemeen aanvaarde criteria waaraan straatnamen moeten voldoen.

Bij het vernoemen van personen geldt bijv. dat te benoemen persoon van onbesproken gedrag moet zijn. Ook moet hij of zij minstens 10 jaar dood zijn. Die 10 jaar grens geldt omdat men wil voorkomen dat de waan van de dag gaat regeren. Leden van de koninklijke familie vormden een uitzondering maar ook dit laatste begint – terecht- te veranderen: zij zijn immers niet heilig en worden minder vaak tijdens hun leven vernoemd.

Vanwege het grote belang van de vindbaarheid van straten moet er samenhang tussen namen in een buurt bestaan. Ik wil hier stilstaan bij criteria die ik zelf belangrijk vind: straatnamen

moeten welluidend, eenduidig en kenbaar zijn. Nu is het begrip 'welluidend' subjectief maar ik weet zeker dat veel meer mensen vrolijk worden van het wonen aan Hemelsblauwe Luchten, Gebed Zonder End, Darteldans of Hartelust dan wanneer ze wonen op Koaibootfeart 13. Los van de klank geldt dat je zowel Friese als Nederlandstalige namen gemakkelijk moet kunnen uitspreken. Je moet de naam na het uitspreken niet hoeven spellen, een kind dat verdwaald is moet de weg ook gemakkelijk kunnen vragen. Daarom zijn namen als Tearnserdyk, Blitsaarderleane of Pylkwiersterpaad uit den boze. Die moet je altijd spellen, dat maakt mensen die in dit soort straten wonen nodeloos ongelukkig. Enige jaren geleden werd in Goutum als straatnaam gekozen: Hoyteslân. Elke inwoner zal daar dus eeuwen lang standaard moeten roepen: 'met een y en een dakje op de a'. Nodeloos vermoeiend.

Mensen wonen liever in een laan of aan een singel dan in een straat. Daar kun je gemakkelijk op in spelen. Overal waar voldoende bomen komen te staan kun je lanen gaan benoemen. Van waar die valse bescheidenheid hier?

Nu zijn veel straten Friestalig. Ik ken velen die buitenstaanders duidelijk moesten maken dat ze niet aan een 'wei' wonen maar wel degelijk aan een 'weg'. Voorkom ook hier verwarring, ga als gemeente serieus na of mensen liever Nederlandse dan wel Friese namen willen hebben.

In 2007 meldde oud-wethouder Bleize de commissie Welzijn dat in de dorpen weinig belangstelling bestond voor Friestalige naambordjes. Wat voor dorpsnamen geldt gaat ook voor straatnamen op. Het is prima om bepaalde buurtjes een Friese naam te geven maar schiet niet door in krampachtigheid, zou ik zeggen. Beschouw een nieuwbouwwijk niet als buitengebied maar als toekomstige stadswijk. Kies alleen voor Friese namen als ze voldoen aan wat ik net zei.

Wat bewoners daarvan vinden kan men achterhalen via de periodieke enquêtes van de gemeente onder de Leeuwarders. Houdt dus méér rekening met de vraag hoe toekomstige gebruikers die namen ervaren. Zíj hebben er later dagelijks mee te maken, de commissieleden niet. Kortom, teruggrijpen op historische namen is prima als ze maar…… mooi klinken en gemakkelijk te spellen zijn. Daarnaast zou ik de commissie straatnaamgeving ook wat meer lef en creativiteit willen toewensen. Zorg voor nieuwe impulsen. Willen we mooie poëtische namen? Maak een stadsdichter dan in elk geval lid van de commissie. Dan komen mooie namen als Eigen Brood Bovenal weer terug! En laat toegewijde burgers rouleren (bijv. per twee jaar een andere belangstellende) om mee te denken. Ik weet zeker dat er genoeg liefhebbers zijn.

De gemeenteraad hoeft zich niet te buigen over individuele straatnamen. Maar de gemeenteraad zou de criteria, uitgangspunten en de samenstelling van de adviescommissie wel op de agenda moeten plaatsen. Als je bewoners en andere gebruikers van de straatnamen zonder dat het één cent extra kost gelukkiger kunt maken dan nu, waarom zou je dat als gemeente dan eigenlijk nalaten??

Bezoekersaantallen en attracties

Bezoekersaantallen geven de populariteit van een evenement of dagattractie weer.In die cijfers grasduinen vind ik een aardig tijdverdrijf. Als je kijkt naar de tien best bezochte dagattracties in Friesland in 2007 (latere jaren wijken er niet wezenlijk van af), dan staat sport- en recreatiebad De Blauwe Golf met 410.000 bezoekers bovenaan, op de voet gevolgd door Thialf. Bij die tien best bezochte dagattracties zitten maar liefst

Dance-evenement op het Oldehoofdsterkerkhof

zeven zwembaden. Dat betekent dat dagattracties belangrijker zijn voor de eigen bevolking dan als trekker van toeristen. Dat heeft niet iedereen op het netvlies.
Wat in dat lijstje van tien best bezochte dagattracties ook opvalt is de hoge plaats die Aquazoo inneemt. Dit dierenpark bij de Groene Ster heeft zijn bezoekersaantal in enkele jaren meer dan weten te verdubbelen, tot liefst 165.000 bezoekers in 2007. Ik heb Aquazoo onlangs bezocht en ik kan alle lezers die daar de laatste jaren niet zijn geweest aanraden er snel eens een kijkje te komen nemen. Een bezoek is nu een prettige verrassing. Met familie ben je er zo een paar heel leuke uren zoet. Wat mij nog meer opvalt in het in het meest recente rapport van Toerdata Noord? Laten we eerst eens kijken naar de Leeuwarder dagattracties.
Dan zien we dat Natuurmuseum Fryslân met liefst 42.000 bezoekers het Fries Museum met 48.000 bijna heeft ingehaald. Voor het - zeer kindvriendelijke - Natuurmuseum is dat een fenomenale prestatie. Het Fries Museum, dat een kwart van het aantal bezoekers trekt van het Groninger Museum, heeft als algemeen museum een heel stevige impuls nodig. Alleen daarom al kijk ik uit naar de nieuwbouw op het Zaailand, die absoluut verrijkt moet worden met het Filmhuis. Hoe meer reuring er komt, hoe beter het is. De nieuwe directeur

zal daar, net als die van het Drents Museum, een fijne neus voor moeten hebben. Dat zou functie-eis nummer één moeten zijn. Pas dan zal ook Leeuwarden grote aantallen bezoekers van buiten de provincie weten te trekken.
Nationaal Keramiekmuseum het Princessehof trok 40.000 bezoekers in 2007. Dat is voor een specialistisch museum helemaal niet slecht. Een even groot aantal als Tresoar. Ik moet eerlijk toegeven dat ik pas de afgelopen maanden heb ontdekt wat voor schat aan informatie er aanwezig is bij Tresoar aan de Groeneweg. Je kunt vanachter je computer thuis allerlei prachtige boeken bestellen (www.tresoar.nl) en die vervolgens met gebruikmaking van je bibliotheekpas een half uurtje later ophalen. Perfecte service.
Het Museum Grutterswinkel trok in 2007 15.000 bezoekers. Merkwaardigerwijs worden de kinderboerderij en het Historisch Centrum Leeuwarden (HCL) in het overzicht niet genoemd. Digitaal trekt het HCL geweldige aantallen bezoekers, maar het kan niet anders of het aantal fysieke bezoekers zal na de opening van de nieuwbouw aan de Groeneweg over 2007 ook spectaculair zijn gestegen. Met de benoeming van een uitstekende nieuwe directeur (Geart de Vries) ziet de naaste toekomst van het HCL er florissant uit..
Opmerkelijk genoeg blijken er in de directe omgeving van Leeuwarden weinig publiekstrekkers te zijn. Toch valt daar best wat aan te doen. Met publieke evenementen in een fraai kasteel als het Poptaslot (Heringa State) bij Marssum zou het bezoekersaantal van 3000 immers met gemak vertienvoudigd kunnen worden. De stichting met regenten die dat prachtige pand nu beheert beschouwt het te veel als een 'een eigen speeltje'. Leeuwarden zou met de omliggende gemeenten een gemeenschappelijke toeristische programmering moeten opzetten.Nu ik het toch over evenementen heb in plaats van vaste dagattracties: wist u dat de Harlinger Visserijdagen en de Sneekweek met ca. 145.000 bezoekers de grootste trekkers in Friesland zijn? De Sneekweek zal met tal van extra culturele zomeractiviteiten over 2008 zelfs nog hoger gaan scoren. In dat opzicht blijft Leeuwarden (de Supervlooi trok met 94.000 mensen de meeste bezoekers) duidelijk achter.
Toch moet gezegd worden dat de evenementen in WTC Expo alles bij elkaar veel mensen trekken; daarom scoort Leeuwarden landelijk qua evenementendichtheid per hoofd van de bevolking heel hoog. Met kermissen ligt Leeuwarden ook op koers (een ander weetje is dat de kermis op het Cambuurplein 1,5 keer zo veel mensen trekt als die op het Zaailand).
Maar met de culturele evenementen (festivals) scoort de stad op noordelijke schaal echt te laag. Het Fries Filmfestival doet het kwalitatief en qua bereik (30.000 bezoekers in 2007) best goed, maar het Bevrijdingsfestival en vooral het Straatfestival zouden meer mensen moeten trekken dan de 50.000, die er op af komen. Het Noorderzonfestival in Groningen trekt 125.000 mensen. Ook andere evenementen (bloemenmarkt, Koninginnedag) trekken in Groningen ruim drie keer zo veel mensen. Daar kan en moet dus een tandje bij, zowel inhoudelijk (straatfestival e.d.) als qua marketing. Leeuwarden heeft weliswaar de helft van het aantal inwoners van Groningen maar Friesland is wel veruit de grootste provincie in het noorden. Van die positie zou de hoofdstad meer moeten profiteren.

Straatnaamgeving (II)

Wat een column in Liwwadders al niet uithaalt! Tenminste: na mijn column over straatnaamgeving kreeg ik niet alleen diverse positieve reacties van lezers maar ook een uitnodiging van de gemeentelijke Commissie voor Naamgeving onder voorzitterschap van wethouder Krol. Of ik niet eens langs wilde komen om daar mijn ideeën om meer te investeren in mooie, welluidende straatnamen toe te lichten.

Wethouder Thea Koster overhandigt 'Leeuwarder Straanamen'

Een positief gebaar van de gemeente. Welnu, die handschoen pakte ik graag op. Kort geleden stapte ik in het Historisch Centrum Leeuwarden de fraaie vergaderzaal binnen van directeur Geart de Vries die vanuit zijn kamer - met portret van zijn beroemde voorganger (Eekhoff) - een prachtig uitzicht over de Groene Weg heeft. Daar zat de commissie bij elkaar. Aan tafel zaten naast de wethouder, vertegenwoordigers van gemeentelijke diensten, TNT en de pers. Wethouder Krol begon met een uitvoerig betoog over de vraag hoe men tot straatnamen komt, dat men daarbij niet over een nacht ijs gaat, dat de gemeenteraad ook in nieuwe stadswijken graag zo veel mogelijk Friestalige straatnamen wil enz. Aanvankelijk kwam zijn verhaal wat defensief over, maar ik kreeg toch het gevoel dat naarmate ik meer ruimte kreeg om mijn punt te maken er steeds meer begrip voor kwam.

Mijn hoofdpunt in mijn column was en is dat je geen enkele straatnaam aan de telefoon of in de winkel steeds opnieuw moet spellen omdat de naam voor niemand in eerste instantie duidelijk te spellen is. Dat heeft dus niets te maken met de vraag of straatnamen Fries- of Nederlandstalig zouden moet zijn, al vind ik dat een gemeente waar zowel Nederlands,

stadsfries als Fries wordt gebruikt op dit laatste punt ook niet spastisch zou moeten opereren. Een beetje pragmatisme kan geen kwaad. Dat geldt ook voor historische namen: prima als die er zijn, maar ze moeten wel goed uit te spreken zijn en prettig in het gehoor liggen. Doe niet vele generaties achter elkaar aan dat men over namen struikelt of dat men die steeds maar weer moet spellen.
Op een gegeven moment kwam aan de orde aan welk type namen ik dan zat te denken.
Ik zei dat je naast historische namen kunt denken aan welluidende namen die allemaal goed zijn uit te spreken: Dwalende Schoonheden, Deinende Waterlelies, Zeven Regenbogen, Bedwelmende Geur, Ruisende Lentebries, Parelwit Ivoor. Wie zou niet willen wonen aan Vergulde IJsvogel, Zalen van Zilver, de Eindeloosheid, Geheimzinnige Zeemeermin om maar te zwijgen van een prachtige naam als 'de Oneindige Wijsheid'? Zo hield ik de commissie voor.
Krol pruttelde tegen dat hij er niet zeker van was of iedereen aan de Dwalende Schoonheden zou willen wonen. Nu gaat het er mij ook niet om of dit nu echt mooie straatnamen zijn, het gaat er mij om of je naar dat doel wilt streven. Of je de kans op mooie welluidende namen wilt vergroten of niet.
Wethouder Krol zei daarna dat hij mijn suggesties zeker in overweging zou nemen. Dus ik zou de door mij genoemde namen nog eens officieel als voorbeeldnamen moeten indienen. Vervolgens herhaalde ik mijn in Liwwadders gehouden pleidooi dat je een dichter in elk geval aan de naamgevingscommissie moet toevoegen met als opdracht vooral naar het aspect van welluidendheid en goede uitspreekbaarheid te kijken. Iemand pruttelde nog even tegen dat dat extra geld zou kosten. Na afloop erkenden leden van de commissie dat het financiële argument inderdaad het slechtst denkbare argument tegen is. Bovendien behoren dichters tot de slechtst betaalden in onze samenleving. Nee, het gaat er om of je dit wilt of niet. Dus dat argument is nu ook van tafel.
Ik heb inmiddels goede hoop dat een dichter of een vergelijkbare persoon voortaan inderdaad aan de naamgevingscommissie wordt toegevoegd.
De gemeenteraad gaat zich hier ook nog een mening over vormen. We wachten af wat daar uit komt maar wie weet dat de arm van Liwwadders dit keer net even verder reikt dan men op het eerste oog misschien zou denken....... Immers, twee jaar na het verschijnen van deze column in Liwwadders kreeg ik de uitnodiging van de gemeente om op de Dag van de Geschiedenis op het stadhuis te verschijnen (23 oktober 2010). Daar zou wethouder Thea Koster, opvolgster van Krol, mij het eerste exemplaar overhandigen van het nieuwe, rijk geïllustreerde boek *Leeuwarder Straatnamen* dat is opgesteld door kenner Henk Oly. Een geheel vernieuwde uitgave met veel nieuwe achtergrondinformatie. Waarom mij die eer te beurt viel? Het antwoord luidde: "Wel, omdat jij de meest fervente criticaster van de Leeuwarder straatnamen bent…". Leuk maar ik heb bij die gelegenheid mijn pleidooi van hierboven wel weer herhaald. Ook hier geldt: frappez toujours!

Winkelen

Je hebt uiteenlopende vormen van winkelen. Volgens Van Dale valt daar ook onder het gericht boodschappen doen maar de meeste mensen zullen er onder verstaan dat je naar een winkelcentrum gaat, mogelijk wel met het doel om bepaalde dingen te kopen maar toch ook om voor je lol om je heen te kijken in winkels. Je hoopt dan tegen iets aan te lopen dat je graag wilt hebben. Maar je wilt er mogelijk ook gezellig een kopje koffie of een glaasje wijn drinken. Dat fenomeen heet dan in modern jargon 'funshoppen'. Hoe beter een stad in staat is om bezoekers op die manier aan zich te binden, hoe langer ze in het winkelcentrum zullen blijven en hoe meer ze zullen uitgeven. We leven steeds meer in een zgn. beleveniseconomie.

Niewestad en Voorstreek: de zogenaamde Winkelbanaan

Winkelen moet dus steeds weer een 'belevenis' opleveren wil het als vrijetijdsbesteding in de picture blijven. Niet alleen winkelcentra concurreren hevig met elkaar, ook steden doen dat onderling. Ik denk dat Leeuwarders niet snel naar kleinere steden als Franeker of Dokkum gaan om daar hun inkopen te doen. Ik ken wel mensen die soms naar bepaalde kledingzaken in Sneek gaan maar dat zijn toch uitzonderingen. Als Leeuwarders uitwijken gaan ze naar Groningen, denk ik. In 98 van de 100 gevallen winkelen ze in de eigen stad. Mensen van buiten Leeuwarden zullen daarentegen die afweging wel maken: ga ik naar een plaats bij mij in de buurt of ga ik naar Leeuwarden. Om die klanten naar onze stad te lokken is het niet voldoende een gevarieerd winkelstand te bieden en een mooie binnenstad te hebben maar moet je als stad ook bereikbaar zijn, terwijl de parkeertarieven niet te sterk uit de pas moeten lopen. Er zijn genoeg steden die zich op die twee laatste punten positief van Leeuwarden onderscheiden, dus zul je het als stad dan extra van je andere voordelen moeten hebben: attractieve binnenstad, grotere kans op andere belevenissen, culturele evenementen etc. De ijsbaan die de laatste jaren ‘s winters bij de Oldehove ligt is een voorbeeld van een goede investering. Feitelijk moet er elke zaterdagmiddag sowieso iets bijzonders in de stad te beleven zijn. Met de door het bedrijfsleven opgebrachte middelen van de voor dat doel 'geoormerkte' onroerend zaakbelasting en een gemeentelijke stimuleringsbijdrage moeten we een heel eind kunnen komen.

Een extra investering in activiteiten is gerechtvaardigd in een tijd waarin de stad extra 'overhoop' ligt vanwege allerlei infrastructurele aanpassingen, incl. de Zaailandherinrichting die overigens een tijdelijke kleine stap achterwaarts is om later een grote sprong voorwaarts te maken. Tijdens de verbouwing gaat de verkoop door, maar dan moet de stad er dus wel voor zorgen dat klanten een éxtra prikkel krijgen om (toch) naar de binnenstad te gaan.
Hoe aantrekkelijk is Leeuwarden als winkelstad eigenlijk als je de stad vergelijkt met 27 andere grotere steden? De Consumentenbond heeft er onderzoek naar gedaan. Dan blijkt dat de stad op de 21e plaats staat.
De top 10 van voor consumenten relevante aspecten zijn in volgorde van belangrijkheid: 1. variatie aan winkels; 2. sfeer en uitstraling binnenstad; 3. aantal winkels; 4. concentratie van winkels; 5. prijsniveau winkels; 6. kosten parkeren; 7. parkeergelegenheid; 8. originaliteit winkels; 9. kwaliteit eet- en drinkgelegenheden; 10. bereikbaarheid met openbaar vervoer.
Leeuwarden scoort heel hoog als het gaat om de variatie aan winkels (5e plaats landelijk) en parkeergelegenheid (8e plaats). Maar de sfeer en uitstraling van winkels en binnenstad kunnen beter.
Daarom is het goed dat er de komende jaren aan de binnenstad wordt gewerkt. De binnenstad is monumentaal genoeg, de terrassen zijn geweldig uitgebreid maar toch moet de totaalsfeer meer gezelligheid gaan uitstralen. De winkeliers en horeca moeten ook zelf aan de slag. Het Gouverneursplein vervult qua horecafunctie steeds meer een magneetfunctie. Zo moet het elders ook: investeren in kwaliteit en gezelligheid. Het vernieuwde Wilhelminaplein met de extra winkellooproute zal zeker een welkome impuls betekenen. Wat dat betreft komt de actie om te gaan voor het label "Beste binnenstad' net iets te vroeg.
Recentelijk bleek uit het onderzoek Retail 2020 dat binnen een aantal jaren tussen 20 en 25% van de winkels in Nederlandse binnensteden gaat verdwijnen ten gevolge van het in hoog tempo toenemen van internetshopping en de komende vergrijzing. Het is voor de winkels zelf en de gemeente straks écht alle hens aan dek. Dat geldt vooral voor de aanloopstraten, waartoe we ook de Voorstreek moeten gaan rekenen. De typisch lokale winkels verdienen daarbij prominenter aandacht. De grootste landelijke ketens blijven wel in het centrum, maar winkels met een marginale positie krijgen het snel moeilijk. Ze moeten investeren in de combinatie digitaal shoppen en fysiek winkelen. Men moet daarnaast specialisatie en branchering gaan bevorderen. Ik bepleitte dat vier jaar geleden al. Hoe branchering kan is te zien in Maastricht, de stad die op beide punten (attractiviteit van binnenstad en van winkels) overtuigend op de eerste plaats van Nederland staat. Consumenten gaven Leeuwarden op beide aspecten een 7,4 resp. een 7.3. Volgens mij moet Leeuwarden gaan voor een 8. Ook wat dat betreft is voor de 'zesjescultuur' geen plaats. De trend naar minder fysieke winkels is daarmee overigens niet te keren. Aan herbestemming van een deel van de Voorstreek zal niet te ontkomen zijn.

De levertraanfabriek

Met diverse anderen ben ik momenteel bezig een boek te schrijven over Friezen - of hun directe nazaten - die na hun emigratie naar de Verenigde Staten iets bijzonders gepresteerd hebben. Daar zitten meer Leeuwarders onder dan ik ooit had vermoed. En ik ben niet de enige die zich liet verrassen. Ik heb gemerkt dat vrijwel niemand hier die oud-Leeuwarders kent die 'famous Americans' zijn geworden. Wie dat zijn ga ik u nog niet verklappen. Dat wordt na de zomer bekend als het boek wordt gepresenteerd. Bij mijn naspeuringen doe ik soms andere interessante ontdekkingen dan het opdoen van levensgeschiedenissen van bepaalde personen. Eén daarvan was een bezoekje aan het gebouw van de Fryske Akademy. In een gedeelte daarvan, zeg maar het stuk langs de Doelestraat richting Grote Kerkstraat, stond ooit de levertraanfabriek van Draisma van Valkenburg. Dat was toen de grootste levertraanfabriek van Nederland. Vrijwel elke babyboomer of ouder is ooit met die levertraan opgegroeid. De meesten van hen zullen zich de bijzondere smaak van levertraan, die kinderen vaak 's avonds kregen toegediend, nog wel herinneren. En dat allemaal met als doel om de weerstand van de kinderen te vergroten. Ik herinner me niet dat ook mijn ouders levertraan namen. Gek eigenlijk: alsof zij die extra weerstand niet nodig hadden, maar dit terzijde. In 1955 kreeg de fabriek vanwege het honderdjarig bestaan het predikaat 'Koninklijke' uitgereikt. De toenmalige eigenaar, de heer J. Boersma, was daar even trots op als op de vele gouden medailles die werden behaald op tentoonstellingen waar het product van Draisma van Valkenburg vaak positief werd onthaald.

De Levertraanfabriek, nu Fryske Akademy

Die levertraan kwam uit Noorwegen vandaan. 'Aan de Lofoten werd goede levertraan

gemaakt, uit de levers van de kabeljauwen die de Noorse vissers in grote hoeveelheden vangen', zo las ik in een oud nummer van het blad 'Dit is Friesland' (DIF) dat in de jaren zeventig regelmatig uitkwam en waaraan mensen als Sytze Faber en Bas den Oudsten meewerkten. In datzelfde artikel staat ook dat de levertraan in de jaren vijftig al langzaam werd vervangen door de levertraancapsule, waar dezelfde vitamines A en D in zaten. Dat pilletje kon pas geproduceerd worden toen ontdekt werd dat de lever van de heilbot minder vet was dan die van de kabeljauw en tegelijk een hoog vitamine A en D - gehalte bezat.

Draisma van Valkenburg was een prachtig bedrijf, in de jaren vijftig een van de oudste die de stad toen nog bezat. Het zal steeds meer moeite hebben gehad om de toenemende concurrentie uit het buitenland en de grote innovaties in de wereld van vitamineproducten en voedingssupplementen te weerstaan. Wat het bedrijf onder meer kenmerkte was hun opvallende logo. Wie dat logo, dat verwijst naar een zee met Noorse bergen en met zeilschepen van vissers op de voorgrond, nog eens wil bekijken of andere zaken in herinnering wil roepen die met de levertraanfabriek te maken hebben, raad ik aan eens bij de Fryske Akademy aan te bellen.

Op de eerste verdieping - als je er niets te zoeken hebt kom je daar van je leven nooit achter - heeft de Fryske Akademy twee vitrines staan met prachtig materiaal van de oude levertraanfabriek. Het bekijken daarvan roept veel jeugdsentiment op. Wie aanbelt en even vraagt om een blik op die vitrines te mogen werpen wordt daar door een vriendelijke medewerkster naar toe gebracht langs kamers waar in stilte door wetenschappers wordt gewerkt aan zaken die voor het grote publiek vaak verborgen blijven (zoals het werken aan it Fryske Wurdboek, soms is iemand jarenlang met één letter bezig). Zo'n rondgang loont de moeite voor mensen die zich even willen wentelen in nostalgie. Die vitrines zijn de enige tastbare herinneringen die nog van de beroemde levertraanfabriek resteren. Maar tegelijk een mooi voorbeeld van de vele verborgen schatten van de stad Leeuwarden die het verdienen om echt toegankelijk te worden gemaakt. Daartoe behoort bijvoorbeeld ook de achterzijde van de Kanselarij. Tijdens de laatste Open Monumentendag kon je daar een blik op werpen, het daar in de tuin gelegen oude schipperskerkje was toen voor het publiek opengesteld. Dat schuilkerkje – hoe onverwacht ook - had ik snel bekeken maar waar ik wel als door een magneet werd aangetrokken was het zicht op de kasteelachtige achterzijde van het Kanselarijcomplex aan de Tweebaksmarkt. Nergens in Friesland krijg je zulke jongensdromen oproepende burchtassociaties als juist hier. Dat moet als onderdeel van de herinrichtingsplannen voor dit gebied zeker toegankelijk worden voor het publiek.

De Fryske Akademy heeft nieuwbouwplannen voor de naaste toekomst. Vraag is wat er met de 'Valkenburgvitrines' gaat gebeuren. Misschien moet die oude levertraanfabriek trouwens maar een verborgen schat blijven: van sommige verborgen schatten is de charme er immers juist in gelegen dat ze verborgen, althans moeilijk toegankelijk zijn. Noemt u dit daarom maar een heimelijke tip. U kunt de vitrines nog bekijken voordat het te laat is.

Lion City

In 1843 is in Philadelphia William Elliot Griffis geboren. Hij heeft de reislust van zijn vader, die kapitein was, geërfd. Hij was een intellectuele veelvraat en wist aanvankelijk heel veel van Japan, waar hij ook vier jaar heeft gewoond. Later ontwikkelde hij veel kennis over Nederland. Zo publiceerde hij in 1894 het boek *Brave Little Holland* en in 1900 *The American in Holland*, dit naast heel veel andere publicaties over de meest uiteenlopende onderwerpen. In het laatstgenoemde boek staat hij uitvoerig stil bij zijn bezoeken aan the Lion City in the North, zoals hij Leeuwarden noemt. Bij een van zijn bezoeken aan Nederland heeft hij trouwens de troonsbestijging van koningin Wilhelmina in 1898 bijgewoond.

William Elliot Griffis

Hij schreef dat hij drie keer the Lion City heeft bezocht. Hij kende de familie van Van Welderen baron Rengers goed en heeft hen hier vast opgezocht. Griffis komt woorden tekort over Leeuwarden.

Hij begint met te zeggen dat de stad de oogappel is van elke geograaf en al helemaal voor ‘degenen die de Friese archipel bezoeken’. Toen hij er voor het eerst kwam viel hem meteen de heerlijke, gezonde lucht van de stad op (‘fresh and sweet with all the odors of haymaking time’). Alsof O.L. Heer niet alleen de velden rondom maar ook de stad zelf van zijn speciale zegen had voorzien. Tsjonge, zo romantisch zal een Leeuwarder over zijn stad niet gauw worden. Laten we eens verder lezen.

Griffis vervolgt met de vrijdagmarkt: ‘Streets and canals were bright with flowers and the fruits of the soil, with rosy-checked and handsome Frisian women, stout farmers and healthy looking animals’. Mooie vrouwen, stoere kerels en prachtbeesten: wat wil je nog meer?

De ogen van Griffis raakten ‘verblind’ door de gouden en zilveren oorijzers van de engelachtige Friezinnen. Hij kan bijna niet geloven dat vrouwen hier hun hoofd versieren met materiaal waarvan nota bene geld wordt gemaakt!

Griffis is ook de toren opgeklommen die hij the Great Church’s tower noemt maar het zal ongetwijfeld de Oldehove zijn geweest.

Griffis: ‘the vision was glorious. In the intensely bright and clear air I had a superb view of the the plains that lay spread out below.’

Maar de wetenschapper met grote culturele belangstelling raakte helemaal bedwelmd door zijn bezoek aan het Fries Museum. Hij schrijft zelfs: dit museum is 'to an American the most edifying and interesting place in all Northern Europe.'
Voor geologen en archeologen is dit museum volgens hem om van te watertanden. Hij schrijft over de vondsten die hij er tegenkomt uit de tijd dat wilde zwijnen hier 'de koningen van het woud' waren. Over het verhaal dat er wordt verteld over de strijd voor voedsel en tegen het water door de mensen die toen nog op terpen woonden. Maar ook over de decoratiekunst van de Friezen en Friezinnen. Hij is wederom gefascineerd door wat het museum laat zien over de ontwikkeling van het oorijzer maar vindt het wel vreemd dat Friezen dat gouden of zilveren omhulsel nog steeds een 'oorijzer' noemen. De Amerikaan moet lachen om wat de Medemblikkers zeiden over dit Friese hoofddeksel ('Friezinnen dragen een doornenkroon, gehuld in goud').

"The vision was glorious.... handsome Frisian women"

Ook is Griffis onder de indruk van de zilveren dozen, van de keramiek, de heel aparte Hindelooper kamer, de schilderijen van 'celebrities' (zeg maar pommeranten) en natuurlijk van 'the big sword of a local bandit hero, Japik Emmers'. Ik heb altijd gedacht dat Greate Pier genoemd was naar Pier Donia. Hoe Griffis aan Japik Emmers komt zou ik niet weten.
Hij heeft bijzondere belangstelling voor het feit dat de Amerikaanse onafhankelijkheidsstrijd in Friesland sterk leefde. Hij vertelt over de prachtige gedenkpenning die hij tegenkomt en die door een club van vooraanstaande kooplieden uit Leeuwarden werd uitgebracht om te herdenken dat de Friese Staten als eersten in de Republiek de onafhankelijkheid van Amerika hebben erkend.
Griffis vond het belangrijk dat Amerika daarvoor dankbaarheid zou betuigen. Hij was dan ook de grote stimulator achter het aanbieden in 1909 van de memorial of gratitude aan de provincie Friesland. De plaquette die in het nieuwe Provinciehuis een prominente plaats zal krijgen werd een paar maanden geleden bewonderend bekeken door een nazaat, Mark Griffis uit Florida. Gerard van Rijn heeft de achtergrond van de memorial of gratitude uitvoerig beschreven in het boek Gevierde Friezen in Amerika.

Griffis was niet alleen weg van de stad maar ook van de inwoners vanwege hun sympathie met de strijd die de Amerikanen voerden tegen de Engelse overheersing. Hij schreef dat de Friezen in eenvoudige woningen wonen maar opvielen vanwege hun 'high intellectual culture and moral training, they are the world's best workers'.
Ik hoor u al denken: 'su is 't wel mooi weest'. Wij kunnen immers slecht tegen complimenten van anderen. Maar ik denk dat William Griffis die valse bescheidenheid van Leeuwarders juist weer een deugd zou hebben gevonden.........

De schatten van Tresoar

Bert Looper is directeur van Tresoar, het aan de Groeneweg gelegen Fries historisch en letterkundig centrum. Laatst stipte hij in halfbesloten kring aan hoe spannend en sexy de archieven die hij in beheer heeft eigenlijk wel niet zijn. Een ieder die wel eens in zijn eigen familiegeschiedenis heeft gegraven zal beamen wat voor rijke

Getijdenboek (gebedenboek) uit 1488

ontdekkingen je daar kunt doen. Sommigen brengen er op een van de ruim honderd werkplekken geen uren maar zelfs hele dagen door. Ook de online service is perfect.
Eerlijk gezegd ben ik er het afgelopen jaar pas goed achtergekomen hoe waardevol een instelling als Tresoar eigenlijk is. Niet alleen voor de provincie maar ook voor de stad Leeuwarden. Die functie kan alleen maar toenemen door de combinatie van vergrijzing - oftewel toenemend historisch bewustzijn – en andere maatregelen. De verbouwing van Tresoar met diverse 'pleinen', maakte de instelling al een belangrijker parel als onderdeel van de 'Allee van Allure' die alle daar gevestigde culturele instellingen van de Groeneweg willen maken. Misschien vragen lezers zich af wat je eigenlijk kunt aantreffen in Tresoar, die door velen nog 'de oude Provinciale Bibliotheek' wordt genoemd. Dat is te veel om op te noemen. Het hele Friese Rijksarchief is er in gevestigd en daarmee heel veel van het 'geheugen' van de provincie, zowel in teksten als in illustraties. Ook de zeer vooraanstaande

Bumabibliotheek vindt er onderdak. Hoewel Leeuwarden geen universiteitsstad is beschikt de stad wel degelijk over een wetenschappelijke bibliotheek, zeker als het gaat om vakken als (Friese) letterkunde, geschiedenis, rechten, theologie en filosofie. De naam Tresoar roept associaties op met treasures, met schatten. Een tresoor is een bewaarplaats voor schatten. De naamsuggestie was destijds een prima ingeving van dichteres Baukje Wytsma. Bij de vorige verbouwing heeft Tresoar een aardig boekje uitgeven over haar schatten. Tot de 45 'topstukken' die men er kan vinden behoort bijvoorbeeld een Kaperskaart van Schiermonnikoog. De inwoners van dit eiland hadden in de zeventiende eeuw een leuke bijverdienste: ze verplaatsten bakens, schepen liepen daardoor vast op zandbanken. Dat leverde buit op voor de Schiermonnikogers. De Friese Staten lieten op verzoek van de reders een kaart maken waarop de posities van de bakens stonden aangegeven. Ook is er het Getijdenboek (gebedenboek) uit het klooster van Thabor: een uniek, prachtig gedecoreerd middeleeuws document, voltooid door de Bolswarder broeder Petrus in 1488. Het oudste handschrift van Tresoar omvat 192 bladzijden perkament, getiteld Attische Nachten, met teksten van de Romeinse schrijver Aulus Gellius uit het begin van onze jaartelling die in 836 werden overgeschreven. En wie weet eigenlijk dat de mooiste en grootste wereldatlas aller tijden - de atlas van Blaeu uit 1662 - zich in Tresoar bevindt? Dat zijn elf boeken met bijna 600 met de hand ingekleurde kaarten en 3000 pagina's tekst. Zo'n atlas kostte destijds maar liefst 45.000 florijnen! Een ieder kan hem bij Tresoar bewonderen. Ook de aantekeningen van stadhouder Willem Frederik zijn niet te versmaden. Hij maakte die een week voor zijn dood, toen hij niet meer kon praten. Dat kwam doordat hij op 24 oktober 1664 zijn pistool had schoongemaakt, het wapen ging onverwacht af en de kogel trof hem in de hals. Op een van de velletjes is zelfs nog geronnen bloed uit de wond van de stadhouder te zien. De unieke verzameling Oudfriesrecht van de Duitse geleerde Von Richthofen zal meer voor de liefhebber interessant zijn. Een breder publiek zal daarentegen best eens een blik willen werpen op de kerkelijke aantekening (voorloper burgerlijke stand) van het huwelijk van Rembrandt van Rijn met Saskia van Uylenburgh in 1634. Geen toerist die hier weet van heeft overigens, daarmee zou Tresoar meer mee aan de weg moeten timmeren. Ook is in Tresoar het roemruchte Oera Lindaboek te zien evenals het wonderlijke levensverhaal van Sjmoel Abbe Aberwo. Dat Jiddische boek rolde van de persen vlak voordat de Duitsers de hele voorraad in Warschau vernietigden (1939). Het exemplaar bij Tresoar is een van de weinige die de holocaust heeft overleefd. Sowieso bevat de zgn. Fukscollectie vele andere unieke boeken die zeker door Joodse bezoekers – naar ik heb gemerkt zeer worden bewonderd. Ik roep wel eens vaker dat Leeuwarden veel meer schatten telt dan buitenstaanders denken maar ook dan inwoners weten. Er is bijvoorbeeld geen tweede bibliotheek ter wereld die zoveel boeken uit de bibliotheek van de beroemde humanist Erasmus in zijn bezit heeft als Tresoar. Wedden dat u dat niet wist? Wat let u eigenlijk om een keer bij Tresoar te gaan kijken?

Parken in Leeuwarden

Stadsparken worden in tal van steden steeds meer bezocht. Lange tijd leken parken weg te kwijnen, maar ineens zijn ze populair geworden. Helemaal als gemeenten er in geïnvesteerd hebben. In veel steden gaan mensen er picknicken, wandelen, spelletjes doen of zelfs verjaardagspartijtjes vieren. Dit laatste ziet men trouwens vooral in de grote steden, in wijken waar mensen niet over een eigen tuin beschikken.
Maar ook in middelgrote steden worden parken steeds populairder: het bezoekersaantal

Winterlandschap Noordersingel

neemt ook daar toe. Vraag is: hoe zit dat eigenlijk in Leeuwarden?
De Groene Ster en de Prinsentuin zijn natuurlijk de afgelopen jaren flink opgepimpt. Al beschik ik niet over harde cijfers, hun populariteit lijkt toegenomen en beide parken hebben hun eigen bijzondere kwaliteiten. In de Prinsentuin beschikt Leeuwarden niet alleen over een historisch belangrijk en uniek park maar tevens over een tegenwoordig populair restaurant dat ook op zich zelf over de nodige aantrekkingskracht beschikt. Dat loopt nu als een trein. De Groene Ster is merkwaardigerwijze populair óndanks het feit dat het aan de zuidzijde van de weg naar Hurdegaryp geen restaurant heeft. Als er één gebied is dat zich leent voor een mooi theepaviljoen is het de Groene Ster wel.
Wie een keer Leeuwarden vanaf de Achmeatoren mag bewonderen zal het onmiddellijk opvallen hoe verbazingwekkend groen de stad is. Toch denk ik dat Leeuwarden meer een bomen- dan een parkenbeleid kent.

De balans opmakend lijken het Vossenpark en het Rengerspark beter te worden bezocht dan het Julianapark of het Aebingapark: deze laatste parken liggen kennelijk niet zo gunstig, te zeer pal aan de rondweg om voor een aantrekkelijk stiltegebied door te gaan. Zelf kom ik nog wel eens in het Aebingapark: qua groengebied is er eigenlijk helemaal niets mis mee maar het is er vaak akelig rustig. De speelvoorzieningen worden matig bezocht en dat heeft alles met het gebrek aan sociale controle te maken: ouders laten hun kinderen er niet zo graag spelen. Speelvoorzieningen moeten dan ook altijd in de directe woonomgeving gepland worden, zo veel is duidelijk.
Het Aebingapark is sinds de aanpak van Potmarge en Wirdumervaart aantrekkelijker geworden. Toch zou het er zonder de nabijheid van grote zorginstellingen als Borniaherne en Aebingahiem een dooie boel zijn.
Voor het Julianapark geldt ook dat er voornamelijk jeu-de-boulers en hondenbezitters komen. Niks mis mee maar een park hoort toch wat multifunctioneler te zijn.
Ik denk dat de gemeente een prijsvraag zou moeten uitschrijven voor ideeën over hoe je de gewone Leeuwarder parken even aantrekkelijk kunt maken als parken elders wel zijn. Van Amsterdam en Enschedé weet ik bijv. dat gemakkelijk te onderhouden tennisbanen er erg populair zijn. Waarom dat hier niet eens uitgeprobeerd? Je zou misschien sport- en groenvoorzieningen nog veel sterker moeten combineren. En scholen zouden er vaker op uit kunnen trekken om in parken aan natuureducatie te doen.
Wat in parken nog te vaak ontbreekt zijn echte speelvelden, met voetbaldoelen waarbij afscheidingen heel belangrijk zijn. Dat vergeet men achter de tekentafel nogal eens. Als oud-voetballer weet ik hoe belangrijk het is dat de bal in het spel blijft en dat je niet eindeloos in een sloot naar de bal hoeft te vissen.
Een ander verbeterpunt: bankjes zijn doorgaans duidelijk te laag voor de oudere medemens. Het zijn juist vaak senioren die van banken gebruik moeten maken, zij willen een wat hogere instap dan gemiddeld. Daar moet de gemeente scherper op gaan letten, met de vergrijzing voor de boeg.
Dat geldt trouwens ook voor het aantal banken: waarom zijn na de schitterende metamorfose van het Potmargegebied daar nog zo weinig banken te bekennen?
Die blinde vlek is gemakkelijk te herstellen: met een bank is maar een paar honderd euro per stuk gemoeid. Het zijn vaak microzaken die van macrobelang zijn. En als men toch bezig gaat met het plaatsen van bankjes heb ik nog een andere vraag: waarom worden die nooit tegen over elkaar geplaatst? Dan moedig je als gemeente contacten tussen burgers onderling aan. Goed voor de sociale cohesie in de stad. Als je al bankjes bij elkaar ziet, valt het me altijd op dat die met de rug naar elkaar toe staan. Alsof de gemeente vindt dat burgers letterlijk en figuurlijk met de rug naar elkaar toe moeten zitten.
Ik zou het een keer precies andersom proberen. Laten we dat experiment echt maar eens aangaan: uitnodigende hangplekken voor de (oudere) medemens zouden wel eens gat in de markt kunnen zijn.

Drollenvangers en Europese verkiezingen

Wij mensen moeten in een tijdperk van globalisering en digitalisering voortdurend schakelen tussen kleine dagelijkse ergernissen en een overload aan internationaal nieuws. Van beide categorieën volgt hier een voorbeeld.
Bij mij om de hoek is een pleintje dat aan de ingang ligt van het Aebingapark. Sinds een tijdje staat daar een afvalbak voor hondenpoep.
Nou en? Hoor ik u zeggen.

Drollen deponeerplaats

Die afvalbak is niet langs het ingangspad naar het park gezet, wat een logische plaats zou zijn maar midden op het pleintje, op een zeer prominente plaats. Hoe vaker ik naar die glimmende grijze afvalbak kijk, hoe sterker hij het plein lijkt te domineren en hoe meer ik mij er als niet-hondenbezitter aan begin te ergeren.
Ik wil niet elke keer dat ik deze plek passeer aan poep denken.
Maar de gemeente dwingt mij daartoe.
Voor alle duidelijkheid: ik heb helemaal niets tegen die afvalbakken op zich. Integendeel.
Waar het mij gaat is dat er kennelijk iemand achter een bureau een stadsplattegrond bij de hand heeft genomen en nogal willekeurig een kruisje heeft gezet op de plek waar deze

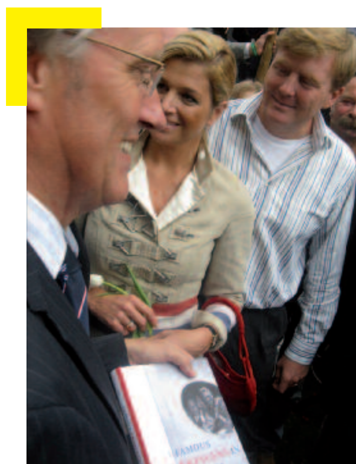
‘drollenvanger’ zou moeten komen. Dus zonder er bij na te denken of de locatie zich wel verdraagt met de kwaliteit van de publieke ruimte en de beleving daarvan door ons, dagelijkse gebruikers. Waar het mij om gaat is het gebrek aan zorg, de liefdeloosheid die uit dit simpele voorbeeld spreekt.
De locatie is meer afgestemd op mensen die langs de straat lopen dan op de eigenlijke doelgroep, nl. degenen die naar het park lopen om daar hun hond uit te laten. Door de locatie van de afvalbak kunnen zij vele meters verderop het park in- en uitlopen, dus zonder gebruik te maken van de bak. Die bak lijkt nu meer voor ons, wandelaars, bestemd dan voor de honden. De locatie is dus niet alleen ruimtelijk slecht gekozen maar ook nog eens weinig effectief. Natuurlijk is dit geen wereldprobleem. Maar juist daarom zou je willen dat dit soort ergernissen overbodig zijn.
Een voorbeeld van die andere categorie zijn de Europese verkiezingen van 2009. Nergens in de wereld is zo’n uniek experiment gaande als in Europa. Nergens zijn zo weinig militaire conflicten tussen landen geweest sinds Europese landen besloten om samen te werken in plaats van oorlog te voeren. Zonder Europese samenwerking zou Nederland tenminste 10% armer dan nu zijn geweest. Nergens lijken ook zo weinig mensen te beseffen hoe belangrijk Europa is als juist in Nederland. Ons volkje dreigt in dat opzicht apathisch en zelfs lethargisch te worden. Dat is zorgwekkend.
We praten vaak liever over afvalbakken voor hondenpoep. Dat probleem is beter te overzien dan Europese samenwerking of globalisering waar Europa trouwens een antwoord op is. Het hondenpoepvraagstuk is heel concreet, Europa is in de ogen van heel veel mensen niet alleen abstract maar ook vervreemdend. En dat laatste gevoel vind ik riskant, want onze toekomstige welvaart hangt regelrecht af van Europa.
De moraal van mijn verhaal is dan ook dat beide categorieën van betekenis zijn, zowel je dagelijkse leefomgeving als de toekomst van ons werelddeel. Vaak vinden we de stoeptegel voor ons eigen huis belangrijker dan de vraag of China ons continent voorbijstreeft. Maar zodra je beseft dat dit laatste ook belangrijk is ga je meteen je kleine dagelijkse irritaties relativeren: is het uiteindelijk niet veel belangrijker om stil te staan bij de oplossing van de economische crisis en van het milieuvraagstuk op onze planeet? Zijn vrede, veiligheid en economische stabiliteit in Europa niet honderd keer belangrijker dan die ene ‘drollenvanger’ bij mij in de buurt waaraan ik mij zo erger? De vraag stellen is hem beantwoorden. Als verantwoordelijk burger ga ik straks dan ook weer mijn stem uitbrengen bij de Europese verkiezingen. Ik vind stemmen nog altijd een morele plicht. Wie niet stemt verspeelt in mijn ogen het recht kritiek uit te oefenen. Ook en juist als het om Europa gaat. Dat zeg ik niet als voorzitter van het stembureau, wat ik al 20 jaar ben maar simpelweg als gemotiveerd burger.
Het belang van de democratie maar ook van onze toekomstige welvaart weegt ruimschoots op tegen de kleine moeite die de gang naar de stembus kost. U ziet, ik ben die hele drollenvanger als Europees wereldburger alweer compleet vergeten.

Rond het Amerikaboek

In 2009 werd ik eerlijk gezegd volledig in beslag genomen door een bijzonder project: het boek “Gevierde Friezen in Amerika”. Kerst Huisman en ik vormden de redactie over dat boek in opdracht van de provincie, ik zelf heb een-derde geschreven en de meeste research gedaan.

De provincie wilde dat Fryslân met dit boek in Amerika maar ook hier ‘op de kaart werd gezet’. Tegelijk moet het boek in New York als gemeenschappelijke drager gaan fungeren bij alle activiteiten die de provincie daar in relatie tot New York 400 ging organiseren.

Of het doel om Fryslân op een bijzondere manier op de kaart te zetten is gelukt moeten anderen maar beoordelen, maar feit is dat het boek stijf staat van de nieuwtjes. Het boek staat eerst stil bij enkele belangrijke historische gebeurtenissen waarbij Friezen een rol speelden: de Friese Staten die als eersten in onze toenmalige republiek Amerika als nieuwe staat erkenden, Stuyvesant als bestuurlijk grondlegger van het hedendaagse New York, Jacob Benckes uit Koudum die New York in 1673 weer veroverde op de Engelsen e.d.

Cdk Joh. Jorritsma, Prinses Máxima, en Prins Willem Alexander

Daarna komen ruim 70 mensen van Friese komaf aan bod die na hun emigratie heel bijzondere dingen hebben gepresteerd. Dan hebben we het over grote schrijvers, topdesigners, kerkelijk leiders, mensen die een groot zakenimperium wisten op te bouwen, filosofen, Oscar- en Nobelprijswinnaars. Zeg maar alles wat er de afgelopen 400 jaar tussen Stuyvesant in de 17e eeuw en topmodel Doutzen Kroes nu in zat. Dat zal allemaal helder worden na lezing van dat boek, hier kan ik slechts een klein tipje oplichten. Bijvoorbeeld dat ik aan vele honderden mails met Amerika bijzondere contacten heb overgehouden. Terwijl ik gisteren in bad lag belde Shannon Lucid mij op: zij heeft net als twee andere astronauten Friese grootouders. In haar geval kwamen ze via moederskant uit Lioessens terwijl haar voorouders weer teruggaan naar Ferwerd. Ze vond het erg leuk dat in dit boek aandacht aan haar wordt geschonken want ze begon nu ze ouder werd steeds vaker na te denken over haar ‘roots’. Ze verbleef tijdens haar vijf ruimtevluchten maar liefst 223 dagen in de ruimte en dat record is nog steeds door niemand overtroffen. Niet voor niets werd ze bij terugkeer op aarde na haar laatste vlucht door president Clinton destijds verwelkomd. Het boek bevat een foto van dat moment, naast meer dan 200 andere deels unieke foto’s. Een aardige bijvangst van dit boek

is dat veel streken en steden er ineens allerlei 'nieuwe helden' bij krijgen. Dat geldt ook voor Leeuwarden. Ik volsta hier met te verwijzen naar mijn lezing daarover op het HCL op 27 september 2009 en mijn artikel in Leovardia van december 2009.

Asing Waldhaus heeft in het boek een prachtig artikel geschreven over Richard Hageman, de Oscarwinnende componist die geboren is aan de Sint Jacobsstraat.

Ik heb veel contact gehad met Jaap Jacobs, de beste biograaf van Petrus (hier Pieter genoemd) Stuyvesant die in het boek ook een groot artikel aan hem heeft gewijd. Zelf ben ik altijd benieuwd geweest naar de band die er is geweest tussen deze beroemde Stellingwerfse Fries en Leeuwarden. Jacobs maakt duidelijk dat Stuyvesant niet in Dokkum op de Latijnse school heeft gezeten maar dat dat in Leeuwarden het geval moet zijn geweest. Hij voert daarvoor meerdere redenen aan.

Aanbieding van het Amerikaboek

In de eerste plaats woonden zijn ouders toen in Berlikum (zijn vader was er dominee) en Leeuwarden lag veel dichter bij deze plaats dan Franeker. Ook stond deze school goed aangeschreven, Maar bovendien liet hij zich toen hij in Franeker op de universiteit ging studeren inschrijven als lid van een studentengezelschap uit Leeuwarden. Als hij geen banden met onze goede stad had gehad zou hij dat nooit hebben gedaan. Ik haal nu één klein 'krentje' uit het boek naar voren maar zo zou ik er tientallen kunnen noemen. Op 1 september 2009 werd de Nederlandse versie van het boek gepresenteerd. 's Ochtends in Leeuwarden en 's middags in American hotel in Amsterdam. Daar is het eerste exempaar van het boek in ontvangst genomen door staatssecretaris Timmermans, in mijn ogen een van de beste politici die in Den Haag rondlopen, en door de pas door president Obama benoemde nieuwe Amerikaanse ambassadeur. De Engelse versie ("Famous Frisians in America") is op 12 september 2009 in New York gepresenteerd in het bijzijn van iconen uit het boek of hun afstammelingen, een heel bijzondere gebeurtenis. Zo gaat het boek in op drie Amerikaanse astronauten die oorspronkelijk van Friese afkomst. Onder hen zijn David Leestma en Jack Lousma, de laatste was ook in New York. De derde is astronaute Shannon Lucid. Toen ze me belde liet ze me weten dat ze tot haar spijt niet vanuit Houston kon overkomen. Daarna hoorde ze gespetter en ze vroeg waar dat merkwaardige geluid vandaan kwam. Ik vertelde haar naar waarheid dat ik in bad lag. Nu maar afwachten of volgende week Jane Fonda (de Fonda's komen uit het nabijgelegen Aegum) me opbelt als ik in bad lig……..

Sluipenderwijs ouder worden

Het blad Plus Magazine heeft een nostalgische rubriek, met als titel 'Hoe is het toch met………?'. Dan volgt een naam van een persoon die voor menige senior een jeugdheld was. Daarover straks meer. Maar eerst moet ik bekennen dat ik zelf zo'n blad als Plus Magazine niet durf aan te schaffen: op een of andere manier voelt dat hetzelfde als dat ik als net-zestiger lid zou worden van de ANBO. Prima club, helemaal

Het gebouw van Tresoar dat qua architectuur boeken(planken) voorstelt.

niks mis mee maar ik wil simpelweg nog niet bij die groep senioren horen. En al helemaal niet zolang je nog volop in het arbeidsproces meedraait.
Maar ik moet tegelijk bekennen dat Plus Magazine best een aardig blad is, er zitten veel goeie tips in. Ik krijg het in de van mijn schoonmoeder die twee huizen bij ons vandaan woont en die op die manier zelfstandigheid weet te koppelen aan een groot gevoel van veiligheid en aandacht die je hebt als een liefhebbende dochter zo dicht bij je woont.
Maar goed, ik zat dus te lezen in Plus Magazine en zag dat de rubriek 'Hoe is het toch met…..' deze keer aandacht besteedde aan Johnny Lion.
Dat was de man die in de zestiger jaren de band The Jumping Jewels formeerde.
Hij werd beroemd met het nummer 'Wheels', en later solo met 'Sophietje'. Degenen die

dat liedje kennen weten waar ik op doel ('Zij dronk ranja met een rietje') en met 'Tjingeling'. Geen dijenkletsers maar toch liedjes die in die tijd heel hoog scoorden.
Wat ik toen niet wist maar sinds het lezen van het interviewtje met Johnny Lion dus wel was dat dit zijn artiestennaam was. Zijn echte naam was……. John van Leeuwarden. Nooit geweten.
Als ik zoiets lees triggert mij dat: waren er eigenlijk veel meer mensen die zich ooit met die naam hebben getooid?
Hoe vaak komt die naam 'Van Leeuwarden' eigenlijk voor?
Het is tegenwoordig een kleine moeite om via internet na te gaan hoe vaak die naam in de telefoongids van Nederland staat.
Dat blijken er heel weinig te zijn, om precies te zijn 11. Twee Van Leeuwardens wonen in de regio Assen, twee in Zwolle, een in Michielsgestel, een in Hoorn, een in Nijmegen en twee in Den Haag resp. Leiden e.o.
Je mag veronderstellen dat hooguit een of twee mensen destijds bij de invoering van de burgerlijke stand het idee kregen om zich naar Leeuwarden te vernoemen.
Eenzelfde operatie zou je op het buitenland los kunnen laten maar dat vond ik te veel moeite. Overigens, als je zo'n vraag zou loslaten op de vele genealogische fora die je tegenwoordig op internet hebt zijn er vast mensen te vinden die het leuk vinden om dit soort zaken uit te zoeken. Wie zelf met een vraag zit over zijn familiestamboom en even niet weet hoe hij verder moet, kan ik echt aanraden zo'n vraag neer te leggen op een forum over stambomen zoals een prima instelling als Tresoar die heeft. Het is niet te geloven hoeveel hulp je uit geheel onverwachte hoek krijgt aangeboden. Wat blijken er dan veel mensen te zijn die zich belangeloos -en ook vaak nog anoniem- voor anderen willen inzetten.
Misschien ga ik me over een tijdje maar 's werpen op mijn eigen stamboom. Maar…..zodra ik die gedachte toelaat komt er onmiddellijk een tegenactie uit een ander hersenvakje. Dan hoor ik uit die hoek direct een onheilspellend stemmetje toeroepen: ''hallo, dat is een hobby voor senioren, wist je dat niet?'.
Tsja, zo langzamerhand moet ik maar eens hardop bekennen dat ik niet meer de jonge god ben die ik zo graag nog had willen zijn. Er is moed voor nodig om die bekentenis in zo'n publieke column te doen. Maar des te groter de opluchting dat dat hoge woord er nu eindelijk uit is.
Sterker, op het moment dat u dit stuk nu leest ben ik al uit het arbeidsproces vertrokken. Een jaar geleden piekerde ik daar nog niet over. Nu de kogel door de kerk is strijden gevoelens van ontheemding, drang om nieuwe uitdagingen aan te gaan en besef van een steeds begrensder toekomst om voorrang. Ook dat is een typisch teken van sluipenderwijs ouder worden. Ik voel me steeds vaker getuige van een wijzer op een klok die doodstil maar onverbiddelijk zijn werk doet.

Nieuwe straatnamen

Ik heb hier al eens gepleit voor welluidende straatnamen. Met welluidend bedoel ik dat ze balsem voor de ziel en voor het gehoor zijn. Ik werd daarna zoals eerder aangegeven door de commissie die over straatnamen adviseert uitgenodigd en heb dat voorstel enthousiast mogen verdedigen Nu maar hopen dat dat pleidooi nog eens wat gaat uithalen. Tijdens een lezing over het boek Gevierde Friezen in Amerika in het Historisch Centrum Leeuwarden heb ik er voor gepleit om ook straatnamen te vernoemen naar mensen uit Leeuwarden die in Amerika beroemd geworden zijn.
Later reageerde Pieter de Groot daarop in de rubriek Harje van de Leeuwarder Courant: hij vond dat mensen die elders furore gemaakt hebben hier niet met een straatnaam geëerd moeten worden. Een vreemde redenering in mijn ogen: we kennen toch ook een schilders- of zeeheldenbuurt? Vrijwel niemand van die lieden komt uit Leeuwarden, ook niet zeeheld Jacob Binckes (ook Benckes genoemd) die wel in ons boek voorkomt. Het hebben van een band met Leeuwarden is voor de naamgevingscommissie in dit soort gevallen terecht geen criterium. Daarentegen geldt wél: mensen die zich elders verdienstelijk hebben gemaakt maar een sterke band met Leeuwarden hebben verdienen bij de straatnaamgeving natuurlijk een plus ten opzichte van schilders, zeehelden enz. die deze band niet hebben. Je moet de redenering van Pieter de Groot dus precies omkeren. Ook Saskia en Mata Hari zijn pas bekend geworden nadat ze uit Leeuwarden weggegaan waren. Maar, Pieter, dat was toch terecht geen reden om deze beroemde Leeuwarder dochters niet te vernoemen? Vandaar dat ik niet alle namen in het boek Gevierde Friezen in Amerika heb voorgedragen maar alleen diegenen die een duidelijke band met Leeuwarden hebben. Oscarwinnaar Richard Hageman, de Joodse leider Samuel Isaacs en Samuel van Valkenburg, de man naar wie een berg op Antarctica is vernoemd, zijn alle drie in Leeuwarden geboren. We hebben de nazaten van de laatste twee weten op te sporen en zij bevestigden het belang van de band van hun voorouder met Friesland. Van Richard Hageman, wiens vader in het Leeuwarder muziekleven een belangrijke rol speelde, hebben we geen nazaten kunnen traceren. Die drie Leeuwarder telgen zijn wat mij betreft de top-drie. Maar vanwege hun belang zouden ook Folkert

Kuipers (later Frank Cooper genoemd), die 's werelds grootste warenhuis bouwde en op dit terrein een echte pionier was, en de grote geschiedkundige Albert Hyma daaraan toegevoegd moeten worden. De eerste omdat hij toen hij aan de Voorstreek werkte en woonde de basis van zijn carrière legde en de tweede omdat hij zijn hele jeugd in Leeuwarden (Oldegalileën) heeft doorgebracht. In het boek zijn hun verdiensten uitvoerig gemotiveerd. Hyma en Cooper hebben na hun emigratie Leeuwarden meermalen weer opgezocht.
Ik ga er dan ook van uit dat de commissie heel serieus naar deze voorstellen kijkt.
Tegelijk zou men de gelegenheid te baat moeten nemen om ook wat breder te kijken naar de 'grootste' Leeuwarders. In 2004 schreef het Historisch Centrum Leeuwarden een prijsvraag uit over de vraag wie 'de grootste' was in de ogen van de bevolking. Dat werd toen de sociaaldemocratische voorman Piter Jelles Troelstra.
Ik heb die lijst van 100 nog eens bekeken en nagegaan naar wie eigenlijk een straat is vernoemd. Dat blijken er maar 39 te zijn!
Nu is het zo dat die lijst ook nogal wat namen bevat van wie het twijfelachtig is of ze belangrijk genoeg zijn voor een straatnaam. Maar ik kwam ook namen tegen van mensen van wie het onbegrijpelijk is dat ze nog steeds niet zijn vernoemd. Actie is dan ook geboden.
Welke dat zijn? Ik noem in volgorde van belangrijkheid:
1. Maurits Escher (graficus)
2. Johannes Bogerman (theoloog)
3. Lucas Roodbaard (landschapsarchitect)
4. Tetman de Vries (cabaretier)
5. Karst Leemburg (elfstedentochtwinnaar)
6. Abe Bonnema (architect).
Elders heb ik al eens uiteengezet wat het internationale belang van Maurits Escher is. Maar de topdrie van Leeuwarder Amerikanen wier wieg in Leeuwarden stond horen dit rijtje sowieso te completeren. Het levert een mooie mix op van regionale en internationale beroemdheden, zij het dat ze allemaal een gemeenschappelijke noemer hebben: hun band met Leeuwarden.
Pieter de Groot kwam in de Leeuwarder Courant overigens direct op mijn column terug met de pakkende titel "Peter slaat terug". Hij is zo sportief om mijn kritiek op zijn redenering duidelijk weer te geven maar houdt helaas toch aan zijn standpunt vast. Nu mag hij mij natuurlijk de maat nemen. Gelijke monniken, gelijke kappen. Toch zat in zijn stuk nog een troostrijk woord toen hij zei: "Peter draafde in zijn enthousiasme door, wat hem vergeven is – je komt zelden ambtenaren tegen die ook buiten diensttijd zo de moed er in houden. Mijn raad om [van het provinciale Amerikaproject] af te kicken, heeft hij in de wind geslagen. Ook dat tekent de aanhouder, hij gaat tot het gaatje" en hij schrijft ook nog dat hij de columns lezenswaardig vindt. Ik moest toen aan de bekende uitdrukking van de rijdende rechter denken: 'Hier zult u het mee moeten doen".

Leeuwarden in vuur en vlam

Een van de meest gedenkwaardige avonden die ik ooit heb meegemaakt was 1 juli 2006. Toen stond de hele, voor de gelegenheid verduisterde, binnenstad letterlijk in vuur en vlam dankzij de schitterende vuurcomposities van het Franse theatergezelschap Carabosse.
Ik heb eerder die zwoele avond beschreven; de feeërieke en Mediterrane sfeer op de Nieuwestad en wijde omgeving was onvergetelijk. Tienduizenden bezoekers waren even opgetogen als ik. De horeca deed geweldige zaken.
Tot mijn grote vreugde is Carabosse eind 2009 weer in de stad. Dit keer verlichten ze de hele Prinsentuin en het Oldehoofster kerkhof. De route loopt van het Oldehoofster Kerkhof waar het winterfeest (met ijsbaan) plaatsvindt, dan door de hele Prinsentuin en eindigt weer bij de Oldehove.

Carabosse op een zwoele zomeravond vond ik een mooie combinatie maar misschien is de timing ook passend voor de decembermaand. Immers, niet alleen de Wielepôlle maar half Leeuwarden hult zich dan in het licht, een typische uiting van massaal kuddegedrag. Terzijde: die kerstverlichting met led-lampjes boven de grachten in 2009 heeft in mijn ogen

een veel te 'koude' uitstraling, ik hoop dat led en warmte geen tegenpolen gaan worden. De vele fraai verlichte bomen in de winter van 2010/2011 bieden wat betreft hoop voor de toekomst.
Terug naar Carabosse: het zal me benieuwen welke associaties dit bijzondere Feest van het Vuur zal oproepen. Als ik zelf ga associëren kom ik al snel bij Antoon Coolen terecht die een verband met de hel legde toen-ie schreef: 'Van elke honderdduizend mensen werden er vijftigduizend als schoven in het eeuwige vuur geworpen'.
Toegepast op het vergelijkbare inwonertal van Leeuwarden zou dat weinig goeds voor de helft van de Leeuwarders beloven. Ik zelf geloof echter niet in het bestaan van een hel. Ik zie me zelf na mijn dood tot het eeuwige Niets veroordeeld. En als er al iets anders is, dan zal dat iets 'hemels' zijn. Ik blijf de eeuwige optimist.
Mogelijk denk ik die avond aan een Russische uitdrukking die we hier niet kennen: "Ook in de as kunnen nog vonken slaan." Dat betekent: als een kwade zaak voorbij is, moet men het niet oprakelen. Een oude maar heel praktische wijsheid.
Ook zal ik die avond mogelijk denken aan de uitdrukking "Wie het dichtst bij het vuur zit, warmt zich het best'. Dat roept herinneringen op aan de enkele keer in mijn jeugd dat ik een kampvuur meemaakte (echte kampeerders waren wij thuis trouwens niet). Maar natuurlijk ook aan de figuurlijke betekenis van die uitdrukking. Dan betekent 'het vuur' degene die een zekere macht heeft of op zijn minst de bron van positieve dingen is. Die mogen zich vaak verheugen in extra belangstelling van mensen die daar belang bij hebben. Misschien kent u situaties waarbij deze uitdrukking opgeld deed of moet u juist aan het tegenovergestelde denken, nl. aan een situatie waarin u voor iemand anders 'de kastanjes uit het vuur moest halen'.
We hebben in elk geval allemaal wel eens voor hetere vuren gestaan dan we op 18 of 19 december zullen meemaken. Dat staat vast. Of we dit jaar echt iets 'uit het vuur gesleept' hebben is iets om over na te denken tijdens de Oudejaarsavondoverpeinzing (mooi scrabblewoord trouwens). Carabosse is wat dat betreft een leuke opmaat voor oud en nieuw. Immers, u vraagt zich op Oudejaarsavond mogelijk af wat uw 'vurigste' wens is voor het nieuwe jaar. Of we laten de vraag in ons omgaan voor wie we desnoods door het vuur durven te gaan. Dat zijn in de praktijk vaak maar weinig mensen; maar des te méér betekenen zij voor ons. U merkt het al: voor mij is vuur een bron van inspiratie.
Vuur kan ook met waarheid te maken hebben. Dat is bijvoorbeeld het geval in de uitdrukking dat we ergens onze hand voor in het vuur durven te steken.
Maar vuur wordt vaker geassocieerd met liefde. En als ik het daarover in de decembermaand heb kan ik er niet om heen te vermelden dat mijn meest gedenkwaardige Oudejaarsdag ooit voor de deur staat: dan trouwt mijn zoon Menno met zijn 'vlam' Sjeanne. Zij wonen in Den Haag maar kozen als decor voor hun (Venetiaanse) bruiloft Leeuwarden. Ook wat dat betreft steekt de stad die dag zijn licht niet onder korenmaat. Kortom, Carabosse blijft een onuitputtelijke bron voor associaties!

Rembrandt en Leeuwarden

In 2006 was het precies 400 jaar geleden dat Rembrandt van Rijn werd geboren, een van grootste kunstenaars -samen met Vincent van Gogh - die Nederland ooit heeft voortgebracht. Diezelfde Rembrandt van Rijn moet letterlijk heel wat voetstappen in Leeuwarden hebben gezet.

Hij was immers getrouwd met Saskia van Uylenburg, de dochter van de toenmalige burgemeester van Leeuwarden. Saskia is geboren op de plek aan de Ossekop waar nu het advocatenpand van de gebroeders Anker staat. Zij werd op 2 augustus 1612 in Leeuwarden gedoopt. Saskia was het nichtje van de kunsthandelaar Hendrik van Uylenburgh, met wie Rembrandt heel nauw samenwerkte (ze hadden een gezamenlijk atelier en kunsthandel aan de Breestraat in Amsterdam). Via haar zwager, de schilder Wybrand de Geest, had ze Rembrandt leren kennen. Niet alleen Saskia maar ook Wybrand de Geest was in Leeuwarden geboren (1592). Wybrand de Geest en Rembrandt kenen elkaar als aangetrouwde familie. Wybrand werd later portretschilder aan het Friese Hof.

Ook de schoonvader van Rembrandt had gemakkelijk toegang tot de Oranjes. Saskia's vader ging zich als burgemeester van Leeuwarden in 1584 bij Prins Willem van Oranje in Delft beklagen omdat de hogeschool in Franeker zou worden gevestigd in plaats van in Leeuwarden. Rembrandts schoonvader zou de laatste gesprekspartner van de Prins van Oranje zijn: direct daarna werd hij vermoord. In elk geval had Saskia's vader al goed door dat het besluit om een universiteit in Franeker te vestigen vérreikende gevolgen voor Leeuwarden zou hebben. Overigens is Saskia in datzelfde Franeker korte tijd huishoudster geweest bij haar zwager prof. Maccovius nadat zijn vrouw en haar zus Antje was overleden.

Eén maal per jaar (op 9 maart) kust de zon het graf van Saskia in de Oude Kerk van Amsterdam met een zonnestraal. Dat wonderlijke schouwspel wordt daar elk jaar gevierd met een zogenoemde zonne-ontbijt.

Waar het hier om gaat is dat Rembrandt het huis van zijn schoonouders, en daarmee de binnenstad van Leeuwarden, tenminste twee keer bezocht moet hebben. Ik heb wel eens gehoord dat Rembrandt en Saskia eigendommen nabij Rijperkerk aan de oostkant van de stad gehad hebben en dat over die nalatenschap van Saskia ook een proces moet zijn gevoerd bij het Hof van Friesland, dat toen in de Kanselarij aan de Tweebaksmarkt was gevestigd. Rembrandtkenner Ben Broos zal nog een biografie over Saskia uitbrengen. Ik kijk daar

reikhalzend naar uit. In 2005 vierde de gemeente het Bildt zijn 500-jarig bestaan. Toen werd in Sint Annaparochie de tentoonstelling 'Saskia, uit de schaduw van Rembrandt' gehouden. In die plaats zijn Rembrandt en Saskia op 2 juli 1634 getrouwd. Ze kregen vier kinderen waarvan alleen Titus in leven bleef. Op die tentoonstelling werd een kopie van een ets gepresenteerd: de enige waarop Saskia en Rembrandt samen te zien zijn. Saskia heeft veel invloed gehad op het leven én het werk van Rembrandt. Zij zelf is door hem meermalen geschilderd (een topstuk hangt bijv. in de Hermitage in St. Petersburg). Veel andere vrouwen die Rembrandt heeft geschilderd vertonen gelijkenis met Saskia: je ziet regelmatig haar gezicht en postuur terug. Feitelijk heeft Saskia zowel rechtstreeks als indirect voor Rembrandt meermalen als 'model' gediend. Een Doutzen Kroes avant la lettre.

De connectie tussen Rembrandt en Leeuwarden (Saskia, Wybrand de Geest etc.) zou door de stad uitgebuit moeten worden. Zoals elk Frans gehucht waar Vincent van Gogh ooit is geweest zich op dat gegeven profileert heeft Leeuwarden met het Rembrandtgegeven promotioneel 'goud in handen'.

In 2006 stond Nederland bol van de herdenkingsactiviteiten rond Rembrandts 400e geboortejaar. In Amsterdam en in Leiden waar Rembrandt geboren is organiseerde men tal van evenementen.

In Carré ging de musical 'De Vrouwen van Rembrandt' in première. Het Rembrandthuis wijdde een expositie aan de artistieke crisis die het genie na het overlijden van Saskia in 1642 doormaakte en die maar liefst twintig jaar duurde.

In Leeuwarden gebeurde weinig. OK, er werd in oktober 2006 een aan Saskia gewijde plaquette onthuld op het pand van de gebroeders Anker. En de toen uitgebrachte folder 'Rembrandt op vrijersvoeten' besteedde aandacht aan St. Annaparochie én Leeuwarden. Maar verder bleef het hier oorverdovend stil.

Ik heb al eens eerder bepleit om een tentoonstelling te wijden aan het leven van Rembrandt en Saskia en aan Wybrand de Geest. Een passende titel zou zijn: 'In de Geest van Rembrandt' waarbij natuurlijk ook de diverse Saskiaportretten vanuit internationale musea naar Leeuwarden gehaald moeten worden. Later begreep ik dat dat verzekeringstechnisch wel kan in het nieuwe Fries museum, dat uiteraard aan de modernste (klimatologische) eisen voldoet, maar minder goed in het oude complex. Naar verluidt is het Fries Museum nu serieus aan de slag met deze thema's. Een jaar na de opening valt er een aan dit onderwerp gewijde blockbuster in het nieuwe Fries Museum te verwachten, een heel goed initiatief.

Maar in 2012, het Saskiajaar, moet ook veel gebeuren. Dan is het 400 jaar geleden dat zij in Leeuwarden werd geboren. Een mooie aanleiding om de twee bruggen over het Van Harinxmakanaal om te dopen tot de Saskiabrug en de Rembrandtbrug. Met het oog op een bredere viering heb ik een initiatiefcomité '*Saskia 400*' opgericht. Friesland en Leeuwarden moeten in 2012, het liefst in samenhang met de presentatie van de Saskiabiografie, rond dit thema maar eens flink 'uitpakken'.

Hendrik ten Hoeve

Teruggekeerd van de afscheidsplechtigheid rond het plotselinge overlijden van 'Mr Liwwadden', Hendrik ten Hoeve, voel ik me zoals zovelen in de stad verweesd. Stad en gemeenschap zijn zo moeilijk voorstelbaar zonder deze monumentale man. Ondanks de moeilijk begaanbare besneeuwde wegen was de Grote Kerk op deze decemberdag 2009 zeer goed gevuld. En wie had anders verwacht. Er werden voortreffelijke verhalen gehouden. Burgemeester Crone verhaalde onder andere dat hij na zijn verhuizing een boekje van Hendrik kreeg over de Emmakade onder het mom 'ik hew ut toch dubbel', een geste die vele bekenden van Hendrik zullen herkennen. Crone prees de man met de onafscheidelijke baret, de rode sjaal en 's zomers een fraaie hoed uitbundig als het historische geweten van de stad. Namens af deling en fractie van de PvdA sprak wethouder Roel Sluiter, een man 'met de gave van het woord'. Hendrik was een echte autodidact, een groot verteller en hield van smeuïge verhalen. Als onderwijzer heeft hij tal loze generaties leerlingen de liefde voor de stad bijgebracht ('er viel met deze joviale reus trouwens niet te spotten') en was hij juist begaan met kansarme kinderen. Elke wethouder spitste extra de oren als Hendrik een verhaal hield in de gemeenteraad, waarvan hij bijna 36 jaar lid was. Zijn verzamelwoede over alles wat met Leeuwarden te maken heeft kende geen grenzen. Een mooi intermezzo vormde zowel het optreden van het Binnenstadskoor, die het 'Leeuwardenlied' zong dat Hendrik ooit uit de mottenballen had gehaald en natuurlijk Melvin van Elvik die een lied zong dat hij ooit op aandrang van Hendrik had gemaakt. HCL-directeur Geart de Vries zei dat Hendrik als geen ander de geschiedenis dichtbij de mensen kon brengen. Hendrik was er van overtuigd dat elk mens identificatiepunten nodig heeft, ankerpunten die je verdere leven vorm en betekenis geven. Hendrik wist niet alleen alles van de binnenstad en zijn gebouwen maar

Begrafenis Hendrik ten Hoeve. Links zanger Melvin van Elvik

was ook dol op nieuwtjes over mensen ('wie doet het met wie'). Dat beaamde ook Ap Timmermans die de plechtigheid kundig leidde en als PvdA-wethouder voor ruimtelijke ordening en monumentenzorg Hendrik lange tijd van heel nabij heeft meegemaakt. Hij vertelde hoe zeer de binnenstad sinds 1974, het jaar waarin Hendrik in de gemeenteraad kwam, is opgeknapt. De Eewal, toen totaal verkrot en nu een van de mooiste straten van de stad, staat voor tal van andere voorbeelden. Hendrik had hele stellige meningen die hij altijd overtuigend kon brengen. Wee je gebeente als je het oneens was met meningen over onderwerpen die voor Hendrik belangrijk waren. Al met al een indrukwekkende afscheidsdienst rond een indrukwekkend mens. Zelf bewaar ik ook tal van persoonlijke herinneringen aan Hendrik, wij kwamen thuis bij elkaar over de vloer. Onze zonen, Hein en Menno, vonden het ook vaak spannend om mee te gaan naar Hendriks' bijzondere huis met zijn museumachtige uitstraling en alle snuisterijen die Hendrik naast zijn fabelachtig grote bibliotheek had. Curiosa met elk hun eigen verhaal. Zo had hij honderden oude 'schoolplaten' die vroeger in schoollokalen hingen en bijvoorbeeld geheime verstopplaatsen (onder andere een geheim luikje in een trap). Maar wat kinderen ook aantrok was dat de man dagelijks gewend was om met kinderen om te gaan en, al sigaren rokend op een fauteuil gezeten, spannende verhalen wist te vertellen. Oud en jong hingen maar al te graag aan zijn lippen. Bij een van die bezoeken is onze jongste zoon overigens van de smalle en steile trap gevallen. Toen hij en wij hoorden van Hendriks vergelijkbare maar in dit geval dodelijke ongeval in zijn eigen huis maakte dat vanwege die voorgeschiedenis op ons natuurlijk extra indruk. In 1978 heb ik Hendrik geïnterviewd voor het blad Rooie Pepers waarvan ik toen hoofdredacteur was. De cover van dat nummer bevat een bijzondere tekening, gemaakt door Rienk Kruiderink: Hendrik staat daar met een grote kerstmuts op afgebeeld. Met die muts op en zijn postuur leek Hendrik inderdaad precies op de Kerstman. Ook al weer zo'n toevalligheid, dat je die tekening nu net weer opdiept in een tijd vlak voor Kerstmis. Hendrik vertelt in het interview o.a.:'Van oudsher kom ik uit een schippersfamilie. M'n grootvader ging in de handel. Hij verkocht van alles: van bloemkool tot vis. Mijn vader tenslotte werd visboer'. Die vond dat zijn kinderen 'moesten gaan leren'. Na de kweekschool wilde Hendrik 'per se' een baan in zijn geboortestad en dat lukte.

Hij kwam uit een kerkelijk milieu en werd in 1970 lid van de PvdA, draaide snel mee in allerlei werkgroepjes en werd bij zijn verkiezing in 1974 direct voorzitter van de PvdA-fractie. Later prefereerde hij toch het woordvoerderschap voor ruimtelijke ordening. Zijn vakanties bestonden uitsluitend uit het bezoeken van oude binnensteden in Nederland. Onder de vele rehabilitatieplannen waarvoor Hendrik zich sterk heeft gemaakt noemt hij ook Huizum Dorp ('daar hebben we de ontwikkelingen resoluut ten goede kunnen buigen'). Toen ik het interview vanwege zijn overlijden na 30 jaar herlas besefte ik ineens dat ik zonder Hendrik waarschijnlijk niet in het oude dorp Huizum gewoond zou hebben. Hendrik, ook wat dat betreft: bedankt voor je tomeloze inzet en betrokkenheid!

Een San Marcoplein?

Binnenlands Bestuur is een blad dat wekelijks bij vele tienduizenden overheidsmensen op de deurmat valt, van ambtenaren tot burgemeesters. In het nummer van begin 2010 stond een achtergrondartikel over Marco Florijn, die door dit blad is uitgeroepen als 'Beste Lokale bestuurder 2009'. Het artikel gaat vergezeld van een foto met Marco te midden van dwarrelende sneeuwvlokken, vlak voor het Leeuwarder stadhuis.

Ik was benieuwd wat er in stond, want het kwam bij velen als een donderslag bij heldere hemel dat de Leeuwarder PvdA-wethouder landelijk bekende bestuurders als Amsterdammer Lodewijk Asscher (plaats 4) en bijvoorbeeld de Rotterdamse burgemeester Aboutaleb (plaats 6) achter zich liet. Marco wordt door velen als een politiek talent gezien, maar al in de eerste periode als wethouder doorbreken als beste lokale bestuurder van het land is van een andere orde.

Binnenlands Bestuur noemt als eerste zijn onconventionele, heel persoonlijke benadering. Hij kent bijvoorbeeld 80 Leeuwarders die het heel moeilijk hebben niet alleen van hun 'dossiers' maar zoekt ze ook daadwerkelijk op. Ze hebben volgens het blad zijn 06-nummer en kunnen hem altijd mailen en spreken als hij gaat eten in het minimarestaurant Van Harte. Hij doet dat wekelijks om in contact te blijven staan met mensen die van de gemeente afhankelijk zijn maar ook om 'inspiratie uit hun verhalen te halen'. Hij stuurt zijn organisatie op basis van die individuele gevallen aan. Mensen zijn voor hem geen dossiernummers. Hij slaagt er in de 'kleine verhalen' te verbinden met 'beleid'. Ook de manier waarop hij alert inspeelde op de economische crisis viel Binnenlands Bestuur op. Als andere reden noemt het blad dat Florijn opvalt 'met creatieve projecten, het project 'Training Cambuur werkt' is maar één voorbeeld. Bij dat project worden jongeren met een bijstandsuitkering klaargestoomd voor werk of een opleiding'. Florijn lobbyt persoonlijk bij werkgevers voor stage- en werkplekken. Ook noemt Binnenlands Bestuur het kenmerkend voor hem dat hij zo veel gebruik maakt van eigentijdse middelen als Hyves, LinkedIn, Twitter etc. Verder signaleert Binnenlands Bestuur dat de jonge Marco Florijn (32 jaar) in 2010 automatisch de langst zittende bestuurder van Leeuwarden wordt, met het vertrek van Gerrit Krol en Roel Sluiter. Jeugdigheid en ervaring: een opmerkelijke combinatie. Ik hoorde Klaas Buwalda, directeur van Cambuur, laatst voor Omrop zeggen dat hij hoopt dat Marco Florijn ook weer sport in zijn portefeuille krijgt. Sport is inderdaad geen sluitpost in zijn portefeuille zoals vroeger wel het geval was. Wel is Cambuur in die portefeuille een absoluut hoofdpijndossier. Terecht laat Florijn de beslissing over wel of niet hernieuwde steun aan de gemeenteraad. Het zal niet meevallen om als

gemeenteraad consequent te zijn en steun te onthouden: tussen droom en werkelijkheid staan niet alleen wetten en praktische bezwaren maar soms ook angst voor het electoraat. Het zal wel even duren voordat Leeuwarden na Venetië zijn eigen 'San Marcoplein' krijgt.

San Marcoplein Venetië

En terecht: wij Leeuwarders hebben een broertje dood aan persoonsverheerlijking. Daar moet Marco trouwens zelf ook niets van hebben. Typerend voor hem was dat hij na bekendwording van zijn uitverkiezing riep dat 'men niet moest vergeten dat hij ook prima mensen om zich heen heeft'. Nu komt het vaker voor dat de stad of een Liwwadder in de prijzen valt. De stad heeft bijv. prijzen in de wacht gesleept voor duurzaamheid en voor veiligheidsprojecten. Ook werd de stad meermalen genomineerd voor een prijs (de Jacobsstraat, algemene begraafplaats, Sushirestaurant Doozo bijv.) en werd net de eerste prijs gemist. Wat ik mij in die gevallen altijd afvraag is hoe het komt dat wij over die onderscheidingen zo snel onze schouders ophalen ('ut suu wat'). We nemen er vaak vol ongeloof kennis van en gaan weer snel over tot de orde van de dag. Het lijkt er soms op dat wie in Leeuwarden zijn kop boven het maaiveld uitsteekt het nog ietsje moeilijker heeft dan elders in Nederland. Je kunt ook zeggen dat het zelfvertrouwen van de Liwwadders, ook al neemt dat de laatste jaren gelukkig toe, nog niet helemaal je dat is. Daarom moeten stad en inwoners gewoon doorgaan met ergens de beste in willen zijn. Zonder ons zelf als een chimpansee 'op de borst te rammen' helpen dit soort berichten wel om het cynisme voorbij te komen. En dat zie ik als pure winst.

Nieuwe evenementen

Een jaar of 15 geleden moest ik vanwege rugklachten een aantal dagen plat liggen. Ik heb toen van de nood een deugd gemaakt en deed iets wat een normaal mens nooit zou doen. Ik heb in die dagen de hele oude Friese encyclopedie doorgenomen op de vraag of er historische data zijn die ‘gevierd’ zouden moeten of kunnen worden. Ik kwam er toen bijvoorbeeld achter dat in 1998 de Statenzaal honderd jaar eerder gebouwd was en dat de Waag in 1995 vierhonderd jaar bestond. Op die manier is te achterhalen welke feestjes de stad zou kunnen gaan vieren. Ik kwam toen op vele tientallen evenementen. Als je die exercitie voor de komende jaren herhaalt valt er dan ook nu weer wat te vieren? Er is inderdaad weer een oogst. In 2013 is het 150 jaar geleden dat de stadsgracht van Nijehove werd gedempt. Aan het dempen van grachten hoeven we natuurlijk geen feestje te wijden. Wat wél gevierd moet worden is de bouw van het Stadhuis in 1715, in 2015 is dat dus precies 300 jaar geleden. Het Coulonhuis, waar de Fryske Akademy is gevestigd, werd gebouwd in 1713. Over drie jaar kan men dus uitstekend bij dat feit stilstaan, al of niet in combinatie met de dan voltooide nieuwbouw van de Fryske Akademy. Ik denk dat de meeste Friezen het Coulonhuis nog nooit van binnen gezien hebben.

Vrijmarkt op Koninginnedag

Het spoorvak Leeuwarden-Harlingen werd in 1863 geopend, Leeuwarden-Groningen in 1866 en Leeuwarden-Heerenveen in 1868. 150 jaar aansluiting op de nationale railinfrastructuur is straks ook memorabel.

In 2015 zou men kunnen stilstaan bij het feit dat de synagoge (Sacramentstraat) 150 jaar geleden zijn huidige gedaante en omvang kreeg: in 1865 werd het gebouw fors uitgebreid.

Nu de synagoge zijn oorspronkelijke functie heeft verloren en de Joodse gemeenschap in Leeuwarden heel klein in omvang is geworden, zal dat feit in 2015 waarschijnlijk niet gevierd worden. Waar we dat jaar beslist wel bij moeten stilstaan is het feit dat in 1765 Maria Louise van Hessel-Kassel is overleden. In dat jaar is het dus precies 250 jaar geleden dat de laatste persoon van de stadhouderlijke hofhouding Leeuwarden is ontvallen. Maria Louise was in de stad heel populair en stond bekend als Marijke Muoi. Er is alle reden om het Nassauverleden van Leeuwarden en het Princessehof waar ze woonde in 2015 extra in het zonnetje te zetten. Ik twijfel er niet aan dat Bearn Bilker en de zijnen dat evenement de komende jaren gaan voorbereiden. Extra aandacht voor de publiciteit kan dan geen kwaad, want ik kom nog te veel mensen buiten Leeuwarden tegen die van het Nassauverleden van onze stad totaal geen weet hebben.

Frieslands mooiste gebouw, de Kanselarij, is tussen 1566 en 1671 gebouwd. In 2016 kunnen we bijvoorbeeld vieren dat 450 jaar geleden de eerste steen voor dit unieke gebouw werd gelegd (dat mooiste gebouw van de stad verdient net als de rest van de binnenstad 's avonds verlicht te worden, wie onderneemt daarvoor actie?). In 2016 kunnen we ook vieren dat de kazerne, eveneens een beeldbepalend gebouw, 150 jaar eerder werd gebouwd. In 1866 werd in Leeuwarden overigens ook de eerste christelijke school geopend (twee jaar eerder trouwens de RHBS).

In 2017 is het 100 jaar geleden dat Mata Hari werd geëxecuteerd. Extra reden om daar een heus internationaal Mata Hari-jaar van te maken is dat dan ook de tot nu toe geheime Franse archieven openbaar gaan worden. Die Mata Hari-onthullingen worden spannend wereldnieuws.

Er is een kerkelijke gemeenschap die al dit jaar het nodige heeft te vieren en die zich daarvan waarschijnlijk helemaal niet bewust is. Dat zijn namelijk de doopsgezinden. De mooie doopsgezinde kerk, die achter de rooilijn van de Wirdumerdijk werd gebouwd, is daar in 1760 opgericht, dus precies 250 jaar geleden!

Het is de enige kerk die midden in het centrale winkelgebied van Leeuwarden ligt. De kerk leent zich qua locatie volgens mij prima voor multifunctioneel gebruik. Waarom zou men in deze kerk niet regelmatig op zaterdagmiddag concertjes organiseren of andere culturele activiteiten? Dat zal de recreatieve en winkelfunctie van de binnenstad alleen maar ten goede komen.Los daarvan zou de kerk ook prima kunnen dienen als meditatieruimte maar dan loop je tegen het probleem aan dat kerkgebouwen in Nederland doordeweeks gesloten zijn. Zeker tijdens het toeristische hoogseizoen zou dat anders moeten.

Het is best mogelijk dat ik bij de quick scan die ik heb gepleegd een enkel jaartal heb gemist. Misschien is het een leuke klus voor leden van de Historische Vereniging Aed Levwerd om interessante jaartallen die men tegenkomt te melden bij het Historisch Centrum Leeuwarden. Dat lijkt mij de aangewezen plek om een database bij te houden. Op het terrein van evenementen, feesten en partijen moeten we geen vogels over het net laten vliegen!

Wethouders in Leeuwarden

Leeuwarden telt voor het eerst sinds vele jaren weer vier in plaats van vijf wethouders. De PvdA levert er twee, CDA en Pal/Groen Links elk één. Enige nieuwkomer is CDA-wethouder Thea Koster.

Heel opmerkelijk is dat zij destijds de functie van Marco Florijn heeft overgenomen die hij bij de provincie achterliet toen hij tot het wethouderschap werd geroepen. Ook meer in het algemeen is de provincie altijd al een hofleverancier geweest voor Leeuwarder wethouders. Namen die me naast Marco en Theazo maar invallen zijn de vroegere PvdA-wethouders Joop ten Brug, Gijs de Vries, Ernst Janssen, Dolph Kessler en de CDA-wethouder Dirk Heere. Wie verder in het verleden gaat duiken zal ongetwijfeld veel meer namen tegenkomen.

College van B. en W. van Leeuwarden

Waarschijnlijk is een factor dat provinciale ambtenaren meer dan gemiddeld politiek zijn betrokken en bij een typische kennis-organisatie werken. Het omgekeerde, dat gedeputeerden afkomstig zijn uit het Leeuwarder gemeente bestuur zie je veel minder. Jannewietske de Vries, voormalig manager bij Leeuwarden, vormt de uitzondering op de regel. De vraag waar het hier om gaat is of het een gelukkige greep is dat het college van vijf naar vier wethouders gaat. Als de verhoudingen ongewijzigd waren gebleven had men hier niet over gepiekerd. Dat geeft op zich al aan dat de keuze nogal opportunistisch is. Natuurlijk valt naar buiten goed te verkopen dat de politiek in een tijd waarin zeer grote bezuinigingen te verwachten zijn 'de trap van bovenaf wil schoonvegen' en dus zelf het goede voorbeeld geeft. Dat gaat er in als een preek in een ouderling.

Maar wie even verder kijkt zou deze keuze later best eens kunnen betreuren.

Een van de vorige colleges telde ook vier wethouders. De huidige collegeleden weten blijkbaar niet dat hun voorgangers toen bovenmatig belast waren. Daarna is die optie dan

ook nooit meer opgedoken. Ook in Eindhoven dacht men in de afgelopen jaren met vier collegeleden toe te kunnen. Volgens Binnenlands Bestuur kwam daar in de loop der jaren steeds meer kritiek vanuit de raad en samenleving: de werkdruk was te hoog. De vertrekkende SP-wethouder daar zei dat het experiment 'niet goed is bevallen'. Hij vervolgt: 'Een zeer klein college heeft alleen kans van slagen als het beschikt over een formidabele ambtelijke organisatie waaraan het heel veel kan delegeren'. Hij zegt ook: 'Sturen op hoofdlijnen is niet genoeg, want soms zit the devil in the detail'.

Een ander risico is dat wethouders het te druk krijgen met al het werk binnen het gemeentehuis en te weinig tijd overhouden voor contact met de bevolking.

Ik zelf vind die risico's reëel maar voor mij is een ander aspect veel belangrijker: je hebt niet alleen een hele goede ambtelijke organisatie nodig maar ook keien van wethouders op alle vier zetels, die bovendien geen van allen ooit ziek mogen worden. Dat is al met al heel kwetsbaar. Zeker als het college het mes gaat zetten in de omvang van de ambtelijke organisatie – Leeuwarden moet het de komende jaren met 100 ambtenaren minder doen - heb je feitelijk extra politieke sturing nodig. Minder wethouders betekent per definitie minder politieke sturing. Moet je dat echt willen?

Daar komt bij dat de taak van de burgemeester de laatste jaren fors is verzwaard: hij heeft op veiligheidsgebied taken van de Commissaris van de Koningin overgenomen en kan er moeilijk inhoudelijke portefeuilles meer bij hebben.

Wettelijk mag een gemeente als Leeuwarden tussen de twee (het minimum) en 20% van het aantal raadszetels (= maximaal 7,4) wethouders aanstellen. Die marge is dus heel breed. Volgens een recent overzicht in Binnenlands Bestuur zat Leeuwarden de afgelopen periode met vijf wethouders al onder het gemiddelde van de grotere gemeenten. Met vier wethouders komt Leeuwarden in de categorie van bijvoorbeeld Tytsjerksteradiel: die gemeente had de laatste periode inderdaad vier wethouders.

Ik sluit niet uit dat er eigenlijk ook een politiek motief schuilging achter de keuze voor vier. Daarmee kon men immers de VVD buiten de deur houden. Maar hoe verstandig is dat? Je kunt net zo goed redeneren dat er juist in een tijd waarin draconische bezuinigingen gaan plaatsvinden naast moed een groot draagvlak in de gemeenteraad meer dan gewenst is. En ingangen in politiek Den Haag…

Ik vind dat de gemeenteraad de nieuwe constellatie één jaar zou moeten aanzien en daarna een onafhankelijke evaluatie moet laten plegen door bijv. informateur Skelte Brouwers. Daar hoort een objectieve bliksemenquête onder belangrijke 'stakeholders' van de gemeente bij.Blijkt dat de buitenwacht van mening is dat de bestuurskracht er op achteruit is gegaan, dan moet men de politieke moed hebben om op de beslissing terug te komen. Beter ten halve gekeerd dan ten hele gedwaald.

‘Olga, ik dein in je op en neer’

Leeuwarden telt twee vrouwen die ver buiten de landsgrenzen bekend zijn geworden: Saskia van Rembrandt en natuurlijk Mata Hari. Een andere vrouw die onlangs aan de vergetelheid is ontrukt is Olga, hoofdpersonage en vriendin van Jan Wolkers in de film *Turks Fruit.* Eind april kwam het boek ‘*Brieven aan Olga*’ uit. Olga stond voor Jan Wolkers tweede vrouw, Annemarie Nauta uit Leeuwarden.
De verfilming van het boek *Turks Fruit* in 1973 is uitgeroepen tot beste Nederlandse film uit de vorige eeuw. Het boek zelf is in elf talen vertaald, er gingen meer dan een miljoen exemplaren over de toonbank. Nadat delen van de Friese vertaling (de titel werd ‘*Turks Swiet*’) aan Jan Wolkers waren voorgelezen zei deze dat hij het woord ‘tút(voor kus) zo prachtig vond. De klank past inderdaad goed bij de betekenis. Rond het uitkomen van het boek kon men het nodige lezen over de stomende, warmbloedige liefdesbrieven die Jan Wolkers vanuit Parijs toestuurde aan de nog jonge Annemarie Nauta die hier aan de Westersingel 16 is opgegroeid. Onno Blom heeft die brieven opgediept uit Wolkers’ persoonlijk archief op Texel. Deze voegde er tekeningen bij over ‘wat hij allemaal met haar ging doen als ze weer bij hem was’.

Geboortehuis Olga, Westersingel 16

Wie was Annemarie Nauta? Zij is geboren in 1937 als dochter van Jan Nauta (een handelaar in auto-onderdelen die fortuin had gemaakt) en zijn vrouw Fokje.
Vlak bij Annemarie Nauta groeide Geert Mak op. Hij schrijft in zijn prachtboek ‘*De eeuw van mijn vader*’: “En op de hoek woonde ”rijke Jan”, een zakenman met een stel weelderige dochters, van wie er één later nog een centrale rol zou vervullen in Jan Wolkers’ verfilmde zedenroman Turks Fruit. (..) De kanker waaraan Olga in de roman bezwijkt staat symbool voor het rouwproces dat Wolkers doormaakte na het verbreken van die relatie. In de film werd de rol van Olga vertolkt door actrice Monique van de Ven. Jan Nauta was eigenaar van garagebedrijf RAMI aan het Ruiterskwartier (tegenwoordig discotheek 058).” Ze had een wilde puberteit, eerst werd ze van de meisjes-hbs gestuurd en daarna van de Gemeentelijke hbs. Daarop liet haar moeder

haar een opleiding in Amsterdam volgen.
Wolkers ontmoette 'dat mistige rooie beest' in de zomer van 1956 in het Amsterdamse café Reynders. Hij keek in haar bruine ogen en zou die 'nooit meer kunnen vergeten'. Ze gingen naar de bioscoop maar Jan zag nauwelijks iets van die film. Wolkers was getrouwd, woonde met zijn gezin in een atelierwoning aan de Zomerdijkstraat maar was stapelverliefd geworden ('Ik was en ben bezeten van je, ik had je al onder m'n huid voor ik je kende. Ik zit in je, lig in je, sta op m'n kop, dein in je op en neer'). Vanuit Leeuwarden schreef Annemarie in september dat ze dolgraag bij hem wilde slapen maar dat ze dat wel gevoelloos en onbeleefd vond tegenover zijn vrouw. Haar moeder vond het ook maar niets ('wat moet je met zo'n artiest?'). Wolkers noemde haar op zijn beurt 'dat smerige secreet van een moeder'. Annemarie vond 's nachts bloemen aan de knop van haar deur, ook bij haar sloeg de vonk over. Weer terug in Leeuwarden moest ze een keer 'een apotheek in rennen om bloedstelpende watten die nodig waren om m'n hart in goede conditie te houden'.
Toch vertrok Jan Wolkers voor een halfjaar naar Parijs. Hij had namelijk een beurs gekregen om als kunstenaar in de leer te gaan bij de beroemde beeldhouwer Ossip Zadkine. Daar ontwikkelde hij niet alleen liefde voor de stad maar werd zijn verlangen naar zijn Leeuwarder vriendin met haar droomlichaam steeds heftiger. Het boek gaat over de onstuimige brieven die hij vandaar aan haar zond. Hij verzocht haar zo opwindend mogelijke antwoorden terug te schrijven en ze voldeed prompt aan die wens. Ook schreef Wolkers gedichten over haar. Zo hoopt hij haar in Parijs te begroeten: "straks vlieg ik op de vleugels van je rode haar over de blauwe halswervel der stad". Hij schrijft ook over een foto die hij van haar liggend in het zand heeft gemaakt, 'met haar borsten recht omhoog waarvan iemand eens vroeg: bestaat dat?'
Na terugkeer is Jan Wolkers met Annemarie getrouwd. Zijn eerste vrouw Maria en de kinderen bleven in een ander deel van de woning wonen. Maria en Annemarie konden het gek genoeg goed met elkaar vinden. Jan en Annemarie kwamen toen wel over de vloer bij Gerard Reve en diens toenmalige vrouw Hanny Michaelis voordat Reve naar Friesland vertrok.
In het voorjaar van 1960 flirtte Annemarie, die kennelijk even vrijgevochten was als Mata Hari, eens bij een etentje met een zakenpartner van haar Leeuwarder ouders. Na afloop gaf Jan haar een klap (later zei ze: 'dat is mild uitgedrukt, als beeldhouwer was Jan namelijk oersterk') en vertrok ze naar haar moeder in Leeuwarden. Het huwelijk was voorgoed voorbij.
Maar niet de herinnering aan Olga die is vereeuwigd in een boek en een film die samen een miljoenenpubliek hebben getrokken. Zoals Kopenhagen aan haar oever een zeemeermin als symbool kent, zo verdient de jonge aantrekkelijke Olga vereeuwigd te worden aan de Westersingel 16 door een beeldhouwer. De Amerikaans-Friese filmster Rutger Hauer die in Turks Fruit Jan Wolkers speelde en al jaren in Beetsterzwaag woont, lijkt mij de aangewezen persoon om dat beeld te onthullen. Of niet soms?

De Friese damschreeuwer

Wie de lijst van 100 bekende Leeuwarders op de website van het Historisch Centrum Leeuwarden bekijkt komt mensen tegen die op een bepaald gebied wat bijzonders hebben gepresteerd. Eigenlijk zou het ook best interessant zijn eens een lijstje te maken van Beruchte Leeuwarders. Dan stuit je bijv. op roemruchte gevangenen (zoals Aage M. die met een thermische lans ontsnapte of Dr. O. die zelfs een medegevangene wist te vergiftigen). Sinds kort weet ik dat je aan die lijst ook de Damschreeuwer kunt toevoegen: de man die tijdens de Dodenherdenking in 2010 heel Nederland met zijn paniek veroorzakende schreeuw op zijn kop zette.

Wat is zijn relatie met Leeuwarden? Vrij Nederland berichtte dat deze kleine, donkere man oorspronkelijk uit Friesland komt. Hij is in Franeker geboren uit een incestueuze relatie die zijn grootvader onderhield met diens dochter. Zijn vader is dus tegelijk zijn grootvader. Hij heet Ale Hugo H. en zijn roepnaam is Adam. Toen zijn moeder zwanger van hem was trouwde ze met een Italiaan die bandleider was van een top-40-orkest dat in Friesland optrad. Vandaar dat hij zich ook wel noemt naar zijn vader met de achternaam Vincenzo. Hij volgde in Leeuwarden de modevakschool maar hield het daar maar een half jaar uit. Hij belandde al snel in het criminele circuit. Hij vertelt aan Vrij Nederland enthousiast over Subito, de escortservice in Friesland waaraan hij leiding gaf en over zijn handel in cocaïne ("Ik reed in een knalrode Porsche, had van die gouden kettingen om mijn nek en was een van de eersten in Friesland met een autotelefoon. Zelf was ik ook geen tegenstander van een lijntje, lang leve de lol"). In 1999 liep het echt uit de hand: hij beslechtte een conflict met een paar Antilliaanse drugshandelaren met een tafelpoot. Hij kreeg 21 maanden cel (tegen de rechter zei hij: '*Eenentwintig maanden*? Voor het slaan van een paar negers?'). Later is hij ook nog een keer tot viereneenhalfjaar gevangenisstraf veroordeeld. De laatste vijf jaar is hij dakloos en naar eigen zeggen niet meer actief in het criminele circuit ('mijn oude vriendjes zeggen: met jou doen we geen zaken meer').

Uit het artikel en uit een interview met AT5 komt hij naar voren als een wat verknipte figuur, een dakloze die overigens keurig in het pak zit, met een wit overhemd, en die desondanks slapen in de buitenlucht verkiest boven de opvang. Hij is duidelijk aan alcohol verslaafd en leeft op een uitkering. Van dat geld laat hij zijn pak stomen, drinkt hij graag een glaasje Chardonnay en bezoekt hij soms prostituees (Vrij Nederland : 'Eigenlijk,' zegt hij met een ondeugend lachje, 'is het natuurlijk dieptriest dat een of andere instantie de datum bepaalt waarop jij naar de hoeren mag'). Hij is al met al een zonderlinge provocateur die na zijn arrestatie weigerde een psychiatrisch onderzoek te ondergaan. Hij vindt zich zelf niet gek en heeft nog nooit in een inrichting gezeten ("tenzij je heel Nederland een psychiatrische instelling noemt, ja, dan wel').

Op 4 mei 2010 trof hij de Dodenherdenking aan als een obstakel op zijn pad van het ene naar het andere café. Een overtuigende verklaring voor zijn gedrag heeft hij niet. In Vrij Nederland roept hij nog wel iets over massapsychologie ('ik dacht, laat ik dat ook eens in praktijk brengen'), hij zegt niets tegen het koninklijk huis te hebben ('Ik vind die Beatrix eigenlijk best een lekker wijf'). Op AT5 zei hij dat de Dam over een verrassend goede akoestiek beschikt……. Tsja, nu 4 mei al weer wat maanden achter ons ligt kan ik van die uitspraak de humor nog wel inzien maar alles bij elkaar komt het hele verhaal nogal verward over.
Hij zegt in het artikel zich geërgerd te hebben aan de berichtgeving over hem in de media. Citaat: 'Ik ben zelf ooit redacteur geweest bij Mercurius, een lokaal radiostation in Leeuwarden, en dan had ik nog wel eens de drang om wederhoor te plegen. Maar nu viel het me op dat verschillende journalisten allerlei zaken uit hun duim zuigen'.
En hierin heeft de man beslist gelijk: er is door op sensatie beluste media als de Telegraaf inderdaad heel veel onzin over deze wat gestoorde dakloze beweerd, alsof het om de eerste de beste terrorist ging. Deze berichtgeving leverde weer allerlei doodsbedreigingen voor zijn advocate op. Tegenwoordig zie je die wat al te korte lontjes in vele verschillende gedaantes op diverse nieuwssites langskomen, een fenomeen dat me wel eens doet afvragen of we als mensheid per saldo wel vooruitgang boeken.

Ik heb het hier vaker over beroemde dan over beruchte ex-Leeuwarders maar beide categorieën vind ik interessant. Daarnaast heb je mensen die ooit beroemd waren en later berucht werden. Een treffend voorbeeld daarvan is de in 1948 in Leeuwarden geboren bokser Rudi Koopmans. Hij was vanaf 1978 zes jaar achtereen Europees kampioen halfzwaargewicht, maar later verwierf hij een bedenkelijke reputatie als zakenpartner van de in 2003 geliquideerde vastgoedhandelaar Bertus Lüske. Ik weet niet waar Rudi nu zijn leven slijt. Hij heeft het materieel vast beter dan onze Damschreeuwer. De laatste komt daarentegen de eer toe onze taal met een nieuw woord te hebben verrijkt.

Horecahorken

Op 8 oktober 1994 trad de bekende schrijver Willem Frederik Hermans op bij de feestelijke opening van De Harmonie in Leeuwarden. Bekend was dat Hermans na zijn boek *Onder Professoren* waarin hij de draak had gestoken met het universitaire milieu in Groningen in die stad nooit meer een poot wilde neerzetten. Des te leuker vond hij het om op de uitnodiging van Leeuwarden in te gaan. Hermans schiep er behagen in om anderen een hak te zetten. Waarschijnlijk was het een idee van de creatieve Harmoniedirecteur Gerard Tonen om in Groningen een affiche te verspreiden met de tekst dat W.F. Hermans wél in Leeuwarden wilde optreden. Dat waren nog eens tijden.
Overigens reageerde de Dienst Kunst en Cultuur van Groningen alert op dat affiche met een groot zwart-wit affiche met de tekst: 'En waar had W.F. Hermans het in Leeuwarden de hele tijd over? Juist. Groningen'. Je kunt dat kinderachtig noemen, maar ook een vorm van citymarketing voordat het begrip werd uitgevonden.
In de zomer van 2010 zagen we iets soortgelijks waarop Leeuwarden zich kon profileren. Op het Oldehoofsterkerkhof van Leeuwarden werd een groot projectiescherm opgehangen voor de WK-voetbalwedstrijd Nederland-Uruguay. Het organiseren van zo'n volksfeest bleek in Groningen niet mogelijk. De Volkskrant kopte dan ook dat de Stadjers nu naar Leeuwarden moesten om zo'n groot voetbalfestijn mee te maken. Vanuit de gemeenteraad in Groningen werd daartoe zelfs opgeroepen. Zonder dat dit keer een prikkelend affiche vanuit Leeuwarden nodig was sprongen de landelijke media hier uit zich zelf al op. Beter kun je het niet hebben. Natuurlijk werd er in de horeca hier en daar wel over gemopperd maar de cafés met voetbalschermen hebben tijdens de WK geweldige zaken gedaan, dus niemand hoeft medelijden met hen te hebben. Het megascherm trok ook weer extra mensen naar Leeuwarden, dus de gehele horeca heeft daar uiteindelijk van geprofileerd. Nu ik het toch over de horeca heb: Andries Veldman pleit nogal eens voor de betere gehaktbal of knakworst. Zelf heb ik er op gewezen dat Leeuwarden vergeleken met andere grotere steden hoog scoort qua aantal restaurants (de stad neemt de 7e plaats in), maar dat de stad qua culinaire kwaliteit onder het landelijk gemiddelde zit. Mogelijk heeft dit te maken met het feit dat het besteedbaar inkomen per inwoner hier lager is dan in veel andere steden en daarmee het aantal duurdere restaurants. Maar ongeacht de prijs moet de horeca veel oog hebben voor kwaliteit, zowel van het geleverde product als van de ontvangst en de bediening. Een glimlach kost immers niets. Ik heb al 's eerder gepleit voor het sturen van mysteryguests van de hogere hotelschool die de horeca op dit punt kritisch toetsen. Het houden van zulke 'audits' is nuttig voor de studenten, maar zeker ook voor de betrokken restaurants en cafés zelf.
Hoe het niet moet heb ik zelf meegemaakt in een strandtent bij Formerum op Terschelling met de fraaie naam Zandzeebar. Daar waren we met een gezelschap dat zich druk maakt

om het 'merk' Friesland. Op het terras zou iemand een lezing houden over het 'merk Oerol'. We vroegen of de muziek wat zachter kon. Ook al waren er geen andere bezoekers, het werd bot geweigerd. Vervolgens bestelden we een drankje. Al die drankjes werden op tafel gekwakt, iedereen moest zijn eigen drankje maar zien op te zoeken. Het begon winderig te worden. We wilden binnen gaan eten maar ons werd verzocht dat buiten te doen. Daarmee namen we natuurlijk geen genoegen: er was binnen namelijk plaats genoeg. Vervolgens werden het voorgerecht en hoofdgerecht tegelijk op onze tafel gekwakt. Toen een gast daar iets van zei ('ik vind het vervelend dat mijn hoofdgerecht nu koud wordt') kreeg ze van de bediening ongelooflijk de wind van voren. Wie ze wel niet dacht dat ze was e.d. We zaten totaal verbijsterd de reactie van het etablissement aan te horen. Even later kwam de beheerder bij ons aan tafel om te zeggen dat hij het niet pikte dat we zo met zijn personeel om gingen. In plaats van eerst even te vragen wat er eigenlijk aan de hand was ging hij er nog eens over heen met ronduit denigrerende opmerkingen aan ons adres. Ik heb toen het begrip 'horecahorken' bedacht. Ja, die kom je soms tegen, zelfs in een vak waar het bij uitstek draait om service en dienstbaarheid. Gelukkig valt dat verschijnsel in Leeuwarden mee maar op Terschelling heb ik al vaker gemerkt dat horecazaken met min of meer een monopoliepositie (zoals die Zandzeebar) iets uitstralen van 'wij lopen toch wel binnen, de gasten zijn een hinderlijke onderbreking van onze tijd'.

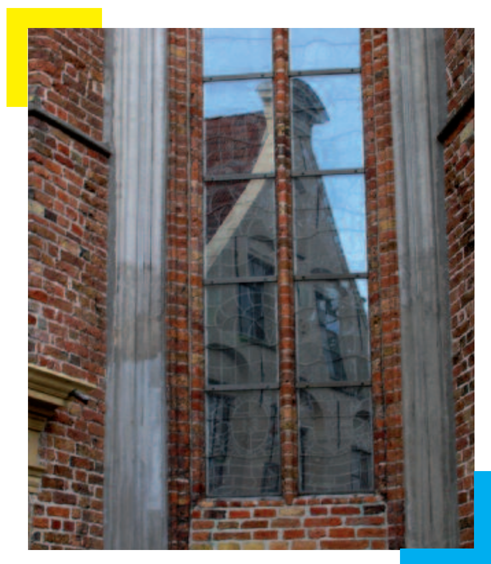

Rond de Eewal heb je wél gastvrije horeca

Ik stuurde de eigenaar na terugkomst in Leeuwarden even een keurige mail waarin ik de gang van zaken nog eens op een rijtje zette in de hoop dat dat een andere persoon zou zijn dan de beheerder. Dat laatste bleek niet het geval want ik kreeg van deze persoon een antwoord waar de honden geen brood van lusten (hij vond beantwoording eigenlijk "zonde van de tijd"), hij nam niets van zijn gedrag terug etc. Sterker, hij vroeg in de mail 'was jij nou de man met bril of die wat muf ruikende hippie met lang grijs haar?'. Ik was de man met bril maar duidelijk was dat het antwoord de vleesgeworden klantonvriendelijkheid is. Ik zal in die Zandzeebar nooit meer een poot verzetten. Net zomin als Hermans dat ooit nog in Groningen zou doen……

Stadsverhalen

Ik ben al jaren een fan van het onvolprezen Historisch Centrum Leeuwarden (HCL). Dit oudste stadsarchief van Nederland kun je beschouwen als het geheugen van Leeuwarden. Het organiseert onder de bezielende leiding van Geart de Vries tal van activiteiten en presenteert zich sinds enige jaren in een eigentijds jasje aan de voet van de Oldehove.
Wie gasten krijgt raad ik aan hen zeker mee te tronen naar 'het verhaal van Leeuwarden'. Dat is een vaste expositie die naast inzicht in de ruimtelijke ontwikkeling van de stad door de eeuwen heen het chronologische verhaal vertelt van de vele grote en kleinere gebeurtenissen die de identiteit van onze stad hebben bepaald. Het archief bevat meer dan 15000 titels. Men kan er dus sowieso te kust en te keur. Een belangrijke vraag is hoe de eigentijdse verhalen worden bewaard voor toekomstige generaties. En dan heb ik het niet over publicaties of archieven van instellingen. Die komen op enig moment wel bij het HCL terecht. Nee, dan doel ik op smeuïge stadsverhalen uit het dagelijks leven die óók veel zeggen over de identiteit van de stad.

In dat verband zie ik een merkwaardige paradox: we twitteren en mailen ons dagelijks vele malen in de rondte. Tussen al die fragmenten zitten vast ook vele anekdotes die het bewaren waard zijn maar die in het niets vervluchtigen. Digitale communicatie neemt even sterk toe als die vervluchtiging....
Wat daaraan te doen? Hoe bewaren we stadsverhalen die niet mogen vervluchtigen?
Tussen 1964 en 1997 beschikte de stad nog over het tweewekelijks verschijnende Kleine Krantsje. Dat stond bol van de verhalen van bewoners. U kunt alle oude uitgaven trouwens raadplegen via de website van het HCL. De Leeuwarder historische vereniging Aed Levwerd vangt dat gemis sinds 1997 deels op via haar uitstekende blad Leovardia (voor slechts € 18 ben je al lid van die vereniging en krijg je dat blad gratis in de bus, een aanrader!).
Maar daarnaast gebeurt er in de stad nog zo veel meer vermeldenswaardigs. Hoe dat op te vangen?

Bij de opening van het HCL in 2007 hield geheugenexpert prof. Douwe Draaisma (RUG) wiens opa politieman in Leeuwarden was, een prachtige speech. Hij haalde daarin ook mooie stadsverhalen aan, van de categorie waar ik hier op doel. Een daarvan ging over de goedgemutste brugwachter van de Vrouwpoortsbrug, Douwe Bruinsma. Regelmatig riepen bootjesmensen zodra ze de bocht richting de Oldehove maakten en hem passeerden toe: 'Brugwachter, wat staat die toren scheef!'. De brugwachter keek dan steevast verschrikt even over zijn schouder en zei: 'ferrek, dat mut fannacht gebeurd weze!'. Misschien was dat wel dezelfde brugwachter die toen hij de brug opende vlak voordat gedeputeerde Perenboom er over heen wilde lopen en deze zei: 'weet je wel, wie ik ben? Ik ben gedeputeerde Perenboom, doe de brug weer naar beneden!' antwoordde: 'Ok al waren jou de appelboom ut it paradiis, de brug blieft open!'. Het is dit type stadshumor dat volgens mij niet verloren zou mogen gaan.

"Oldehove skeef? Dat mut dan fannacht gebeurd weze"

Sinds de dood van Hendrik ten Hoeve heeft de stad een van haar belangrijkste verhalenvertellers verloren. Gelukkig is een deel van die verhalen op dvd bewaard gebleven. Maar storytelling van een stad mag als continu proces niet afhankelijk zijn van één persoon.

Natuurlijk: er is nog nooit zo veel beeldmateriaal geweest als nu. Een of twee generaties geleden besloeg een gemiddeld foto-album een heel leven, anno 2010 gaat een heel foto-album over slechts een enkele vakantie. Al die beelden hebben echter herinneringen nodig en dus duidingen, verhalen. Vandaar dat Douwe Draaisma zijn openingsspeech eindigde met: 'Wat Leeuwarden nodig heeft is een Speerstra, hij doet het platteland, de provincie, hij kan niet alles alleen doen. Hier in de stad moeten we de verhalen bij de spullen zien te krijgen en daarvoor moeten we te rade bij geheugens, het oudste het eerst'. Daarbij doelde hij dus op het eerbiedwaardige HCL. Ik wil een stap verder gaan.

Hoe immers krijgen we persoonlijke verhalen en anekdotes uit onze eigen tijd bij datzelfde HCL? Daarvoor moeten we een eigentijds en relatief goedkoop middel gebruiken: het HCL zou volgens mij een website getiteld 'leeuwarderstadsverhalen.nl' moeten openen waar elke Leeuwarder mooie anekdotes heen kan sturen. Met een gebruiksvriendelijk formatje (er functioneren elders al 'storysites') krijg je eenheid in presentatie. Een toepasselijke vervanging van de mondelinge overlevering van verhalen zoals dat eeuwenlang heeft gefunctioneerd maar waarvoor we nu letterlijk en figuurlijk de tijd niet meer nemen. Die website kan vervolgens weer prachtige voeding opleveren voor de eigen website van het HCL. Door al die verhalen te delen raken stad en inwoners sterker met elkaar verbonden. Het mes snijdt ook hier aan twee kanten. Doen dus!

Hoe ‘doet’ Leeuwarden het?

Steden hebben wel wat van mensen. Beiden houden er van zich te vergelijken met anderen. Valt de vergelijking positief uit, dan geeft dat ‘status’. In het tegenovergestelde geval voelt men zich ongelukkig of verdringt men dat gegeven graag. Wie de uitslag van Leeuwarden bij de laatste Tweede Kamerverkiezingen vergelijkt met die van de andere Friese gemeenten valt direct op dat het CDA nergens in Friesland zo weinig aanhang heeft (9,6%) en de PvdA nergens zo veel (30,7%) als in Leeuwarden. Ook Groen Links is hier sterk vertegenwoordigd (8,7%); alleen Sneek scoort met 11.7% hoger. De SP neemt in Leeuwarden met 12,9% de vierde plaats in na Harlingen, het Bildt en Bolsward. D66 doet het met 6,2% in Leeuwarden ook relatief goed, alleen Boarnsterhim zit daar net boven. De VVD scoort hier voor haar doen matig (13,8%) terwijl de PVV in Leeuwarden de 7e plaats haalt met 11,7%. Toch is dat vergeleken met veel andere grotere steden niet zo’n hoog percentage. De aanhang van de PVV is landelijk gezien zelfs het kleinst (11,4%) in Friesland. Je kunt trouwens ook zeggen dat een op de tien mensen nog best veel is in een provincie waar ‘islamisering’ helemaal geen thema is en wat mij betreft ook niet zou mogen worden.

Zicht op het Naauw

Zou de Leeuwarder verkiezingsuitslag landelijk van toepassing zijn, dan zou een (in)formateur het veel gemakkelijker hebben: er zijn op basis van de Leeuwarder verhoudingen heel veel werkbare driepartijencombinaties mogelijk. Het kiezersvolk is hier wat minder losgeslagen dan elders.

Een andere bron van vergelijking is de jaarlijks uitkomende Atlas die de 50 grootste

gemeenten van Nederland vergelijkt. Ik heb daar al vaker op geattendeerd. Qua inwonertal staat Leeuwarden nu met 94.000 landelijk pas op de 29e plaats. Dat komt mede door gemeentelijke herindelingen elders (Emmen heeft bijv. 110.000 inwoners). Goed nieuws is dat Leeuwarden binnen de 50 steden bij de stijgers hoort in de periode 2004-2009; dat geldt zowel het wonen (plaats 8) als economisch (plaats 11).
Als negatief punt voor de stad komt de bereikbaarheid van werk elders (incl. Randstad) naar voren. Dat beïnvloedt in de Atlas ook de zgn. woonaantrekkelijkheid. Daar staan veel aspecten tegenover waarbij Leeuwarden boven het landelijke gemiddelde van de 50 steden scoort. Qua cultureel aanbod staat Leeuwarden op plaats 17 en qua veiligheid zelfs op plaats 12. Andere relatief goede posities zijn het percentage koopwoningen (22) en de nabijheid van natuurgebieden (13). Qua vergrijzing scoort Leeuwarden gemiddeld, qua vergroening heel hoog (zesde plaats). Leeuwarden kent relatief weinig eenoudergezinnen.
Sociaal-economisch is de situatie ingewikkelder. Jongeren- en ouderenzorg zijn hier relatief goed vertegenwoordigd (plaats 13). De stad scoort daarentegen laag qua werkgelegenheid in de horeca (33) en detailhandel (36). Evenals in universiteitssteden is het aantal werkenden als percentage van de beroepsbevolking hier laag, qua armoede staat Leeuwarden zelfs bij de 5 gemeenten met de meeste mensen die rond het sociaal minimum moeten leven. Daarentegen is het aantal arbeidsongeschikten hier niet zo hoog; dat komt waarschijnlijk door de aard van de werkgelegenheid.
Wat heel positief is is het relatief grote aantal restaurants (plaats 7); helaas zit de culinaire kwaliteit daarvan wederom onder het landelijk gemiddelde. Er moet dus niet in kwantiteit maar in kwaliteit worden geïnvesteerd.
Het aantal leegstaande winkels zit net onder het landelijk gemiddelde; qua hoogte van de huizenprijzen staat Leeuwarden op de 45e plaats. Woningen zijn hier dus nog relatief betaalbaar. Qua aantal rijksmonumenten staat de stad op de 11e plaats en qua publieksevenementen zelfs op de 6e plaats. Gemiddeld doet Leeuwarden het zo gek nog niet, zo veel is wel duidelijk. Maar Zwolle en Groningen zijn geduchte concurrenten. Vooral Zwolle doet het sociaaleconomisch opvallend goed. Zwolle haalt vast ook voordeel uit zijn minder perifere ligging. Die factor laat zich moeilijk beïnvloeden maar als ik de gemeente was zou ik toch eerder naar Zwolle als vergelijkingsgemeente kijken dan naar Groningen: qua bevolkingssamenstelling en type hoger onderwijs zijn Leeuwarden en Zwolle beter vergelijkbaar.
Uit nog recentere cijfers (december 2010) blijkt dat Leeuwarden qua aantal hoger opgeleiden (37%) heel behoorlijk scoort, dat het aantal banen per km2 hier 973 is (relatief hoog, ook in vergelijking met stedelijke agglomeraties buiten de Randstad) maar qua gemiddeld uurloon (18 euro) relatief laag scoort. De gemiddelde grondprijs is 184 euro p/m2.
De atlas wijdt een speciaal hoofdstuk aan de te verwachten krimp in delen van het land. Hoewel dat verschijnsel ook Friesland niet onberoerd zal laten ontspringt Leeuwarden tot 2040 de dans. Wat dat betreft luidt de conclusie: ‘it koe minder’!’

De laatste onthoofding

Het is dit jaar precies 150 jaar geleden dat in Leeuwarden voor het laatst de doodstraf werd voltrokken. Ype (Baukes) de Graaf werd op 23 maart 1860 op het Wilhelminaplein, vlak voor het Paleis van Justitie, opgehangen.
Eerder gebeurde dat ook wel buiten de stad. Omdat Leeuwarden een Hof en Blokhuis had vonden juist hier eeuwenlang veel executies plaats. De Leeuwarders kregen de bijnaam 'galgelappers' omdat ze hun oude galg liever oplapten dan regelmatig vervingen door een nieuwe. Het platteland wilde er namelijk niet aan mee betalen ('Wij ons skeel betale an ut onderhoud en die boeren d'r mar lekker gratis an bungele! Mar sô binne wij niet trouwd!' schrijft Jan Faber op de website van het HCL.) Bijnamen voor bepaalde stedelingen, zoals 'galgelappers' heb je tegenwoordig niet meer.
Maar wie was de in 1860 onthoofde persoon eigenlijk?

"En die boeren d'r mar lekker gratis an bungele!
Mar sô binne wij niet trouwd!' "

Ype de Graaf was in Workum geboren en wilde vanwege diefstal en ander wangedrag eigenlijk nooit deugen. Daarvoor was hij verschillende keren gestraft, variërend van tuchthuis tot geseling en brandmerken. Tussen tuchthuis en gevangenis door zat hij vaak in Harlingen waar hij Aafke Monsma had leren kennen. Ze was zijn huishoudster. Hij kreeg bij haar twee kinderen. De jongste is vijf jaar oud als haar vader in 1859 weer uit de gevangenis naar huis wil terugkeren. Maar Aafke Monsma wil niks meer met hem te maken hebben. Ype dringt aan maar Aafke blijft weigeren hem in huis toe te laten.
Ype slijpt op de avond van twee september zijn mes scherp. De volgende ochtend gaat hij al vroeg naar de aardappelmarkt in Harlingen, hij denkt daar Aafke aan te treffen. Op de Spekmarkt is ze inderdaad druk in de weer met het sjouwen van producten. Hij snelt op haar toe met de waarschuwende woorden: 'Aafke, beraad je!'. Maar Aafke blijft bij haar standpunt dat Ype moet ophoepelen. Deze steekt haar zeven keer met het vlijmscherpe mes. Haar laatste woorden zijn: 'O, mien arm kien, mien arm kien'.
Ype maakte dat-ie weg kwam uit Harlingen, maar keerde ook al snel weer terug om vervolgens te doen alsof er niets gebeurd was. Agent Westra die hem aanhoudt moest moeite doen om een lynchpartij door de toegestroomde mensen te verhinderen. Al twee maanden na de moord – justitie werkte toen best snel – werd Ype door het Gerechtshof ter dood veroordeeld. In de Harlinger Wandelverhalen staat dat de uitdrukking 'Aafke, beraad je' nog jarenlang gekscherend werd gebruikt om iemand te waarschuwen.
Koning Willem III wees het gratieverzoek af, een bericht dat Ype met kalmte heeft

aangehoord. De ophanging werd nu een kwestie van tijd. Een half jaar na de gepleegde moord zou het doodvonnis voltrokken worden. De Leeuwarder Courant berichtte dat Ype de nacht voor de ophanging in de Blokhuispoort 'tot 4 ½ uur goed geslapen had toen men hem kwam wekken, met de aanzegging zich tot vertrek gereed te maken, waarna hij naar het paleis van justitie werd overgebracht. Het met zwart velours omhangen schavot was reeds vroeger in den nacht opgericht'.

"Oh, mien arm kien!"

"Mut it nou su?"

Het was marktdag, duizenden mensen woonden de ophanging bij, in dagen dat er weinig te beleven was vonden sensatiezoekers dit kennelijk een interessant spektakel. Zouden u en ik er naar toe gegaan zijn? Goede vriendin Selma meldt mij over deze gewetensvraag: 'Wie zegt van niet doet aan braaf 'zeehondjesdedain'. Ik zou met de neus vooraan staan, misschien wel met een luttel spandoekje met 'het zij je vergeven' of 'met vriendelijke groet' of 'foor de kienders wurdt sorgd' of misschien ook wel met 'Mut it nou su?". Ja, originaliteit kun je de vrouw van Peter den Oudsten niet ontzeggen!

De krant berichtte over die laatste executie dat de ophanging niet werd voltrokken door de scherprechter uit Leeuwarden maar wegens ziekte van deze door een collega uit Rotterdam.

Onwillekeurig denk je dan: zou de Leeuwarder beul zich voor de gelegenheid ziek hebben gemeld? Immers de doodstraf werd in die jaren steeds minder vaak voltrokken. Deze ultieme straf en daarmee het beulsvak namen snel in populariteit af. Dat was eeuwen eerder wel anders toen verbranding, onthoofding, raddraaien en vierendelen de gewoonste zaak ter wereld waren. Werd de straf in 1860 voor het laatst voltrokken (in Leeuwarden resp. Maastricht), in 1870 werd de doodstraf in vredestijd in Nederland ook formeel afgeschaft.

Tijdens de laatste Monumentendag werd naast het HCL een achttiende-eeuwse ophanging nagespeeld door het living history-gezelschap Ratatouille. Het was een gemis voor het talrijk opgekomen publiek dat daarbij geen historische context werd gegeven.

Met het afschaffen van de doodstraf was de discussie nog niet afgerond. Henricus Hut vermoordde in 1872 een rijke weduwe en haar dienstbode in Den Haag. Die zaak kreeg gigantische media-aandacht en veel mensen eisten herinvoering van de toen pas afgeschafte doodstraf. Hut kreeg levenslang en werd naar de gevangenis in Leeuwarden overgebracht. Een kermisuitbater sloeg munt uit de volkswoede. Hij noemde een attractie waarop mensen met mokerslagen hun woede konden afreageren Kop van Jut. Overigens werd het echte hoofd van Jut na zijn dood in Leeuwarden op sterk water gezet. De fles waar zijn hoofd in werd bewaard is gaan lekken en het hoofd is verloren gegaan. Net als het schavot met zijn 'Liwwadder' galg.

Herinneringsplaquettes

Mede op mijn initiatief is een plaquette aangebracht op de woning Kleine Kerkstraat 32 waar de beroemde Amerikaans-Joodse leider Samuel Isaacs is opgegroeid. Isaacs, geboren aan de Bollemanssteeg, verhuisde op jeugdige leeftijd naar de monumentale woning aan de Kleine Kerkstraat. Daar wonen nu een mij dierbare collega, Maaike van Gils, en haar partner Peter de Boer. In juli van dit jaar kwamen nazaten van Isaacs vanuit verschillende continenten naar Leeuwarden. Zij waren zo enthousiast over hun bezoek aan de stad en aan het Isaacshuis dat er geld werd ingezameld om een plaquette te bekostigen.

Onthulling Isaacsplaquette Kleine Kerkstraat

Voor de onthulling op 1 november 2010 kwamen andere nazaten van Isaacs naar Leeuwarden, het ene echtpaar uit Jeruzalem en het andere uit de staat New York. Zij wilden na alle verhalen van hun familieleden maar wat graag weten in welke stad hun beroemde voorvader is opgegroeid en waar hij heeft gewoond. Ook de opper-rabbijn van de Joodse gemeenschap in Nederland, Binyomin Jacobs, maakte zijn opwachting. Tijdens de onthullingsplechtigheid was de schemering in duisternis overgegaan. In die feeërieke sfeer sprak hij voorafgaand aan de onthulling in een vlammend betoog over de plaquette als een brandende kaars die hoop geeft.

Hij woont in Amersfoort en liet weten de laatste jaren een duidelijk toenemend antisemitisme te merken. Dat uit zich in scheldpartijen maar ook ging een steen door een ruit van zijn woonkamer. Hij wijt dat aan de toenemende polarisatie in de samenleving en vindt dat er in het onderwijs veel actiever tolerantie moet worden onderwezen ('Je mag vinden dat wij, joden, er bezopen, zelfs krankzinnig uitzien met onze baarden en hoeden, onze preutsheid en ingetogenheid maar dat mag je er niet van weerhouden om respect te tonen en naast elkaar te leven'). Dat geldt zowel joden als islamieten. Ik zeg het hem graag na.

Isaacsnazaat Kathryn Berman deed op 1 november 2010 de eigenlijke onthulling. Zij is verbonden aan het Holocaustmuseum Yad Vashem in Jeruzalem. De vroegere directeur van het Verzetsmuseum Gerk Koopmans vertelde mij dat je in dat museum tegenwoordig ook die unieke filmopname van tandarts Ruurd Rodenburg kunt zien: deze filmde het moment

(12 november 1942) waarop Israël de Jongh en zijn drie dochters van hun huis aan de Spanjaardslaan 133 werden opgehaald om via Westerbork naar Auschwitz te worden getransporteerd waar zij alle vier een week later de dood zouden vinden. Omdat het op die film zo'n 'gewone', bijna dagelijks voorkomende gebeurtenis lijkt schrik je met de kennis van nu enorm van die beelden. Juist het alledaagse kan des te schokkender zijn. Kathryn en haar man waren onder de indruk van hun bezoek aan het Verzetsmuseum. In haar speech haalde ze aan dat 90% van de Leeuwarder Joden de Holocaust niet heeft overleefd. Ze zei geroerd te zijn door het gegeven dat als haar voorouders in het begin van de 19e eeuw niet waren geëmigreerd zij hier hoogstwaarschijnlijk niet gestaan had.
De partner van de andere nazaat was John Isaacs was de Amerikaanse Enid Futterman. Zij schreef het script voor de musical over Anne Frank ('Je Anne'). Het toeval wilde dat die op precies dezelfde dag in Nederland in première ging.
Omdat het verhaal over de stad verteld moet worden ben ik een groot voorstander van zulke blijvend zichtbare uitingen. Of het nu gaat om het (her)ontdekken van oude namen op gebouwen, het weer tevoorschijn toveren van oude reclames, het aanbrengen van plaquettes, oude of eigentijdse gevelstenen, ze zijn allemaal belangrijke kralen die tezamen de ketting van de stadshistorie inzichtelijk maken voor passanten. Ieder bedrijf dat wat te vieren heeft en iedere particulier die de betekenis daarvan inziet kan zelf ook aan dat doel een steentje bijdragen. Hetzij door iets met het eigen pand te doen hetzij door mee te werken aan sponsoring van een activiteit elders. Het aantal mensen dat na overlijden een redelijk tot aanzienlijk vermogen nalaat neemt nog steeds toe. De successiebelasting is door het vorige kabinet verlaagd.
Waarom zouden mensen niet vaker een deel van de erfenis bestemmen voor een publiek doel? De gemeente kan dit activeren, via 'management by speech' en door een of meer fondsen in te stellen met een duidelijk omschreven, sympathiek maatschappelijk doel waarvoor mensen graag een legaat beschikbaar stellen. Fiscaal moet de gemeente dan de Anbistatus 'algemeen nut beogende instelling' aanvragen. Vooral de culturele sector waar dankzij het kabinet-Rutte een ware kaalslag zal plaatsvinden verdient een impuls. Door de BTW-verhoging worden alle culturele voorstellingen sowieso 13% duurder. Ook hier zullen dus klappen vallen. Elke mecenas (beschermer van kunst) is in dat klimaat welkom, ook in Leeuwarden.
Ik weet het: het hemd is vaker nader dan de rok. Veel mensen wenden een legaat liever aan voor iets 'eigens', dichter bij huis dan voor een algemener doel. Ook dan kan de gemeente veel meer dan nu gebeurt een stimulerende rol spelen. Immers, wie een (klein) deel van de erfenis bestemt voor een dichterlijke tekst op zijn woning, het aanbrengen van een gevelsteen, een gedenkplaat of een object met opschrift in zijn voortuin, die draagt tegelijk bij aan tenminste twee publieke doelen: stadsverfraaiing en een bijdrage aan het historisch bewustzijn. Wanneer gaat de gemeentepolitiek hierover eens het debat met de samenleving aan?

Afscheid

Vanaf 1 februari – na mijn afscheid uit de provinciale dienst – zal ik moeten wennen aan het leven van een pensionado. Een ongelooflijk vervreemdende ervaring waarvan je de impact pas door hebt als je dat zelf ervaart. Natuurlijk schieten op zo'n moment ontelbare herinneringen door je heen. Laat ik hier volstaan met een enkele anekdote. Op mijn eerste werkdag in 1973 zei mijn kamergenoot ter bemoediging: weet je eigenlijk wel dat jouw drie voorgangers in een psychiatrische inrichting terecht zijn gekomen? Een merkwaardiger introductie laat zich nauwelijks denken: zou ik zo'n vreemde kamergenoot getroffen hebben? Ook de volgende ochtend keek ik er van op toen die zelfde persoon mij, nadat ik mijn jas had opgehangen, vroeg: 'zullen we vechten?'. Ik schudde van nee en zei: 'ik kom hier om te werken'. Maar de volgende dagen bleef de man deze vraag elke ochtend herhalen. Het leek wel het TV-programma 'debiteuren crediteuren' avant la lettre. Na twee weken dacht ik: alles goed en wel, als hij die vraag straks weer stelt, zeg ik onverwachts ´Ja". Inderdaad, de bekende vraag werd weer op mij afgevuurd nadat ik mijn jas had opgehangen. Hoewel nieuwkomer zei ik: 'Jazeker, en wel nu onmiddellijk'. Ik liep op mijn –veel langere - collega af, pakte hem bij de kladden en wierp hem tegen een muur van zachtboard aan waarin een gapend gat ontstond. Later moest ik aan de huishoudelijke dienst uitleggen hoe dat gekomen was. Ik zei dat ik met een spoedmap maar dwars door de muur heen gegaan was. Geen sterke smoes, maar mijn collega heeft nooit meer gevraagd: 'Zullen we vechten?'. Later kreeg ik een positie dichtbij het college van Gedeputeerde Staten (GS). Ik kon daar rechtstreeks zaken aankaarten en stukken inbrengen. Dat gaf een mooie gelegenheid voor het maken van 1 april grappen. Zo legde ik ooit aan het college een brief voor van de directeur van Disneyland die als 'Fries om utens' zei te overwegen om een

nieuwe Disneylandvestiging in zijn geboorteprovincie te projecteren. Een gigantisch werkgelegenheidsobject natuurlijk. Hij nodigde 3 collegeleden uit om voor spoedoverleg naar zijn Amerikaanse hoofdkantoor te komen. In het college is verbeten gediscussieerd over de vraag welk collegelid afgevaardigd moest worden. Iedereen had daar wel argumenten voor, de Commissaris wilde delegatieleider zijn, de gedeputeerden voor financiën, economische zaken, toerisme en voor ruimtelijke ordening hadden ook allemaal hun eigen motieven. Wie wil niet zo'n reisje naar Amerika meemaken? Men keek dan ook erg sip toen bleek dat het om een 1 april grap ging. Ook werd positief gereageerd op mijn idee om het Friese taalbeleid meer 'exposure' te geven en wel door de paus de suggestie aan de hand te doen om bij zijn urbi et orbi een keer te roepen 'tige tank foar de blomkes'. Pas later besefte men dat de paus echt niet zou ingaan op deze reclame voor een blomke fan Romke. Een minder geslaagde 1 aprilgrap was de keer toen in overleg met de politie en de chauffeur van Commissaris Loek Hermans witte poeder in de kofferbak van diens dienstauto was gelegd en hij op 1 april ten zuiden van Leeuwarden door de politie bij een zogenaamde verkeerscontrole werd staande gehouden vanwege vervoer van 'hard drugs'. De Commissaris was not amused en die grap was achteraf inderdaad over de top. Door zulke anekdotes aan te halen zou ik onbedoeld de indruk kunnen wekken dat het werken bij de provincie aan elkaar hing van grappen en grollen. Ik zou daarmee tegelijk vooroordelen tegen ambtenaren voeden. Dat is wel het laatste wat ik beoog. In de eerste plaats is er de laatste tijd veel minder ruimte voor practical jokes. Dat fenomeen 'scoort' niet meer, ook omdat de werkdruk hoger is geworden. Mijn ervaring is ook dat de betrokkenheid en inzet van provinciale ambtenaren heel groot zijn. Sterker: ik vind dat het werk van ambtenaren zwaar wordt onderschat. Ik zie tal van professionals om me heen die keihard werken voor een organisatie die zowel complex als interessant is. Complex omdat het assortiment aan producten dat overheden leveren aanzienlijk veelzijdiger is dan wat veel bedrijven in de marktsector leveren. Vanwege de openbaarheid, publieke verantwoording en de daarvoor noodzakelijke transparantie is het werk vaak ook kwetsbaarder en mede daardoor ingewikkelder. Die 'kunst van het ivoordraaien' wordt vaak onderschat. Tegelijk heb ik de provincie Fryslân ervaren als een hele goede werkgever, die mensen veel ruimte geeft om zich te ontwikkelen en goede arbeidsvoorwaarden kent. Maar ook een werkgever die een gebied bedient waarvan het een cadeautje is om er te mogen wonen. Afscheid nemen van zo'n werkgever en van zo'n bijzondere werkgemeenschap is emotioneel ingrijpender dan ik dacht. Maar dat cadeautje, wonen en leven in wat ik zonder overdrijving wil omschrijven als "*ien* fan de beste lânen fan d'ierde" met daarbinnen de absoluut mooiste provinciehoofdstad die ik ken, dát cadeautje blijft.

"Provincie Fryslân: een prima werkgever"

Colofon

Het boek Lang Leve Liwwadden is gedrukt door de huisdrukkerij van de provincie Fryslân. Het provinciaal bestuur verstrekte ter gelegenheid van het vertrek van de auteur een financiële bijdrage om deze uitgave in eigen beheer mede mogelijk te maken.

De grafische vormgeving is verzorgd door Tjitse Zijlstra.

De tekst werd door Gerard van Rijn gescreend.

De foto's werden geselecteerd door samensteller / auteur Peter de Haan, columnist van stadsblad Liwwadders.

De Fotoclub Leeuwarden bemiddelde bij het verkrijgen van foto's van amateurfotografen.

Dank gaat uit naar de volgende fotografen of organisaties voor het beschikbaar stellen van foto's (tussen haakjes de bladzijden van hun foto):

Raphael Buss (176)
Maarten Festen (19)
Peter de Haan (8, 16, 46, 68, 70, 84, 100, 108, 142, 144, 145, 154, 162)
Gemeente Leeuwarden / HCL (20, 24, 28, 49, 58, 74, 78, 80, 81, 130, 156 en 160)
Binne-Louw Katsma (72 en 128)
Willem Kruiderink (26, 54, 55, 56, 57, 96, 97, 124, 134, 146 en 174)
Gerrit Peters (35 en 150)
Jantine Postma (12, 106 en 132)
Provincie Fryslân (5, 40, 76 en 116)
Rutgers University, New Brunswick, NJ, USA (136)
Hindrik Sijen (1, 10, 43, 52, 60, 62, 88, 110, 114, 118, 120, 122, 126, 140 en 158)
Sint Smeding (30, 32 en 112)
Albert Smit (64)
Arjen Stilklik (4, 6, 14, 22, 45, 90, 148, 165, 167 en 168)
Tresoar (138)
Andries Veldman (67)

Leeuwarden,
28 januari 2011

| **Lang Leve Liwwadden** | *Peter de Haan*

Het boek *Lang Leve Liwwadden* bevat columns die Peter de Haan heeft geschreven in stadsblad Liwwadders.
De columns getuigen van zijn grote betrokkenheid bij zowel de stad Leeuwarden als de gemeenschap die daar woont. In een enkel geval zijn ze meer persoonlijk van aard.
Een selectie van die bijdragen is in dit boek gebundeld ter gelegenheid van het vertrek van De Haan bij de provincie Fryslân in 2011 waar hij 38 jaar als beleidsadviseur heeft gewerkt. Hij heeft dit boek als geschenk meegegeven aan relaties die de moeite namen zijn afscheidsreceptie bij te wonen.
Naar hun aard zijn de columns door De Haan op persoonlijke titel geschreven. Hij is de provincie Fryslân echter erkentelijk voor het mede mogelijk maken van dit boek.
De vormgeving was bij Tjitse Zijlstra in (meer dan) goede handen.
Daarbij valt de veelheid en bijzondere kwaliteit van foto's op. De in het colofon genoemde en geroemde (amateur)fotografen hebben belangeloos meegewerkt aan deze uitgave in eigen beheer. Iemand die de drukproef onder ogen kreeg verklaarde spontaan dat 'de combinatie van de columns met de vele unieke illustraties dit boek tot een collectors item avant la lettre zal maken'. Dat lijkt een wat voorbarige conclusie: als het goed is gaat aan ieder verzamelen kennisnemen vooraf.

